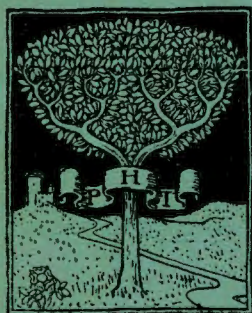

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1935

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXVI.

HÄFT. 1—4

INNEHÅLL.

	Sid.
Bidrag till Petrus Michaelis Fechts biografi. Av arkivarien hos Stockholms stads Hälsovårdsnämnd, fil. kand. GUNNAR HELLSTRÖM	1— 5
Artilleriöverstarna von Siegroth. Av generallöjtnanten LUDVIG HAMMARSKIÖLD . .	6— 18
Daniel Tilas och Fredrik Gyllenberg. M. 2 portr. Av lektorn fil. dr ERIK V. FALK	19— 49
Jacob Gråberg af Hemsö. En konturneckning. M. I portr. Av fil. dr HOLGER ROSMAN	50— 71
Släkten Améen (Ameen). M. I stamtavla och II portr. Av docenten, fil. dr CARL MALMSTRÖM	72—106
Recensioner	107—205
Fornforskning och personhistoria. Av B. H—D	107—110
Bo Jonsson. Av B. H—D	110—113
Erik XIV. Av B. H—D	113—117
Hertig Karl och Finland. Av AQUT	117
Oxenstiernalitteratur. Av AQUT	118—122
Kungl. Maj:ts Kanslis historia. Av B. H—D	122—125
Mathias Palbitzki. Av amanuensen, fil. kand. N. L. RASMUSSON	125—126
Karl XII. Av fil. kand. KARL-GUSTAF HILDEBRAND	126—129
Svensk kyrkohistoria 1680—1772. Av B. H—D	129—132
Gustav III som kronprins. Av arkivarien, fil. dr frih. C. F. PALMSTIERNA . .	132—134
Karl Johan och hans medhjälpare 1813. Av lektorn, fil. dr F. W. MORÉN . .	134—136
Rättshistoriska kulturbilder. Av B. H—D	136—137
Viktor Rydberg. Av fil. dr RUBEN G:SON BERG	137—139
Biografisk historiografi. Av B. H—D	139—140
Polskt biografiskt lexikon. Av red.-sekr., fil. lic. A. ALMHULT	140—141
Historiska doktorsavhandlingar. Av B. H—D	141—146
Svensk porträtthistoria och Svenska porträttarkivet. Av B. H—D	146—149
Nationalmusei Årsbok. Av B. H—D	149—151
Amiralitetskollegium och Marinförvaltningen. Av F. W—T	151—152
Fortifikationshistoria. Av F. W—T	153
Svenska bokhandlare. Av tf. andre bibliotekarien, fil. lic. C. BJÖRKBOM . . .	154—155
Järnkrämare i Stockholm. Av B. H—D	155—156
Läkarehistoria. Av B. H—D	156—157
Tidningsmän. Av B. H—D	158—159
Svenska Släktkalendern. Av B. H—D	159—160
Gotlandssläkter. Av AQUT	160—161
Släkten Roos. Av AQUT	161
Islandslitteratur. Av B. H—D	162—163
Sveriges kyrkor. Av B. H—D	163
Uppsala ärkebiskopar. Av B. H—D	163—168
Djurgårdshistoria. Av B. H—D	168—170
Göteborgs historia. Av B. H—D	170—174
Pommersk historia. Av B. H—D	174—175
Vetenskapsakademiens biografier. Av B. H—D	175—178
Kortare recensioner (specificeras å s. IV ff.)	179—205
Insända böcker, Frågor och Notiser	206—208
Personregister. Utarbetat av E. J.	209—219

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

TRETTIOSJÄTTE ÅRGÅNGEN

1935

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1936

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

353129

PERSONHISTORISK

TIDSKRIFT

TRETTIOÅRTS ÅRGÅNGEN

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

REDAKTÖREN: A. N. S. J. J. J.

ÅRSBETÄNDELSEN

STOCKHOLM 1894
KUNGL. HÖFUDSTADENS BOKFÖRLAGS FÖRLAG
1894

I N N E H Å L L.

Text.

	Sid.
Bidrag till Petrus Michaelis Fecht biografi. Av <i>Gunnar Hellström</i>	1—5
Artilleriöverstarna von Siegroth. Av <i>Ludvig Hammarskiöld</i>	6—18
Daniel Tilas och Fredrik Gyllenberg. M. 2 portr. Av <i>Erik V. Falk</i>	19—49
Jacob Gråberg af Hemsö. En konturneckning. M. 1 portr. Av <i>Holger Rosman</i>	50—71
Släkten Améen (Ameen). M. 1 stamtavla och 11 portr. Av <i>Carl Malmström</i>	72—106
Recensioner	107—205
Formforskning och personhistoria. Av <i>B. H—d</i>	107—110
Bo Jonsson. Av <i>B. H—d</i>	110—113
Erik XIV. Av <i>B. H—d</i>	113—117
Hertig Karl och Finland. Av <i>Agut</i>	117
Oxenstiernalitteratur. Av <i>Agut</i>	118—127
Kungl. Maj:ts Kanslis historia. Av <i>B. H—d</i>	122—125
Mathias Falbitzki. Av <i>N. L. Rasmusson</i>	125—126
Karl XII. Av <i>Karl-Gustaf Hildebrand</i>	126—129
Svensk kyrkohistoria 1680—1772. Av <i>B. H—d</i>	129—132
Gustav III som kronprins. Av <i>C. F. Palmstierna</i>	132—134
Karl Johan och hans medhjälpare 1813. Av <i>F. W. Morén</i>	134—136
Rättshistoriska kulturbilder. Av <i>B. H—d</i>	136—137
Viktor Rydberg. Av <i>Ruben G:son Berg</i>	137—139
Biografisk historiografi. Av <i>B. H—d</i>	139—140
Polskt biografiskt lexikon. Av <i>A. Almhult</i>	140—141
Historiska doktorsavhandlingar. Av <i>B. H—d</i>	141—146
Svensk porträtthistoria och Svenska porträttarkivet. Av <i>B. H—d</i>	146—149
Nationalmusei Årsbok. Av <i>B. H—d</i>	149—151
Amiralitetskollegium och Marinförvaltningen. Av <i>F. W—t</i>	151—152
Fortifikationshistoria. Av <i>F. W—t</i>	153
Svenska bokhandlare. Av <i>C. Björkbohm</i>	154—155
Järnkrämare i Stockholm. Av <i>B. H—d</i>	155—156
Läkarehistoria. Av <i>B. H—d</i>	156—157
Tidningsmän. Av <i>B. H—d</i>	158—159
Svenska Släktkalendern. Av <i>B. H—d</i>	159—160
Gotlandssläkter. Av <i>Agut</i>	160—161
Släkten Roos. Av <i>Agut</i>	161—162
Islands litteratur. Av <i>B. H—d</i>	162—163

	Sid.
Sveriges kyrkor. Av <i>B. H—d</i>	163
Uppsala ärkebiskopar. Av <i>B. H—d</i>	163—168
Djurgårdshistoria. Av <i>B. H—d</i>	168—170
Göteborgs historia. Av <i>B. H—d</i>	170—174
Pommersk historia. Av <i>B. H—d</i>	174—175
Vetenskapsakademiens biografier. Av <i>B. H—d</i>	175—178
Kortare recensioner (specificeras nedan s. IV ff.)	179—205
Insända böcker, Frågor och Notiser	206—208
Personregister. Utarbetat av <i>E. J.</i>	209—219

Illustrationer.

Fig. 1. Frih. Daniel Tilas	21
› 2. Greve Fredrik Gyllenborg	27
› 3. Frih. Daniel Tilas	43
› 4. Greve Jacob Gråberg af Hemsö	51
› 5—15. Medlemmar av släkten Améen	79—104

— I avdelningen Recensioner behandlade skrifter.

	Sid.
AHLENIUS, H., Tor Hedberg, anm. av R. G. B.	179
ALEXANDERSON, N., Justitieombudsmannen	185
ALMQUIST, H., Göteborgs historia, 1—2, anm. av <i>B. H—d</i>	170
› J. A., Stockholms stads skottebok	181
ANDERSSON, I., Erik XIV. En biografi, anm. av <i>B. H—d</i>	114
› Erik XIV:s engelska underhandlingar	114
ANSHELM, C., Peter Fjellstedt, 1—2	179
Antavlor . . . för släkten von Sydow	186
ANTHONI, E., Till avvecklingen av konflikten mellan hertig Karl och Finland, I, anm. av Aqut	117
Arboga stads tänkebok, utg. av E. Noreen och T. Wennström	192
Archives Héraldiques Suisses	205
Arkiv för nordisk filologi	192
BACKMAN, G., Carl Magnus Furst	195
BENGTSSON, F. G., Karl XII:s levnad, anm. av K. G. Hildebrand	126
BERNER SCHILDEN HOLSTEN, H., och FABRITIUS, A., Baron Charles Joseph Selby's Descendens	204
Blekingelitteratur	186 f.
BONNIER, I. A., och HÅNELL, A., Svenska bokhandlare, II, anm. av C. Björk- bom	154
BROGGER, A. W., se Norsk Biografisk Leksikon.	
COLLIJN, I., Sveriges bibliografi intill år 1600	190
CURMAN, S., och LUNDBERG, E., Vreta klosters kyrka	163
DAHL, S., se Dansk Biografisk Leksikon.	
Dalarnas Hembygdsbok	196
Danmarks litteratur	203 f.
Dansk Biografisk Leksikon, red. av P. ENGELSTOFT (jämte S. DAHL)	203
EDÉN, N., se Sveriges riksdag.	
ELGENSTIERNA, G., Svenska släktkalendern 1936, anm. av <i>B. H—d</i>	159
ENBLOM, W., Katalog över riksdagshistoriska utställningen 1935	183

	Sid.
ENGELSTOFT, P., se Dansk Biografisk Leksikon.	
ENGSTRÖM, S., Bo Jonsson, I, anm. av B. H—d	110
ERICSSON, E., Kungl. Fortifikationshistoria, IV: 2, anm. av F. W—t	153
» » » Olof Hansson Örnehufvud, anm. av F. W—t	153
Estlandslitteratur	205
FABRITIUS, A., se Berner Schilden Holsten, H.	
Fataburen	191
Finlandslitteratur	161, 201 ff.
FINNSSON, H., Stockholms-Rella, utg. av A. Hj. UGGLA	162
FOGELQVIST, T., Jag minns den ljuva tiden	180
Fornvårdaren	197
Fornvännen	188
FORS BERGSTRÖM, E., se Troil, U. von.	
FORSSELL, A., se Kungl. Maj:ts kanslis historia.	
FORSSELL, N., se Kungl. Maj:ts kanslis historia.	
Från Gästrikland	196
Föreningen Gamla Halmstads Årsbok	197
GARDBERG, J., Kimito' friherreskap, anm. av Aqut	121
Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift	202
Genos	202
Gotlandslitteratur	160
GRANDINSON, K. G., Närkes medeltidsurkunder, I	180
Guide international des Archives (P. SAMZELIUS: Suède)	193
Gästrikellitteratur	196
Göteborgslitteratur	170 ff.
Hallandslitteratur	181, 197
Halmstads sparbank 1835—1935, anm. av G. I.	181
HANELL, KR., Äldre sigillstammar	194
HAUSEN, R., Kastelholms slott och dess borgherrar	203
HEDAR, S., Enskilda arkiv under karolinska enväldet, anm. av B. H—d	144
HENNINGSSON, BETH, Gustav III som kronprins, anm. av C. F. Palmstierna	132
HERMANSEN, V., se Hildebrand, B.	
HESELMAN, J., Johan Gustaf Richert	177
HESSER, C., Carl Magnus Fürst	195
HILDEBRAND, B., och HERMANSEN, V., En svensk Akademiker i Frederik VI:s Köbenhavn	181
Historiska Handlingar	181
Historisk Tidskrift	187
Historisk Tidskrift för Finland	201
HJORTH-NIELSEN, H., Danske Prokuratorer	204
HOLM, T., Kungl. Västmanlands regementes historia, II, anm. av F. W—t	181
HOLMBERG, O., Viktor Rydbergs lyrik, anm. av R. G:son Berg	137
» » » O., Gustaf Jansson	195
HOLMQUIST, P. J., Eric Wilhelm Dahlgren	178
HULT, O., Carl Magnus Fürst	195
Hyltén Cavallius-Föreningens Årsbok	199
HÄNELL, A., se Bonnier, I. A.	
HÖJER, T. T:SON, Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon, anm. av F. W. Morén	134
Islandslitteratur	162
JACOBÆUS, H. C., Charles Ernest Overton	177
JACOBSON, G., och ROOSVAL, A., Svenska konungar och stormän i bild	182
JANSEN, E., se Norsk Biografisk Leksikon.	
JANSSON, A., Försvarsfrågan i svensk politik	145
Jämten	197
Jämtlands domböcker och landstingsprotokoll, II	198
Karolinska Förbundets Årsbok	189
KELLERMAN, G., Jakob Ulvsson, anm. av B. H—d	143
Kirkehistoriske Samlinger	204
KJÖLLERSTRÖM, S., Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV.	113

	Sid.
KLEBERG, J., Amiralitetskollegium-Marinförvaltningen, anm. av F. W—t	151
» » och WERNSTEDT, F., Kungl. Svenska Riddarordnarna	183
KLINCKOWSTRÖM, A., Klinckan berättar om böcker och vänner, 2	183
KRARUP, A., Katalog over Universitetetsbibliotekets Haandskrifter, 1—2	204
KUMLIEN, KJ. L., Med svenskarna och Engelbrekt	183
Kungl. Maj:ts Kanslis historia, I—II (av O. WIESELGREN, N. FORSELL, A. MÜNTHE, A. FORSELL, R. LILJEDAHL och N. G. WOLLIN), anm. av B. H—d	122
Kyrkohistorisk Årsskrift	189
LAMM, C. J., se Strömbom, S.	
LANGENFELT, G., Olof Bergh	195
» » Svenska insatser i Afrika	195
Letlandslitteratur	205
LIEDGREN, J., Två östgötar i Stockholm	201
LILJEDAHL, R., se Kungl. Maj:ts Kanslis historia.	
LINDBERG, F., Nedre Manilla, anm. av B. H—d	168
LINDBÆK, SOFIE AUBERT, Karl Johans brev till riksståthållaren Mörner	181
LUNDBERG, E., se Curman, S.	
LÖFQVIST, K. E., Om riddarväsen och fräse i nordisk medeltid, anm. av B. H—d	142
LÖFSTEDT, E., Olof August Danielsson	177
LÖGDBERG, G. A., De nordiska konungarna och Tyska Orden 1441—1457	143
MALMBERG, A., Jacob Berndt Kallenberg	184
Malmö Formminnesförening, Årsskrift	198
Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna	193
» » Riksheraldikerämbetet	193
» » Svenska Riksarkivet	193
Minnen från Hälsingborg och dess skola	198
MÜNTHE, A., se Kungl. Maj:ts Kanslis historia.	
Nationalmusei Årsbok, anm. av B. H—d	149
NELSON, A., Bidrag till Johan Henrik Lidéns biografi	201
NIKULA, O., Svenska skärgårdsflottan 1755—1791	184
NISSER, W., Mathias Palbitzki, anm. av N. L. Rasmusson	125
Nordiska Museets och Skansens Årsbok Fataburen	191
Nordisk Tidskrift	189
Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen	188
NOREN, E., se Arboga stads tänkebok.	
Norra Allbo Hembygdsförening, Årsbok	199
Norrlandslitteratur	201
Norsk Biografisk Leksikon, red. av A. W. BRØGGER och E. JANSEN	204
Norsk Slekthistorisk Tidsskrift	204
Närkeslitteratur	180
OLSSON, B., Brev från Lars Levi Læstadius i Sven Nilssons brevsamling	201
OSEEN, C. W., Allvar Gullstrand	176
PALMÆR, W., Johan Brinell	176
Personalhistorisk Tidsskrift	203
PLEIJEL, H., Der schwedische Pietismus in seinen Beziehungen zu Deutschland, anm. av B. H—d	129
» » Svenska kyrkans historia, V, anm. av B. H—d	129
Pommersche Jahrbücher, 28—29, anm. av B. H—d	174
Rig	191
ROOS, G., Krönikan om Jakobstads-Roosarne, anm. av Aqut	161
ROOSVAL, A., se Jacobson, G.	
ROSENBERG, O., Veit Brecher Wittrock	175
ROSMAN, O., Tabeller öfver gotländska slægter, anm. av Aqut	160
Samfundet Sankt Eriks Årsbok	195
Sammlaren	139, 190
SAMUELSSON, G., Hugo Dahlstedt	195
SAMZELIUS, P., se Guide international des Archives.	
SANDBERG, L., se Strömbom, S.	
Scandia	187

FÖRKÖRTNINGSLISTA.¹

- AOSB = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling.
 ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien.
 BSH = Bidrag till Skandinaviens historia, utg. av C. G. Styffe.
 DS = Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren, B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg.
 GFR = Konung Gustaf den förstes registratur.
 HH = Historiska Handlingar.
 HS = B. E. Hildebrand, Sv. sigiller från medeltiden.
 HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
 HT = (svensk) Hist. Tidskr.
 KHÅ = Kyrkohist. Årsskrift.
 KLL = Kristoffers landslag.
 MELL = Magnus Erikssons landslag.
 MESL = stadslag.
 MSD = Mindre sekreta deputationen.
 NTBB = Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
 PHT = Personhistorisk Tidskrift.
 RHO = Riddarhusordningen.
 RPB = Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
 SAT = Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
 SD = Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H. Karlsson.
 SFSS = Samlingar utg. av Svenska-Fornskrift-Sällskapet.
 SRA = Svenska riksdagsakter.
 SRAP = Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll.
 SRS = Scriptorum rerum Suecicarum medietevi.
 ST = Sveriges Traktater, utg. av O. S. Rydberg.
 SU = Sekreta utskottet.
 KA = Kammararkivet.
 KtA = Krigsarkivet.
 KB = Kungl. Biblioteket.
 LA = Landsarkiv.
 LUB = Lunds Universitetsbibliotek.
 RA = Riksarkivet.
 UD = Utrikesdepartementet.
 UUB = Uppsala universitetsbibliotek.
 VA = Kungl. Vetenskapsakademien.
 VHAA = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

¹ Jfr även förkortningslistan i Sveriges Särskalender.

	Sid.
SCHÜCK, H., Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess för- historia och historia, I—IV, anm. av B. H—d	107
SEITZ, H., Äldre svenska glas	184
Skrifter utg. av Samfundet Djursholms forntid och framtid	200
Skånelitteratur	184, 186, 194, 198
Skånes Hembygdsförbunds Årsbok	198
Słownik biograficzny polski, anm. av A. Almhult	140
SMITH, W., Äldre svenskt tullväsen	184
Smålandslitteratur	199
STAF, N., Marknad och möte	142
STENERBERG, K. E., Vasarenässansens porträttkonst, anm. av B. H—d	146
Stockholmslitteratur	151 f., 154 f., 168 ff., 185, 195 f.
Stockholms stads arkivnämnd och stadsarkiv, Årsberättelse	196
STRÖMBOM, S., Erik XIV:s porträtt	113
» » (jämte E. E:SON UGGLA, C. J. LAMM och L. SANDBERG), Index över svenska porträtt 1500—1850, I, anm. av B. H—d	148
Svenska forstmästare, anm. av G. I.	180
Svenska litteratursällskapet i Finland	203
Svensktiden i Lettland	205
Sveriges kyrkor	163
Sveriges riksdag, red. av N. EDÉN, rec. av E. F.	185
Svio-Estonica	205
SYDOW, W. VON, Publicistklubbens porträttmatrikel 1936, anm. av B. H—d	158
SYLWAN, O., Till svensk biografis historiografi, anm. av B. H—d	139
THAM, W., Axel Oxenstierna, anm. av Aqut	118
THERMÆNIUS, E., Riksdagspartierna	185
TRÆTTEBERG, H., Norges statssymboler til 1814	204
TROLL, U. VON, Brev om Island, utg. av E. FORS BERGSTRÖM	162
UGGLA, A. HJ., se Finnsson, H.	
UGGLA, E. E:SON, se Strömbom, S.	
Upplands Formminnesförenings Tidskrift	199
Uppsalsalitteratur	154, 163 ff., 199 f.
WEDBERG, B., Tärningkast om liv och död, anm. av B. H—d	136
WENNSTRÖM, T., se Arboga stads tänkebok.	
WERNSTEDT, F., Järnkramare i Stockholm 1651—1890, anm. av B. H—d	155
» » se Kjeberg, J.	
WESTMAN, K. B., se Åsbrink, G.	
Vestrogothica	201
Vetenskapsakademiens Levnadsteckningar, anm. av B. H—d	175
Vetenskapsakademiens Årsbok, anm. av B. H—d	177
WIDSTRAND, A., Sveriges läkarehistoria, 4:de följden, V, anm. av B. H—d	156
WIESELGREN, O., se Kungl. Maj:ts Kanslis historia.	
WIJKSTRÖM, F. [släkttavlor], anm. av Aqut	186
WILLERS, U., Runeberg och Wilhelm von Braun	194
WOLLIN, N. G., se Kungl. Maj:ts Kanslis historia.	
WRANGEL, E., Tegnérhemmet i Lund	186
» » »Ur det fördolda»	186
Västgötalitteratur	180, 201
Västmanlandslitteratur	181 f., 192
ÅKERMAN, B., Bouppteckningar i Borgå stad	202
ÅSBRINK, G., och WESTMAN, K. B., Svea rikets ärkebiskopar, anm. av B. H—d	163
YNGSTRÖM L., Arvid Johansson	195
ZADE, BEATRICE, Frida Steenhoff	187
Ostgötalitteratur	163, 180, 201

Bidrag till Petrus Michaelis Fechts biografi.

Av Gunnar Hellström.

Få i Sverige utkomna tryckalster ha åstadkommit en sådan uppståndelse som Johan III:s bekanta liturgi, den s. k. röda boken, som dock för nutidens sätt att se verkar ganska oskyldig. Om dess författare, Johans sekreterare Petrus Michaelis Fecht, är emellertid ej mycket känt. Nyligen har hans person aktualiserats genom det 1933 utkomna band III av »Svenska kyrkans historia», vari Hjalmar Holmquist tecknat reformationstidevarvet. Förf. visar där på ett intressant sätt Fechts roll både vid tillkomsten av »Nova ordinantia» (förklaringen till 1571 års kyrkoordning) och liturgien samt hans allmänna inställning till försöken att ena de protestantiska kyrkorna. Något egentligt nytt till Fechts biografi ger förf. däremot icke.

Redan i Svenskt Biografiskt Lexikon, ny följd, bd 4 (1861—62) påträffas (s. 12—15) en biografi över Fecht. Där nämnas hans studier i Wittenberg, hans magisterpromotion 1561 jämte uppgifter att han 1571 var Johan III:s sekreterare och 1573 fick överinseendet över tryckerierna i riket.¹ Vidare heter det: »Var prestvigd och skall äfven någon tid hafva tjenstgjort vid skolverket.» Slutligen omnämnes, att han hösten 1576 sändes på beskickning till Rom jämte Pontus De la Gardie, men att Fecht vid deras skeppsbrott vid Bornholm drunknade s. å.² Den mission, som Fecht och De la Gardie skulle haft att gemensamt utföra i Rom, var av mycket sammansatt natur och rörde både politiskt-ekonomiska och religiösa ärenden.³ Holmquist påpekar, att ett syftemål var, att Fecht skulle

¹ Om Fechts befattning med boktrycket jfr t. ex. G. Bolin i St Eriks Årsbok 1912, s. 34.

² Detta skedde ej i november, som där uppgives, utan 24 okt. 1576, se H. Biaudet, Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède, II: 1 (1912): Mission en Italie de Pontus De la Gardie (1576—77) s. 142. — För påpekande av Biaudets notiser om Fecht samt Collijns i det följande nämnda uppsats står förf. i tacksamhetsskuld till fil. lic. Bengt Hildebrand.

³ Jfr B. Hildebrands art. om Pontus De la Gardie i Sv. Biogr. Lex., band 10 (1931), s. 617 ff.

vigas till biskop för att i Sverige återinföra *successio apostolica*, som Johan ej fann vara rätt säkerställd.¹

Emellertid kunna även andra upplysningar vinnas om Fechts person och liv. Angående Petrus Michaelis' sekretariat hos Johan III finner man exakta uppgifter redan hos N. Edén, »Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden» (1899), s. 206. Nyligen har Isak Collijn påvisat, att Fecht 1557 inskrevs som student i Rostock, innan han studerade i Wittenberg.² Vid konungavalet i Polen 1573 var Fecht medlem av svenska ambassaden där.³

Magister Petrus Michaelis' flerstädes omtalade befattning med skolväsendet ger anledning till förmodan, att han varit skolmästare i Stockholm, d. v. s. rektor för stadens gamla, till Storkyrkan knutna skola, den senare s. k. trivialskolan eller storskolan, särskilt som han från Stockholm haft understöd för sina studier. Skolmästaren var på 1500-talet även predikant vid Storkyrkan och som sådan kyrkoherdens närmaste man. Såsom redan observerats av F. de Brun, Collijn⁴ och Kjöllnerström⁵ möter år 1566 i räkenskaperna (Städers acta i kammарarkivet) en ny skolmästare efter Olaus Petri Medelpadius, som blifvit kyrkoherde vid Storkyrkan, nämligen »m. Peder», som i lön fick 100 mark och som av staden dessutom fick 240 mark att betala sin skuld i Wittenberg med. Denne mäster Peder är, såsom nämnda författare antagit, utan tvivel Petrus Michaelis Fecht. Staden brukade på 1500-talet bekosta borgaresöners vistelse vid något universitet för att ha tillgång på universitetsbildat folk för vissa tjänster. Att Petrus Michaelis Fecht var infödd stockholmare är således tydligt, då han av staden — ej av borgmästare och borgare⁶ — fick understöd för sina studier. Däremot synes ingenstädes ha observerats, att Fecht som skolmästare i Stockholm kvarstod till 1569, då Hans Nicolai 20 jan. utnämndes till skolmästare i Stockholm. Denne har sannolikt aldrig tillträtt, ty samma år 10 maj fick Abrahamus Angermannus som skolmästare i Stockholm bekräftelsebrev på Brännkyrka som prebende för skolmästaren. Möjligen kan Fecht ha blifvit sekreterare i konungens kansli redan då han avgick som skolmästare 1569.

¹ Holmquist, a. a., III: 2, s. 77.

² I. Collijn, Petrus Michaelis Ostrogothus och Petrus Michaelis Stockholmensis (i NTBB 1929, s. 145—152), s. 149.

³ Se H. Biaudet, Le Saint-Siège et la Suède. Notes et documents, I (1907), s. 45 och 130. Jfr F. Ödberg, Om Anders Lorichs (1893), s. 6, och K. Hildebrand, Johan III och Europas katolska makter 1568—80 (1898), s. 196.

⁴ Collijn, a. a., s. 150.

⁵ S. Kjöllnerström, Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV (1935); s. 238, not 83.

⁶ Så uppgives felaktigt i Sv. Biogr. Lex., ny följd, bd 4 (1861—62), s. 12.

Ärkestiftets herdaminne upptar på 1570-talet som kyrkoherde i Värmdö en magister »Pehr Fachrenius», utan närmare uppgifter. Här föreligger en av de i detta herdaminne tyvärr ej så ovanliga namnförvanskningarna. Den i en kyrkans räkenskapsbok¹ införda series pastorum upptar för denna tid magister »Pehr Fachtenius». Namnligheten föranleder misstanken, att nedskrivaren missuppfattat namnet och att det bör vara Fechtenius. I Upplands register, räkenskaperna 1572, i Kammararkivet finner man, att kyrkoherde i Värmdö då var en »m. P. Michelsson». Enligt samma källa 1573 var kyrkoherden i Värmdö »mr. P. Secreterer», som höll kaplan (vice pastor) i Värmdö. 1576 års räkenskaper upptar som kyrkoherde »mester Per» och tiondelängden är undertecknad av Paulus Erici, predikant i Värmdö, d. v. s. av vice pastorn. 1578 upptages fortfarande »mest. Peder Michaelis» som kyrkoherde, men han var redan 1577 avliden, ty enligt samma källa fick salig m. Peder Michaelis' efterleverska underhåll och tionde av Värmdö socken enligt Kungl. Maj:ts brev 1577 ¹⁸/₂. Fecht har således varit gift. Hans maka hette enligt tionderegistret hustru Malin. Paulus Erici var fortfarande vice pastor. Till 1580 års räkenskaper är fogat ett kvitto av hustru Malin, dat. Stockholm 7 mars 1581, enligt vilket hon hette Malin Larsdotter. För de följande åren saknas räkenskaper.

Det är ju av dessa uppgifter fullt tydligt, att Petrus Fecht varit kyrkoherde i Värmdö åtminstone från 1572 till sin död 1576 och att han innehaft Värmdö som prebende. Som företrädaren i Värmdö, Bengt Antonii, var där ännu 1571, då han var riksdagsman, är det dessutom troligt att Fecht just 1572 erhållit Värmdö.

I Uppsala domkapitels arkiv² finnes en skrivelse av 2 maj 1713 från dåvarande kyrkoherden i Värmdö Ericus Schepperus — troligen sondotters son till den bekante antiliturgisten Ericus Schepperus — vari han bl. a., efter anteckningar i ett gammalt missale, som nu synes vara förlorat, uppräknar kyrkoherdarne i Värmdö efter 1550. Han säger däri, att Bengt blivit kyrkoherde i maj 1562 och »m. Fechtenius» 10 maj 1579 samt Ericus Petri 8 oktober 1601 och att denne fick Fechts efterleverska till hustru. Fecht omkom ju emellertid 24 okt. 1576 och efterträddes i Värmdö just 1579 av Ericus Petri, som troligen avled 1601 och efterträddes av Petrus Erici. Under tiden från Fechts död till 1579 har tydligen änkan njutit nådår. Samuel Erici, som efterträdde Petrus Erici, var styvson till Petrus Erici och troligen son till Ericus Petri. Schepperus, som

¹ I Uppsala Landsarkiv.

² I Uppsala Landsarkiv.

även i en del andra fall visat sig otillförlitlig i sina uppgifter,¹ har tydligen känt till, att en mästare Fechtenius varit kyrkoherde i Värmdö, men ej sammanställt denne med Johan III:s bekante sekreterare och sedan sammanblandat uppgifter om Fecht och dennes efterträdare Ericus Petri. Som av det föregående framgår levde Fechts änka ännu 1581 i Stockholm. Hon torde således knappast ha blivit omgift med Ericus Petri, utan snarare torde dennes änka ha blivit omgift med Petrus Erici.

På grund av vad ovan anförts kan Fechts biografi sammanfattas sålunda: Petrus Michaelis Fecht eller Fechtenius, född i Stockholm, student i Rostock 1557 ^{11/8} och i Wittenberg 1558 ^{28/11}. Magister i Wittenberg 1561. Prästvigd (obekant var och när). Skolmästare i Stockholm och predikant vid Storkyrkan 1566. Sekreterare i konungens kansli möjligen redan 1569, då han lämnade befattningen som skolmästare, i varje fall 1571. Erhöll 1572 Värmdö pastorat som prebende. Fick tillika överinseendet över tryckerierna i riket 1573. Död 1576 ^{24/10}, drunknad vid Bornholm, då han tillika med Pontus De la Gardie avrest på en beskickning till Rom. Gift med Malin Larsdotter, som levde som änka ännu 1581 i Stockholm.

Johan III:s närmaste medhjälpare i hans kyrkopolitik vid början av 1570-talet och i hans försök att närma de olika kyrkorna till varandra var således prästman och tillika en prästman, som innehått en av de mera ansedda prästerliga befattningarna i riket, nämligen rektoratet vid Stockholms skola. Stockholm utgjorde vid denna tid ännu en enda församling med undantag av de ansatser till finska och tyska församlingarna, som funnos, i det att särskilda finska och tyska predikanter tillkommit. Över dessa predikanter stod emellertid kyrkoherden i Storkyrkan, och hans närmaste man var skolmästaren, som när Stockholms konsistorium började taga fastare former, blev dess vice preses. Det är klart, att skolmästaren spelade en stor roll i dåtidens kyrkliga förhållanden i Stockholm. Troligen är det genom Fechts verksamhet som predikant, som Johan III kommit att fästa sig vid den lärde och begåvade prästmannen och knutit honom till sig som sekreterare. Under sin studietid vid de tyska universiteterna torde denne ha kommit i beröring med tidens strävanden att söka ernå en förening mellan de olika protestantiska kyrkorna och Rom genom att söka återgå till de första århundradenas kristna kyrka. Dessa strävanden voro ju ej obekanta för Johan III, som under sin första regeringstid livligt omfattade dem

¹ Se G. Hellström, Om Rådman Joseph Månsson, Kaptän Erich Furugreen och Diuröhampns capell (1923), s. 22 och 37.

och sökte omsätta dem i praktiken och säkerligen har konungens uppmärksamhet tidigt blivit fäst vid Stockholms skolmästare, i vilken han fann en meningsfrände. Kyrkoherden i Stockholm vid denna tid, magister Olaus Petri Medelpadius, synes ha ställt sig mera avvaktande, men övergick senare till antiliturgisterna, till vilkas främsta krafter han kan räknas, ehuru han ej synes ha gått så långt i intolerans och hätskhet som Schepperus och Angermannus.

Fecht karakteriseras även av sina motståndare som en ovanligt lärd man. Själve den hätske Abraham Angermannus har givit honom detta erkännande. Han var således säkert mera en fridens än en stridens man, trots att han genom sin »röda bok» kom att framkalla våldsamt strid. Den liturgiska striden har kommit att inför eftervärlden sätta sin stämpel även å hans person och låtit honom framstå i en helt annan dager, än han verkligen synes, om man objektivt granskar hans verksamhet.

Artilleriöverstarna von Siegroth.

Av Ludvig Hammarskiöld.

Enligt G. Elgenstierna, »Den introducerade svenska adelns ättartavlor», hava tvenne ätter von Siegroth funnits i Sverige, nämligen nr 455 och nr 735. Båda äro utdöda, och sambandet dem emellan är icke känt. Ej heller har deras gemensamma härstamning kunnat utredas i annat avseende, än att de leda sitt ursprung från Ungern och sedan förgrenat sig först till Schlesien och sedan till Böhmen och Polen. Samma källa uppgiver, att Hans Henrik von Siegroth, vilken var hessiskt krigsråd och överste för artilleriet i Hessen, i början av 1620-talet inkallades till Sverige av konung Gustaf II Adolf »att inrätta en modell av nya lätta stycken» samt att han uppfann att gjuta kanonerna kortare, utan att deras verkan minskades, med vilka kanoner provskjutning med lyckat resultat skulle ha verkställts 1624. Han var gift med Barbara Fredriksdotter von Falckenhan.

Om den i H. H. von Siegroths nämnda äktenskap födde sonen David Fredrik föreligga enligt samma källa följande uppgifter. Han var född i Tyskland; inkom med fadern till Sverige; kapten vid artilleriet 1623 $\frac{9}{11}$; överbergmästare över rikets silver-, koppar- och blyberg 1634 $\frac{28}{11}$; tillika assessor i generalbergsamtet 1637 $\frac{14}{2}$; förordnad att hava uppsikt över bergverken i Finland 1643 $\frac{3}{6}$; överste för artilleriet 1644 $\frac{31}{8}$; † före nov. 1647; änkan erhöll 500 rdr i årlig pension 1648 $\frac{28}{3}$. — G. 1:o 1624 före $\frac{12}{8}$ m. Elisabet Kamhusen i hennes 2:a gifte (g. 1:o m. hovjunkaren hos hertig Carl Filip, sedan översten för Södermanlands reg. Conrad von Teklenburg, † 1623), dotter av ståthållaren på Kalmar Henrik Kamhusen (Camhus) och Dorotea Brackel; 2:o m. 1:a fruns halvsyster Anna Elisabet Craill (von Bamberg), † 1689, dotter av översten Georg Günther Craill von Bamberg, natural. Craill, nr 214, och hans 1:a fru Dorotea Brackel.

David Fredrik von S. hade en son Gustaf Adolf född d. 12 juli 1639 i Nyköping, vilken blev adlad och 1649 introducerad. Han

blev kammarherre och titulär assessor i Bergskollegium samt dog 1670. Hans huvudbanér är uppsatt i Allhelgonakyrkan i Nyköping.

Medlemmar av den andra ätten von Siegroth, nr 735, kalla sig i allmänhet von Siegroth und Slavikau, under det att den förra ättens äldsta medlemmar kallas herrar till Welschhausen.

Uppgifterna hos Elgenstierna om den äldre Siegroths inkallande till Sverige och verksamhet vid artilleriet äro hämtade från »Utkast til en historia om kongl. Södermanlands regemente» (Sthlm 1786), vilken bok utgavs på föranstaltande just av en Siegroth, nämligen dåvarande chefen för nämnda regemente, sedermera generalen Gustaf Adolf von Siegroth,¹ en direkt avkomling till de förutnämnda H. H. och D. F. Siegroth. Det omtalas här, hurusom »Öfwersten af Artilleriet Hans Henrik von Siegroth hade väl til de förr brukelige långa och oviga Canoners lättande uppgifvit deras förkortning utan minskning af deras värkan, och vid anställd profskjutning år 1624 vunnit det vad, som konung Gustaf Adolph nådigst behagade med honom hålla, hvarefter äfven alla canoner till samma längd också blefve omgutne».

Denna uppgift härleder sig återigen från D. Grundell, »Nödig underrättelse om artilleriet» o. s. v. (Sthlm 1705), vilken i sin ordning hämtat densamma från D. Elrich, »Geschützfeuerwercke und Büchsenmeisterei» (Frankfurt a. M. 1676). I båda dessa sistnämnda källor talas dock endast om överste Siegroth utan angivande av förnamn. Om huruvida berättelsen ifråga får anses tillförlitlig, har hos vissa författare tvekan rätt. Knappast synes den dock kunna vara alldeles gripen ur luften, i synnerhet som man vet att såväl fadern som sonen von S. arbetat på förbättringar inom artilleriet i angiven riktning. Så mycket är emellertid visst, att om episoden inträffat vid den uppgivna tidpunkten, den icke kan hava avseende på Hans Henrik, ty han avled redan på våren 1621,² men väl på David Fredrik, ehuru denne då icke ännu var överste. Att episoden — om den nu ägt rum — felaktigt förknippats med Hans Henrik torde bero på att så av släkten uppgivits. År 1771 ingick nämligen dåvarande översten Gustaf Adolf v. Siegroth till Kungl. Maj:t med anhållan att erhålla friherrevärdigheten, sedan den Siegrothska familjen år 1754 av romerske kejsaren upphöjts i friherrligt stånd. Till ansökningen bilades »Utdrag af Familie handlingarna, som till underdånigst följe af Kongl. Maj:t:s nådiga kund-

¹ Om denne se F. U. Wrangel, Gustaf Adolf Siegroths resa till Paris 1751 (i Wrangels »Resor och resenärer i Frankrike» (1928), s. 55—76), och S. A:son Sparre, Kungl. Västmanlands regementes historia, IV (1930), s. 221 f.

² Se nedan s. 9.

giörelse den 10 aug. 1762 äro författade och till respective Riddarhus Directionen ingifne den 20 Martii 1764 tillika med bestyrckande bewis». I nämnda familjehandlingar står endast att Hans Henrik v. S. av Konung Gustaf Adolf hit till Sverige inkallats att inrätta en modell av nya bekvämliga stycken. Det vill synas som om provskjutningsepisoden tillagts i överste Gustaf Adolf v. S:s skrivelse, varvid han åberopar Grundell som källa utan att observera, att denne icke angivit förnamnen.

*

Om de båda överstarna von Siegroth, far och son, vet man numera följande.

Hans Henrik von S:s födelseår är obekant. Sedan han utmärkt sig i Livland och under kejsar Rudolf II, trädde han år 1599 i samband med fälttåget mot Rees (stad på högra Rhenstranden, vilken 1598 intogs av spanjorerna under Mendoza) såsom överste av artilleriet i hessisk tjänst.¹ Han förde under detta fälttåg befäl såsom ställföreträdare för den holländske artilleriöversten Olivier von Tempel, vilken av hertigen av Braunschweig föreslagits till artilleribefälhavare vid krets-hären. Efter fälttågets olyckliga utgång och truppernas myteri förde v. S. hem de hessiska soldater, som förblivit trogna.

Hans Henrik v. S. var en lärd alkemist och var i besittning av en hemlighet att gjuta lätta kanoner, vilken han icke ville delgiva ens till lantgreven själv. Ända till 1613 var v. S. »Zeugoberst» i Kassel. I denna egenskap hade han år 1608 lett byggnadsarbetet på Weissenstein vid Kassel (numera Schloss Wilhelmshöhe) såsom ingenjör och byggmästare. Då S. trots utlovad hög belöning alltjämt vägrade att utlämna sin gjutningshemlighet, föll han år 1613 i onåd. I hans hus i Altenritte (vid Kassel) fann man 1614, förutom tobakspipor, många »Arcana» i hemlig och i arabisk skrift, såväl som hans brevväxling med Moritz av Oranien.

I juli 1618 avsändes från Stockholm av konung Gustaf II Adolf en tackskrivelse till lantgreven av Hessen för det goda mottagande, som hans broder hertig Carl Filip fått röna i Kassel och Marburg. Tillika framställdes begäran, att till den svenske konungen skulle överlätas tygöversten Siegroth för att gjuta kanoner. Sannolikt med anledning härav sändes denne snart därefter till Sverige med kreditiv till det kungliga husets medlemmar, ävensom till Diet-

¹ Uppgifterna om H. H. v. Siegroths tidigare öden grunda sig på benägna meddelanden av hovarkivrådet Knetsch vid preussiska statsarkivet i Marburg.

rich von Falkenberg, samt med uppdrag att reklamera en gammal fordran på 18,900 gulden. Detta uppdrag torde icke hava avslutats förrän på sommaren 1619, ty då först avlät konungen ett avböjande svar på framställningen.¹ Härmed synes v. S:s diplomatiska verksamhet varit avslutad, och i stället övergick han till att vara konungen behjälplig med gjutning av kanoner. Av i krigsarkivet befintliga arklihandlingar ser man, att han 1620 utförde vissa artilleriförsök på Södermalm. Även tillställdes honom då 500 daler på Kungl. Maj:ts befallning. Under 1621 utgick hans avlöning (70 daler »hvar lögerdag») direkt från Räntekammaren, i vars lista han står upptagen på »Beställningar» tillika med ett fåtal högt betrodda män såsom skattmästaren Jesper Mattsson (Krus) och Johan Skytte.²

År 1620 hör man för första gången talas om »Siegroths»-kanoner. Sedermera återkommer denna benämning ständigt och jämt under 1620-talet, utvisande den viktiga roll som av Siegroth — vare sig det var fadern eller sonen — utövades under denna tid.

Om sonen David Fredrik von S. heter det i en supplik av hans änka, att han blivit »hijt i riket införskrifwen att inrätta styckegjuterij såsom och rätt anställa proberecammaren».³ Då sonen sannolikt kommit till Sverige i faderns sällskap, varom mera här nedan, är det antagligt att åtminstone den första uppgiften i främsta rummet hänför sig till fadern.

Emellertid torde Hans Henrik v. S:s verksamhet i Sverige icke varit långvarig. I ett brev till konungen från Königsberg av den 25 april 1621⁴ klagar v. Siegroth över svår sjukdom och väntar att skiljas hädan, varför han hemställer om att ett honom tillkommande resterande belopp måtte tillställas hans »hertzlieben Haussfrau, deren alle beschwerungen, so ich alhie in reise haben möchte von mihr aufgeladen». Strax därefter, sannolikt den 28 april, avled han, såsom framgår därav, att sonen David Fredrik kvitterat hans avlöning t. o. m. den dagen med påskrift »nach meines seligen vatern absterben».⁵

Under 1620-talet tillverkades en hel mängd s. k. Siegroths-kanoner av olika typer, hos vilka sannolikt själva gjutmetoden var det utmärkande draget. Ett gemensamt kännetecken för dem alla är för övrigt en jämförelsevis låg vikt. De torde kommit till

¹ Hessiska sändebuds memorial och noter, RA.

² 1621 års kungl. räntekammarbok, KA.

³ Biographica, RA. Proberkammaren hade att undersöka mineralier och ställdes 1637 under Bergskollegii ledning (J. A. Almqvist, Bergskollegium, 1909, s. 38 f., 109 f.).

⁴ Tyska kansliets ingående registratur, RA.

⁵ 1621 års räntekammarbok, KA.

användning såväl såsom skeppsbestyckning som under kriget till lands. Materialet var metall, d. v. s. koppar med tillsats av tenn. Denna kanontillverkning representerar utan tvivel en utveckling på det artilleristiska området, till vilken Hans Henrik v. S. får betraktas såsom upphovsmannen och som vid hans frånfälle sannolikt upptogs och fullföljdes av sonen, David Fredrik.

Enligt uppgift från Hessen skulle de Siegrothska hemligheterna hava överlåtits till konungen av Sverige först år 1623. Av vad ovan anförts vill det emellertid synas, som om detta måste ha skett tidigare i samband med de styckejutningar, som utfördes enligt Siegroths recept. Uppgiften ifråga, liksom den förut omnämnda episoden med konungens vadhållning, kunna likväl tagas såsom sannolikhetsbevis för att Hans Henrik v. S:s verksamhet upptogs och fullföljdes av sonen David Fredrik, varför eftervärlden icke så noga behövt skilja på vad den ene eller den andre uträttat.

*

David Fredrik von S:s födelseår är liksom faderns okänt. Han kan dock vid ankomsten till Sverige, som väl sannolikt skedde i faderns följe, icke ha varit gammal, ty 1612 var han elev vid hovskolan i Kassel. Då fadern föll i onåd, blev han därifrån utan vidare legerad.¹

Enligt uppgift i Sköldebrevsamlingen i Riksarkivet blev Siegroth d. 9 nov. 1623 förordnad till »capitain öfwer artilleriet». I själva verket torde han dock redan d. 17 sept. s. å. blivit kapten vid artilleriet. Då förordnades nämligen² en Siegroth att »wara Capitain öfwer ett Compagnie Constaplar, arcklimestare och bysseskyttar». Detta kompani, vars sammansättning och avlöning i samma skrivelse bestämmes, torde hava varit det första verkliga artilleritruppförbandet i Sverige. Egendomligt nog uppgivas emellertid förnamnen för denne Siegroth vara Johan Christopher. I ett i Riddarhuset befintligt manuskript av 1792 »Om ätten von Siegroth» av Adolph Modeer uppgives också med åberopande av denna fullmakt, att Hans Henrik von Siegroth haft tvenne söner, en äldre, Johan Christofer, och en yngre, David Fredrik, vilka båda ungefär samtidigt, 1623, skulle utnämnts till kaptener vid artilleriet på grund av faderns förtjänster. Detta kan dock ej vara riktigt, ty ingenstades varé sig i släkthandlingarna eller arkliräkenskaperna finnes

¹ Meddelat av hovarkivrådet Knetsch i Marburg.

² Riksregistraturet 1623, RA.

Johan Christofer eljest omnämnd, under det att av de senare otve tydigt framgår, att David Fredrik varit kapten och chef för det nyuppsatta artillerikompaniet under de närmast följande åren. Vidare kvitterades ju faderns avlöning, såsom ovan nämnts, av David Fredrik, vilket tyder på att någon äldre bror icke förefunnits. Man synes därför kunna såsom sannolikt antaga att namnuppgiften i förutnämnda fullmakt berott på en felskrivning. Man styrkes härutinnan därigenom att redan den 9 nov. s. å. en fullmakt utfärdades för »Sigerodt», rätt och slätt, att »wara capitain öfwer Artilleriedt uthi Rikz Tygmestarens frånwaro», vilket ju innebär ett tillfälligt högre befäl än kompanichefsskapet. Om två bröder samtidigt varit kaptener vid artilleriet, borde väl i detta fall förnamnen utsatts, vilket åtminstone i Riksregistraturet icke är fallet.

I egenskap av kapten över artillerikompaniet kvarstod David Fredrik von Siegroth till och med november 1625.

Av riksrådets protokoll år 1626 framgår, att Siegroth redan i januari detta år har tjänstgjort såsom »Wardein», d. v. s. myntproberare. Detta giver möjligen förklaring på hans samtida frånträdande av kompanichefsbefattningen.

År 1624 ingick Siegroth äktenskap med Elisabet Kamhusen. I samband härmed fick han av änkedrottning Christina konfirmation för livstiden på de gods och gårdar, som åt hustruns man i föregående gifte, överste Teklenburg, upplåtits i Södermanlands län, nämligen Kappsta i Lids s:n, Landshammar i Spelviks s:n och Lövsta i Vagnhärads s:n, m. fl. Detta skedde, såsom det heter i änkedrottningens brev¹ »av synnerligh gunst och nådhe, så och för wällewillingh och trogen tjänst, som wälbem:te Dawid Siegerodt oss och wår elskelige käre sonn Sweriges rijkes regerendhe konungh dageligen dagz bewijsar och än yttermehra att giöra sig förplichtat hafwer, så lenge han lefwer». Förläningen bekräftades sedan av konungen genom brev d. 24 apr. 1625¹, varuti omnämndes de gårdar som förlänats såväl av konung Carl IX till Henrik Kamhusen som av hertig Carl Filip till Conrad Teklenburg.

Riktigheten av Elgenstiernas uppgift, att David Fredrik von Siegroth efter första hustruns död gift om sig med hennes halvsyster Anna Elisabet Crail, har betvivlats. Däremot talar, att båda systrarna hetat Elisabet. I Stiernmans matrikel² talas dock uttryckligen om Siegroths *senare* fru Anna Elisabet Crail, likaså

¹ Reduktionskollegii akt 76, KA.

² Del I, s. 430.

i Loenboms Anecdoter, bd 1, andra stycket, s. 9. De förut omnämnda släkthandlingarna bestyrka också den Elgenstiernska uppgiften. I Modeers förut åberopade manuskript heter det däremot: »Uti några anteckningar finnes, at öfverste von Siegroth varit gift 2:ne gånger; först med en Camhusen och sedan med Fru Crail, hvilka likväl varit en och samma person.» Här står således uppgift mot uppgift.

Båda fruarnas moder skulle i varje fall ha varit Dorotea Brackel gift först med Kamhusen, sedan med Crail. Kamhusen levde ännu 1610, möjligen 1611.¹ Då laglig skilsmässa på den tiden väl var så gott som utesluten, skulle en äkta dotter i det andra äktenskapet ej gärna kunna vara född tidigare än 1612 och alltså ej vara giftasvuxen, ännu mindre änka, 1624. Änkan efter Siegroth kallar sig uttryckligen för Crail och uppger sig vara dotter till översten och generalkvartermästaren Georg Günther Crail, vilket bestyrkes av det Craillska vapnets placering på sonens huvudbanér i Nyköpings Allhelgonakyrka.² Hon åberopar sig i en supplik på denne sin faders samt på mannens och svärfaderns, men ej på Kamhusens förtjänster. Hon levde ända till 1689, vilket också på grund av åldersförhållandena giver stöd för, att hon var född i det Craillska och ej i det Kamhusenska äktenskapet. Härför talar vidare den omständigheten, att hennes barn voro födda så sent som mellan 1639 och 1647. Det synes därför vara sannolikt, att den Elgenstiernska uppgiften om de tvenne äktenskapen är riktig, trots att fruarna haft åtminstone det ena förnamnet gemensamt.

Barnen i David Fredrik von Siegroths äktenskap med Elisabet Crail utgjordes, förutom av den förut omnämnde sonen, av tvenne döttrar, varav den ena, Christina, dog ogift³ och den andra, Anna Barbara, blev gift första gången med översten Hans Henrik von Siegroth und Slavikau, stupad i slaget vid Lund, och andra gången med generalmajoren frih. A. M. Hummerhielm.

Under våren 1629 var D. F. von Siegroth i Danmark. Den 8 maj utfärdades av konung Gustaf II Adolf ett pass⁴ för honom under titeln överste — vilket visar att han redan då nått denna grad — vari det heter att han »är förrest till Danmark några saker att förrätta» varför det begäres av konungens av Danmark officerare, »att dhe honom frijt och obehindrat passera och repassera, såsom och befihale ländz och fierdingsmän, att dhe låthe honom

¹ G. Volm. Sylvander, Kalmar Slotts och stads historia (1864).

² K. af Schmidt, Anteckningar om Röne härad (1896).

³ A. Modeer (se ovan).

⁴ Riksregistr. 1629, fol. 230, RA.

till sigh i fram och återfärdh bekomma frij skiuts hästar och all annan frij fordonskap». Det är icke känt vari hans uppdrag bestod. Sannolikt är dock att det hade samband med kanontillverkningen.

Emellertid skriver Christian IV till kanslisekreteraren Frederik Günther i brev, som av mottagaren påtecknats d. 21 juni 1629, att denne skulle inhämta upplysningar om kanongjutningen i Sverige.¹ Det heter häri: »Sieh zu, ob du bei ihm den *modum* kanst auffragen, wii ess mit den gisseren in Sueden gehalten würdt, wass Sii fuhr ein Skippundt bekommen vndt ob sii dii Styck auff dy deudtske manihr aussmachen müssen.» Även på några andra härmed sammanhängande frågor begär konungen svar. Av anteckningar på brevet framgår, att åtminstone ett par av dessa frågor blivit besvarade.

Genom ett brev, som svenske sändebudet Fegræus d. 5 juli 1629² avlätit till konung Gustaf Adolf, vari han berättar att D. F. von Siegroth varit hos Christian IV i Holstein, anses vara ådaga-lagt, att den icke namngivne person, av vilken den danske konungen, enligt vad nyss anförts, ville ha upplysningar om kanongjutningen i Sverige, just var David Fredrik von Siegroth.

Enligt förstnämnda danska källa skulle även ett par andra odaterade brev från Christian IV handla om Siegroth. Däremot anses det ovisst, om det är han som avses med den person, som den danske agenten i Sverige Niels Krabbe på grund av en befallning av d. 14 febr. 1629 skulle söka förmå till att resa till Danmark, för att man där skulle av honom kunna lära konsten att förhindra rekylen vid kanonens avfyring.³

Om besöket hos konung Christian berättar Fegræus i övrigt, att denne frågat Siegroth, om den svenske konungen vore väl tillfreds med att Danmark slutit fred, varpå svarades, att han icke annat visste än att så vore fallet. Därpå hade konungen sagt, att det vore tid på att Sverige slöte fred i Preussen, alldenstund landet vore öde och förhärjat samt att, om icke Gud gäve några goda år i Sverige, det icke längre skulle kunna hållas och mera dylikt.

Emellertid fick Siegroth den 22 juni 1629 koncession på en metod att framställa järnkanoner av stångjärn (patent). Den 2 juli mottog han 40 rdr att användas för den danske konungens räkning, och den 19 okt. s. å. fick ståthållaren Frans Rantzau från

¹ C. F. Bricka och J. A. Fridericia, Kong Christian den fjerdes egenhændige Breve, Bd 2, 1626—1631 (1889—91), s. 208 ff.

² C. Adlersparre, Hist. Saml. III (1797), s. 101.

³ Detta problem har först i våra dagar blivit löst.

räntekammaren mottaga en kedja av guld jämte konungens porträtt med en emaljerad guldkrans för att tillställas Siegroth.

När man tager del av framställningen från dansk sida angående förbindelserna mellan Siegroth och Christian IV, kan man möjligen bibringas den uppfattningen, att den förre överskridit sin befogenhet, då han till en främmande monark delgav upplysningar om kanongjutningen i Sverige. En sådan misstanke — om den förefinnes — synes dock vara ogrundad. De upplysningar som Christian IV begär äro till stor del av allmän teknisk natur, och man vet icke i vad mån de blivit av Siegroth besvarade. Det torde ha förefunnits anledning för Siegroth att tillmötesgå konungens önskningsar i den mån det egna landets intressen det tilläto. För övrigt var det måhända endast fråga om ett utbyte av erfarenheter enligt principen »do ut des», varpå tyder den omständigheten, att Siegroth också förvärvade ett danskt patent. Att han vid avskedet fick en dyrbar gåva, kan sägas vara väl förenligt med tidens diplomatiska sed. Siegroths hela följande levnadsbana, som kännetecknas av ett aldrig svikande förtroende från konungens och rådets sida, torde utgöra den bästa dementien av den misstanken, att han under besöket i Danmark skulle ha gått längre vid meddelandet av upplysningar på kanontillverkningens område, än som var förenligt med hans ställning såsom den svenske konungens troman.

Under fullföljandet av faderns verksamhet gjorde D. F. von Siegroth sin största insats genom framställandet av de s. k. regementskanonerna, vilka kommo ut ur försöksstadiet — vari läderkanonen ingår som ett misslyckat led — år 1630 samtidigt med upptagandet av kampen mot de kejsrerliga. Dessa kanoner utgjorde ett mycket viktigt moment i den av Gustaf Adolf skapade taktik, som av samtid och eftervärld högt prisats.

Siegroth deltog även aktivt i krigen. Sålunda heter det i en supplik av hans änka om honom »der som uti Liflandet, Prussen, Tysklandh öfer artoleriet warit och uti samma sin tjänst utståt många travallier, beswär och wederwerdigheter, som krigen gemenligen medhbringa, der han war fången uti 2 åhr utaf die keiserska».¹ Man spårar honom också 1632 och 1635 på krigsskådeplatsen i Tyskland, där han utför uppdrag för Gustaf Horns² och hertig Bernhards av Weimar räkning.³

Till följd av sina tekniska insikter hade Siegroth emellertid

¹ Biographica, RA.

² Skoklostersaml. RA.

³ AOSB, avd. II, bd 7 (1895), s. 3, 274.

redan tidigt använts även för icke militära uppgifter. Sålunda hade han, såsom förut nämnts, tjänstgjort såsom proberare, och snart nog kom han in på bergsbrukets område. Åt honom anförtroddes nämligen »directionen öfwer alla bergwärc i riket», »hwilcka han icke allenast till gång och skick brachte uthan och alla dheröfwer giorda förordningar, statuter och reglementer författade».¹ När detta förordnande skedde är ovisst. Antagligen var det före 1630, eftersom han då i officiell skrivelse tituleras »bergöverste». Han förordnades samma år att i denna egenskap vid Stora Kopparberget leda tillverkning av kopparkanoner. Detta skedde genom kontrakt med honom och kopparbergsmannen Peter Cahun av d. 21 febr. och 28 maj 1630. Av brevväxling mellan Siegroth och rådet framgår, att tillverkningen i början var förenad med vissa svårigheter, som framkallade anmärkningar, för vilka Siegroth urskuldade sig. Dessa kanoner torde ursprungligen ha varit avsedda till försäljning, såsom varande en kurant vara på den internationella marknaden.² År 1634 fick Siegroth konfirmation på förordnandet att vara överbergmästare över rikets silver-, koppar- och blyberg.³ Sedermera hade han jämväl uppsikt över bergverken i Finland. Då han emellertid litet emellanåt togs i anspråk för militära uppgifter på krigsskådeplatsen och därunder satt fången i två år, synes hans verksamhet på bergsväsändets område under senare år varit mera sporadisk, vilket bestyrkes därav, att en annan officer som jämväl tillhört artilleriet, Georg Grissbach, också spelade en stor roll på bergsväsändets område under denna tid.⁴

Då emellertid Siegroth i augusti 1636 nyss återkommit till hemlandet, blev han av riksskattmästaren i rådet föreslagen till assessor i det nyinrättade bergsamtet (bergskollegium), eftersom han, såsom det heter, »förstår dee sakerne. ex fundamento».⁵ Detta bekräftades genom utnämningen d. 14 dec. 1637 till befattningen i nämnda kollegium.

Under flera år ägnade sig Siegroth därefter åt att skapa en inhemsk saltindustri. Inom riksrådet fann man det vara av stor vikt att för tillgodoseendet av befolkningens behov av salt göra sig oberoende av utlandet. Danmark kunde genom sitt behärskande av Öresundstrafiken i händelse av förvecklingar hämma denna viktiga

¹ Biographica, RA.

² Riksregistr., RA. samt Kontraktsböcker och registr., KA.

³ J. A. Almquist, Bergskollegium och bergslagsstaterna (1909), s. 275.

⁴ Jfr Almquist, a. a., s. 210, och C. T. Odhner, Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare (1865), s. 271.

⁵ Sv. riksrådets prot., utg. av S. Bergh, VI (1891), s. 551.

import. Då därför en utlänning, »saltgreven» Otto Krug, erbjöd sig att göra försök för framställning av inhemskt salt, tog man fasta härpå och igångsatte undersökning, dels för finnande av saltbrunnar, dels för utvinnandet av salt ur havsvattnet. Rikskanslern Axel Oxenstierna personligen intresserade sig i hög grad för denna fråga. Ledningen anförtroddes åt Siegroth.¹ Han utförde jämte Krug rekognoseringar i Upplands, Ålands, Södermanlands och Smålands, ävensom i Finlands skärgårdar. Resultatet blev att ett saltverk inrättades på Muskön år 1640. Till en början gick det bra, men så småningom började svårigheter att hopa sig, och saltverket å Muskön måste till sist övergivas. I stället utfärdades 1642 och 1643 privilegier för Siegroth m. fl. på saltsjuderier i Finland med stora friheter.² Siegroth hade själv tillika med flera participanter tillsatt penningar på dessa företag. Han förorsakades härigenom ävensom genom vådeld stora förluster. Änkan yttrar härom i en till Carl XI ställd supplik³ följande: »och po sistone det han uti 30 åhr hade förtiänt alsamans uti hans frånwaran igenom en hastig eldzwåda förbrenndt so och förskrefe riksregeringen saltsiudrar ifrån Tiskland och efter min S. man hade något wetenskap der om blef honom befalt at hafa op sigt öfer dem men på det siste finge die fornemste sit afske och so tog min man die andra at sig til at försöka wtaf sine egna medel om en man medh något profit her i ricket salt siuda kunde, men watnet war för swagt och kom Gudh betre der igenom uti gel mig til stor sorg och bedröfelse — — —».

År 1644 (²¹/₈) utnämndes Siegroth till överste för artilleriet »här inrijskes».⁴ Han efterträdde härvid den nyss avlidne Joen Pederson Jernlod, vilken länge innehåft befattningen och som i riksstygmästaren Lennart Torstenssons frånvaro representerat den högsta artillerimyndigheten i landet. Siegroth hade dock länge dessförinnan innehåft överstetiteln, ty redan 1629 tituleras han så enligt vad ovan (s. 12) nämnts, och 1632 tituleras han »K. Maj:tz zu Schweden wohlverordneter Obrister über die Artiglerie»,⁵ varmed måhända menas det på krigsskådeplatsen befintliga.

Samtidigt med överflyttningen till artilleriets stat 1644 blev Siegroth sänd till fältmarskalken Gustaf Horn, vilken då förde

¹ AOSB, avd. II, bd 11 (1905), Förord och s. 393—411. Jfr Odhner, a. a., s. 279 f.

² C. T. Odhner, a. a., s. 279.

³ Biographica, RA.

⁴ Riksregistraturet, RA.

⁵ Tyskland o. tyska kriget, RA.

befålet över den i Skåne opererande hären, för »att blifva vidh artollerijet».¹

David Fredrik von Siegroth lär hastigt hava avlidit på en resa till Tyskland.² Detta torde ha skett på hösten 1647, ty till den då nyfödda dotterns dop d. 15 nov. hade fru v. Siegroth inbjudit greve Magnus Gabriel De la Gardie att närvara, varvid hon i bjudningsbrevet säger sig³ vara »hohbetrübt», vilket torde tyda på att mannen nyss hade dött. I alla händelser måste dödsfallet ha skett ungefärligen vid denna tidpunkt, eftersom änkan i brev av d. 28 mars 1648 av drottning Christina beviljades pension.⁴ Hon fick dessutom åtnjuta ett nådår av den lön och det underhåll, som hennes avlidne man var »bestädd på hans beställning för öfwerstechargen».⁵ År 1651 fick hon genom Kungl. brev⁶ bekräftelse på större delen av de gods, som mannen innehafte. Dessförinnan hade sonen på hennes begäran vunnit introduktion på riddarhuset.⁷

I adelsbrevet heter det, att sedan framlidne översten David Fredrik von Siegroths änka fru Elisabet Crail anhållit att hennes ännu omyndige son måtte få komma in på Riddarhuset och där bliva i matrikeln inskriven, resolverades den 12 mars 1649 att »såsom oss nogsampt ähr wetterligit de trogne och longlige tienster som be:te von Siegrodt wår högtährade salige kiäre her fadher Gustaff Adolph glorwürdigst i åminnelse oss och Sweriges Crono oförtruten gjort och bewist hafwer, men och elliest intet twiflar, att han aff adelig stam herkommen ähr därför warit med jordegodz här i Swerige aff oss och högstbe:te wår S. her fader under adelig friheet och frelse benådat, deet sonnen efter hånom erfft hafwer. Hwarföre hafwa wij till dennes fru Elisabeth von Sigrodtz underdåniga begäran be-williat och fördenskull Eder (lantmarskalken) härmed nådeligen befaler, att I förbe:te *Gustaff Adolph* von Sigrodt på behörligit sätt på Riddarhuset intager och efter Riddarhusordningen honom uthi Matriceln inskrifwa låta.»

I uppsatsen »Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll som källa till Den introducerade svenska adelns ättartavlor» av Jan Liedgren i denna tidskrift för 1933 (s. 52) uppgives det, att ätten von Siegroth (nuv. nr 455) år 1649 introducerades med en

¹ Sv. Riksrådets prot., utg. av S. Bergh, X (1905), s. 552.

² Militära chefer, RA.

³ M. G. De la Gardies saml. (1647), RA.

⁴ Biographica, RA.

⁵ Ansökningar m. m. från armén, RA.

⁶ Biographica, RA. — Om D. F. v. Siegroths jordegodomar se J. A. Almqvist, Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, del 1—2 (1931—35).

⁷ Adelsbrev, RA.

f. ö. okänd Georg S. under det att ätten från 1654 representerades av David S:s då 15-årige son Gustaf S.

Det äger visserligen sin riktighet att den introducerade i SRAP för 1649 (s. 210, 294) kallas Georg i stället för Gustaf Adolf. Detta måste likväl bero på felskrivning, då protokollet avser d. 16 mars och adelsbrevet, ställt på Gustaf Adolf, är daterat den 12 mars. För övrigt torde ingen v. Siegroth med förnamnet Georg vid denna tid ha existerat i Sverige. Att namnet Georg i SRAP upprepats två gånger förklaras av att den andra uppgiften endast innebär en omskrivning av den första. Såsom förklaring av felskrivningen kan måhända gälla, att intagningen enligt anteckning i protokollet, s. 294, skedde på »muntlig befallningh uthan bref».

Genom Carl XI:s reduktion bragtes fru Elisabeth »Kräll», såsom hon kallar sig, sedermera i stora ekonomiska svårigheter, varöver hon klagar i åtskilliga till konungen ställda suppliker. Först 1689 slutade hon sina dagar. Hon lär ha gjort sig känd genom skrivna och tryckta verser.¹

De båda överstarna v. Siegroth, far och son, tillhörde den mängd utländska specialister, som under Gustaf II Adolfs tid inkallades till Sverige för att fylla tomrum, där inhemsk sakkunskap ej fanns att tillgå. Tack vare sina tekniska insikter och erfarenheter blevo de i stånd att framställa artilleripjäser, som torde stått på höjden av den tidens fordringar och som utan tvivel kraftigt bidrogo till de svenska härarnas framgångar under kriget i Tyskland. Den yngre Siegroth gjorde jämväl viktiga insatser inom bergsbrukets område. Både far och son voro således kunniga och insiktsfulla män, vilka äro värda att bevaras i eftervärldens hågkomst.

¹ Stiernmans matrikel, del I, s. 430.

Daniel Tilas och Fredrik Gyllenborg.

Av Erik V. Falk.

Bergsrådet Daniel Tilas och presidenten i Bergskollegium greve Fredrik Gyllenborg voro bittra antagonister, och motsättningen mellan dem utlöstes ett par gånger i öppen fejd, vilken avbröts genom föga uppriktiga stillestånd. Deras strid kan visserligen betecknas som »en storm i ett vattenglas» och hör visst ej till de mer betydelsefulla episoderna från frihetstiden. Men den lämnar bidrag till karakteristiken av två män i framskjuten ställning och erbjuder flera för frihetstiden typiska moment, och den torde därför förtjäna relateras. Jag har samlat material huvudsakligen för en teckning av Tilas' liv och är därför kanske benägen att se striden ur hans synpunkt. Emellertid har jag bemödat mig om opartiskhet, och för övrigt vill jag låta akterna själva tala.¹

Daniel Tilas, född på Gamlebo i Västmanland år 1712, var dotterson till Urban Hjärne. Det förefaller, som om dennes begåvning ej så mycket gått i arv till de manliga ättlingarna utan främst till avkomlingarna på kvinnosidan Daniel Tilas och Carl August Ehrensvärd.² Urban Hjärnes söner voro visserligen ej utan begåvning, men flera av dem voro »problematiske naturer», som hade svårt att finna

¹ De av mig begagnade källorna befinna sig huvudsakligen i RA och KB. Jag har särskilt funnit mycket material i Bergskollegii i RA förvarade arkiv med dess serier av protokoll, utgående skrivelser, bergverksrelationer m. m. Av riksdagshandlingarna ha särskilt Bergsdeputationens akter varit av vikt, och i ett par fall ha ständens protokoll lämnat bidrag till framställningen. I KB förvaras Tilas' självbiografi *Curriculum vitae*, vilken är en viktig källa för hans liv till år 1751, då framställningen slutar; en fortsättning, även bevarad i KB, för skildringen av Tilas' liv fram till 1757 (båda citeras: Självbiogr.). På samma ställe finnes även en del av Tilas' brevväxling. Den största betydelsen för mitt ämne ha breven till A. F. Cronstedt. Tryckta källor har jag endast i ringa utsträckning använt. Stor nytta har jag dock haft av J. A. Almqvist, Bergskollegium och bergslagsstaterna 1637—1857 samt nedan anförda uppsatser av N. Z e n z é n. Vid citat ur källorna ha stavning och kommatering moderniserats. — För värdefulla upplysningar och påpekanden står förf. i tacksamhetsskuld till museiasistenten N. Z e n z é n, Djursholm.

² Urban Hjärnes dotter i hans första gifte Maria var gift med Olof Tilas; en annan av hans döttrar i detta gifte, Sophia Christina, blev gift med C. Arosell, vars barn adlades Adlerheim. En dotter till henne blev gift med Augustin Ehrensärd och mor till Carl August E. Denne hade även på fädernet ett rikt andligt påbrå.

sig till rätta i livet och ej heller kommo att intaga några mer framskjutna ställningar. Ett undantag var den yngste av dem, riksrådet greve Gustaf Adolf Hjärne. Ett arv hade de likväl alla från fadern — dragningen till mystik och pietism. Åtminstone fyra av dem ha gjort sig kända som psalmdiktare.

Hos Daniel Tilas möter man flera drag, som påminna om morfadern: mångsidiga vetenskapliga intressen, artistisk och litterär begåvning och ett starkt verksamhetsbegär. Han valde bergsmannens yrke, för vilket morfadern ej varit främmande; denne hade varit vice president i Bergskollegium och bland annat författat skriften »En liten Berglykta». Fadern, Olof Tilas, var officer (slutligen överstelöjtnant) och bosatt på Brunna officersboställe i Västmanland. Familjen var besläktad med flera brukspatronssläkter (t. ex. Heijke-Heijkensköld, Christiernin), Daniel växte delvis upp i Bergslagen, och därigenom fingo hans anlag för naturvetenskaplig forskning och praktisk verksamhet inom bergverken ytterligare näring.

Daniel Tilas blev en av 1700-talets främste inom bergsvetenskapen och står värdigt vid sidan av sådana män som Wallerius, Cronstedt och Rinman. Det förefaller, som om Tilas av alla varit den mångsidigaste och den som haft de mest vittgående planerna för främjandet av bergshanteringen i Sverige. Hans mål var otvivelaktigt att i viss mån omdana det svenska bergväsendet. Redan tidigt stodo målen ganska klara för honom, och här och var i hans skrifter komma hans tankar i ämnet fram. Klarast och fullständigast äro dessa likväl uttryckta i ett brev till Carl Gustaf Tessin. Tilas och Tessin voro släkt,¹ 1760 besökte Tilas anförvanten på hans egendom Åkerö.² Ett av Tessins många intressen gällde mineralogien; han hade på Åkerö en stor mineralsamling, som han visade för intresserade gäster. I franska vetenskapsakademiens handlingar hade Tessin funnit uppsatser av den franske naturforskaren Guettard, vilken yrkade på en undersökning av berggrunden i skilda länder jämte upprättande av mineralogiska kartor. Härför fordrades medarbetare från så många olika delar av jordklotet som möjligt, och Tessins mening var tydligen att uppmana Tilas att för Sveriges del åtaga sig medarbetarskap. Tilas svarade med ett långt brev (1759),³ i vilket han ger en sammanfattning av sina tankar rörande den geologiska

¹ Nicodemus Tessin d. ä:s maka var moster till Urban Hjärnes första hustru, Maria Svahn, vilken uppfostrats hos Tessin.

² Se härom Sigrid Leijonhufvud, Tessin och hans Åkerökrets, del I, (1931), s. 117.

³ Konzept finnes i Tilas' samling, Bergsmannabrevväxling, Bergskollegii arkiv, RA.

undersökningen av Sverige och dess betydelse för bergverkens drift. Brevet kastar ett klart ljus över dess författares vittomfattande syften. Liksom Rudbeck ville samla avbildningar av alla jordens växter, hade Tilas satt som sitt slutmål en undersökning ur geologisk synpunkt av hela jordklotet. »En general mineralhistoria¹ över hela

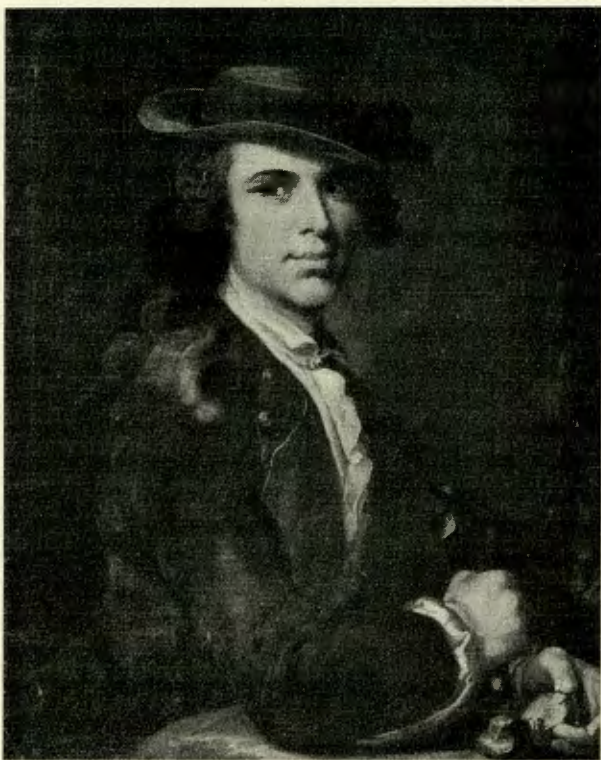

Fig. 1. Friherre DANIEL TILAS, bergsråd, kammarherre, riksheraldiker och tit. landshövding, f. 1712, † 1772. Oljemålning av O. Arenius, här efter fotografi i Sv. Porträttarkivet.

jordklotet var mitt huvudämne att arbeta uti. Arbetshågen tyckte jag borde ej taga mindre till», säger han i det ovan nämnda brevet. Tilas hade verkligen tagit itu med förberedelserna för ett sådant arbete. Han hade samlat uppgifter ur till kollegiet inkomna relationer från främmande länder och ur reseskildringar och även skaffat sig en samling av mineral från olika områden. Hans anteckningar hade småningom fyllt tretton volymer. Han måste likväl erkänna, att

¹ Den dåtida termen mineralhistoria motsvarar geologi.

det var ett stort arbete, han påbörjat, vilket skulle taga hela hans liv, utan att han kunde hoppas att se det fullbordat, då ständigt nya upptäckter gjordes. Tilas fann också, att, såsom han säger, »fäderneslandets historia borde ligga mig såsom svensk bergsman förnämligast om hjärtat».

Tilas arbetade så gott som hela sitt arbetsfyllda liv med att skaffa sig en så vitt möjligt fullständig kännedom om Sveriges berggrund. Härvid kunde han i mycket hög grad lita till egen erfarenhet. Han hade nämligen själv besökt stora delar av Sverige. Särskilt hade han under de år (1741—43 o. 1745), då han var anställd vid den kommission, som skulle utstaka gränsen mellan Sverige och Norge, begagnat tillfället till studier av det svenska fjällområdet från norra Dalarna till Lule Lappmark.¹ Dalarna kände han genom upprepade resor, likaså de övriga delarna av Bergslagen. Om de södra delarna av Sverige hade han däremot mindre personlig kännedom, men även om dem samlade han uppgifter ur bergverksrelationer och reseskildringar. Från skilda delar av landet hade han samlat mineral och bergarter, hans svenska mineralkabinett omfattade småningom 2,000 nummer. Utarbetade och i det närmaste färdiga med kartor och bilder voro beskrivningar över Dalarna och fjälltrakterna. Om tryckning av »Härjeådalens känning» hade Tilas redan ackorderat med boktryckaren Salvius.² Då drabbades han av den fruktansvärda brand 1751, som grusade alla hans förhoppningar. Till denna skall jag snart återkomma.

Man skulle kunna frestas att tro, att en person med så storslagna planer, som dem Tilas ger uttryck åt, skulle ha varit en fantast, som drömde om vetenskapliga storverk utan att ha sinne för det ihärdiga och samvetsgranna arbete, som fordras för att uträtta något av bestående värde inom vetenskapens värld. Ingenting kan emellertid vara oriktigare. Utmärkande för Tilas som vetenskapsman är ej blott de vidsynta överblickarna utan även den stora noggrannheten i detaljerna. Detta senare drag kommer särskilt fram i Tilas' fordran på omsorgsfull kartläggning av undersökta områden. Främst måste man ha en detaljerad topografisk karta, men jämte denna behövdes

¹ Tilas som geolog är behandlad av N. Zenzén i bl. a. Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar 1925 («Geologiska kartor och geologisk kartläggning i Sverige före upprättandet av Sveriges Geologiska Undersökning» och «On the first use of the term 'Feldtspat' (Feldspar etc.) by Daniel Tilas in 1740»), 1927 («En skriftväxling år 1761 mellan Daniel Tilas och prosten Abraham Miödh» och «Bidrag till kännedom om de geologiska förhållandena vid Nasafjälls gruvfält»), 1930 («Om de äldsta geologiska undersökningarna inom området öster om Fæmunden») och 1931 («Daniel Tilas om geologien i svensk-norska gränstrakter»).

² Tilas lämnar själv en översikt av sina arbeten i slutet av Curriculum vitae.

en karta, där terrängen endast antydde, men där berggrundens olika led markerades, varvid olika bergarter skildes genom olika beteckningssätt, sålunda en geologisk karta. Man kunde likväl behöva ytterligare detaljerade kartor över malmstreck, jordarternas beskaffenhet m. m.¹ Härigenom skulle letandet efter malmer mycket underlättas, då erfarenheten hade visat, att vissa bergarter voro mer malmförande än andra. Av intresse vore särskilt att se, om lösa malmblock hittades, där berggrunden ej innehöll någon malm; man kunde då söka utröna, från vilket håll blocken blivit förda till platsen och därigenom finna själva malmförekomsten. Till alla kartor skulle beskrivningar utarbetas. På detaljkartornas grund kunde man framställa olika slags kartor över större områden och hela länder, ja slutligen över hela jordklotet. Tilas visar sig här som en framsynt man, den senare utvecklingen av jordytans undersökning och kartläggning har följt de av honom utstakade linjerna. Ännu har man ej på långt när nått det av honom antydda målet.

Detta mål kunde ej nås annat än genom många mäns samverkan under en lång följd av år. Huru mycket Tilas därvid skulle kunnat utträtta berodde i hög grad på om han kunde få medarbetare bland männen inom sitt fack. Att detta ej lyckades i så stor utsträckning som önskvärt varit, beror i viss mån på bristande förståelse och ovilja mot nyheter hos en del av Tilas' ämbetsbröder, men det beror även på vissa drag i Tilas' karaktär. Hos honom fanns ett mycket starkt utpräglat självmedvetande, han hade lätt för att känna sig underskattad, när något gick honom emot, han misstänkte gärna ovilja och intriger, han var över huvud mycket kritisk mot sina medmänniskor. Dessa drag hade visat sig redan tidigt i hans liv och framträdde med ökad skärpa under hans senare år. Han ger uttryck åt sin stämning dels i Självbiografen, dels, och kanske allra klarast, i brev till vännen Cronstedt. Jag citerar endast några bitar ur ett brev av d. 16 maj 1757: »Mitt öde har allt ifrån min barndom varit sådant intill denna dag, att alltid en hop bistra skiften föregått min påföljande lycka, och jag föreställer mig ett lika öde all min levnad igenom. — Förtryckt och hatad framför begge mina bröder, en hård mor, en uppretad far, som bragtes till den extremiteten att visa mig bort,² — — — Mine senare händelser

¹ Det nämnda brevet till Tessin. Tilas utarbetar ytterligare sitt system av kartor i sitt verk »Utkast till Sveriges mineralhistoria» (Sthlm 1765). För hela frågan om äldre geologiska kartor i Sverige hänvisas till N. Z e n z é n s anf. studie om »Geologiska kartor och geologisk kartläggning etc.» (Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar, bd 47, 1925).

² Detta syftar på en kontrovers med fadern, utförligt skildrad i Självbiogr. Fadern ville ej lämna honom nödiga medel för en resa i Bergslagen. Tilas lämnade hemmet storgåtande med den fasta föresatsen att ej återvända, förr än han skaffat sig en självständig existens.

hava varit ständigt avväxlande med vidriighet och medgång — — —. 1745 års sammangaddade konstellation att excludera mig från all befordran i bergsstaten — — —.» Huruvida Tilas' uppfattning av fadern var rättvis, är något som nu är svårt att yttra sig om. Någon anledning att klaga på bristande framgång i livet tyckes han knappast ha haft, han fick tidigt viktiga förtroendeuppdrag,¹ hans befordran gick snarast snabbare än hans jämnårigas; att även hans vetenskapliga förtjänster uppskattades framgår därav, att han ej mer än 27 år gammal inkallades i Vetenskapsakademien redan under dess första verksamhetsår och snart hedrades med uppdraget att vara preses; tidigt kunde han bilda familj, och genom sina båda äktenskap kom han in i släkter med god social ställning.² Men i hans lynne låg nog en böjelse att över huvud vara missnöjd. En sådan person som Tilas hade svårt att samarbeta med andra. När man följer Tilas' bana, möter man här och var gräl och slitningar, som en mer konciliant natur med ett jämnare lynne skulle ha kunnat undvika. Att dessa strider ofördelaktigt återverkade på Tilas' arbete är uppenbart.³ I Bergskollegium fanns det tydligen alltid någon eller några medlemmar, som han ej drog jämnt med. Sina trogna vänner synes han främst ha haft bland bergsmännen ute på arbetsfältet, män sådana som Cronstedt och Alexander Funck.⁴

År 1745 vid 33 års ålder blev Tilas assessor. Men hans entré som ordinarie i Bergskollegium var knappast lyckad. Det var två platser i kollegiet, som voro lediga, sekreterarebefattningen och en assessorsyssla, av vilka den senare skulle tillsättas först. Tilas anmälde sig som sökande, dock, som han själv säger, utan någon förhoppning att få platsen. Däremot menade han sig ha utsikter till sekreterareplatsen. Vid upprättandet av assessorsförslaget erhöll Tilas ej en enda röst till något av de tre förslagsrummen, något som

¹ Redan 1737 fick han ett viktigt uppdrag rörande undersökning av malmtillgångarna i en stor del av Finland i samband med planer på ett kanalbygge; från Finland gjorde han en resa till Ryssland och besåg ryska bergverk. För båda dessa färder finnas redogörelser i RA. 1740 blev han direktör över bergverken i Jämtland och Härjedalen. Samtidigt hade han av ett enskilt bolag anställts som direktör över Ljusnedals kopparverk. 1741 börjar hans arbete i gränskommissionen. Jämför J. A. Almqvist, Bergskollegium och bergslagsstaterna.

² D. 11 dec. 1740 gifte sig Tilas med Hedvig Reuterholm, dotter till landshövding Nils Reuterholm. Efter hennes död (18/11 1741) gifte han sig 11/5 1743 med Anna Catharina Åkerhielm, dotter till riksrådet Samuel Åkerhielm.

³ Även Tilas' bästa vänner hade blick för ojämnheten i hans lynne. Gustaf Bonde skriver t. honom vid ett tillfälle att han varit »något för hitzig» och manar honom att »fly all häftighet» och »gå piano tillväga» (KB). Samuel Sandels, som höll minnstalet över Tilas i Vet.-akad., kan trots sin stora beundran för honom ej undgå att vidröra hans häftighet och otålighet vid motsägelser.

⁴ En yttring av Tilas' missnöje var även, att han flera gånger hotade att söka sig tjänst i främmande land.

ej var märkvärdigt, då man så strängt höll på meriter och anciennitet. Han hade även hört sig för om sina utsikter till sekreteraresysslan, men funnit, att han ej kunde göra sig förhoppning om mer än två röster.¹ Tilas beslöt då att söka direkt hos konungen² och for omkring för att rekommendera sig hos riksråden. Jag låter honom själv berätta fortsättningen: »Ännu hade jag ingen, som kunde tala för mig hos konungen. Omsider om aftonen kl. 8 (7 maj 1745) for jag till dåvarande hovmarskalken Erland Broman, som var min faders syssling, och förmådde honom att tala vid konungen om mig. Den 8 om morgonen for han ock strax upp till konungen, som sände samma ögonblick efter kabinettsråderne deras excellenser Ehrenpreus och greve Johan Gyllenborg och utnämnde mig till assessor i Kongl. Bergscollegio efter avledne Georg Wallerius.» — »Vad de blevo flate i Bergscollegio, de näml. som sökt lägga hundrade hinder i vägen för min fortkomst, när de kommo efter vanligheten på Torget³ för att spörja efter nytt, står ej att beskriva.»

Att Tilas ej var uteslutande välsedd inom kollegiet är uppenbart, och hans ställning stärktes knappast genom något som inträffade ej långt därefter. Till Bergsdeputationen vid 1746—47 års riksdag inkom ett memorial av C. Härleman,⁴ varuti framställdes en rad frågor rörande Bergskollegii verksamhet. Deputationen lät frågorna gå till Bergskollegium till besvarande.⁵ Kollegiet såg i en del av frågorna — med fullt skäl — en kritik av sin verksamhet och avvisade alla anmärkningar såsom obefogade. Men därvid förklarade sig assessor Tilas vara av skiljaktig mening och avgav till protokollet ett särskilt yttrande. Utrymmet tillåter ej ett närmare ingående på dessa saker, men jag vill i korthet nämna något av det viktigaste innehållet i deputationens och Tilas' skrivelser, då det ytterligare belyser Tilas' tankar om det svenska bergväsendets reformering.

Bergskollegium var ett administrativt verk och på samma gång en domstol. Dit hänvisades tvister angående privilegier och rättigheter (om kolning, allmogens körslor o. d.), mål som handlades om-

¹ Det är detta han syftar på i det nyss nämnda brevet till Cronstedt.

² Tilas hade personliga förbindelser med konungahuset: 1739 blev han hovjunkare, 1743 kammarherre. Han tjänstgjorde ett par gånger som uppvaktande och vann tillgivenhet av både Fredrik I, Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika.

³ Härmed menas antagligen Riddarhustorget.

⁴ Den berömda arkitekten. Han var vid denna riksdag ledamot av Sekreta utskottet. Man har svårt att värja sig för misstanken, att Tilas hade något att skaffa med tillkomsten av Härlemans memorial, men något direkt stöd för ett sådant antagande finnes icke.

⁵ Deputationens skrivelse finnes i Bergsdeputationens handlingar under datum 26 febr. 1747. Den föredrogs i Bergskollegium d. 17 mars. Tilas' särskilda yttrande inlämnades d. 28 mars (RA).

ständligt och med stor noggrannhet och som upptogo en stor del av kollegiets tid. Nu anmärktes det — som det synes med fullt fog — att kollegiet i följd härav fick föga tid att syssla med landets geologiska undersökning, gruvbrytningens teknik o. d. För att råda bot härför föreslogs, att en viss dag i veckan skulle användas endast till verkliga gruvärenden och att en ny bergsrådsbefattning skulle inrättas, vars innehavare endast skulle behöva deltaga i överläggningar rörande gruvorna men ej behövde vara närvarande vid handläggning av andra ärenden. Vid tillsättning av alla platser inom kollegiet skulle främst hänsyn tagas till naturvetenskapliga insikter och praktisk erfarenhet rörande bergverken. Bergmästarna skulle tillhållas att i enlighet med sin instruktion årligen besöka gruvorna och se till, att brytningen skedde rationellt. I stället för att som dittills anställa okunniga malmetare borde man sända ut auskultanterna, vilka därigenom skulle få en bättre utbildning för sitt yrke, varjämte de kunde bidra till landets geologiska utforskande.

De reformplaner, som jag nu nämnt, hade till syfte att omdana Bergskollegium, så att dess huvuduppgift skulle bli landets geologiska utforskande och bergverkens rationella drift. Ett sådant verk skulle vara dugligt att leda den stora undersökning och kartläggning av Sveriges berggrund, som Tilas, såsom vi sett, framför allt avsåg.

Kollegiets ledamöter voro tydligen förargade över de anmärkningar som framkommit, de sökte vederlägga dem och betecknade Tilas' skrivelse som alldeles onödig.

*

Vid riksdagen 1746—47 började konflikten mellan Tilas och Fredrik Gyllenberg. Omdömena om denna för vår frihetstid så karakteristiska personlighet äro sällsynt enstämmiga. Han var en partigångare utan några större politiska vyer, vilken utan att besväras av några samvetsbetänkligheter utnyttjade alla partiväsandets möjligheter, en person, vars oredlighet var så känd, att man måste fråntaga honom handhavandet av partimedlen. Hans död åtföljdes av en skandalös konkurs, som blottade hans svindlerier.¹ Givetvis var likväl Fredrik Gyllenberg, yngre bror till kanslipresidenten Carl Gyllenberg, en man med begåvning, och han hade kunnat göra sitt parti, hattarna, stora tjänster. När hattarna vid 1746—47 års riksdag vunnit seger över mössorna, kunde han göra anspråk på någon belöning. Det föreslogs då, att han skulle få survivance på presidentämbetet i Bergskollegium, vilket man väntade skulle bli ledigt

¹ Se härom bl. a. Carin Linds k o g, Clas på Hörnet (1932).

efter några år. Visserligen var Gyllenberg ej utbildad bergsman (för tillfället var han lagman), men det hade de närmast föregående presidenterna ej heller varit; såsom ägare av flera bruk stod han ej främmande för bergshanteringen. Men att hans befordran till presidentskapet måste uppfattas som en ren partibelöning är uppenbart.

Fig. 2. Greve FREDRIK GYLLENBORG, president i Bergskollegium, kammarherre, f. 1698, † 1759. Pastellmåln. av Gust. Lundberg, här efter fotografi i Sv. Porträttarkivet.

Borgarståndet antog förslaget om *survivance* för Gyllenberg, men när ärendet kom före på riddarhuset, inlämnade Tilas ett memorial, uppläst d. 20 april 1747.¹ I detta betonade han först kraftigt konungens rätt att utnämna ämbetsmän med råds råde; man borde ej binda konungens vilja i detta avseende. Om adeln likväl ville giva ett förord, vore ej Gyllenberg den som vore närmast till platsen som president utan bergsrådet Lars Benzelstierna, vilken under

¹ SRAP XV, s. 682.

sin långa levnad gjort sig väl förtrogen med allt som hörde till bergverken. Man borde över huvud ej till chef för bergverken utse annat än en fackman. Innan Tilas gjorde denna framställning, hade han inhämtat tillstyrkan av sina ämbetsbröder i Bergskollegium.¹

Det var ett djärvt och frimodigt steg av Tilas att opponera mot den mäktige partihövdingen, och att denne blev förargad är naturligt. Att Tilas så starkt framhållit konungens rätt att utnämna ämbetsmän hade knappast heller fallit i god jord. Tilas' ingripande hade den verkan, att Gyllenborg visserligen icke fick survivance, men han fick presidentstitel och rekommenderades till erhållande av något snart ledigt presidentämbete. I sak betydde ändringen intet, och när presidenten Gustaf Rålamb avlidit, utnämndes Fredrik Gyllenborg till president i Bergskollegium d. 6 aug. 1750.

Året 1751 betecknar vändpunkten i Tilas' liv. Vi ha sett, vilka omfattande planer han hyste och även med vilken energi han arbetat på deras fullföljande. Nu grusades på en gång alla hans förhoppningar. Han hade köpt sig ett hus vid Klara sjö,² han höll på att inreda det, hade flyttat dit sitt bibliotek, sina manuskript och sina samlingar. Då utbröt en eldsvåda, en bland de svåraste, som härjat i Stockholm, och lade bland annat trakten kring Klara kyrka i aska. Nästan ingenting av Tilas' egendom kunde räddas. Förlusten var oersättlig. Det var ej möjligt för honom att återställa samlingar och manuskript. Planen på en omfattande mineralhistoria över Sverige måste skrinläggas.³ Tilas säger visserligen, att han böjer sig under försynens skickelse, men man kan likväl i hans skrifter spåra bitterheten över det öde, som drabbat honom. Det är även helt naturligt, att Tilas ej kunde glömma en olycka, som innebar ett skeppsbrott för alla hans käraste planer, ett omintetgörande av hans livsverk. Man kan tryggt påstå, att om branden ej kommit emellan, Daniel Tilas och hans verk skulle uppta en större plats i Sveriges kulturhistoria än som nu är fallet. Det är ej förvånande, att Tilas' lynne under de närmaste åren var särskilt ömtåligt, och häri ligger kanske i någon mån en förklaring till att han hade så svårt att dra jämnt med sin chef Fredrik Gyllenborg.

För Tilas var det en tröst i hans sorg, att han fick företaga en resa upp igenom Bergslagen och besöka de kända gruvfälten. Detta

¹ Bergskollegii prot. 3 april 1747, RA.

² Tilas' lägenhet låg ungefär på samma plats, där Sveriges litografiska tryckerier uppfört sin byggnad vid Vasagatan.

³ Tilas led även stor ekonomisk förlust genom branden. Då hans byggnad ej var färdig, hade han ej kunnat brandförsäkra den. Någon ersättning fick Tilas likväl genom en insamling av hans vänner bland bergsmän och bruksägare. Givarna uppräknas i Självbiogr.

kunde, säger han, »komma mine nederslagne sinnen till någon uppmantran». Han avlade då även besök hos presidenten Gyllenberg, som ägde Uttersbergs bruk, och stannade där 3 à 4 dagar. Han säger, att han »med mycken ynnest blev bemött. Ny riksdag och kröning tillstundade; alltså var det hans förnämsta omsorg, under de dageliga promenaderna, att giva sin Collega och nye lärjunge ideer och impressioner om systemen och affärerna, som skulle förekomma.»¹ Gyllenberg hade tydligen sökt vinna Tilas och göra honom till ett verktyg i det politiska spelet, med vad framgång skulle snart visa sig.

När Tilas vid riksdagen 1751—52 kom in i Sekreta utskottet och dess underavdelning Bankodeputationen, är man frestad att däri se ett verk av Gyllenberg, vilken såsom bankofullmäktiges ordförande och den mest inflytelserike bland bankens ledare hade särskilt intresse av att ha pålitligt folk i den deputation, som skulle granska bankens verksamhet. Tilas gick emellertid sina egna vägar. Han påyrkade skarpare kontroll över bankens långivning, och bankodeputationen beslöt även vissa åtgärder i detta syfte.² Detta var att såra Gyllenberg på en särskilt ömtålig punkt. Han hade nämligen på ett sätt, som belyser hans egen nytta och hänsynslöshet som politiker, missbrukat sin ställning i banken till sin egen fördel. Han var själv mycket stor låntagare mot tvivelaktiga säkerheter.³ De av bankokommissionen vidtagna försiktighetsåtgärderna föll naturligtvis ej Gyllenberg på läppen, men hans ställning som partiledare skyddade honom, så att han i alla fall undgick en välförtjänt näpst. Tilas' arbete i deputationen såväl i denna fråga som rörande andra ärenden hade emellertid vunnit erkännande, ty han erhöll vid riksdagens slut 6,000 daler k. m. som ersättning för sina förluster genom branden.⁴ Men hos sin chef hade han tydligen fallit i onåd, och han fick snart märka följderna.

Tilas tillskriver Gyllenberg en kännbar motgång, som kort efteråt drabbade honom. Jag har redan nämnt om Tilas' planer på en geologisk kartläggning av Sverige och särskilt om hans intresse för noggranna gruvkartor. Naturligt nog ville han se sina idéer omsatta i verklighet. Hans befattning i Bergskollegium gav honom emellertid

¹ Självbiogr.

² Bankodeputationens akter i Riksbankens arkiv. Tilas deltog i överläggningarna i en avdelning av bankodep., där man föreslog ett visst årligt maximibelopp för lån mot fastighet. I deputationen tillstyrkte han tillsättandet av en extra revisor för banken. Tilas inlämnade även ett memorial angående medel att förekomma bankoseddars förfalskande. Jfr. »Sveriges riksbank 1668—1919», II (1918), s. 228.

³ 1756 stod Gyllenberg i skuld till banken för 1,370,202 d. km. och obetalta räntor utgjorde 182,196 d. km., se »Sveriges riksbank», II, s. 329.

⁴ Riksbankens arkiv, »Sveriges riksbank», II, s. 323.

ej tillfälle till ingående undersökningar av något visst malmförande område. Nu yppade sig emellertid för honom möjligheten att få utföra en undersökning och kartläggning av Falu gruva. Intet kunde vara honom mera kärkommet. Falu gruva var ju det förnämsta av de »ädlare verken»,¹ och Tilas delade den då för tiden vanliga förkärleken för dessa, vilka skattades högre än järngruvorna.² Tilas hade också tidigt gjort bekantskap med gruvan. Han hade som ung bergsman långa tider vistats i Falun, varifrån han även hade fått sin första hustru, landshövding Reuterholms dotter Hedvig. Falu gruva var emellertid nu i förfall, brytningen var mindre än förr och det ekonomiska resultatet sämre. Bergsmännen hoppades, att en grundlig undersökning av gruvan och en bättre planläggning av arbetena i densamma skulle medföra en förbättring. Några av bergsmännen gävo därför riksdagsmannen Johan Persson i uppdrag att i Bergsdeputationen framställa yrkande om en grundlig undersökning av Falu gruva, vilken borde anförtros åt Daniel Tilas.³

Bergsdeputationen upptog den gjorda framställningen och infortrade yttrande av bergmästaren i Falun Samuel Troili och av Bergskollegium.⁴ Detta verk skylldes ifrån sig varje tanke på försummelse från dess sida vid gruvans skötsel, men medgav, att gruvans system och gångar ej voro fullständigt kända; Bergskollegium skulle därför ge någon lämplig person i uppdrag att verkställa den avsedda undersökningen. I ingen av de skrivelser, som växlades i denna sak, står Tilas' namn nämnt, men det är otvivelaktigt, att han äsyftades. Det fanns sålunda ej något hinder för Bergskollegium att ge Tilas det önskade förordnandet, men det dröjde, och när Tilas gjorde påminnelser därom hos presidenten, blev han, enligt hans egen utsago, avspisad med att ett sådant arbete hörde till tjänstemännens ordinarie skyldigheter och att det vore onödigt att någon särskilt därtill förordnades.⁵ Huru därmed än må förhålla sig, såg Tilas ett betydelsefullt och för honom särskilt intressant arbete gå sig ur händerna, och han gav presidenten Gyllenborg skulden därför.

Efter riksdagens slut önskade Gyllenborg företaga en rundtur i Bergslagen för att göra sig förtrogen med förhållandena inom sitt

¹ Härmed menades andra gruvor än järngruvorna, främst guld-, silver- och koppargruvor.

² Endast ett betecknande exempel kan anföras. 1746 hade Tilas företagit en undersökning av Västra Silverberget i Norrbärke. Verket var »snart sagt uti lägervall» och visade 1745 en samlad förlust på 251,580 d. sm. Det oaktat ansåg T. att riksdagen borde stödja verket, då det producerat 4,000 marker silver, »vilket ej kan anses vara några ringa del i pennningstockens förökande i riket».

³ Självbiogr.

⁴ Bergsdeputationens protokollsutdrag av 19 dec. 1751; Bergskollegii svar av 6 mars 1752 (Bergsdeputationens akter, RA).

arbetsområde. Denna färd skildras av Tilas i hans självbiografi med en blandning av humor och ironi, som gör berättelsen synnerligen roande. »Han [presidenten] var ej nöjd med en ledamot i sällskapet, såsom de förre presidenterna, men skulle änteligen hava tvenne att figurera med, och därtill blevo jag och assessoren Johan Georg Wallberg utsedda samt till protokollets förande notarien Samuel Sandel¹ förordnad.» Först gick färden till Falun, där förrättningen drog tre veckor. »Presidenten gjorde där en stor figur, höll taffel, hade stor stat, och utom egna cavaillerer skockades dit ynglingar av bergsstaten, så att det passerade liksom en liten hovhållning i hans logemente. Själva förrättningen gick för sig på det viset, som stora och myndiga och självrådiga herrar vilja hava, nämligen hals över huvud, så snart de själva allenast fått den superficiella idé, som de åstunda.» Någon verklig besiktning av gruvan och anläggningarna skedde ej, utan presidenten skaffade sig underrättelser genom privata samtal med än den ene, än den andre, varigenom avundsjuka och misstankar uppväcktes. Vid sessionerna lade han an på »att göra sig stor och ansenlig för Bergslagen». Man visste aldrig, vad som kunde förekomma. »Dock kunde Wallberg någon gång admitteras till förtroendet, men jag aldrig, emedan Wallberg bättre kunde hyckla med honom och agera mera ministre, jag däremot förstod mig icke på, vad det var att agera ministre uti ett bergverks ekonomi.» Tilas fick ensam förrätta undersökningen av gruvan, »dit vågade sig icke presidenten», och även Wallberg undandrog sig de besvärliga gruvstigningarna. Tilas tog däremot saken grundligt och ville göra en systematisk undersökning. »Presidenten tyckte det gick nog långsamt och begynte att vilja forcera gruvstigningarna, dem han trodde lika så lätta som en långpolska, men jag lät honom förstå, att när jag gjorde så mycket jag förmådde, så hade han ej makt att forcera det längre. Han gick så långt, att han begynte prætendera att bliva hörsammad, som hade han haft scholægossar för sig.»

Under en av sessionerna i Falun upptogs frågan om den fullständiga undersökningen av gruvan. Såväl bergmästaren Troili som geschwornern Schultze förklarade, att detta vore ett svårt arbete och att det vore lämpligast, att Tilas åtog sig utredningen. »Den övriga bergbetjäningen, dels för räddhåga att tillstå sin okunnighet, dels att behaga presidenten, läto sig förmärka, att de tilltrorde sig kanske gå i land därmed». Presidenten förordnade då, att de var för sig skulle

¹ Samuel Sandel (adl. Sandels) blev slutligen bergsråd. Han samarbetade flera gånger med Tilas och blev en av hans bästa vänner. En son till honom var den berömda krigaren J. A. Sandels.

ingiva sina tankar om skölarna¹ i gruvan. »Ingenderas tanka var den andras lik», säger Tilas. »Saken blev där och saken låg där och ligger där nu på åttonde året oavgjord.» Tilas tillägger i sin självbiografi några bittra reflexioner: »Jag ber Eder, mine efterkommande, jag ber Eder, I uti en mera upplyst eftervärld och efter mine dagar uppkommande bergsmän härav sluta, i vad för olycklig tid jag levat, och med vad harm och chagrin jag måst se, att en så nyttig sak skulle stå tillbaka för partiandans skull, för privat agg emot min person och änteligen för jalousie skull.»

Då Tilas tog undersökningen i Falun så grundligt, hade ej presidenten tålmod att vänta på honom utan reste i förväg med Wallberg till Avesta och stämde möte med Tilas i Garpenberg. När Tilas anlände dit, hade presidenten redan kommit aftonen förut. »Jag beslöt att straxt göra med gruvstigningarna en början, och skickade så på stunden efter notarien, och låta i övrigt den stora sviten roa sig och pläga sig bäst de kunde. Notarien kom straxt till hands, och jag gjorde samma dag ifrån mig med gruvorna, så mycket som jag då kunde hinna med; och mot aftonen for jag fram till Kungsgården, där värden baron Gustaf Funck hade en gruelig svärm med främmande, allesammans occuperade med spelpartier, ro och varjehanda divertissemens. Commissionsarbetet påstod här allenast 4 à 5 dagar, och de meste sysslorne bestod uti nöjen.»

Från Garpenberg gick färden till Sala. Hela bergsstaten i Sala mötte i närmaste gästgivaregården Broddebo. »Ingen brudskara kunde vara så anseelig som den, med vilken vi kommo tågandes till Sala, och det första besöket var på Väsby hos bergmästaren Samuel Bergenstierna. Hela sviten stannade där till afton, men jag befann mig illa av kolik och reste alltså till mitt kvarter i staden att sköta mig. Kommissionen uppehöll sig här ungefär i 8 dagars tid, och var där något mera att göra, dock så att kalas och gästabuden icke måtte försummas. En dag var kommissionen till gruvan, där man begick det stora miraklet att stiga ned på Herr Stens botn, en så bekväm trappeväg utföre, att en hovfröken med 15 alnars vid styvkjortel utan minsta hazard kunnat spatsera dit. Där blev presidenten så upplyst om skölarna, att han dagen efter förtrodde mig, det han under någon fundering om natten efter var i stånd att utreda hela sammanhanget Storgruvan igenom, ändock han den aldrig sett och ju så kloke bergsmän förr en gång rest med oförrättade ärenden därifrån.» I Sala företog Tilas ej några gruvstigningar, då han var

¹ I normala fall ofyndiga skivor i berggrunden.

trött och dessutom förargad över att Wallberg undandrog sig arbetet. Han saknade även den ledning vid gruvans undersökning, som han skulle kunnat få, om hans gode vän geschwornern Alexander Funck varit tillstädes. Vistelsen i Sala gav emellertid uppslaget till en ny tvist mellan presidenten och Tilas, som jag snart skall återkomma till.

Efter avslutandet av förrättningen i Sala, skildes kommissionen åt, Tilas begav sig på några dagar till Dylta för att besöka sin svärfar Samuel Åkerhielm och återvände sedan till Stockholm, där han deltog i arbetet i Bergskollegium. Men där var tydligen stämningen nu irriterad, vilket framgår av ett brev från Tilas till Cronstedt av d. 25 sept. »Kollegii sysslor börja nu komma i gång. Mest alla ledamöterna äro piquerade över kusens despotiske manér och förbinda sig dageligen till att resa sig på bakbenen — — —. Konjunkturen är nu mycket ändrad. De med vilke jag ej dragit i ok, göra nu ett med mig.» Man kunde tydligen vänta sig en sammanstötning när som helst, och det dröjde ej heller länge, innan det brakade löst.

Anledningen till stridens utbrott är belysande för en sida av Tilas' verksamhet. Han var en utpräglad ordningsmänniska. Man kan se det på de handskrifter han lämnat efter sig. Han skrev en tydlig och vacker handstil (han använde nästan alltid latinsk stil) och sörjde för att relationer, som han lämnade ifrån sig, blevo prydligt inbundna. Han hade tydligen mycken omsorg om att hans samlingar skulle vara väl ordnade och vackert upplagda. Man kan då nästan säga, att det var tur för honom att komma in i ett verk, där man lade stor vikt vid att ha akterna fullständiga och prydliga. Bergskollegii arkiv är, som känt, i dessa avseenden mönstergillt.

Nu hade emellertid vissa protokoll ej blivit renskrivna, så att det hotade att uppstå luckor i protokollsböckerna. Det är ej förvånande, att det blev just Tilas, som med iver grep in för att rätta detta missförhållande, och han började hålla efter notarierna att ordentligt renskriva protokollen. D. 10 okt. 1752 inkom emellertid advokatfiskalen Schulz med en skrivelse, vari han anmälde, att vissa protokoll saknades för åren 1746—49, och anhöll om rättelse. De, som skulle svara för protokollen, bland dem Örnshiöld,¹ ursäktade sig av olika anledningar. Kollegiet beslöt, att de ojusterade protokollen skulle justeras varje morgon mellan 8 och 9 samt den föregående veckans protokoll på lördagarna efter kl. 9. Presidenten var ej närvarande vid

¹ Per Abraham Löth-Örnshiöld (frih. Örnköld) var nu sekreterare. Tilas ansåg, att han ställde sig in hos presidenten, och betraktade honom med misstro. Ö. slutade som landshövding.

detta sammanträde, men tydligen ansåg man sig kunna avgöra en sådan praktisk ordningsfråga utan hans medverkan.¹

Vid sammanträdet d. 12 okt. kom saken åter före, och presidenten frågade, hur det gick med protokollens justering, varvid det uppstod någon diskussion härom. Tilas ville framhålla sekreterarens skyldighet att svara för protokollet, under det att presidenten tydligen sökte hålla denne (Örnshiöld) om ryggen. Presidenten menade, att man borde använda en stund i början av varje sammanträde till protokollsjustering, så att lördagarna kunde bli lediga för andra ärenden. Tilas åter påpekade, att beslut redan var fattat om huru med justeringen skulle förfaras. Det utspann sig även någon tvist om den erforderliga tiden för protokollsjustering, varvid Tilas åberopade sin erfarenhet och Gyllenborg till sist undanbad sig motsägelser. Tilas vidhöll i varje fall, att man borde följa det en gång fattade beslutet. När man sedan övergått till andra ärenden, anmälde advokatfiskalen för Tilas, att bankbokhållaren Hedengran, som blivit uppkallad för att komplettera felande protokoll från den tid, då han tjänstgjort i Bergskollegium, nu kommit tillstädes. Hedengran hade förklarat sig ha koncepten i behåll, så att han kunde utskryva nya protokoll, om de gamla förkommit. Tilas vände sig då till bergsrådet Benzelsstierna och frågade, om det under dessa omständigheter ej vore onödigt att inkalla Hedengran, då advokatfiskalen kunde giva honom tillsägelse att inlämna de felande protokollen. Kollegiet beslöt även, att advokatfiskalen skulle förstärka Hedengran att med det snaraste inleverera protokollen. Tilas vände sig då till advokatfiskalen och tillade ytterligare, att protokollen skulle vara inlevererade före månadens slut.

Presidenten gav då omedelbart tillsägelse, att alla skulle lämna rummet utom kollegiets ordinarie ledamöter samt advokatfiskalen och sekreteraren. Sedan började han förhålla Tilas, att denne fölle honom i ämbetet och därigenom förorsakade oordning i kollegiets arbete, att han ställde betjäningen under tilltal o. d. Tilas begärde genast, att notarien skulle inkallas och protokoll föras, vilket presidenten först vägrade, då han menade, att saken kunde lämpligast behandlas inom kollegiet och ej behövde komma till allmänheten. När Tilas stod på sig och enständigt yrkade på att protokoll skulle föras, eftersändes notarien Sandel. Innan denne infunnit sig, fortsatte ordväxlingen med ganska hårda beskyllningar å ömse sidor, vilka det kan vara onödigt att återgiva, helst protokollet i denna del

¹ Vid framställningen av denna sak följer jag främst Bergskollegii protokoll, RA. Dessa skilja sig ej väsentligt från redogörelsen i Självbiografien, när det gäller det faktiska förloppet, men väl i fråga om tonen.

är rekonstruerat ur minnet. Att Tilas var mycket upprörd kan ej förvåna. Endast ett stycke ur protokollet skall här återgivas. »Vidare har herr kammarherren utlåtit sig, det han icke vet sig hava förtjänt den tillvitelsen att varken hava förstört enigheten eller kommit någon oordning tillväga, samt under det han först knutit näven och sedan trenne gånger med flata handen slagit i bordet, några gånger itererat, det han icke av herr greven, presidenten och kommendören tager till godo någon reproche, utan begär Kongl. Kollegii hägn och beskydd emot herr grevens, presidentens och kommendörens tillmälen.»

Sedan Sandel inkommit, höll Tilas ett anförande, däri han sade, att aldrig någon dittills hade haft något att förebrå honom rörande hans tjänst, men att han nu märkte, att presidenten ej såg honom med blida ögon. Han förklarade sig ej kunna förrätta sin tjänst, innan han fått kollegiets intyg om att han ej gjort sig förtjänt av presidentens tilltal, varefter han lämnade rummet. Presidenten frottog sig sedan från all skuld till det passerade och förbehöll sig att till ett kommande sammanträde göra en framställning till protokollet.

Vid sammanträdet följande dag (13 okt.) var Tilas ej närvarande, han var »opasslig». Gyllenberg höll däremot ett längre anförande, i vilket han sökte visa, att Tilas vid flera tillfällen fallit honom i ämbetet, under det att han själv alltid uppträtt välvilligt och humant mot kollegiets medlemmar och sökt göra arbetet angenämt för dem.

D. 14 okt. infann sig Tilas i kollegiet för att höra presidentens inlaga sig föreläsa. Han begärde då att få till sig utlämnat protokoll rörande förloppet d. 12 okt., vilket presidenten likväl vägrade. Då ingrep »landshövdingen, riddaren och ordensskattmästaren» Lars Benzelstierna, kollegiets äldste ledamot, och yrkade på försoning, så att allt rörande denna sak kunde utgå ur protokollet. Men Tilas sade, att han först måste försvara sig mot de gjorda beskyllningarna. Presidenten och Tilas begärde båda kollegiets vittnesbörd om huru vid sammanträdet den 12 tillgått, och Gyllenberg framhöll, att Tilas även vid andra tillfällen visat otillbörlig hetsighet. Tilas ville nu åter avlägsna sig, fastän Benzelstierna sökte hejda honom. »Herr kammarherren sade sig härigenom vara satt uti den sinnes oro, att han icke, innan slut bliver, kan sig med några sysslor befatta, och uppå advokatfiskalens påminnelse, att detta icke vore tillräckligt skäl att därför försumma Kongl. Majt:s och Kronans tjänst, svarade herr kammarherren, att han hellre undergår vad helst honom därför hända kan, än att han med förargelse och chagrin sitter uti Kongl. Koll. Herr greven, presidenten och kommendören erinrade, att denna

utlåtelse jämväl synes vara mindre anständig; men herr kammarherren gick därpå bort.» De följande dagarna var Tilas opasslig.

Den 17 okt. hölls ett sammanträde, i vilket varken presidenten eller Tilas deltog, för justering av protokollen för d. 12, 13 och 14 okt. Gyllenborg uppkom sedan i kollegiet och hörde protokollen sig föreläsa. Han hade intet att vid dem påminna, »utan begärde allenast, det Kongl. Koll. ville erinra sig, med vad miner och åtbörder herr kammarherren sitt tal och sine svar utfört». Tilas åter kunde för opasslighet ej infinna sig i kollegiet, varför notarien fick gå hem till honom för att justera protokollet. Han förklarade sig ha flera anmärkningar emot den del av protokollet, som rörde det som förelupit, innan notarien inkallades, och förbehöll sig att få inkomma med en redogörelse för det passerade och en förklaring över de mot honom riktade beskyllningarna.

D. 21 okt. var Tilas närvarande i kollegiet och uppläste där en längre skrivelse, i vilken han försvarar sitt handlingssätt. Rörande själva fakta skiljer sig hans redogörelse endast obetydligt från protokollet. Den viktigaste olikheten rör historien om den knutna näven. Tilas framställer saken på följande sätt: »Jag itererade vid förevisningens fortsättande, och då ännu intet protokoll var kommet, det jag för ingen del utan protokoll erkände herr presidentens tilltal, varvid jag måste tillstå, att jag såsom angripen ex justo dolore lærer tvänne gånger accompanjerat mina deklARATIONER med flata handens tryckande mot bordet, men ingalunda att med knytnäven slå i bordet, som mig vill påbördas.»

Den 24 företogs inom kollegiet en undersökning av det verkliga förloppet vid de ofta omtalade uppträderna. Tilas och Gyllenborg voro båda frånvarande. Sekreteraren Örnshiöld, vid vars utsago mycken vikt fästes, var opasslig. Redogörelsen ger egentligen ej något nytt. Rörande den knutna näven heter det: »Under det herr kammarherren fällt dessa utlåtelse, har han ock två eller tre gånger med flata handen slagit i bordet, men att han vist eller brukat knytnäve, kunde ingen av hrr Kollegii ledamöter, ej heller advokatfiskalen sig erinra, efter som ingen av hrr ledamöter ej heller advokatfiskalen då vänt ögonen till herr kammarherren.»

Örnshiöld slapp emellertid ej ifrån att vittna i det högviktiga målet. Den 30 okt. upplästes protokollet för honom för att han skulle avgiva yttrande. Därvid befalldes underbetjäningen och auskultanterna att avlägsna sig, och även Tilas uppmanades att taga avträde, under det att presidenten stannade kvar. Örnshiöld hade i verkligheten föga nytt att meddela. Rörande Tilas knytnäve »yttrade sig

nu sekreteraren, att vid det herr kammarherren med flata handen slagit i bordet, har han förut gjort en vändning med upplyft arm på det sättet, att sekreteraren, som ej i början sett så noga efter, icke väl kan säga, om näven varit knytt, eller om det varit en blott svängning med handen».

Tilas inkallades därefter, och presidenten sade sig för sin del vilja låta saken falla, »om herr kammarherren ville finna sig och återkalla den hastighet, som han i sitt uppförande emot herr greven och presidenten samt Kungl. Koll. låtit överila sig, samt erkänna, att han felat i rätta begreppet om den skillnad, som är uti ämbetet emellan en president och en ledamot i ett collegio. Men herr kammarherren var härvid hel tyst och lämnade icke något ord till svar; varföre denna gången icke mera kunde varda åtgjort.» Tilas protesterade sedan mot att han måst lämna sammanträdet, under det presidenten stannat kvar.

Under de följande dagarna gjordes försök till försoning men utan resultat, då presidenten fordrade en ursäkt från Tilas' sida, denne åter ej kunde gå längre än till att medgiva en viss hetsighet, men vägrade att erkänna någon felaktighet i sitt sätt att sköta sitt ämbete. Tvisten måste sålunda gå till högre rätt. Advokatfiskalen anmälde saken för justitiekanslern, vilken ägde att uppträda såsom aktör i målet inför Kongl. Maj:t, d. v. s. rådet.

Denna tvist hade gått Tilas djupt till sinnes, och han ger i brev till vännen Cronstedt uttryck åt sin misstämning. I ett brev av 30 nov. 1752 meddelar han sin avsikt att söka förflyttning till något annat verk och nämner, att han sökt transport till hovrätt. Han tänker dock med vemod på att lämna bergverken efter 20 års arbete. »Jag tör väl bliva bunden att bläddra i lagboken, men tankarna hänga dock vid klipporna.» I ett annat brev heter det: »Herre Gud, den som vore så lycklig och finge tillbringa en så nöjsam värld som I tre herrar Kopparkung och Eisenmän» (A. F. Cronstedt, S. Rinman och Bengt Andersson Qvist). Cronstedt avrådde likväl Tilas från att lämna sin plats.

Ryktet om vad som passerat i Bergskollegium hade emellertid spritt sig, Tilas vänner blevo bekymrade, och några manade honom att söka förlikning.¹ »Dåvarande lagmannen, sedermera landshövdingen Wallén var både min besynnerliga vän, värd och gynnare, blev även väl brukad att skrämma mig, och han hade en deprecations-skrift, som jag skulle såsom ett diktamen läsa upp till protokollet.

¹ Självbiogr.

Men jag svarade korteligen, han måtte icke sträcka sin godhet mot mig så vida, att jag skulle förbindas till neslige gärningar.»

Det såg sålunda ut, som om intet skulle kunna hejda processens gång. Bägge parterna torde likväl ha haft en känning av att föga ära stod att vinna av en sådan rättegång och att det vore bäst att komma ifrån hela affären. Rädningen kom från ett oväntat håll — från frimureriet.

Tilas var en utpräglad rationalist, alldeles oberörd av den pietistiska rörelsen, som så starkt hade gripit hans släktingar av familjen Hjärne. Han förefaller att ha varit det skarpa, klara förståndets man. Dock fanns även hos honom en dragning åt mystik. Så t. ex. märker man, att han grubblar över drömmar. På honom hade de hemliga ordenssällskapen, som florerade under 1700-talet, en stark dragningskraft. Gjørwell säger,¹ att Tilas var »den mest nitiske ordensman» han kände. När frimurarorden kom till Sverige, blev snart Tilas' inträde ifrågasatt,² och han föreslogs av sin bror. Men nu råkade Fredrik Gyllenborg höra till samma loge, i vilken Tilas skulle inträda, och han lade sig emot dennes inval. Greve Erik Brahe, som blev förargad häröver, upprättade då i sitt hem en ny loge, och i denna upptogs Tilas.

Presidenten lät nu påminna Tilas om ordens lag, att frimurarbröder aldrig fingo vara ovänner; Tilas såsom den yngre borde taga första steget till försoning. Tilas säger själv, att han i början stretade emot, men till sist lovade han att gå till presidenten och föreslå förlikning »jämt om jämt». Som vittne medföljde en ordensbroder, kapten Anders Gedda. Presidenten yrkade först på att Tilas skulle göra avbön inför kollegiet, men härtill svarade han: »Förrän jag inginge i en sådan neslig handel, måtte jag förr låta hugga mig sönder i bitar.» Hans uppfattning var i stället, att de å ömse sidor skulle lägga ned vapnen, utan att den ene kunde tillräkna sig segern. Presidenten stämde då något ned tonen och bjöd Tilas till middagen. Där gjordes saken upp, och man förliktes. »Han skulle bliva en huld förman och jag en trogen tjänare.» Försoningen skulle ske i form av en deklARATION av Tilas i Bergskollegium, vilken presidenten skulle hövligen bemöta. Så skedde även, men enligt Tilas' mening »tog presidenten mer för sig, än avtalat var». Tilas fann sig ej häri utan framtvang rättelse vid protokolljusteringen. I protokollet av 11 maj 1753³ står även intaget ett tillkännagivande av Gyllenborg, att Tilas

¹ O. S y l w a n, En Stockholmskrönika ur C. C. Gjørwells brev (1920), s. 152.

² Den följande framställningen är efter Självbiogr.

³ Bergskollegii prot., RA.

gjort honom nöjaktig deklaration, varefter Tilas sade några artiga och väl funna ord. Man beslöt att genom advokatfiskalen underätta justitiekanslern om att tvisten var bilagd.

»Min affär med knytnäven i bordet är förlikt jämt om jämt ex puncto confraternitatis Frimuriana. Chartae affären är ej därvid omtalt», skriver Tilas till Cronstedt den 12 aug. 1753. Det var sålunda ännu en tvistefråga mellan Tilas och Gyllenborg å bane, vilken ej fått sin lösning, frågan om en karta. För att bringa saken i dess rätta sammanhang måste jag gå litet tillbaka.

Jag har framhållit Tilas' iver för att få till stånd gruvkartor av en ny typ och omtalat, huru han hade tänkt sig att få göra en sådan karta över Falu gruva men hindrats därifrån genom Gyllenborgs ovilja. Om det emellertid fanns någon annan gruva, för vilken Tilas hyste ett alldeles speciellt intresse, så var det Sala silvergruva. Den hörde ju även till »de ädlare verken». Denna gruva hade Tilas första gången sett under en tingsresa, innan han blev auskultant i Bergskollegium, och han säger själv, att det var detta besök, som bestämde honom för att bli bergsman.¹ Den första gruvundersökning, han fick vara med om som auskultant, gällde även Sala gruva.² En av Tilas' närmaste vänner, frih. Alexander Funck, var en tid geschwornen i Sala. Tilas hade redan länge haft livliga förbindelser med familjen Funck. Det var en häradshövding Funck, som Tilas, sedan han lämnat Uppsala akademi år 1731, hade följt på hans tingsresor, och han gjorde flera gånger besök på Funckarnas bruk Garpenberg. Tillsammans med Alexander Funck stiftade Tilas den s. k. Bergsroten, en sammanslutning av några bergsmän.³ Naturligt nog hade Tilas sökt vinna vännen för sina ideer om gruvkartor av ny typ, s. k. skölkartor, såsom vägledande vid gruvbrytningen. Funck hade i början varit misstrogen och betecknat det hela som onyttigt »gräl och pedanterier», men han ändrade sedan mening, och Tilas kunde fullkomligt sätta honom in i sin tankegång. Funck blev Tilas' närmaste efterträdare som direktör för Ljusnedals kopparverk i Härjedalen, men genom tjänstebyte blev han 1746 geschwornen i Sala.⁴ På Tilas' uppmaning gjorde han omfattande undersökningar under ibland livsfarliga gruvstigningar. Arbetet hörde ej till hans tjänst, ty upprättandet av gruvkartor tillkom markscheidern, och han

¹ Självbiogr.

² I UUB finnes en dagbok av Tilas för år 1733, i vilken redogöres för detta besök i Sala samt för Tilas' första resa i Bergslagen.

³ C. Sahlén, Historisk översikt över svenska bergsmannasammanslutningar (i Jernkontorets annaler 1920).

⁴ 1746 besåg Tilas ånyo Sala gruva under ledning av Funck. Självbiogr.

gjorde arbetet på egen bekostnad. Hans avsikt var att uppvisa den färdiga kartan för kollegiet för att därigenom skaffa sig en merit. Kartan var i det närmaste färdig, när Funck år 1748 begav sig på en flera års resa till utländska bergverk. Till hans vikarie förordnades Anders Robert Bellander. Kort före Funcks avresa gjorde Tilas upp med honom, att han under Funcks frånvaro skulle förvara hans skölkarta och att Bellander skulle få taga del av den och utföra de observationer, som voro nödvändiga för att få den fullt färdig. Bellander fick sålunda se skölkartan men ej kopiera den. Båda fingo avgiva en förbindelse att ej yppa något om Funcks arbete, förrän han själv komme hem.¹

Vid den stora branden 1751 förstördes även Funcks karta. Tilas skrev, då till Bellander och uppmanade honom att göra en ny karta enligt Funcks grunder och skickade honom även något penningar såsom ersättning, i fall arbetet skulle draga kostnader. Bellander sände pengarna tillbaka, men lovade att göra en ny karta, vilket han kunde göra, då Funcks utkast och anteckningar funnos kvar och Bellander nu själv fullständigt satt sig in i gruvans system. Strax innan den nämnda presidentsresan till bergverken fick Tilas från Bellander meddelande om att kartan var färdig och skulle överlämnas till honom, när han kom till Sala.

Tilas befarade nu, att presidenten skulle få nys om kartan och fordra att få se den, och han begärde därför att genast få kartan, vilken också av Bellander överlämnades till honom. När redogörelse gjordes för arbetet i gruvan, sade sig emellertid Gyllenborg finna, att arbetet leddes på ett sätt, som tydde på någon ny uppställning rörande skölgångarna i gruvan. Vid första sessionen i gruvan kallade också presidenten fram Bellander och frågade honom »med en hög, myndig ton», om han icke hade en skölkarta över hela gruvan. Bellander svarade ja »enfaldigt, uppriktigt och oförsiktigt», men att den egentligen ej vore hans arbete utan baron Funcks och att han med revers vore förbunden att ej lämna den till någon under Funcks frånvaro. »Presidenten förtörnades gruveligen däröver och utlät sig: Morbleu, att en underbetjänt skall understå sig att svara mig så.» Han sade sig ha för avsikt att ställa Bellanders beteende under kollegiets omprövning. Tilas redogjorde då i korthet för hela sammanhanget, nämnde de till Funck avgivna förbindelserna och förklarade, att ingen med våld skulle kunna få fram kartan. Därmed avstannade saken för den gången.¹

Men fram på våren 1753 togs saken upp i Bergskollegium.² Den

¹ Självbiogr. — ² Det följande i huvudsak efter kollegiets prot., RA.

20 mars upplästes protokollet över förrättningen i Sala, och där redogjordes även för vad som förekommit rörande skölkartan. Kollegiet beslöt då att förekalla Bellander,¹ och då det ej kunde finna, »att en betjänt vid verket måtte anstå att förhålla ett arbete, som kan tjäna till upplysning», borde Bellander uppmanas att avlämna kartan till kollegiet. Innan Bellander hunnit komma in, begärde Tilas ordet och redogjorde för skölkartans tillkomst. Han framhöll, att han var den förste i Sverige, som börjat tänka på att upprätta skölkartor, och att han förmått Funck att göra kartan och sedan Bellander att göra ett nytt exemplar, sedan undersökningen blivit färdig. Tilas uttalade som sin mening, »att Kongl. Kollegium icke lärer pålägga dem att emot deras till baron Funck givna loven lämna den nu omtalta kartan fram». Funck skulle för övrigt snart komma hem, och då kunde han göra med kartan, som han funne för gott. Kollegiets medlemmar genmälte då, att det ej vore något alldeles nytt att göra skölkartor över gruvor, och för övrigt gällde det ej nu Funcks karta utan en av Bellander, som delvis grundades på dennes egna rön. Tilas åter sade, att kartorna voro så lika, att de icke kunde skiljas åt.

Sedan inkom Bellander, vilken tillfrågades, om han själv gjort skölkartan eller om han fått den av Funck, varvid han svarade, att han själv gjort kartan men att han haft mycken ledning av Funcks uppställning över skolorna; själv hade han fullständigt Funcks undersökning. Härefter avträdde Bellander. Kollegiet fann nu, att kartan borde betraktas som Bellanders arbete och att denne sålunda ej kunde vara bunden av det till Funck givna löftet. »Kongl. Kollegiet ansåg det jämväl stridande emot den lydnad, som Kongl. Kollegiet av sina underhavande betjänter bör tillkomma, att de skola anten alldeles eller på viss tid undanhålla de underrättelser, som de kunna förvärva sig om ett eller annat verk, varest de äro tjänstgörande.»

Vid omröstningen blev Tilas ensam, de övriga voro eniga om, »att Bellander borde påläggas merberörde av honom själv författade karta för Kongl. Kollegium uppte». Tilas förbehöll sig att till en följande dag skriftligen få ge sin mening utförligare tillkänna. Han nämnde därjämte, att han redan anmält sig hos konungen för att till honom överlämna kartan såsom ett första prov på en skölkarta.

I enlighet med kollegiets beslut förekallades emellertid Bellander ånyo och uppmanades att framlämna skölkartan. Han sade då, att han redan vid början av kommissionsförrättningen i Sala överlämnat den till Tilas och sedan ej fått den tillbaka. Tilas upprepade, att han ej kunde lämna ifrån sig kartan, då han skulle visa den för

¹ Bellander befann sig för tillfället i Stockholm.

konungen. Förgäves invändes, att kollegiet först borde granska arbetet och se, om det var värdigt att komma under konungens ögon, Tilas vidhöll, »att som detta vore ett nytt och förr ovant arbete, var till han påstod sig hava lagt första grunden, så borde honom icke betagas att först få i underdånighet visa det för sin nådiga Överhet».

Vid kollegiets sammanträde d. 22 mars inkom Tilas med en längre skrivelse, i vilken han först sökte bevisa, att han var den förste i Sverige, som yrkat på upprättandet av verkliga skölkartor. Han relaterar sedan utförligt hela historien om kartan från Sala och vidhåller, att varken han eller Bellander hade någon skyldighet att utlämna kartan. »Jag lämnar hela världen att döma, huru billigt det må kallas att påbörda någon fri född undersåte att uppgiva sina privata samlingar och arbeten, dem man av eget bevåg och utan ordres och instruktion gjort och dem man i sinom tid efter fullkomlig utarbetning tänkt med nöje själmant uppgiva och vinna heder och beröm före, men ännu mera, om det kan vinna bifall, att andra, som på god tro fått det om handen, skola förbindas att emot ägarens vilja och vetenskap uppgiva, vad enom anförtrott blivit.»

Tilas' påstående, att han var den ende, som förstod hur en riktig skölkarta skulle göras, hade tydligen väckt förargelse hos hans kolleger, och en av dem, assessor Swab, inlämnade en skrivelse, i vilken han sökte visa, att skölkartor ej vore något nytt och att han själv upprättat sådana.¹ Han framhöll därjämte som sin åsikt, att en tjänsteman alltid vore skyldig att yppa de rön, han gjort i en sak, som rörde hans tjänst.

Tilas hade emellertid överlämnat kartan till konungen. »Hans Maj:t examinerade kartan ganska noga och märkte strax skillnaden emellan de verkliga gruvkartorna och denna skölkartan samt utlät sig slutligen, att kartan skulle hos honom vara i gott förvar.»²

Denna sak skulle sålunda fram inför rådet, och genom advokatfiskalen sändes en redogörelse därför till justitiekanslern. I Bergskollegii skrivelse till Kungl. Maj:t av 27 mars 1753³ återgives kollegiemajoritetens och presidentens uppfattning och yrkas på kartans framskaffande, då den vore nödvändig för ledningen av arbetet i

¹ Bellanders karta saknas i Kommerskollegii gruvkartekontor. Där finnas däremot av Swab upprättade kartor över Ädelfors' gruvfält (t. ex. en från 1742), där malmgången är inlagd med färg och där man sålunda kan se en svag början till geologiska beteckningar. Att Tilas emellertid avsett en geologisk kartläggning av mer omfattande art är uppenbart, och det är säkerligen riktigt att, såsom Z e n z é n, a. a. (1925), gjort, framhålla Tilas såsom den förste i Sverige som yrkat på geologisk kartläggning av gruvfälten såsom en nödvändig förutsättning för en rationell gruvdrift.

² Självbiogr.

³ Justitierevisionens prot. 30 mars 1753, RA.

Sala gruva. Rådet ställde sig på samma ståndpunkt och ansåg, att Funck och Bellander gjort arbetet som kollegiets betjänter, och att kartan därför borde utlämnas. Rådets beslut blev, att kanslipresidenten von Höpken skulle hos konungen efterhöra, om Tilas redan givit denne kartan, och, om detta vore fallet, anhålla om dess över-

Fig. 3. Friherre DANIEL TILAS, f. 1712, † 1772. Avgjutning i brons efter vaxpoussering. Av C. J. Wikman. Orig. i Sven Svenssons saml. hos Svenska Numismatiska Föreningen, Stockholm.¹

lämnande till Bergskollegium. Höpken fullgjorde sitt uppdrag,² och konungen svarade, att han mottagit en karta och skulle efterse densamma. Kartan synes likväl ej ha blivit överlämnad till kollegiet, förrän Funck hemkommit och själv hämtat den.

Rättegången fick emellertid vila, antagligen just i avvaktan på Funcks hemkomst. Den 31 juli 1754 inkom revisionssekreteraren von Stockenström i rådet och anmälde, att han från Bergskollegium fått den underrättelsen, »att Kollegium numera och sedan baron Funck hemkommit samt till Kollegium utlevererat berörda karta, ej vidare yrkar på något Kongl. Majt:s utlåtande i detta mål». På grund härav

¹ Bilden är förut reproducerad i Numismatiska meddelanden XXVIII, 1935, s. 44, fig. 3. Red. står i tacksamhetsskuld till antikvarie B. Thordeman för lån av klichén. Gjørwell omtalar, att han ägde en medaljong över Tilas, se »Bibliotekarien C. C. Gjørwells familjebref» (1900), utg. av O. Levertin, s. 49 f.

² Justitierevisionens prot. 18 april 1753, RA.

lades Bergskollegii skrivelse till handlingarna. Det skulle emellertid visa sig, att Stockenström handlat utan uppdrag och att saken visst icke var definitivt nedlagd.

Så nalkades den betydelsefulla riksdagen 1755—56. Tilas hade dittills i allmänhet ej visat något större intresse för riksdagsärendena, utom när de rörde hans fack. Han hade merendels slutit sig till hattarna. Nu var han likväl av flera anledningar missnöjd med det härskande partiet och samverkade i början av riksdagen, enligt sitt eget vittnesbörd, med hovpartiet.¹ Han förlorade likväl snart förtroendet för dettas ledning och drog sig alltmer ifrån riksdagsarbetet. Hans förbindelser med hovet voro emellertid kända, och hans manöver med skölkartans överlämnande till konungen hade förstärkt intrycket, att han var en konungaparets vän. Helt visst var han för de ledande hattarna en misstänkt individ, och han sattes ej heller in i något utskott. Fredrik Gyllenborg däremot stod nu på höjdpunkten av sin bana och fick även vid riksdagens slut sin rikliga andel av parti-belöningarna.² Tilas blev under riksdagens lopp utsatt för en förföljelse, som han tillskriver Gyllenborg. Att denne ej var främmande för vad som skedde är väl troligt, ehuru klara bevis därför ej finnas.

Tilas mötte riksdagen med en ny värdighet. Bergsrådet Benzeltierna avled den 10 juni 1755, och på förslaget till den lediga befattningen uppfördes Tilas, Bonde, Bergenschöld.³ Gyllenborg rekommenderade den sistnämnde hos konungen,¹ men denne utnämnde Tilas den 4 okt.

Det synes ha gjorts ett försök att vid riksdagen upptaga frågan om den knutna näven, men därav blev intet.⁴ Ärendet om skölkartan, gav däremot anledning till ett farligt angrepp. D. 9 mars 1756 föredrogs i justitiedeputationen de anmärkningar, till vilka läsningen av rådsprotokollet för 30 mars 1753 gav anledning.⁵ På grund härav infordrades Bergskollegii protokoll i ärendet rörande skölkartan, och sedan detta inkommit, beslöts, att revisionssekreterare Stockenström skulle höras rörande vad som ytterligare förekommit i detta ärende. D. 22 april erhöll Stockenström företräde och förklarade, att

¹ Självbiogr.

² Han erhöll 60,000 d. sm. C. G. Malmström, Sveriges politiska historia, IV, s. 266.

³ Endast dessa tre sökte, och beslutet var enhälligt. Tilas hade skrivit till sin gode vän Gustaf Bonde och bett honom söka för att upptaga ett rum på förslaget (Bonde t. Tilas 20 juli 1755, KB). Bonde var sjuklig och kunde ej komma i fråga.

⁴ Tilas uppgiver, att Gyllenborgs måg frih. H. Fleming i Protokollsdeputationen sökt upptaga saken, men att de övriga medlemmarna avböjt. Protokollsdep:s prot. i RA lämna likväl ej några upplysningar härom.

⁵ Justitiedep:s prot., RA.

han, sedan kartan blivit överlämnad, anhållit, att kollegiets brev skulle läggas ad acta, men han medgav, att han handlat utan uppdrag. Vid sammanträdet upplästes en skrift av deputationens ledamot häradshövding de Bruce, vilken lades till grund för en framställning till stånden. Tilas' förhållande förekom deputationen »besynnerligt och ledande till ett oundvikeligt ansvar». Deputationen tillstyrkte ständerna att hos Kongl. Maj:t anhålla om nådig befallning till justitiekanslern att ställa Tilas under åtal. Rörande straffet kunde naturligtvis intet bestämt sägas på förhand, men ett sådant uttryck som att slika ämbetsmän »borde avvisas» kunde ej gärna missförstås. Det gällde Tilas' anställning. Han uppfattade själv situationen på detta sätt.¹ Han inkom även till ständerna, med en skrivelse till sitt försvar,² där han framhöll, att kartan i huvudsak var Funcks verk, att denne ej varit skyldig att utarbета den, att skolkartor voro något nytt i Sverige, vartill Tilas givit uppslaget, och att han ej kunde erkänna sig hava gjort något, som vore straffvärt. Han åberopar sin långa och trogna tjänst, i vilken han aldrig sparat sig och till och med råkat i livsfara. »Lycklig jag. Om döden heldre under min ämbetsförrättning då gjort ända på min usla levnad än att nu inför Rikens Höglovliga Ständer vara så illa anskreven och avmålad».

Ärendet gick sålunda vidare till stånden. Om överläggningen hos adeln berättar Tilas:³ »Saken kom så före på Riddarhuset, där en häftig dispute uppväcktes, men sedan överstelöjtnanten baron Carl Fredrik Pechlin lagt sig ut därför och tillika förmenat, att målet vore av enahanda art som att divulgera fästningskartor samt att sådant som ett förräderi borde anses, så blev det debatterat med ett bifall till Justitiedeputationens betänkande».⁴ Samma beslut fattades i borgarståndet utan diskussion.⁵

¹ Han säger i Självbiogr. att han väntade samma öde som landshövding Cronhiort, vilken vid denna riksdag avsattes efter en rättgång, om vilken ständerna förordnat. *Malström*, Sveriges polit. hist., IV, s. 185.

² Ödmjukt mem. av D. Tilas 28 maj 1756, RA.

³ Självbiografen: Adels beslut är av 28 maj.

⁴ Riddersk. o. Adels prot. från riksdagen 1755—56 finnas endast i koncept. Tilas återger på det hela riktigt Pechlins yttrande: att utan uppdrag göra en karta över en gruva kunde jämföras med att göra en karta över en fästning utan att ha uppdrag därtill; det vore förräderi. Till försvar för Tilas uppträdde Ehrensvärd med instämmande av flera andra, i det han sade sig ej kunna finna, att någon kunde åläggas att framvisa en karta, som han ej varit skyldig att utföra, och A. F. Cronstedt framhöll, att en geschwornen ej hade skyldighet att upprätta några kartor. Andra åter, såsom Boye och Scheffer, gjorde gällande, att en ämbetsman alltid måste för sitt verk uppvisa vad som rörde tjänsten. Beslutet om bifall till justitiedeputationens betänkande fattades utan omröstning. Riddarhusets arkiv.

⁵ Borgarståndets prot. för 9 sept. 1756. RA.

Prästeståndet behandlade ärendet grundligare.¹ När frågan där första gången kom före (15 juni 1756), yrkade visserligen biskop Troilius (hattarnas främste man i ståndet) ansvar på Tilas, men flera andra ansågo hans beteende ej straffbart. Doktor Celsius yttrade bl. a.: »Det är ej nytt, att han är bland de käckaste assessorer i Bergskollegium, varför denna sak förtjänar ett ömt eftersinnande». På hans begäran bordlades frågan. När saken åter kom före (28 aug.), fann Celsius, att det enda som kunde läggas Tilas till last vore, »att han kan hava varit något capricieux, vilket ofta finnes hos käcka karlar». Troilius hade nu något modererat sitt omdöme. Han fann visserligen alltjämt Tilas' förhållande »eftertänkeligit». »Men efter han är en ärlig och käck man, så kan betänkandet bifallas med tilläggning, att vad angår tilltal av justitiekanslern han, i anseende till sin capacité, därifrån befrias». Beslutet blev i enlighet med Troilius' förslag. Den 10 sept. instämde bondeståndet med prästeståndet.² Frågan om Tilas' ställande under åtal hade sålunda förfallit, men man ser, hur nära det var, att beslutet gått honom emot. Hans vänner hade också, enligt hans egen utsago, uppmanat honom att söka påverka bondeståndets beslut, »skulle det än gälla ett par hundra rdlr sm.», men Tilas vägrade. Han uppger även, att efter riksdagens slut presidenten Gyllenberg sökt övertala justitiekanslern att i alla fall anställa rättgång mot Tilas' men att han vägrat att göra något utan riksdagens uppdrag.³ Historien om skölkartan hade nu emellertid kommit till ett slut.

Vid midsommartiden upptäcktes hovpartiets förberedelser för en revolution. Tilas hade visserligen ej någon del i de föregående överläggningarna, men han stod konungahuset nära och hade personliga förbindelser åtminstone med ett par av de sammansvurna.⁴ Han var mycket upprörd, blev sjuk och höll sig inne flera dagar. Enligt hans egen berättelse begärde han av presidenten permission att resa på landet en fjorton dagar, men fick avslag. »Min fromme president nekade därtill alldeles och trodde sig icke bättre kunna mortifiera mig än hålla mig kvar i staden till att avbida de blodiga spelen här skulle anställas».⁵

¹ Prästeståndets prot., RA.

² I Självbiografin skriver Tilas härom: »Saken kom före, och bergsdeputationsbönderna reste sig mangrant och med mycken iver ville gå löst på Justitiedeputationen för dess förfarande, så att talmannen hade yttersta möda att stilla dem». Protokollet nämner endast helt kort beslutet, vilket ej hindrar, att Tilas' uppgift kan vara riktig.

³ Självbiogr.

⁴ Utom Brahe kände han Stålsvärd, vilken aftonen den 22 juni tänkt besöka honom. Tilas prisar sig lycklig, att besöket ej blivit av, så att han ej på något sätt blev inblandad i affären. Självbiogr.

⁵ Självbiogr. Bergskollegii prot. för 1756 visar, att Tilas var frånvarande 23 juni, då revolutionsplanerna nyss upptäckts. De följande dagarna var han merendels till-

Tilas var emellertid ej sysslolös, och det sätt varpå han begagnade tiden har bidragit till hans berömmelse hos eftervärlden. Han sammanskrev nämligen nu första delen av sin självbiografi, Curriculum vitæ. I slutet av detta manuskript står skrivet: 28 augusti 1756. Hela manuskriptet är tydligen författat i ett sträck under den närmast föregående tiden. Tilas gav sålunda nu en tillbakablick över den gångna delen av sitt liv, som är av mycket högt värde såsom både personhistoriskt och kulturhistoriskt dokument.

Jag avbryter här framställningen av striden mellan Tilas och Gyllenberg. Den gör ej anspråk på att vara fullständig. Andra tvister ha förekommit, och man kan tänka sig, att hela samarbetet mellan de båda männen varit prägladt av otrevnad och ömsesidig motvilja. Tilas ger själv ett koncentrerat uttryck för sin stämning: »Jag gick alltid upp i Collegium såsom en plågoort och där jag alltid befarade, att förtret och chicaner skulle möta mig, som det ock verkligen gjorde, så länge presidenten Gyllenberg levde.»¹

Att även andra än Tilas kände otrevnad i kollegiet under Gyllenborgs regim är uppenbart.² I ett brev till Cronstedt från år 1754 söker Tilas i form av dagbok för en månad ge en bild av tillståndet inom kollegiet.

Den 1 martii	roligt att arbeta
2 »	lugn
3 »	fredsamma discourser
4 »	smått gnabb
5 »	lugn och arbete
6 »	arbete med glädje
7 »	arbete med fröjd
8 »	Sultan kom hem, tvärvulit att arbeta
9 »	intriger
10 »	ledsamt
11 »	tröttsamt att arbeta
12 »	tungt att göra något
13 »	tråtor
14 »	dispyter
15 »	konstige anläggningar

städes i kollegiet. Den 12 juli anmälde Tilas, »att han för sin angelägenhet hade nödigt på 8 dagars tid resa ut på landets. Prot. säger ej, om ansökan blivit beviljad, men följande dag var Tilas närvarande. 14 juli var han »opasslig» och sedan var han borta i ett sträck utan angiven orsak till den 27 juli, då han är »opasslig». 28 juli var han åter i kollegiet, 4 aug. anhöll han åter om permission o. var borta de följande dagarna, men var d. 10 aug. åter närvarande.

¹ Självbiogr.

² Under år 1754 drogs en tvist mellan Presidenten och Bergskollegium rörande den förres kompetens inför Kongl. Majt. RA. Skrivelser från Bergskollegium till Kongl. Majt.

16	martii	tungt att göra något
17	»	chagrin
18	»	chagrin
19	»	chagrin
20	»	Sultan reste bort på en dag. Arbetet gick lätt
21	»	lätt arbete
22	»	Sultan kom igen, arbetet gick såsom i beck
23	»	trögt att göra något
24	»	ängsligt för de många intriger
25	»	försämligt att se skruvningar
26	»	harm att se trassel
27	»	tålomod
28	»	tålomod
29	»	tålomod kan bli allt, när påsen är liten
30	»	önskandes intriger till Blåkulla
31	»	till Helvetis med hela byket.

Gyllenberg avled år 1759 och fick till efterträdare först C. Arnell (1759—1762) och sedan J. G. Lillienberg. Med båda dessa sina chefer tyckes Tilas ha stått på god fot.¹ Han hade också strax efter branden återupptagit sina bergsvetenskapliga arbeten, sökt återställa sina samlingar och under sina resor gjort nya rön. Men det förlorade kunde han ej taga igen, han kände, att han ej längre som förr kunde arbeta med gruvundersökningar — han klagar ibland över ohälsa. Den sammanfattning av sina studier rörande Sveriges berggrund, som han till sist offentliggjorde, hans »Utkast till Sveriges mineralhistoria», är visserligen enligt fackmäns utsago ett för sin tid mycket betydande arbete, men det var dock icke det stora verk, som han en gång planlagt; och några geologiska kartor över Sverige fick han ej se utförda.

Motigheterna inom Bergskollegium ha helt visst bidragit att splittra Tilas' intressen. Då han ej kunde koncentrera sin sällsynta arbetskraft på ett stort verk i bergsvetenskapen, sökte hans energi sig andra verksamhetsfält. Han återupptog de genealogiska forskningar, som redan förut tidtals sysselsatt honom, och resultatet kan man se i hans väldiga samlingar genealogica, som förvaras i Riksarkivet. Vid sidan av intresset för bergverken märker man nu liksom tidigare ett starkt kulturhistoriskt intresse, och detta blir nu mer dominerande än förut. Han tar reda på byggnader och andra minnesmärken av mänsklig verksamhet, på befolkningens klädedräkt och seder o. s. v. Det är ett stort och mångsidigt arbete, som är nedlagt i Tilas' kulturhistoriska samlingar i Kungl. Biblioteket. Något enhetligt verk blev

¹ Brev från Tilas till Lillienberg finnas i biblioteket på Stjernarp. De vittna om vänskap och förtroelighet.

det ej av dem. En tid var Tilas riksheraldiker, ett ämbete, som på denna tid ännu gav sin innehavare riklig sysselsättning. Under 1760-talet deltog han även med mera intresse i det politiska livet och spelade en viss roll vid riksdagarna 1765—66 och 1769—70.¹

På det hela gick Tilas genom livet som en missnöjd man, vilken med bitterhet såg vägen stängd till stora mål. Delvis berodde detta på att han satte målet så högt, att det knappast kunde nås under hans livstid. Avgörande för hans öde var den stora eldsvådan 1751. Men att Tilas ej mer än som skedde kunde övervinna följderna av denna olycka, berodde i någon mån på att han under ett skede av sitt liv, då åldern ej ännu gjort sig allt för mycket gällande, mötte presidenten Gyllenborg i sin väg.

¹ Tilas' värdefulla dagböcker från dessa riksdagar finnas i biblioteket på Stjernarp. Dagboken för riksdagen 1769—70 är i utdrag tryckt i HSH, bd XVI (1831).

Jacob Gråberg af Hemsö.

En konturteckning.¹

Av Holger Rosman.

Vem var Jacob Gråberg av Hemsö? Det är mer än en, som gör sig den frågan, när han hör den ovanliga namnsammanställningen. Och svaret blir i korthet: det var en gotlänning från Hemse socken, som i unga år gav sig ut som sjöman till främmande land. Efter växlande öden slog han sig ner i Italien. I flera år var han svensk konsul i Barbareskstaterna. Utrustad med ett utomordentligt språksinne och en vetenskaplig läggning kom han att utöva en betydande författarverksamhet, som förskaffade honom kallelse till ledamot i en mängd akademier och samfund i skilda delar av världen. Av påven utnämndes han till romersk greve. Sina dagar slutade han i Florens som kammarherre och överbibliotekarie hos storhertigen av Toskana. Hans levnad inföll mellan åren 1776 och 1847 — således under en tid fylld av epokgörande händelser och spännande situationer ej minst i de gamla kulturbygder, där han tillbragte huvuddelen av sin levnad. Om också de lysande insignierna fingo dölja mycken besvikelse och sorgbundet vemod, så var dock hans levnad en färgrik saga, där fantastiska inslag parades med gråa vardagsbilder.

¹ Föredrag, hållet vid öppnandet av Gotlands nations hembygdskurser i Hemse den 20 juni 1935, sedan nationens kurator några veckor dessförinnan bett mig tala om denne Hemse sockens märklige son. De källor, jag på den korta tiden kunde anlita, voro i huvudsak följande: Gråbergs *själubiografi* i Biografiskt Lexikon (1839), en kort biografi i Vetenskapsakademiens handlingar (1847), strödda notiser i J. H. K r e u g e r, Sveriges förhållande till Barbareskstaterna (1856), P o s t h u m u s, Mina samtida (1870) och A u g. K i n b e r g, Gotländska Slægter (1894) samt brev och rapporter i Riksarkivets samling av Diplomatica (Italica, Maroccana, Tripolitana), i Kommerskollegii och Konvojkommissariatets arkiv (RA) och i en del brevsamlingar, såsom Gyldenstolpes, af Wetterstedts, von Hartmansdorffs, Nordenskiölds i Riksarkivet (RA), von Engeströms, Arvidssons och Wallmarks i Kungl. Bibl. (KB), Flemings, Adlerbeths, Aurivillius och Schröders i Upps. Univ.-bibl. (UUB). Genom tillmötesgående i Stockholms förmyndarkammare lyckades jag få se Gråbergs testamente, som 1828 lämnats till Stockholms justitie collegium såsom slutet deposition och vars sigill först nu bröts på hemställan av mig. Någon nämnvärd komplettering av källorna har jag sedermera ej haft tillfälle företaga.

Jacob Gråberg föddes på Gannarfve i Hemse. En samling murrester i en åker ej långt från kyrkan bär än i dag namnet Gråbergs kulle, och de gamle i socknen erinra sig ännu byggnaden, som revs för ett 50-tal år sedan. Fadern Christian Gråberg var lagman på Gotland, i unga år utnämnd till auditör vid artilleriet och på gamla

Fig. 4. Greve JACOB GRÅBERG AF HEMSÖ, kammarherre och överbibliotekarie hos storhertigen av Toskana. F. 1776, † 1847. Efter gravyr i Kungl. Bibl.

dagar förordnad att sköta den högsta domarebefattningen på ön. Modern var infödd gotländska. Hon hette Magdalena Tofftén och var dotter till prosten Jacob Tofftén i Hafdhem, tillhörande en prästsläkt, som härstammade från Smågårda i Tofta socken. Fädernesläkten, som också räknade flera präster i sina led, hade uppländskt ursprung. Roslagen och Gotland — urgamla vikingabygder — voro sålunda föfädernas stamorter. Från länge sedan svunna led hördes blodets röst, som ropade på äventyr, och i de närmaste leden hade lärdomen och originaliteten sina förebilder. Prosten Tofftén, som var teologie doktor och vid ett tillfälle uppförd på förslagsrum till superintendent, var en av de första, som sysslade med gotländsk språkforsk-

ning. Ett av honom utarbetat utkast till en gotländsk grammatik äges av Visby läroverksbibliotek. Lagman Gråberg var känd som en excentrisk man med gammaldags klädedräkt och originella vanor. Han behärskade flera klassiska och moderna språk och brukade vid gudstjänsterna föra med sig nya testamentet på grekiska för att följa med när evangeliet upplästes. Han gav själv sina barn den undervisning, som behövdes, och om unge Jacob ville se något av stadens sevärdheter, fick han vandra den fem mil långa vägen från Hemse till Visby.¹

Vid 15 års ålder begav sig den unge mannen till sjöss. Men det var ej blott »bröset som svällde och hågen som brände», utan det var också föräldrarnas vilja att det skulle bli en duktig sjöman av »sorken». Sjömansyrket var denna tid på modet. Gotlands sjöfart hade gjort ett märkbart uppsving ända sedan mitten av 1700-talet, och de stora handelshusen — Lythbergs, Langes och Donners m. fl. — hade en mängd fartyg, som skötte deras varutransporter. Under nordamerikanska frihetskriget hade de gotländska fartygen ryckt in även på den internationella fraktmarknaden och deltagit i fraktfarten mellan andra länder. Bl. a. hade ett stort skepp, »Gotlandia», med pomp och ståt gått av stapeln från varvet i Visby för att av bröderna Donner säljas till spanska kronan.

Samme man, som var befälhavare på »Gotlandia», kapten A. C. Calissendorff, förde sedermera det fartyg, med vilket Jacob Gråberg gjorde sin första resa. Skutan hette S:t Johannes, lastad med kalk till Heiligenhafen, och avfärden skedde från Klintehamn på sommaren 1791. Resan var besvärlig med sex dagars storm och sjösjuka, men pojken avskräcktes ej, utan upprepade försöket på hösten med en färd till Eckernförde. På vintern tog han styrmansexamen i Visby och ägnade sig i övrigt åt självstudier. Språkbegåvningen yppade sig redan nu, då han på sex olika språk kunde översätta vad som förelades honom. Man var förundrad över den lätthet, med vilken den unge prentissen kunde tolka Tacitus, Cicero, Horatius och Virgilius eller — vid sidan om kunskaperna i matematik och sjötekniska ämnen — besvara frågor i teologi, sedelära, naturhistoria, lagfarenhet och samhällslära. Så beskriver åtminstone den mognade mannen sin barndoms bravader. Fadern, som tydligen ville att pojken skulle få sina vyer vidgade även bortom Östersjön, lagade nu att han fick komma på en långfärd med en Stockholmsskuta. I april 1792 lämnade han fädernes hemmet och fosterön, som han sedermera aldrig återsåg.

Nu öppnades för honom på allvar äventyrens värld. Redan i Stockholm tjustades han av allt det underbart nya, om han också ej

¹ Säves gotl. samlingar 4: 29, 213 (UUB).

fick deltaga i allmänna nöjen, som voro inställda efter mordet på Gustaf III. Sedan gick färden med briggen Maria Josepha ut i vida världen — till England, Amerika, Portugal och Italien. I Genua övertalades han av några engelska vänner att lämna den svenska kofferditjänsten och övergå i brittisk örlogstjänst. Den franska revolutionen hade just då inträtt i sitt krigiska skede, och engelska och spanska flottor ansatte Toulon. Den 17-årige svensken fick nu undergå engelsk styrmansexamen och som »second master's mate» bestiga en nyligen erövrade fransk kanonkorvett. Så följde krigshändelser, kryssningar, rapportgivning och bevakningstjänst inom de olika operationsbaserna i medelhavsområdet. På hösten 1794 skulle han befordras till löjtnant i brittiska amiralitetet.

Kort därefter avbröts emellertid den lovande karriären. Vikingablodet blev i en ordväxling för kraftigt sjudande. I duell med en kamrat sårades han svårt, och för att smita undan sjökrigsrätten nödgades han i Livorno taga hyra på en svensk kofferdibrigg, destinerad till Marseille. Ej heller här blev färden lång. Hemsökt först av nervfeber och sedan av en besvärande ögonsjukdom längtade han att komma hem — tydligen utledsen vid det kringflackande livet. Men till hemresan funnos inga medel. I Genua, där han sökte svenska konsulatets förmedling, bemöttes han med »den största hårdhet och ohjälpsamhet», och förhoppningarna att få återse fosterön måste krypa i skrinet.

Tanken på fortsatta studier hade tydligen under dessa år behärskat honom, och han hade begagnat varje tillfälle att vidga sina språkkunskaper och skaffa böcker för självstudier. Då han nu nödgades stanna i Genua, sökte han praktisk användning för sitt vetande. Han tog någon enklare examen vid universitetet och började privat undervisa i tyska, engelska och franska. När han kort därefter fick veta att fadern avlidit — på sommaren 1795 — bestämde han sig definitivt för att övergiva sjön och tog plats som bokhållare på ett affärskontor i Genua. En liten remissa på 91 rdr b:o, som han mottog från modern, var den sista hjälpsändningen från hemmet. Sin principal, herr Filippo Pontio, tyckes han i hög grad ha uppskattat, och de två år han stannade i firmans tjänst, voro de lugnaste han dittills genomlevat. Studierna vid universitetet kunde nu fortsätta, samtidigt med att han på lediga stunder gav undervisning åt andra. Hans karaktär vann stadga, och under beröring med människor, som han värdesatte, började han samla sig till ädlare sysselsättning. Det var visserligen en besvikelse för honom, att han icke fick den anställning hos svenske konsuln i Genua, för vilken han genom sina språkkun-

skaper ansåg sig lämpad, men en 20-åring fick icke ställa sina fordringar alltför högt.

När Genua snart nog erövrades av fransmännen och gick till mötes nya öden såsom en del av den liguriska republiken, nödgades Gråberg binda sig fastare vid det land, där han dittills endast känt sin vistelse som ett provisorium. Av fruktan att förvisas från staden tog han på sommaren 1797 anställning i genuesiska nationalgardet, där han genomgick graderna från simpel friskytt till löjtnant och legionsadjutant — den högsta grad en utlänning kunde erhålla.

Den politiska omvälvningen, som verkade förstörande på Genuas urgamla handel och därmed också på herr Pontios rörelse, tvang snart den unge bokhållaren att söka ny anställning. Hos firman Steurenberg & Casanova, som hade livliga förbindelser med de nordiska länderna, fick han ånyo öva sig i sitt modersmål, som han under årens lopp hade försummat. Hos firman, där han skötte expeditionsgörsmål och korrespondens på ej mindre än åtta språk, hade han så pass god avlöning, att han kunde tillfredsställa den samlarlust, som länge sökt sig näring. Snart hade han i sin ägo ett aktinsgvalt bibliotek med både tryckta böcker och manuskript.

Vid denna tid gjorde han en bekantskap, som för honom fick en avgörande betydelse. I Genua residerade chefen för Sveriges beskickning i Italien, kanslirådet J. C. Lagersvärd, en rätt excentrisk herre, som bl. a. gjort sig bekant genom sin medverkan i högmålsprocessen mot Armfelt, då han åt Reuterholm skaffat en del anklagelsesmaterial mot den trogne gustavianen. Lagersvärd fann säkerligen i Gråberg en befryndad ande — med en högspänd lyftning och med redan prövad erfarenhet från äventyrens värld. Lagersvärd, som var 20 år år äldre än Gråberg, bevärdigade den unge landsmannen med sin bevägenhet och gjorde honom till sin handsekreterare och kopist vid svenska beskickningen. Så fick han ungefär vid sekelskiftet taga de första stapplande fjäten på den diplomatiska banan.

Ungefär samtidigt blev han av handelsdomstolen i Genua antagen till edsvuren tolk för nordiska, engelska, tyska och holländska språken, vilket i dessa krigiska tider, med deras restriktiva bestämmelser för allt varubyte, säkerligen var en indräktig syssla. När han sålunda fått sin ställning hjälpligt stabiliserad, kunde han tänka på att grunda familj. År 1801 gifte han sig med Louise Marie Jeanne Hugues, dotter till en arkitekt från Lyon. Två år efteråt blev han bevärdigad med sin förnäme gynnare, då Lagersvärd gifte sig med en annan av arkitekten Hugues döttrar. Vänskapsbandet fick således ytterligare en hållpunkt.

Men de oroliga tiderna gjorde de mänskliga beräkningarna fåfänga. Då liguriska republiken 1805 införlivades med Frankrike, flyttade Gråbergs principaler till Livorno, och svenska beskickningen transporterades till Florens. Därmed undanrycktes några väsentliga stöd för den lovande kontoristen. Hos franska regeringen ville Gråberg icke ta tjänst — ty som redlig svensk ville han icke träda i undersåttligt förhållande till den allsmåttige Napoleon, som »då och länge framgent var Sveriges och dess konungs hätskaste fiende».

Han stod sålunda ånyo inför en vändpunkt i sitt liv. Omläggningen gestaltades nu till en fastare uppslutning kring hans litterära intressen. I allt hans praktiska görande hade dessa alltid hägrat för honom, först i de nitiska självstudierna och insamlandet av värdefulla böcker och sedan i allt kraftigare ansatser till egen produktion. År 1800 hade han skrivit en dagbok över belägringen av Genua, där han såsom officer tjänstgjort vid nationalvakten, och denna beskrivning hade genom brodern Olof Gråberg, som var affärsman i Stockholm, blivit i Sverige utgiven — det första tryckta arbetet av hans hand. Två år efteråt framträdde han som italiensk författare med utgivande av »Annali di Geografia e di Statistica», och snart började han genom uppsatser i ett i Florens utkommande »Magasin» utvidga italienarnes vetande om de nordiska länderna — sålunda ganska djärva ansatser av en ungdomlig diletterant.

I den mån det var möjligt sökte han nu också få sin praktiska verksamhet anknuten till den litterära. Hans språkbegåvning, hans humanistiska läggning och säkerligen också ett fascinerande väsen förde honom in i förnäma familjer, som kunde utnyttja hans talanger. Sålunda blev han — nog icke minst genom svågerns relationer — ekonomidirektör för markisen Lamba d'Orias omyndiga döttrar, samtidigt med att han undervisade de unga damerna i språk och vittra idrotter. Senare blev han överdirektör för hertigens av Corigliano omfattande jordegendomar, samtidigt med att han på sin herres uppdrag fick under studieresor framleta genealogiska urkunder och handlingar till belysning av släktens historia. Och när han lämnade hertigens tjänst, som var förenad med »mycket besvär och juridiskt krångel», fick han en likartad syssla hos systrarna d'Orias kusiner. Ända till 1813 var han på detta sätt i den italienska högadelns tjänst.

Under dessa år ökades också ständigt hans litterära produktion och allt flera ämnen upptogo hans tankar. Han skrev både i språkliga, historiska och teologiska ämnen, och år 1810 flöto ej mindre än 25 olika artiklar ur hans penna. Trots det att det mesta nog var flyktig

journalistik, tyckes det av samtiden ha ansetts märkvärdigt, eftersom lärda och vittra samfund började välja in honom i sina exklusiva kretsar. Den första akademi, som kallade honom till ledamot, var Italienska akademien i Florens år 1806. Under de tre närmaste åren följde sex andra italienska akademier exemplet, och 1810 uppmärksammades han också i Sverige, då Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien kallade honom till korresponderande ledamot. När svenska Vetenskapsakademien 1815 invalde honom i sin krets, var han redan ledamot av 24 samfund — med säten i Italien, Portugal, Frankrike, Schweiz, Danmark och Sverige. Följande år kröntes också hans studier med en akademisk examen, då han år 1816 emottog magistergraden vid Genuas universitet och beredde sig att som filosofie doktor försvara en avhandling i statistik.¹

Den enkle sjömanspojken hade blivit en stjärna med allt klarare lysande glans — inom områden som spände över nästan varje slag av mänskligt vetande, och han skrev lika ogenerat på franska, tyska och engelska som på svenska och italienska. Utan ett närmare studium av hans arbeten är det omöjligt att bedöma deras litterära värde eller anledningen till att de väckte sådan uppmärksamhet. Man frestas lätt till en förmodan, att det som imponerade lika mycket var personen som hans verk — kanske ett flygande rykte om naturbegåvning och geni, likartat med det som följer konstnärliga underbarn, och kanske något av franska revolutionens demokratiska idéer, som redan här satte ett spår.

Tydligen var det under dessa år — i den snabba uppgångens dagar — som han lade sig till med det klingande efternamnet, som förevigade minnet av hans avlägsna födelsesocken. I ett brev av 1807 kallar han sig endast Jacob Gråberg, men 1810 är det »Jacob Gråberg af Hemsö», som högtidligen skriver under en petition. Visserligen kallar svågern Lagersvärd honom endast »herr Gråberg, ledamot av italienska och genuesiska akademierna», då han 1810 sänder hem hans trohetsed till den nyvalde kronprinsen, men Gråberg själv skriver efter denna tid regelbundet »af Hemsö» eller »di Hemsö» — såsom beteckningen lyder i de italienska skrifterna.² Förvanskningen »Hemsö» gjordes nog för att få sista vokalen hörbar i de romanska språken, där »Hemse» var svårare att uttala.

Det är högst sannolikt, att han här smittats av sin förnäma om-

¹ Ovanstående data mestadels ur hans självbiografi (Biogr. Lex.).

² Brev av Gråberg 1807^{18/4}, 1810^{28/12} (Biogr., RA); av Lagersvärd 1810^{28/12} (Italica, RA). Carl Forsstrands påstående i »Svenska lyckoriddare i främmande länder» (1916), att Gråberg antagit det nya namnet efter adlandet är en felaktig gissning, då han först senare erhöi adelskap.

givning, där dubbelnamn voro vanliga. Markisen Cesare Lamba d'Oria, fursten av Saluzzo och Santo Mauro, lady Barbara Ashley Cooper — som han undervisade i historia och geografi — är blott några exempel på dubbelnamn i de kretsar, där han hade sina gynnare och uppdragsgivare.

Snart nöjde han sig ej med de vittra hederstitlar, som skriftstället skaffade honom, utan ville också på en annan väg vandra upp »på årones trappa». Då svenske konsuln i Genua behövde en ny medhjälpare, blev Gråberg år 1811 utnämnd till vice konsul, och sedermera skötte han under två år ensam konsulatet, medan konsuln var tjänstledig. Under denna tid skedde ånyo en politisk omvälvning i Genua, då staden år 1814 befriades från Napoleons välde och införlivades med konungariket Sardinien. Samma år spekulerade Gråberg på konsulatet i S:t Ybes (Setubal), till vilket han erhöll förord, men då han själv var tveksam att flytta till Portugal, såg han gärna, att sysslan lämnades till en landsman och barndomsvän, gotlänningen Johan Herlitz. I stället fick han ett förordnande, som mera sporrade hans fantasi, då han år 1815 utnämndes till konsultsekreterare hos svenske generalkonsuln i Marocko — en befattning som han dock icke kunde tillträda förrän följande år. Han ville nämligen först avveckla en kommissionsrörelse, som han tillsammans med en italienare grundat i Genua under firma Gråberg & Insom.

Med överflyttningen till Marocko 1816 leddes ånyo Gråbergs liv in i en ny fåra. Redan under flera år hade han eftersträvat denna befattning — säkerligen lockad till äventyrens värld i denna blandning mellan österland och västerland, med slitningar mellan kristna och mohammedaner och med sjörövarliv, som man förgäves sökte bekämpa. Barbareskstaterna vid Afrikanska kusten, hade under århundraden utgjort västerlandets plågoris, då de mohammedanska furstarna haft sitt näringsfång i plundring av de kristna staternas handelsfartyg. Förhållandena hade blivit något bättre sedan de flesta stater avslutat traktater med sjörövarne och förbundit sig att till dem betala en årlig s. k. fredsavgift på villkor, att de skulle avhålla sig från kaperier. Marocko, som var den största och mäktigaste staten med en självständig sultan till härskare, hade 1763 avslutat en fredstraktat med Sverige.

Men att hävda överenskommelsens tillämpning, som närmast tillkom konsulerna, var icke lätt. Det fordrades smidig anpassning, parad med hotfulla attityder för att avvärja de fredsbrott, som riskerades gång på gång. Olämpliga eller uteblivna presenter, försummad uppmärksamhet vid något tillfälle, obenägenhet att falla till föga för

rena nycker kunde sätta sultanen eller hans gunstlingar i misshumör, som gick ut över konsulerna och ställde nya kaparexpeditioner i utsikt. Och om alla detaljer — om de gång på gång fordrade presenternas storlek, om fredsavgiftens förskottering m. m. — skulle konsulerna inhämta instruktioner hemifrån.

Den spänning, som sålunda ständigt alstrades, saknade inte sin tjustring, och för Gråbergs psyke passade tjänsten säkerligen utmärkt. Hans språkkunskaper, som snart även sträckte sig till arabiskan, gjorde honom användbar för varjehandas uppdrag. Hos sultanen kom han också att stå högt i gunst, synnerligast då Gråberg kunde med sirliga lovtal på arabiska språket smickra hans kejserliga majestä, som var nog nådig att giva lika fina lovtal igen.¹

Men den lysande medaljen hade också sin fränsida, och en dag kom sultanens onåd som blixten från en klar himmel. Genom Gråbergs förmedling hade sultanen fått löfte om att från Sverige få köpa ett 20-tal kanoner — liksom han en tid förut mottagit en likartad leverans från England. Han stod ständigt på krigsfot mot upproriska stammar inuti landet och utrustade också då och då — när penningnöden blev för stor — kapareflottor riktade mot de länder, som icke avslutat någon fredstraktat. I januari 1822 inkommo kanonerna med svenska korvetten Jarramas, som konvojerade några presentfartyg till Algier och Tunis. Gråberg kunde nu till Sverige rapportera, att »det är omöjligt att i ord beskriva den höga tillfredsställelse, varmed alltsamman blev av Hans Maj:t mottaget», och ånyo fick han ett glänsande lovtal, överflödande av vänskapsbetygelser och Allahs välsignelser.²

Men när Gråberg antydde, att kanonerna skulle betalas — vilket sultanen uttryckligen förbundit sig till vid uppgörelsen — blev situationen en annan. Nu utbyttes välsignelsen mot förbannelser, och Gråberg blev helt enkelt skoningslöst förvisad ur landet. Med sin familj inskeppades han på ett fartyg till Gibraltar, och då han ville medföra konsulatets arkiv, greps han med våld och lyckades befria sig först då han med dragen värja utropade: »den förste som lägger hand på mig är dödens barn, om jag än skulle strax huggas i stycken.» En slav, som medförde ett brev från Gråberg till visiren, kastades i fångelse, och ryktet visste berätta, att huvudet huggits av honom för att uppsättas över svenska konsulatets dörr. I ett brev, med vilket storvisiren bevärdigade Gråberg, utslungades följande anatema:

¹ Typisk skildring bl. a. i Gråbergs rapport till konvojkommisariatet 1821 ²⁴/₁₁ (RA).

² Gråberg till konvojkommis. 1822 ¹⁵/₁ (RA).

»Vände Gud sitt ansikte från dig och förbanne dig, som icke blygts att begära 3,000 piaster av vår herre tre gånger för betalning av en present; gick din väg under förbannelser och hav varken beskydd eller fredstraktat; vår herre har svurit att aldrig mer hava fred med Sverige; betrakta nu din olycka och din girighet, varmed du förtörnat H. M:t, som nu tar sin tillflykt till Gud att dig vedergälla.»¹

Enligt vad Gråberg påstår var det den franske konsuln, som stod bakom denna attack, då han insinuerat, att Gråberg ämnade stoppa betalningen i sin egen ficka och att svenske konungen velat lämna kanonerna som gåva. Det hela var naturligtvis ett fräckt försök, inlindat i listiga fraser. Den hotande situationen klarades emellertid upp genom den svenska örlogsexpeditionens ledare major J. H. Kreuger, som visserligen erkände, att Gråberg haft rätt, men likväl föll till föga för fredens skull. Efter förhållningsorder från Sverige lämnades kanonerna som present åt sultanen, som på annat sätt fick visa sin erkänsla. Gråberg var sålunda desavuerad och fick icke återkomma.

Majoren greve G. R. von Rosen, som förde befälet på »Jarramas» uttalade sig emellertid i synnerligen ampla ordalag om Gråberg och hans förmåga att uppehålla den svenska äran »utan alla låga knep och uselt skvaller, som av franske konsuln och hans agenter nyttjas att nedsätta oss och Kgl. Maj:ts makt». Även Kreuger rekommenderade livligt Gråberg till en annan konsulsbefattning, då han »oaktat dess sista olycka, som väl för framtiden skall göra honom försiktigare, likväl är en man av mycket kunskaper».²

Ännu några månader fick Gråberg emellertid sväva i ovisshet på sin avskilda klippa, och först på nyåret 1823 fick han meddelande om att han utnämnts till konsul i Tripolis. Utan tvivel betraktade han det som en upprättelse, att han ansågs värdig sköta en syssla av väsentligen samma innebörd som den förra.

Den miljö, till vilken han nu förflyttades, var precis likartad med den föregående. Den enda skillnaden var den, att landets styresman var en pascha, som sorterade under sultanen i Konstantinopel, medan Marocko varit ett självständigt sultanat. Men det var samma intrigspel, samma ständiga penningnöd för paschan, samma återkommande begäran om förskott på fredsavgiften, samma utpressnings- och mutsystem, samma upprepade hot med nya kaperier och dessemellan samma yppiga vänskapsbetydelser. Naturligtvis varierade själva

¹ Gråberg från Gibraltar till konvojkommiss. 1822 ²⁸/₁ (RA).

² Flera rapporter till konvojkommisariatet bl. a. av Kreuger 1822 ¹⁰/₅ och v. Rosen 1822 ⁹/₄ (RA).

situationerna — av vilka en och annan kan förtjäna återgivas såsom särskilt belysande.

Ett år efter Gråbergs tillträde blev paschan betänkt på att sända en ambassad till Sverige. Han hade vid sitt giftermål med en av sina kusiner mottagit en hel del presenter — varvid Gråberg genom att muta en högstående minister sluppit undan med en ganska billig present — och däribland förekom också en samling strutsar från paschan i Egypten. Av dessa ville han nu sända ett tiotal som gåva till svenske konungen. Gråberg, i vars instruktion det ingick att söka avvärja beskickningar, fick nys om planen och vidtog sina mått och steg. Han förstod väl vad det gällde. Om paschan översände några egyptiska sadlar, damaskenerklingor, kashmir-schalar och strutsfåglar m. m., hoppades han att som gengåva erhålla två örlogsfartyg, som han skulle aptera till kaparefartyg eller använda i striden mot grekerna, som just nu förde sitt stora frihetskrig. Gråberg lyckades mot lämplig vedergällning få ett geheimeråd i paschans närmaste omgivning på sin sida för att motverka planen. Men det var många, som hade intresse av att resan blev av. Paschans vänner önskade sig vackra presenter från Sverige. En sonhustru räknade med att få ett guldur och en klänning av sidentyg. En ung broder till prinsessan utsågs till ambassadens ledare, och en dag uppenbarade sig statsministern hos Gråberg med den unge mannen för att för honom få introduktionsbrev till Sveriges och Norges konung. Gråberg vägrade emellertid, under förklaring att, om paschan hade något bud att framföra till hans konung, så kunde det ske genom konsuln. I kraft av sin fredstraktat borde Sverige i evärdeliga tider vara befriat från avgifter och fordringar. Trots lock och pock var Gråberg ståndaktig. Ambassadörflagan var redan hissad på det krigsskepp, som skulle avgå, men vid de fortsatta underhandlingarna lyckades Gråberg verkligen — tack vare stöd av ytterligare några framstående män — avvärja företaget. Efterräkningen blev emellertid dyrbar. Statsministern skulle ha ersättning för sitt välförhållande, geheimerådet måste ha påfyllnad på sin present, prinsessan måste tröstas med ett tyskt guldur samt ett stycke guldbrokad, och den tilltänkte ambassadören fick några vackra bältpistoler med förgyllning, snören och hängande guldtofsar, som Gråberg lyckats komma över för 34 piaster, oaktat de »gjorde figur för mer än 50». Hela affären kostade svenska staten 400 piaster — vilket dock var ett intet mot vad ambassadens mottagande skulle ha kostat.¹

Följande år hade Gråberg synnerligen besvärande underhand-

¹ Flera rapporter till konvojkommisariatet bl. a. 1824 ¹⁵/₁, ¹⁷/₂, ¹⁹/₆ (RA).

lingar med paschan, som ej blott upprepade sin ständiga begäran om förskott på fredsavgiften, utan fordrade ytterligare försträckning med hot att eljest börja fientligheter. Kapare lågo redan utrustade för kryssning och hade återlämnat sina svenska sjöpass såsom tecken på att de tänkte börja fientligheter. »Gud nåde nu alla de sjöfarande, vilkas flaggor icke äga konsulter i Tripolis, eller vilkas regeringar råka i ofred med detta kaparenäste», skrev Gråberg. Med Sardinien utbröto öppna fientligheter, även Kyrkostaten oroades, och preussare, hamburgare och andra, som icke hade fredstraktater, voro ohjälpligt prisgivna, om kryssningen kom till stånd. Gråberg lyckades emellertid med betydande ekonomiska insatser — fast avsevärt mindre än paschan begärt — avvärja den hotande faran, och hans vänner i paschans närhet gladdo sig att det skett utan främmande medverkan.¹

Gråberg fick emellertid ej något beröm av de svenska vederbörande, som funno honom alldeles för eftergiven mot paschans fordringar. I svaret till sina överordnade i juli 1826 försvarade han sin åtgärd. Hur skulle det gått om kapare börjat uppbbringa svenska och norska fartyg, av vilka mer än 50 med dyrbara laddningar funnos i Medelhavet och Spanska sjön? Om blott ett enda tagits som pris, skulle den skandinaviska handeln och sjöfarten varit knäckta för flera månader. Och skulle Sverige hemsökt Tripolis med krig, huru dyr skulle då inte en dylik utrustning ha blivit? Uppgiften var sannerligen icke lätt.²

När ytterligare svårigheter tillstötto — bl. a. var det ett svenskt affärshus som omöjligen kunde få ut sina fordringar hos araberna — begärde Gråberg, att en svensk eskader skulle utskickas för att med underhandlingar eller hotfulla gester klara upp de invecklade spörsmålen. Hela stämningen var ju i dessa år synnerligen uppjagad. När den turkiska flottan under grekiska kriget förstörts på hösten 1827, hotade sultanen att i sina underliggande länder förgöra alla kristna.³

Innan man hemma i Sverige beslöt sig för att utsända en eskader, hade emellertid situationen ytterligare tillspetsats, och för Gråberg hade tillkommit en del besvärligheter på grund av hans förhållande till den engelske konsuln på platsen. Denne hade till paschan sålt ett fartyg, som apterats till kapare, och då fartyget skulle betalas, hade paschan av svenska och danska konsulerna begärt förskottsväxlar på fredsavgifterna några år framåt. Gråberg retade sig på den engelske

¹ Rapporter till konvojkommis. bl. a. 1825 ¹⁵/₇, ¹⁷/₈, ²²/₈, ²/₁₁ (RA).

² Gråberg till konvojkommis. 1826 ¹⁰/₇ (RA).

³ Gråberg till konvojkommis. 1827 ²⁹/₁₀ ¹⁷/₁₁ (RA).

konsuln, som »beständigt fikade efter att handhava alla Tripolitanska fredsverk eller rättare sagt vara universalkonsul i Tripolis». I sina rapporter fällde han hårda ord om kollegan, och då dessa på något sätt kommo till den engelske Stockholmsministerns öron, råkade Gråberg illa ut. Han försvarade sig inför de svenska myndigheterna, men ville inte för engelske konsuln göra samma avbön som danske konsuln, mot vilken likartade anklagelser riktats. Vare sig det berodde på en från Englands sida framställd begäran, som man ej vågade motstå, eller det var kritiken mot Gråbergs generositet, som nu togs upp igen, säkert är, att Gråberg i samband med denna affär blev ställd i disponibilitet. Med den svenska eskader, som man äntligen beslöt utsända under amiral O. G. Nordenskiölds befäl och som anlände till Tripolis på sommaren 1828, följde också en ny konsul som Gråbergs efterträdare.¹ Därmed var denne för andra gången rappellerad — på grund av en alltför odiplomatisk rättrådighet och ett oförskräckt uppträdande.

Naturligtvis blev Gråberg förtvivlad. Sin nöd klagade han bl. a. för amiral Nordenskiöld, som tyckes ha varit honom bevågen. Nu, som många gånger förr, vaknade tanken på en återflyttning till Sverige — »om jag efter så många vedervärdigheter finge åter beträda min av hjärta och själ älskade fosterjord». Men lika väl som förr saknades penningar för en dylik resa. Ännu hade han förhoppningar på något annat konsulat — i Grekland, i Cagliari eller i Algier — »ehuru jag icke alldeles gärna ginge tillbaka till Barbariet». Han vågade t. o. m. ifrågasätta en befordran till chargé d'affaires i Italien efter svågern Lagersvärd, som var gammal och sjuklig. Svågern erbjöd honom flytta till Florens, men han ville icke avlägsna sig från kusten, där han kunde hålla sig bättre beredd för en befordran.² I Livorno väntade han på den kallelse till en annan konsulsbefattning, som man ställt i utsikt. Men han väntade förgäves, oaktat han väntade länge. Och så nödgades han äntligen slå sig ner hos sin sväger i Florens och uppgeva förhoppningarna.

I Florens var han nu bosatt under sina återstående dagar — det dröjde nära 20 år innan hans afton randades. Efter motgångarna resignerade han väl småningom, men den bitterhet, som besvikelsen alstrat, tärde alltid på hans tankar. Därtill kommo ekonomiska bekymmer. Hans ekonomi hade aldrig varit god. Särskilt i Tripolis med dess nyckfulla penningväsen hade den lilla konsulslönen ej varit

¹ Gråberg till konvojkommiss. 1827 ¹⁷/₁₁, ²²/₁₁, ²⁰/₁₂ 1828 ⁹/₂, ¹⁷/₈, ¹⁸/₈, ⁶/₈ (RA); till utrikesministern 1827 ¹²/₁₁, 1828 ¹¹/₈ (Tripolitana, RA).

² Gråberg till O. G. Nordenskiöld 1828 ⁵/₁₂ (Nordenskiöldska saml., RA).

tillräcklig och nu fick han blott en mycket ringa expektanslön. Sin tröst fick han under dessa tider söka i det litterära arbetet och umgänget med de bokskatter, som voro hans livs stora patos.

Under den krävande tjänstgöringen vid de afrikanska konsulaten hade han ej fått tid att skriva så mycket. Varje år lämnade han dock alltid någon bok eller artikel till trycket. Den nya värld, där han fördes in, gav många erfarenheter, som lämpade sig för beskrivning. Och även historiska ämnen lekte honom i hägen. En bland hans mest uppmärksammade skrifter under dessa år var en vederläggning av några omhuldade teorier, att skandinaverna varit de ledande stammarna vid germanernas erövring av det gamla Rom. Denna år 1822 utgivna skrift, som skulle vara ett försvar för hans landsmän, återopade han sedermera ofta som ett förtjänstfullt verk.¹

När Gråberg befriades från konsulsgöromålen, svällde hans produktion avsevärt, och under åren 1829—1833 utkommo ej mindre än 40 böcker eller uppsatser av hans hand. Akademierna och samfunden tävlade fortfarande om att kalla honom till ledamot. Kretsen vidgades med akademier i Spanien, Holland, England, Norge, Tyskland, Amerika och Island. I Sverige blev han ledamot av så gott som alla samfund med vetenskaplig klang och även i en del andra föreningar. År 1824 invaldes han i Sällskapet D. B. V. i Visby och i Hushållnings-sällskapet på Gotland. När hans brorsdotter år 1834 utgav en biografi över honom, uppräknade hon 100 skrifter av hans hand och 68 akademier eller samfund, i vilka han var ledamot.² Senare ökades antalet både skrifter och akademier.

Vid denna tid blev han också romersk adelsman eller riddare av gyllene sporren, med titeln greve, utnämnd av påven för de tjänster han gjort hans helighet under konsulstiden i Tripolis.³

Senare fick han ytterligare några utmärkelser, då han blev kammarherre hos storhertigen av Toskana — vilket han kallar sig 1836 — och en tid därefter utnämndes till överbibliotekarie hos storhertigen. Den boksamling, han sålunda fick i sin vård, var betydande — omkring 80,000 volymer inrymda i det ryktbara Pitti-palatset i Florens.⁴

Han tyckes icke ha stått främmande för hoppet att också erhålla svenskt adelskap, fast han med mer eller mindre låtsad blygsamhet

¹ La Scandinavie vengée de l'accusation d'avoir produit les peuples barbares qui détruisirent l'Empire de Rome (Florence 1822).

² Notice Biographique sur le Comte Jacques Gråberg de Hemsö, rédigée par L. J. E. G. (Florence 1831, Milano 1834).

³ Gråberg till A. I. Arvidsson 1835 ²⁶/₃, ²/₁₀ (KB).

⁴ I brev till P. A. Wallmark 1841 ²/₄ säger han sig helt nyligen ha blivit utnämnd till bibliotekarie. I brev till Jacob De la Gardie 1836 ²⁰/₁₁ kallar han sig storhertiglig kammarherre (LUB).

förklarade det mindre värdefullt, eftersom han ej hade några bröst-arvingar.¹ År 1815 hade han som egna barn upptagit två brorsdöttrar från Sverige, Eleonore och Aurore Gråberg. Den sistnämnda blev i Florens gift med tyske riksgreven Gustaf Ekbrecht von Dürckheim Montmartin, vars fader hade varit kammarherre hos Gustaf IV Adolf.² Den äldre systemen vårdade farbrodern in i det sista. Hans hustru avled 1845 och svågern Lagersvärd hade gått bort några år dessförinnan (1836).

Ju mera han själv skrev och ju mera han fick tid att ägna sig åt sina böcker, desto mera tyckes han också ha satt sig i förbindelse med sina landsmän hemma i Sverige för att stå i kontakt med den svenska litteraturen. Redan under sin konsulstid erbjöd han sina litterära tjänster åt de höga förmän, som intresserade sig för dylikt. Lars von Engeström fick sålunda till sitt dyrbara bibliotek mottaga ej blott Gråbergs egna arbeten utan också sällsynta böcker och manuskript.³ Sedermera var det huvudsakligen lärde män, som uppehöll kontakten med honom. Till Berzelius finnas några brev av hans hand. Med Per Fabian Aurivillius i Uppsala hade han trätt i förbindelse redan 1815, då han blivit ledamot av Vetenskaps societeten därstädes.⁴ Johan Henrik Schröder vid universitetsbiblioteket i Uppsala träffade han först i Italien och korresponderade sedan med honom ända till sin död. För Schröder tyckes han ha hyst en odelad tillgivenhet och beundran. Mera reserverad var han i sin vänskap för Adolf Ivar Arvidsson vid kungliga biblioteket i Stockholm, vilken under flera år distribuerade hans boksändningar till Sverige och samtidigt skaffade svensk litteratur både till storhertigens och till Gråbergs eget bibliotek. Med amiral Kreuger, som han lärt känna vid eskaderbesöket i Marocko, korresponderade han i många år. Gråbergs släktinge på mödernet överstelöjtnant Märten Sturzenbecker fick också ombestyras en del uppdrag. En av hans gotländska korrespondenter var köpman Nils Klingvall i Visby.

Bland böcker, som han begärde från Sverige, stodo de gotländska ofta i första rummet — exempelvis Strelows krönika och Bergmans avhandling om gotländska mynt. Jämte Uppsala universitetsbibliotek var gymnasiebiblioteket i Visby det som oftast blev ihågkommet vid hans bokdonationer. Det intog också en hedersplats i det testamente han 1818 upprättade i Marocko och där han bl. a. föreskrev, att de orientalistiska handskrifterna skulle gå upp till Uppsala, medan

¹ Gråberg till Arvidsson 1839 ¹⁸/₁₀ (RA).

² Gråberg till Arvidsson 1837 ²⁹/₁₂ (KB).

³ Flera brev till v. Engeström under åren 1813—1823 (Engeströmska saml. KB).

⁴ Brev till Aurivillius 1815 ²⁰/₄ (UUB).

hans biblar och testamenten på 40 språk skulle lämnas till Visby för att hamna i »min kära och alltid mycket älskade fosterbygd». Även till Hemse kyrka testamenterades några böcker, på vilka han själv skrivit kyrkans namn och vilka skulle förvaras i sakristian »som ett vittnesbörd om min eviga tacksamhet för de välgärningar Gud, min skapare och frälsare, låtit mig njuta de första dagarna av mitt liv i Hemse socken». I en codicille till testamentet 1828 meddelade han, att böckerna för Hemse kyrka under åren 1822 och 1825 skickats till dåvarande kyrkoherden Bolander.¹

I korrespondensen både med den ena och den andra av de vänner han förvärvade lysa också hans personliga känslor igenom, och därvid är missmodet ofta ett förhärskande drag. Han har för sig att han ej är tillräckligt uppskattad hemma i Sverige. »Ingen profet i sitt eget land» är ett tema, som ofta upprepas. Så klagar han ännu så sent som 1839 över rappelleringen från konsulssysslan, som han aldrig kunde glömma. Sedan han i mer än 28 år tjänat fäderneslandet och slitit mycket ont, har han blivit misskänd, missgynnad och misshandlad och slutligen avspisad med en expektanslön, som ej gör det möjligt för honom att anständigt dra sig fram. Och då han under sex grymma år ropat på undsättning eller ny tjänst, har det varit en ropandes röst i öknen.²

Ofta misstänker han, att man i Sverige förlöjligar honom och hans intresse för ryktbarhet — och denna misstanke har nog icke saknat grund. Hans ofta återkommande betraktelser över titlar och utmärkelser tyda på, att han gärna vandrade på de osäkra marker, där berömmelsehungern brukar söka sig näring. Några fall förtjäna relateras.

Ännu medan han var kvar i Tripolis inkom till vederbörande i Stockholm en i Gråbergs namn skriven anhållan om nordstjärneorden åt honom. Han hade något år förut erhållit vasaorden, men ansett sina vetenskapliga meriter berättiga honom till den högre utmärkelsen. Den understuckna skrivelsen föranledde Gråberg till en »högtidlig och uttrycklig» dementi med klagomål över det lömska försöket att göra honom löjlig.³ Sitt hjärtas önskan frambar han sedan under mera förtäckta former, då han bl. a. bad Schröder skaffa honom

¹ Testamente 1818 ¹⁰/₁₁ med codicille 1828 ⁷/₈. Original i Stockholms förmyndarkammare, avskrift i min ägo. Jfr nedan sid. 67. Testamentets innehåll delvis refererat i brev till Arvidsson 1839 ¹⁶/₁₀ (KB).

² Gråberg till Arvidsson 1839 ¹⁵/₁₀ (KB). Affären med engelske konsulen tyckes ha fölelt honom till något förhastat angrepp 1834 att döma av en avbön införd G. af Wetterstedt 1836 ¹⁰/₉ (Wetterstedtska saml. RA).

³ Gråberg till G. af Wetterstedt 1826 ¹⁰/₈ (Wetterstedtska saml., RA) och till Claes Fleming samma dag (UUB).

både nordstjärneorden och legationsråds titel.¹ Båda utmärkelserna uteblevo emellertid.

Vid ett annat tillfälle, då en av hans korrespondenter kallat honom »högvälboren katolsk riksgreve», betraktar han även detta som en förolämpning i förlöjligande avsikt, då han varken är »högvälboren eller katolsk eller riksgreve». Han har endast av påven erhållit romerskt adelskap, vars lägsta grad är förenad med grevetitel (comes palatinus). Men därför behöver han ej alls vara katolik, och han har aldrig kastat en tanke på att avsvärja sin evangeliska tro. »Det ironiska draget kring munnen på den, som kallar mig greve, förråder avundens läghet, för att icke säga värre — ett utslag av svenskarnas gamla fallenhet för avundsjuka.»² Vid senare uppräknings av sina titlar kallar han sig icke greve och nämner gyllene sporren endast bland sina ordensutmärkelser. Sin doktorstitel sätter han alltid i första rummet.³

Då hans brorsdotter i sin biografi över honom uppräknat hans många skrifter och lysande utmärkelser, insinuera hans belackare, att han själv skrivit denna bok, och vilja ej förstå, att även brorsdottern är en litterär begåvning, hemma i många språk och ledamot av fyra italienska akademier jämte flera sällskap — bl. a. Fruntimmerssamfundet i Visby.⁴

När han skriver till Sverige — påstår han — kan han få vänta på svar i månader och år. För böcker, som han skänker bort, får han sällan tack. Vid ett tillfälle, då han sänt sina skrifter till 17 olika ställen i Sverige, var det endast Uppsala universitets bibliotek och domkapitlet i Visby som tackade. I andra länder ha krönta huvuden, furstar, ministrar, bibliotek och akademier alltid skriftligen tackat, och många av dem — exempelvis kungen av Frankrike och kungen av Holland — ha i gengäva givit dyrbara presenter.⁵

Förmodligen var det under intryck av landsmännens ironiska anspelningar, som han på 1830-talet började kalla sig »Gråberg från Hemsö» i stället för »Gråberg af Hemsö».⁶ Det senare kunde ju tolkas som imitation av ett svenskt adelsnamn, men mot det förra, som endast betecknade härstamningen, kunde ingen anmärkning riktas. I det

¹ Gråberg till Schröder 1836 ²/₃ (UUB).

² Gråberg till Arvidsson 1835 ³/₁₀. Jfr brev till dens. 1835 ²⁸/₃ 1839 ¹⁵/₁₀ (KB).

³ Gråberg till Schröder 1840 ²⁸/₁ (UUB).

⁴ Gråberg till Arvidsson 1835 ³/₁₀ (KB).

⁵ Gråberg till Arvidsson 1836 ⁸/₃ (KB).

⁶ I brev till Schröder 1835 ²¹/₈ skriver han ännu *af* Hemsö, men ⁵/₅ s. å. skriver han *från* Hemsö, vilket sedermera är det vanliga. I ett brev till Schröder 1846 återkommer beteckningen *af* (UUB). »Gråberg af Hemsö» synes mig vara den form, under vilken hans namn bör fortleva.

italienska namnet »di Hemsö» eller franska »de Hemsö» ändrades naturligtvis ingenting.

Trots de hårda ord, han sålunda kunde fälla över sina landsmän, gingo hans tankar ständigt till det gamla fosterlandet — och i själva verket var det nog den djupt rotade kärleken, som inspirerade hans bittra ord. För resande svenskar stod hans hem alltid öppet, och med uppoffrande välvilja hjälpte han dem till rätta i den främmande miljön. Gång på gång återkom han till tanken på att ännu få besöka Sverige — och det var nog mera än en fras, då han avundades de hemfarande »en så kär lycka» som att åter få trampa fosterlandets jord. Men ju mera det led mot aftonen, dess svagare blev hoppet. Den personliga kontakten med de svenska vännerna löstes också efter hand. Ett brev till August von Hartmansdorff i april 1847 genomdås av saknadens vemod. Korrespondenterna i Stockholm liksom i hans fosterbygd Gotland ha helt och hållet övergivit honom — klagar han. »De ha tröttnat vid den gamle, avlägsne, skröplige vännen, som troligtvis har, i deras tanke, levat för länge och plågat dem för mycket med sina efterhängsna kommissioner.»¹

Denna hjärtessuck var måhända det sista brev han skickade till Sverige. Några månader efteråt var han död. Han avled den 29 november 1847 i Florens i en ålder av 71 år.

I sitt nyssnämnda testamente av 1818 hade Gråberg, utom de redan omtalade bokdispositionerna, också gjort en del andra donationer, bl. a. till Hemse kyrka, som skulle erhålla 200 rdr b:o att brukas efter kyrkoherdens förordnande antingen för kyrkan eller för de fattiga i socknen. Testamentet hade sedermera med codicillen av 1828 överskickats till Sverige och den 16 juni sistnämnda år ingivits som sluten deposition hos Stockholms magistrats justitiekollegium. Vid Gråbergs död blev detta testamente ej beaktat, och sedermera fick det ligga obrutet hos förmyndarkammaren ända till juni 1935, då magistraten äntligen beslöt att bryta sigillet.

Anledningen till att testamentet förbisågs vid boutredningen var, att Gråberg senare upprättat andra testamenten. Enligt vad hans brorsdotter Eleonore påstår, skall han i sitt sista förordnande direkt ha »annullerat alla andra skrifter, dokument och förbindelser». Då de svenska intressenterna därvid uteslötos, kommo inga biblar till Visby gymnasiebibliotek och inga pengar till Hemse kyrka. Uppsala universitets bibliotek fick genom brorsdottern, som var hans universalarvinge, erbjudande att lösa de arabiska handskrifterna. Några dagar före sin död hade farbrodern sagt, att om »Uppsala universitet

¹ Gråberg till Aug. von Hartmansdorff 1847 10/4 (RA).

vill ge en god summa pengar för dem, vill han helst att de komma dit». Gråbergs bibliotek, som vid hans död omfattade 7,000 volymer tryckta skrifter, 280 geografiska kartor och 480 manuskript, tyckes ha varit den enda kvarlätenskap, som återstått för brorsdottern.¹ Hans myntsamling och andra tillgångar ha nog tidigare avyttrats. Någon uppgörelse med Uppsalabiblioteket kom dock aldrig till stånd. Då brorsdottern såg sig nödsakad realisera tillgångarna, blev samlingen förmodligen skingrad i Italien. Att grämelsen och misstämningen mot landsmännen förestavade Gråbergs förändrade inställning till de svenska institutionerna är högst sannolikt.

Att misstämningen var ömsesidig tyckes också framgå av de omdömen, som hemma i Sverige ägnades Gråberg och hans verk. Hans många skrifter, som spände över vitt skilda ämnen, fingo i allmänhet ett ljumt mottagande. I den nekrolog, som infördes i Vetenskapsakademiens handlingar 1847, framhölls, att Gråberg inom författarkretsar mera betraktades som den intresserade och alltid färdige skribenten än som den grundlige och noggranne forskaren. Det arbete, i vilket han sökte fritaga skandinaverna från delaktighet i Roms erövring («La Scandinavie vengée»), betecknas som en vidlyftig bevisning av redan kända förhållanden, och en annan av hans studier om de forna skandinaverna säges innehålla endast gammalt nytt. Hans arbete om Marocko får en viss värdesättning, då det påstås vara berömt av kännare, och även hans statistiska verk ställas på ett något högre plan. Om övriga arbeten nämnes ej ett ord.

Dessa tämligen negativa omdömen gå sedermera igen i gängse handböcker, och endast J. C. Hellberg (Posthumus) stämmer upp dem i en mera berömmande ton. Med detta kan dock icke det avgörande ordet vara sagt om Gråbergs litterära alster. I själva verket har ännu ingen ägnat dem någon allvarlig granskning. Svenskarnas inställning grundar sig nog i mindre grad på ett studium av själva böckerna — som ej så många iddes läsa — utan snarare på en kritisk uppfattning av Gråbergs person, förmedlad av de lärde män, som hade besvär med hans kommissioner och tröttades av hans klagande stämman. Ett försök att placera in hans verk i deras lärdomshistoriska sammanhang skall säkerligen ge en fylligare bild — fast jag förmodar, att ingen svensk faller på idén att göra försöket.

Nyligen har en amerikansk författare i ett arbete om nordisk fornhistoria i fransk litteratur² ägnat en ingående studie åt Gråbergs

¹ Eleonore Gråberg till Upps. Univ.-bibl. 1848 ³/₈, 1851 ²²/₇ (UUB).

² Thor J. Beck, Northern antiquities in French learning and literature (1755—1855) (New-York 1934).

skrift »La Scandinavie vengée» och därvid givit ett ampelt erkännande åt arbetet såsom den första systematiska framställningen med syfte att avliva gängse teorier i det svårbedömliga ämnet. Särskilt berömer han den grundliga källbehandlingen, framställningens journalistiska flykt och den heliga vrede, som flammar bakom gotlänningens försök att rentvå sina landsmän från delaktighet i erövringen av det gamla Rom.

Vi, som icke haft tillfälle intränga i Gråbergs många skrifter, få väl tillsvidare nöja oss med att konstatera den betydande räckvidden av hans författarskap. Om han också icke kan betraktas som ett universalgeni av den typ, som i vårt land representerats av exempelvis Olof Rudbeck och Urban Hjärne, så måste vi dock hysa odelad beundran för hans omfattande språkkunskaper, hans fenomenala receptivitet och hans outtröttliga produktionsförmåga. För övrigt var också hans nitiska strävan att i södra Europa sprida kunskap om nordiska angelägenheter och nordisk litteratur ett verk, som från svensk synpunkt måste beundras.

Gråbergs ämbetsmannagärning såsom konsul i Barbareskstaterna har nog lämnat efter sig djupare spår än de flesta ämbetsmannagärningar, om man tänker på hans uppmärksammade skildringar från dessa trakter. Befälhavaren för den svenska eskadern till Marocko vittnade också, att Gråberg med sin kannedom om landet, språket och umgänget hade bättre förutsättningar än någon att fylla en konsuls värv, och att hans outtröttliga nit för tjänsten uppehållit svenska flaggans värdighet.¹ Den dramatiska spänning, som låg över flera av hans konsulsrapporter, är också obestriddig. Men för den smidige och undfallande Wetterstedt, som under dessa år ledde vår utrikespolitik, var Gråberg nog alltför rakryggad för att passa till delikata värv. Hur servil Gråberg än var i sina skrivelser, när de utformades i tidens cirklade stil, så tyckes han dock ej efter den sista rappelleringen ha böjt sig tillräckligt djupt för den, som han nog med rätta betraktade som sin vedersakare. Att leta fram trådarna i det intrigspelet, som låg bakom det svenska utrikesdepartementets behandling av Gråberg, vore kanske mödan värt. En svensk konsul bortmotad ena gången av en fransk och andra gången av en engelsk konsul med turkiska kapareflottor i bakgrunden — det ämnet skulle säkerligen bli mera pikant än studiet av Gråbergs många skrifter.

Det vore också av intresse att undersöka de närmare omständigheterna vid hans utnämning till ledamot i all världens akademier. Hans författarskap var ju den yttersta grunden, men det är icke tänk-

¹ G. R. von Rosen till konvojkommissariatet 1822 9/4 (RA).

bart, att ryktet om hans skrifter spritt sig med en så betvingande makt utan direkt ingripande av honom själv eller hans gynnare. Då han tydligen icke led av något mindervärdighetskomplex, har han nog ej dragit sig för att under lämplig form framhålla sina förtjänster eller utnyttja sina skrifter i reklamsyfte. Att han i varje fall förstod att använda sina skrifter såsom bytesobjekt vid insamlande av sitt eget stora bibliotek framgår otvetydigt av korrespondensen med de svenska biblioteksmännen. Hela insamlingsarbetet var också i övrigt krävande och fordrade en vidlyftig organisation i dessa tider med deras eländiga kommunikationer. I den mån han personligen medverkade vid sina skrifers värdesättning och distribuering, kan man icke underlåta att uttrycka sin beundran för den sega och målmedvetna energi, som både i det ena och det andra hänseendet ledde till så lysande resultat. Det var ett betydande verk, som skulle kunna väcka avund hos mången modern reklamchef.

Den fåfänga, som hos Gråberg var omisskännlig och i många fall bjärt framträdande, kan ha haft flera grunder — den ensidiga uppfostran han fått av en excentrisk fader, den självtillit han förvärvat under en självskapad karriär och det smicker, som säkerligen kommit honom till del från beundrare och beundrarinnor. Ju äldre han blev, desto mera växte han väl också fast i sina idéer och framstod som det verklighetsfrämmande originalet, isynnerhet som han under senare år besvärades av dövhet. Det porträtt av honom, som är bevarat — bl. a. i Hemse kyrka — återspeglar också mera den bistre innesittaren än den frejdige kämpen, som trotsat ungdomens faror och äventyr. I alla skiften behöll han dock den utomordentliga hjärtegodhet, som yttrade sig på flera sätt, och den stabila karaktär, som hade en äkta nordisk resning.

Och därbakom kvarlevde ock — såsom ett drag, vilket särskilt hans landsmän böra uppskatta — en utpräglad kärlek till den bygd, från vilken han härstammade. Att han särskilt tänkte på Gotland och Hemse vid sina dispositioner är ovan antytt. I sina brev talar han ofta om Gotland såsom sin fosterö, och om kärleken till hemsocknen kunde han knappast ge ett stoltare vittnesbörd än då han fogade socknens namn till sitt eget. Då fadern var till Gotland inflyttad och då hans släkt redan tidigt flyttade därifrån, kan ju detta understrykande av hans gotländska börd synas egendomligt. Men är det verkligen så egendomligt? Vad är det som konstituerar vårt intresse för den bygd, i vilken vi fostrats? Är det manne i första hand känslan av att våra förfäder bott i den bygden? Är det icke snarare det rent individuella sambandet som är utslagsgivande? Den luft, vi inandats

under vår fostringstid, den näring vi fått från jordens alster just då, den omgivning, som skapat vår barndoms starkaste intryck — de ha medverkat till att giva vårt väsen dess säregna drag. I livets fortgående strävan mot harmoni söker sig känslan åter till den miljö, som bäst står i samklang med vårt väsen.

I sin verksamhet har Gråberg också i viss mån besannat riktigheten av den tes, som Gotlands nations inspektor nedskrivit,¹ att »förbindelserna med det internationella vetenskapliga andelivet allra mest skärper blicken för det bästa i hembygdens folklynne och livsformer». Gråberg var en Gotlandsson, som med ett i den internationella vetenskapliga världen levande namn förstått värdesätta minnena från hembygden.

¹ I programmet för hembygdskurserna (jfr ovan s. 50, not 1).

Stamtavla över släkten Améen (Ameen).

<p>Olaus Amoenius f. 16—, kollega, † 1675. Tab. 1.</p>		<p>Jonas Améen f. 16—, kaptenlöjtnant, † 1736. Tab. 2.</p>		<p>Carl Ulric f. 1718, överste, † 1795. Tab. 3.</p>		<p>Gustaf Adolf f. 1766, konteramiral, † 1842. Tab. 10.</p>		<p>Carl Johan f. 1768, amiralitetskammar- råd, † 1826. Tab. 20.</p>	
<p>Georg Fredrik f. 1764, överstelöjtnant, † 1811. Tab. 4.</p>		<p>Georg Fredrik f. 1811, postdirektör, † 1898. Tab. 9.</p>		<p>Adolf Herman f. 1821, direktör, † 1871. Tab. 11.</p>		<p>Johan Ulrik Gustafsson f. 1824, kommendör, † 1880. Tab. 15.</p>		<p>Carl Otto Fredrik f. 1806, kommendörkapten, † 1874.</p>	
<p>Pehr Gustaf f. 1804, kaptenlöjtnant, † 1849. Tab. 5.</p>		<p>Victor f. 1808, kaptenlöjtnant, † 1863. Tab. 7.</p>		<p>Maite Georg Julius L. f. 1849, generalkonsul, † 1912.</p>		<p>Karl Gustaf f. 1864, arkitekt. Tab. 12.</p>		<p>Henrik Gustaf Herman Edvard Louis f. 1854, överste, † 1922. Tab. 16.</p>	
<p>Pehr Wilhelm f. 1840, fängelsedirektör, † 1878.</p>		<p>Fredrik Birger f. 1847, stations skrivare, † 1913. Tab. 8.</p>		<p>Gösta Åke f. 1899, ingenjör. Tab. 13.</p>		<p>Henrik Gustaf Herman Edvard Louis f. 1854, överste, † 1922. Tab. 16.</p>		<p>John Gustaf Gerhard f. 1862, justitie- f. 1867, general- major, † 1930. Tab. 19.</p>	
<p>Gunnar Kristian Herman f. 1898, civilingenjör. Tab. 13.</p>		<p>Sten Gösta Yngvar f. 1906, snickarmästare. Tab. 14.</p>		<p>Einar Louis f. 1901, bergsingenjör. Tab. 18.</p>		<p>Walter Louis f. 1907, civilingenjör. Tab. 19.</p>			

Släkten Améen (Ameen).

Av Carl Malmström.

Släktens äldsta kända stamfader är klockaren i Åby socken (Kalmar län) J o n a s, vilken levde på 1600-talet. Denne hade sonen O l a u s, som antog namnet A m o e n i u s, vilket namn sedermera av dennes son J O N A S (se Tab. 2) ändrades till Ameen eller Améen.¹

Tab. 1.

O L A U S A M O E N I U S, f. på 1600-talet i Åby s:n, † 1675 ²⁸/₃. Insattes i Kalmar skola 1650; student av Kalmar nation vid Uppsala univ. 1663 ²/₅; lämnade univ. 1664 i maj; kollega vid Kalmar skola (= Kalmar högre lärdomsskola) 1668 ²⁶/₂; prästvigd s. å. ²⁷/₁₁; erhöill en halv socken pro augmento salarii 1670 ¹⁴/₁₂. — G. m. D O R O T H E A K N A A P H, f. på 1600-talet, † 1711 ⁸/₇ i Söderåkra s:n (Kalmar län), i hennes 1. gifte (omgift m. apologisten och konsistorienotarien i Kalmar, sedermera stadskomministern i Karlskrona och slutligen kyrkoherden i Söderåkra Nicolaus (Nielz) Gerdzlowius, f. 1650, † 1713 ¹⁶/₄); dotter till bokbindaren i Kalmar Olof Knaaph och Dorothea Gynther.

B a r n:

J O N A S, f. 16.., kaptenlöjtnant, † 1736. Tab. 2.

C H R I S T O P H E R, f. 16.., smedsälderman i Kalmar, kallade sig A M E N D E, ² † 1739 ²/₁₂ i Kalmar.

¹ Dessa uppgifter äro hämtade ur N. I. L ö f g r e n, Clerus calmariensis, I. Kalmar 1836, s. 176, som praktiskt taget är den enda källa ur vilken förf. erhållit uppgifter om de allra äldsta medlemmarna av släkten och där nämnda Olaus uppgives vara stamfader åt Ameenernes.

² Smedsäldermannen Christopher Amende var gift tvenne gånger: 1. 1716 ²/₁ i Kalmar m. Anna Catharina Wolkewitzen, † 1731 ⁹/₄ i Kalmar; 2. 1731 ¹⁰/₁₁ i Kalmar m. Elisabeth Regard, † 1747 ²⁴/₅ i Kalmar. I detta sista äktenskap hade Christopher Amende en son Johan Petter, f. 1733 ²⁸/₁ i Kalmar, och en dotter Catharina Elisabeth, f. 1734 ⁹/₁₃ i Kalmar, † 1785 ²⁴/₄ därst., vilken senare 1758 ¹²/₂ i Kalmar gifte sig med styrmannen Jonas Ankarbom († 1764 ¹⁷/₇ i Kalmar, 45 år gammal).

Tab. 2.

JONAS AMEEN I. AMÉEN¹ (son av Olaus Amoenius, Tab. 1), f. på 1600-talet, † 1736 ¹⁵/₄ genom drunkning invid Karlskrona. Var konstapel vid k. amiralitetet 1701 och styrman (m. placering vid Göteborgs eskader) 1707; underlöjtnant i k. amiralitetet 1710 ²/₅, konfirm. å tjänsten 1714 ⁵/₅; överlöjtnant 1717 ²¹/₂; kaptenlöjtnant 17..; avsked 1720 ¹⁷/₂; åtnjöt från 1722 ²⁵/₁ och till sin död med anledning av »undfångna Blessurer i Kongl. Maj:tz Tjänst» som gratial 10 daler silvermynt månatligen ur k. amiralitets krigsmanskassan. — G. 1701 ¹⁸/₄ i Kalmar m. DOROTHEA NILSDOTTER HÖÖK; dotter till Nils Höök.

Barn:

ELISABETH, f. 1706, † 1707 ¹⁴/₅ i Kalmar, begr. å Söderåkra kyrkogård.

CARL ULRIC, f. 1718, överste, † 1795. Tab. 3.²

MAJA STINA, f. 1722 ¹/₁₁ i Karlskrona, Amiralitets förs. (döpt ⁷/₁₁), † 17..

Tab. 3.

CARL ULRIC (med all sannolikhet son av Jonas, Tab. 2), f. 1718 ¹/₁₀, † 1795 ⁹/₈ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. Antogs till skeppsgosse 1726 och till kadett vid k. kadettkåren 1733 ¹³/₁; lärstyrman 1738 ²⁹/₄; medelstyrman 1741 ²⁹/₄; av k. amiralitetskollegium konstituerad att förrätta löjtnants tjänst 1743 ⁵/₃; överstyrman 1743 ¹¹/₄; löjtnant vid k. amiralitetet 1744 ⁸/₆; kaptenlöjtnant 1754 ⁴/₅; kapten (fr. 1771 = major) 1765 ²⁷/₁₁ (med turberäkning fr. 1764 ⁸/₃); överstelöjtnant 1773 ²²/₆; överste 1791 ²⁴/₁. — RSO 1772 ²⁸/₅.

Deltog under sin tjänstetid vid flottan i kriget mot Ryssland 1741—43 och 1788—90 samt i pommerska kriget 1757—62. Bevistade under det senare av dessa ryska krig såsom chef å linjeskeppet Lovisa Ulrika sjödrabbningen vid Ölands södra udde 1789 ²⁶/₇ och på samma skepp striderna vid Reval samt i Kron-

¹ Bland de äldre medlemmarna av släkten förekomma bägge skrivsätten. Konsekvent skrivs släktnamnet utan accent först av postdirektören Georg Ameen (Tab. 9) och hans barn; med accent skrivs namnet konsekvent av ättingarna till amiral Gustaf Améen (Tab. 10).

² Att Carl Ulric var son till Jonas har ej kunnat styrkas medelst uppgifter i kyrkoböcker eller liknande urkunder. Enligt familjetraditionen skulle dock så vara fallet.

stadtska och Viborgska vikarna 1790.¹ Råkåde under sistnämnda slag, »Viborgska gatloppet» (1790 $\frac{3}{7}$), i rysk fångenskap, vilket berodde på att linjeskeppet kom på grund och blev redlöst. Fångenskapen upphörde dock snart, i och med fredsslutet på Värälä gård (1790 $\frac{14}{8}$). Var 1760 chef å fregatten Jarramas under konvojexpedition till Medelhavet för att skydda svenska kofferdiskepp mot sjörövare från Barbareskataterna.²

Ägde gård i Karlskrona (n:o 70 i 12:te kvarteret Rosen) vid Västra Amiralitetsgatan. I ett brygghus hörande till denna gård började Karlskrona stora brand 1790 $\frac{17}{6}$.³

G. 1749 $\frac{27}{1}$ i Karlskrona,⁴ Amiralitets förs., m. ANNA BEATA FALCK, f. 1727 $\frac{1}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1801 $\frac{10}{11}$ i samma stad; dotter till mästern Carl Falck (med all sannolikhet mästernekten, d. v. s. skeppsbyggmästaren, Carl Johan Falck).

Barn:

DOROTHEA BEATA (DÅRDI), f. 1750 $\frac{1}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs. (döpt $\frac{5}{8}$), † 1835 $\frac{15}{4}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. — G. 1774 $\frac{11}{1}$ i Karlskrona⁵ m. PETER SALOMON GYLLENKEPP (adl. ätt. nr 902), f. 1754 $\frac{11}{5}$, † 1789 $\frac{4}{8}$; i hans i. gifte (äktenskapet upplöst), kapten vid k. amiralitetet, RSO.

CARL EDUARD, f. 1752 $\frac{23}{5}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1757 $\frac{12}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

JOHANNES WILHELM, f. 1754 $\frac{29}{7}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1756 $\frac{12}{4}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

GUSTAF ADOLPH, f. 1755 $\frac{29}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1764 $\frac{21}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

CATHARINA ELISABETH, f. 1756 $\frac{16}{10}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1825 $\frac{28}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

CARL EVERT, f. 1758 $\frac{18}{10}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1768 $\frac{10}{12}$ (i koppor) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

JOHAN ULRIC, f. 1761 $\frac{1}{10}$ i Karlskrona, Amiralitets förs.

¹ Se: C. A. Gyllengranat, Sveriges sjökrigs-historia, Del 2, Karlskrona 1840, och A. Munthe, Svenska sjöhjältar, Del VII: 6, Stockholm 1923.

² Se: J. H. Kreüger, Sveriges förhållanden till Barbareskataterna i Afrika, Del 1, Stockholm 1856 (s. 48) och E. Olán, Sjörovarna på Medelhavet och Levantiska Compagniet, Göteborg 1921.

³ Se: J. Bromé, Karlskrona stads historia, Del 1, Karlskrona 1930 (s. 551—556).

⁴ Till detta bröllop utkommo verser, författade av Carl Gustav Falck och tryckta hos Kongl. Amiralitets Boktryckaren Joan Winqvist i Karlskrona (i Kungl. Bibl:s saml. av verser över enskilda).

⁵ Till detta bröllop utkommo tvenne bröllopskväden: ett av P. S. Gyllenskepp och ett av anonym författare. Båda kväden äro tryckta uti K. Am:ts Boktryckeriet i Karlskrona (i Kungl. Bibl:s saml. av verser över enskilda).

(döpt $\frac{8}{10}$), † 1768 $\frac{14}{12}$ (i koppor) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

MARIA CHRISTINA, f. 1763 $\frac{1}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1843 $\frac{18}{4}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

GEORG FREDRIK, f. 1764, överstelöjtnant, † 1811. Tab. 4.

HELENA GUSTAFVA, f. 1765 $\frac{2}{9}$, † 1768 $\frac{10}{12}$ (i koppor) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

GUSTAF ADOLF, f. 1766, konteramiral, † 1842. Tab. 10.

CARL JOHAN (JANNE), f. 1768, amiralitetskammarråd, † 1826. Tab. 20.

Tab. 4.

GEORG FREDRIK (son av Carl Ulric, Tab. 3), f. 1764 $\frac{18}{3}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1811 $\frac{21}{7}$ i Köpenhamn. Antogs till kadett vid k. kadettkåren 1776, undergick sjöofficersexamen 1781; fänrik vid k. amiralitetet s. å. $\frac{5}{6}$; löjtnant 1788 $\frac{21}{7}$; kapten 1790 $\frac{17}{7}$; major 1796 $\frac{8}{7}$; överstelöjtnant i flottorna 1807 $\frac{8}{7}$ och vid k. örlogsflottan 1809 $\frac{29}{6}$. — RSO 1801; LÖS 1809 $\frac{18}{1}$.

Deltog i 1788—90 och 1808—09 års krig, under detta senare som chef först å fregatten af Chapman och sedan å fregatten Fröja. 1795 förde han befäl å fregatten Diana under resa till Marocko för att överlämna presenter från svenska staten till den marockanske kejsaren. Mellan 1801—03 var han chef å fregatten Fröja under pågående krig mot Tripolis. Deltog 1806 som befälhavare å fregatten af Chapman i en expedition till Medelhavet för att konvojera svenska handelsfartyg och ett till Algiers härskare destinerat presentskepp.¹

Ägde gård i Karlskrona (n:ris 6 och 7 i 13:de kvarteret Klerck).

G. 1797 $\frac{8}{5}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. sin kusin ANNA HELENA (ANNET) FALCK, f. 1774 $\frac{17}{9}$ i Stralsund, † 1860 $\frac{10}{3}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.; dotter till skeppsbyggmästaren Carl Gustav Falck.

Barn:

BEATA MARIA, f. 1797 $\frac{28}{11}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1799 $\frac{1}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. $\frac{28}{2}$.

CARL ULRIC, f. 1800 $\frac{28}{5}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1838 $\frac{9}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. Antogs till kadett vid k. krigsakademien å Karlberg 1812 $\frac{80}{9}$, utex. där-

¹ Se: Kreüger a. a. (s. 64—65, 74 och 78—80); Olán, a. a.

ifrån 1818 $\frac{22}{9}$; fänrik vid k. västgöta regemente; löjtnant vid k. sjöartillerikåren (fr. 1832 ombildad till k. sjöartilleriregementet) 1824 $\frac{23}{11}$ (med turberäkning ifrån 1825 $\frac{1}{1}$).

FREDRIQUE (FREDRICA), f. 1801 $\frac{14}{7}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1882 $\frac{4}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

PEHR GUSTAF, f. 1804, kaptenlöjtnant, † 1849. Tab. 5.

PAUL WILHELM, f. 1804, kaptenlöjtnant, † 1857. Tab. 6.

RUDOLF, f. 1805 $\frac{2}{12}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1863 $\frac{29}{6}$ i Karlskrona. Antogs till lärling vid k. skeppsvarvet 1811 $\frac{27}{8}$; undergick konstruktions-elev-examen 1819 $\frac{30}{9}$; elev vid konstruktionskåren 1820 $\frac{28}{1}$; avlade underkonstruktörs-examen 1823 $\frac{7}{5}$; befordrad till underkonstruktör 1824 $\frac{31}{1}$; undergick sjöofficers-examen s. å. $\frac{18}{8}$; underlöjtnant vid k. sjöartillerikåren 1826 $\frac{11}{5}$; undergick sjöartilleri-officersexamen 1826 $\frac{7}{10}$; löjtnant vid k. sjöartilleriregementet (fr. 1845 ombildad till k. marinregementet) 1837 $\frac{18}{5}$; kapten vid k. marinregementet 1849 $\frac{2}{5}$. — Bodde de senare åren av sitt liv på Ragnabo i Söderåkra s:n (Kalmar län).

VICTOR, f. 1808, kaptenlöjtnant, † 1863. Tab. 7.

FREDRIK AUGUST, f. 1810 $\frac{1}{9}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1814 $\frac{6}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

GEORG FREDRIK, f. 1811, postdirektör, † 1898. Tab. 9.

Tab. 5.

PEHR GUSTAF (son av Georg Fredrik, Tab. 4), f. 1804 $\frac{1}{3}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1849 $\frac{8}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. Antogs till skeppsgosse 1811 och till kadett vid k. krigsakademien å Karlberg 1818 $\frac{28}{9}$; utex. därifrån 1822 $\frac{24}{9}$; underlöjtnant vid k. örlogsflottan s. å. $\frac{20}{12}$; sekundlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta vid regleringen och sammanslagningen 1824; premierlöjtnant 1834 $\frac{30}{6}$ (denna grad motsvarade då kaptensgraden vid f. d. örlogsflottan); kaptenlöjtnant då denna grad återinfördes 1841; chef för 2:a arbetskarls-kompaniet på Kungsholms fästning 1841—44. — G. 1834 $\frac{15}{8}$ i Simrishamn m. PETRONELLA HENRIKA (PELLA) KEMNER, f. 1814 $\frac{23}{7}$ i Simrishamn, † 1853 $\frac{5}{2}$ (i lungсот) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.; dotter till apotekaren i Simrishamn Christian Fredrik Kemner och Anna Catharina Bergman.

Barn:

EMILIE, f. 1835 $\frac{4}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1838 $\frac{20}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

AUGUSTA, f. 1837 $\frac{1}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1858 $\frac{10}{6}$ (i lungshot) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

GEORG FREDRIK, f. 1839 $\frac{10}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1859 $\frac{10}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

PEHR WILHELM, f. 1840 $\frac{17}{11}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1878 $\frac{2}{5}$ i Hudiksvall. Direktör för kronohäktet i Hudiksvall fr. 1869 $\frac{27}{8}$ och till sin död. — G. 1869 $\frac{16}{6}$ i Stockholm, Klara förs., m. ANNA SOPHIA RYDBERG, f. 1844 $\frac{30}{3}$ i Mellby s:n (Älvsborgs län).¹

ANNA EMILIA, f. 1843 $\frac{28}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † sannolikt i Amerika. — G. 1875 m. CARL OTTO REINHOLD MALM, f. 1835 $\frac{9}{4}$, † sannolikt i Amerika; utex. apotekare. Utflyttade med sin maka till Amerika.

PAUL GUSTAF, f. 1846 $\frac{21}{5}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., sannolikt död. Bruksförvaltare på Stensfors järnbruk i Tingsås s:n (Kronobergs län) 1881—86. Uttog i Tingsås flyttningsbetyg 1886 $\frac{18}{10}$, vilket betyg inlämnades i Hällaryd 1888 $\frac{13}{8}$; utflyttade från Hällaryd till Nottebäck 1888 $\frac{29}{10}$, där han kyrkoskrevs å Klavreströms järnbruk; erhöll i Nottebäck flyttningsbetyg till Amerika 1891 $\frac{19}{8}$.

Tab. 6.

PAUL WILHELM (son av Georg Fredrik, Tab. 4), f. 1804 $\frac{1}{3}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1857 $\frac{21}{10}$ i Västervik, begr. därst. Antogs till skeppsgosse 1811 $\frac{28}{3}$; avlade styrmansexamen 1819 och utnämndes till lärstyrman s. å. $\frac{11}{1}$; undergick sjöofficersexamen 1820; underlöjtnant vid k. örlogsflottan 1821 $\frac{5}{11}$ och sekundlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta vid regleringen och sammanslagningen 1824; var i fransk örlogstjänst såsom enseigne de vaisseau (= fänrik) 1827 $\frac{1}{12}$ —1830 $\frac{1}{7}$; premierlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta 1832 $\frac{17}{3}$; kaptenlöjtnant då denna grad återinfördes 1841. Var placerad å Göteborgs station fr. 1832 $\frac{28}{1}$ t. o. m. 1841. Han tjänstgjorde härunder vid olika tider som adjutant åt stationsbefälhavaren, varvsadjutant, underekipagemästare och ekipagemästare. Vidare var han 1833 i karantänstjänst och 1839 kommenderad att verkställa utstämpling av ekar (passande till skeppsvirke) i Halland. Tillhörde sedan Karlskrona station, där han var chef för

¹ Uppgiften å födelseorten är hämtad ur Klara församlings vigselbok. I Stora Mellby s:ns (Älvsborgs län) dopbok återfinnes emellertid ej Sophia Rydberg. — Hennes öden efter männens död äro ej kända. I Hudiksvalls kyrkoböcker från slutet av 1870: talet står endast: »vistas i Finland».

Östergötlands båtsmanskompani 1842 $\frac{4}{2}$ —53. Förordnades slutligen 1853 $\frac{8}{11}$ till chef för Västerviks fördelning av Södra lotsdistriktet, å vilken post han stannade till sin död. — RSO 1853 $\frac{28}{4}$, RFrHL 1837 $\frac{25}{1}$.

Under sin tjänstgöring vid franska flottan deltog P. Améen i flera av de sjöexpeditioner, som Frankrike utrustade och avsände

Fig. 5. Kaptenlöjtnanten PAUL WILHELM AMÉEN (1804—1857).
Tuschteckning från 1832.

för att bistå grekerna i deras befrielsekrig mot turkarna, och var i samband härmed med om intagandet av städerna Navarin, Modon och Coron. Deltog även i fransmännens krig mot Algeriet år 1830.

P. Améen var att döma av de minnesteckningar över honom, som finnas bevarade, en mycket begåvad man, vilken säkert varit vuxen att med framgång sköta vida större uppgifter än dem ödet satte honom till. »Men den politiska sjelfständighet, som han en och annan gång wisade, emedan hans öppna karakter förbjöd honom att sticka under stol dermed, tyckes, såsom tyvärr ofta nog är fallet, hafwa utgjort ett hinder för hans wälförtjenta avancement inom marinen. Emellertid war han alltid werksam på den plats, der han blifwit satt, samt ytterst samwetsgrann i uppfyllandet af sina åligganden, hwilket i förenig med hans öppna, redbara och allwarliga wäsende förwärfwade honom odelad både aktning och wänskap» (Westerviks Weckoblad för den 7 nov. 1857). —

Se vidare utförlig nekrolog i Norra Calmar läns tidning för den 4 nov. 1857.

G. 1847 $\frac{6}{5}$ i Söderköping m. CAROLINA PERESWETOFF-MORATH (adl. ätt. nr 559), f. 1811 $\frac{27}{11}$ på Bråborgs kungsgård i Dagsbergs s:n (Östergötlands län), † 1898 $\frac{4}{3}$ på Visingsborgs kungsgård i Visingsö s:n (Jönköpings län); dotter till löjtnanten Fredrik Wilhelm Pereswetoff-Morath och Hedvig Sofia Lovisa Bergenstråhle (adl. ätt. nr 1696).

B a r n:

A N N A CAROLINA, f. 1848 $\frac{13}{7}$ i Drothems s:n (Östergötlands län), † 1931 $\frac{1}{6}$ i Visingsö s:n, begr. därst. — G. 1885 $\frac{22}{7}$ i Visingsö s:n m. P E R OHLIN, f. 1826 $\frac{10}{12}$, † 1899 $\frac{6}{1}$, i hans 2. gifte, jägmästare i Eksjö revir, RVO.

Tab. 7.

V I C T O R (son av Georg Fredrik, Tab. 4), f. 1808 $\frac{15}{9}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1863 $\frac{2}{10}$ på Nya varvet i Göteborg, begr. därst. Antogs till skeppsgosse 1817 $\frac{2}{10}$; avlade artilleriexamen 1824 $\frac{31}{3}$; underkonstapel vid Kungl. Maj:ts flotta 1824 $\frac{15}{12}$; avlade navigationsexamen 1827 $\frac{28}{3}$ och sjöofficersexamen s. å. $\frac{5}{4}$; sekundlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta 1830 $\frac{6}{2}$; erhöi löjtnants rang och distinktion 1835 $\frac{7}{3}$; kaptenlöjtnant 1849 $\frac{30}{3}$. Var placerad vid Göteborgs station fr. 1836 $\frac{1}{3}$ och till sitt avsked, med undantag av tiden 1854 $\frac{27}{11}$ —1856 $\frac{22}{4}$ då han officiellt tillhörde Karlskrona station. Han tjänstgjorde på Göteborgs-stationen vid olika tider som underekipagemästare, varvsadjutant, ekipagemästare samt förräds- och departementsofficer. Vidare var han 1838 kommenderad att verkställa utstämpling av ekar i Älvsborgs län och åren 1848—50 i karantänstjänst. 1853 $\frac{26}{6}$ —1856 $\frac{22}{4}$ var han chef för Bohus 1:a båtsmanskompani. Erhöi avsked med pension 1861 $\frac{22}{1}$.

Under sommarmånaderna 1845, 1846 och 1848 var V. Améen förordnad till överlärare vid Sjömannasällskapets i Göteborg tackskola.

G. 1842 $\frac{28}{6}$ på Nya varvet i Göteborg m. CLEMENTINA JAKOBINA AF FUNCK (adl. ätt. nr 2294), f. 1818 $\frac{27}{11}$ på Nya varvet i Göteborg, † 1856 $\frac{28}{12}$ på Nya varvet, begr. därst.; dotter till stationsbefälhavaren i Göteborg, kommandörkaptenen av 1 kl. m. m. Gustaf Fredrik (Funck, adl.) af Funck och Maria Magdalena Serderholm.

Barn:

VICTOR MAGNUS, f. 1842 $27/10$ på Nya varvet i Göteborg, † 1877 $11/4$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Handelsbokhållare i Stockholm.

CLEMENTINA AURORA, f. 1843 $22/11$ på Nya varvet i Göteborg, † 1925 $17/8$ på Birgersro i Hedemora landsförs., begr. å Hede-

Fig. 6. Kaptänlöjtnanten VICTOR AMÉEN (1808—1863).
Efter fotografi.

mora kyrkogård. Flyttade 1859 $14/10$ till Värmland, där hon bl. a. uppehöll sig en längre tid på Brosäter i Värmlands Bro s:n; de sista fem åren av sitt liv bodde hon emellertid hos sin svägerska Johanna Améen på Birgersro i Hedemora landsförs. Var sjuk och sängliggande under större delen av sitt liv.

FREDRIK BIRGER, f. 1844 $17/10$ på Nya varvet i Göteborg, † 1845 $30/3$ på Nya varvet, begr. därst.

FREDRIK BIRGER, f. 1847, stationsskrivare, † 1913. Tab. 8.

GEORG PONTUS, f. 1848 $31/8$ på Nya varvet i Göteborg, † 1878. Utflyttade till Amerika.

CARL ROBERT, f. 1852 $8/12$ på Nya varvet i Göteborg, sannolikt död. Tjänstgjorde en kortare tid vid postverket i Stockholm; gick sedan till sjöss.

Tab. 8.

FREDRIK BIRGER (son av Victor, Tab. 7), f. 1847 $^{30}/_1$ på Nya varvet i Göteborg, † 1913 $^{24}/_1$ å Birgersro i Hedemora landsförs., begr. å Hedemora kyrkogård. Elev vid Jonsereds mekaniska verkstad 1861—62; handelsbokhållare 1862—63; elev vid Statens järnvägstrafik 1863; biljettör 1864 och stationsskrivare 1868 $^{1}/_4$ —1896 med tjänstgöring 1868—90 i Hallsberg och 1890—96 i Örebro; avgick med pension 1896 på grund av sjuklighet.

Ägde tillsammans med sin maka gården Birgersro i Hedemora landsförs., där han var bosatt efter avskedstagandet.

G. 1879 m. JOHANNA JOHANSSON, f. 1854 $^{12}/_4$ på Sjulsbo i Hedemora landsförs., † 1933 $^{22}/_5$ på Birgersro i Hedemora landsförs.; dotter till lantbrukaren Jan Ersson och Carin Andersdotter.

Barn:

HANNICKA BIRGIT (HANNA), f. 1879 $^{1}/_{10}$ i Hallsberg. Äger och bebor Birgersro i Hedemora landsförs.

Tab. 9.

GEORG FREDRIK (son av Georg Fredrik, Tab. 4), f. 1811 $^{11}/_6$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1898 $^{24}/_4$ i Stockholm, begr. på Lovö kyrkogård. Inskrevs vid nio års ålder såsom skeppsgosse vid flottan, där hans tjänstgöring dock huvudsakligen inskränkte sig till beivrande av mönstringarna och övervarande av examina i skeppsgosse-skolan; blev student vid Lunds univ. (av Blekingska nationen) 1827 $^{8}/_2$; avlade examen till rättegångsverken 1833 och inskrevs s. å. $^{28}/_6$ som auskultant vid k. hovrätten över Skåne och Blekinge; handlade härefter tingsgöromål inom Bräkne härads domsaga i Blekinge län till 1834 $^{24}/_7$, då han erhöll förordnande som kammarskrivare vid Kungl. Maj:ts flottas Göteborgs station; överflyttades i samma ställning till Stockholms station 1837; e. o. kanslist i k. justitierevisionsexpeditionen och i k. kammarkollegium s. å.; lämnade anställningen i ämbetsverken 1838 och anlade i oktober s. å. ett boktryckeri i Karlskrona under firma Georg Ameen & Comp.; utgav från detta tryckeri den moderat-liberala tidningen Najaden, vars första nummer (provnummer) utkom 1838 $^{20}/_{12}$; t. f. sekreterare i Blekinge läns hushållningssällskap en kortare tid omkring 1840; notarie hos borgarståndet vid riksdagen 1844; redaktör för den moderat-liberala Stockholms tidningen Bore, sedan denna 1850 $^{27}/_{12}$ blivit daglig; detta redaktörskap lämnade G. Ameen emel-

lertid 1851 på grund av slitningar mellan honom och tidningens styrelse, och han återvände då till Karlskrona; som tidningen *Najaden* under den tid Ameen tjänstgjorde i Stockholm, tack vare hans frånvaro från redaktörskapet, förlorat ett stort antal prenumeranter, fann sig Ameen av ekonomiska skäl föranlåten att låta tidningen i och med 1852 års utgång upphöra. Då Ameen emellertid icke

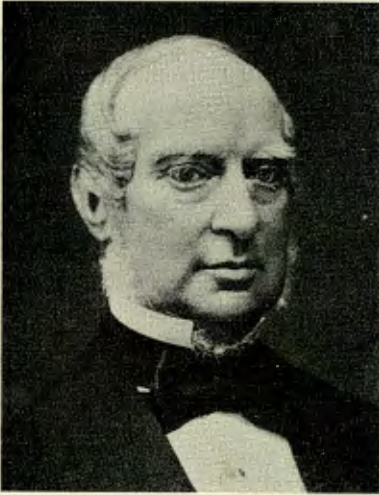

Fig 7. Postdirektören GEORG FREDRIK AMEEN (1811—1898).
Efter fotografi.

Fig 8. Generalkonsuln MALTE J. G. L. AMEEN (1849—1912).
Efter fotografi.

lyckades att samtidigt sälja sitt boktryckeri, uppsatte han en ny tidning, *Blekings-Posten*, huvudsakligen ett notis- och annonsblad, vars första nummer utkom 1852 $\frac{4}{12}$. Kort därefter antog han dock ett erbjudande av d. v. sjöministern, konteramiral C. H. Ulner, att enskilt biträda honom i frågor rörande sjöförsvaret. Han flyttade då till Stockholm, där han dessutom blev notarie i konstitutionsutskottet vid 1853—54 års riksdag. E. o. kanslist vid k. generalpoststyrelsens kansli 1854 $\frac{28}{12}$; t. f. sekreterare därst. s. d.; sekreterare 1855 $\frac{20}{4}$; t. f. generalpostdirektör kortare tider under åren 1855, 1856, 1858 och 1859; företog en längre utländsk resa för att studera postinrättningarna i Preussen, Sachsen, Bayern och Österrike 1856; postmästare vid Göteborgs postkontors avdelning för ankommande post 1860 $\frac{10}{2}$; postdirektör i Göteborg s. å. $\frac{9}{3}$; erhöll avsked med pension från postdirektörsämbetet

1876 ¹⁵/₁₂. Var därefter bosatt först i Södertälje, sedan i Stockholm. — RNO 1868 ⁵/₆; LVVS 1865.

Suppleant i styrelsen för Städernas allmänna brandstodsbolag 1854—56 och 1858—66; stadsfullmäktig i Göteborg 1863—64.

Georg Ameen var en framstående journalist, som med stort intresse och icke obetydlig talang kämpade för pressens höjande, de kommunala institutionernas utveckling och en ny representationsform, men framför allt för sjöförsvarets tidsenliga ordnande. (Se närmare härom i K. Warburgs biografi över Georg Ameen i Svenskt biografiskt lexikon, Del I, 1918, s. 578—580.¹) Som sekreterare i generalpoststyrelsen och postdirektör ådagalade han mycken duglighet och initiativkraft. Under hans sekreteraretid infördes i Sverige frimärken som frankeringstecken, och de kungörelser och cirkulärskrivelser, som utkommo med anledning härav, äro utarbetade av honom.²

Han uppträdde förutom som journalist även såsom skönlitterär och topografisk författare samt översättare. En förteckning över hans utgivna skrifter finnes intagen i ovannämnda biografi av K. Warburg.

G. 1848 ¹⁴/₈ på Holje i Jämshögs s:n (Blekinge län) m. WILHELMINA JULIA HILDEGARD (M I N A) JUHLIN (-DANNFELT), f. 1824 ¹⁴/₈ på egendomen Elfsborg på Ön i Luleå landsförs. (Norrbottnens län), † 1903 ²/₈ i Stockholm, begr. å Lovö kyrkogård; dotter till brukspatronen Pehr Juhlin och Charlotta Julia von Dannfelt.

B a r n:

M A L T E G E O R G J U L I U S L A M A R T I N E, f. 1849 ¹⁷/₈ i Karlskrona, Stadsförs., † 1912 ¹⁸/₁ i Stockholm, begr. å Lovö kyrkogård. Genomgick Realgymnasium i Göteborg och avlade avgångsexamen därst. 1868 ⁵/₆ (med huvudbetyget berömlig); student vid Uppsala univ. s. å. ¹⁰/₉, inskriven i Göteborgs nation; avlade juridisk-filosofisk examen 1871 ⁴/₁₁; förste kurator i Göteborgs nation febr. 1874—dec. 1875; deputerad i studentkårens direktion v.term. 1874—v.term. 1877 samt suppleant inom dito v.term 1878; bibliotekarie hos Juridiska föreningen i Uppsala v.term. 1876—v.term. 1879; avlade kansliexamen h.term. 1879; antogs till e. o. kanslist i k. kommerskollegium 1880 ⁷/₁ och i finansdepartementet s. å.; kontorist

¹ Se även: J. B r o m é, Karlskrona stads historia, Del 2 och 3, där hans insatser i det intellektuella livet i Karlskrona vid 1800-talets mitt på flera ställen vidröras.

² Se vidare härom i: H. J. Olsson & Nils Strandell, Skilling-Bancofrimärkena, Festskrift med anledning av sjuttiofemårsminnet av frimärkenas införande i Sverige den 1 juli 1855 (Meddelanden från Postmuseum, 12, Sthlm 1930).

vid svensk-norska generalkonsulatet i London 1881 $\frac{1}{12}$; tjänstgjorde i utrikesdepartementet 1886 $\frac{1}{12}$ —1887 $\frac{15}{2}$; t. f. vice konsul i Newcastle 1888 $\frac{4}{7}$ — $\frac{4}{10}$; t. f. konsulatsekreterare i Konstantinopel 1889 $\frac{1}{3}$ — $\frac{31}{10}$; kanslist vid generalkonsulatet i London 1889 $\frac{15}{8}$; t. f. vice konsul 1891 $\frac{22}{7}$ — $\frac{1}{11}$, 1891 $\frac{29}{11}$ —1896 $\frac{31}{7}$; t. f. generalkonsul i Lübeck 1896 $\frac{1}{8}$ —1897 $\frac{24}{8}$ och i Genua 1897 $\frac{25}{6}$ —1898 $\frac{10}{6}$; t. f. konsul i New York 1898 $\frac{11}{6}$ —1899 $\frac{15}{2}$; generalkonsul i Barcelona 1898 $\frac{25}{11}$ —1906 $\frac{28}{9}$, då han utnämndes till konsul i Hamburg med generalkonsuls n. h. o. v., vilken befattning han innehade till sin död. — RVO 1897 $\frac{18}{9}$, KVO 2 kl. 1907 $\frac{6}{6}$, KVO 1 kl. 1911 $\frac{6}{6}$, RNS:tOO 1904, TMedjO 3 kl.

Malte Ameens sakkunskap togs vid olika tillfällen i anspråk för kommitté-uppdrag av mera krävande art. Han var sålunda ledamot av unionella konsulatkommittén av år 1902 och av den kommitté, som efter unionsupplösningen 1905 utarbetade förslag till reorganisation av Sveriges diplomat- och konsulatväsen. Vidare deltog M. Ameen såsom sakkunnig inom kommerskollegium i utarbetandet av en ny mönstringsförordning.

G. 1890 $\frac{16}{10}$ i London m. MARIA TERESA ASHMEAD, f. 1861 $\frac{16}{10}$ i Chelsea, London, † 1935 $\frac{5}{8}$ i Stockholm, begr. å Lovö kyrkogård.

ELIN, f. 1852 $\frac{22}{7}$ i Karlskrona, Stadsförs., † 1913 $\frac{17}{6}$ i Stockholm, begr. å Lovö kyrkogård. Novell- och romanförfattarinna (ofta under signaturerna E. A., Elsa och Lina M—n). Bland hennes talrika skrifter kunna nämnas: »Träldom, och andra berättelser och skisser» (1885); »Lifsmål» (1891); »Frihet» (1893); »En moder» (1895); »Bergtagen» (1898). — Nekrolog i: Idun, 1913, s. 427. Bibliografi intill år 1893 i: Sigrid Leijonhufvud & Sigrid Brithelli, Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893.

SVEN OSCAR FREDRIK, f. 1856 $\frac{27}{7}$ i Stockholm, † 1905 $\frac{16}{1}$ i Göteborg, begr. därst. Volontär vid k. Göta artilleriregemente 1873 $\frac{24}{1}$; sergeant vid dito 1875 $\frac{18}{5}$; avlade mogenhetsexamen vid Realgymnasium i Göteborg s. å. $\frac{3}{6}$; elev vid k. krigsskolan å Karlsberg 1875 $\frac{14}{7}$, undergick officersexamen därst. 1876 $\frac{7}{11}$; underlöjtnant i nämnda regemente 1876 $\frac{24}{11}$ och på stat 1877 $\frac{24}{5}$; elev vid k. artilleri- och ingenjörhögskolan 1878 $\frac{15}{7}$ —1880 $\frac{31}{7}$, då han avlade fullständig examen vid allmänna kursen; stallmästare-elev vid ridskolan å Strömsholm 1880 $\frac{1}{10}$, avslutade utbildningskursen för sådana 1882 $\frac{30}{9}$; löjtnant 1880 $\frac{15}{10}$; stallmästare vid detachementet å Karlsborg 1882 $\frac{1}{10}$ —1888 $\frac{21}{9}$; t. f. regementsstallmästare vid huvudstationen i Göteborg 1890 $\frac{1}{10}$ —1894 $\frac{30}{9}$; kapten av 2 kl.

1893 $\frac{15}{9}$; batterichef 1894 $\frac{12}{9}$ —1895 $\frac{30}{9}$; åter regementsstallmästare 1895 $\frac{1}{10}$ —1896 $\frac{30}{4}$ samt batterichef 1896 $\frac{12}{2}$ —1901 $\frac{31}{12}$; kapten av 1 kl. 1896 $\frac{18}{9}$. — RSO 1896 $\frac{1}{12}$.

Tab. 10.

GUSTAF ADOLF (son av Carl Ulric, Tab. 3), f. 1766 $\frac{10}{12}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1842 $\frac{29}{10}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. å Améenska gravplatsen på Nättraby kyrkogård. Antogs till kofferdi-kadett 1774 och till kadett vid k. kadettkåren 1780; undergick officersexamen 1785; extra fänrik vid k. amiralitetet 1788 $\frac{29}{5}$; fänrik 1788 $\frac{21}{7}$; löjtnant 1793 $\frac{25}{2}$; kompaniofficer vid k. krigsakademien å Karlberg 1793; kapten 1795 $\frac{7}{4}$; kompanichef vid k. krigsakademien å Karlberg 1795 $\frac{7}{4}$ —1797 $\frac{30}{6}$; chef för flottans skeppsgosse-kompani i Karlskrona 1798 $\frac{1}{2}$ och ledde som sådan alla sjöexercisexpeditioner intill 1806; major 1809 $\frac{29}{6}$; överstelöjtnant 1814 $\frac{23}{5}$; kommendörkapten av 1 kl. vid Kungl. Maj:ts flotta 1826 $\frac{8}{5}$; t. f. varvschef i Karlskrona 1828 $\frac{14}{3}$ —1829 $\frac{1}{8}$; konteramiral 1832 $\frac{18}{10}$; t. f. befälhavande amiral och överkommandant i Karlskrona 1837 (under nära 2 mån.), 1838 $\frac{23}{3}$ — $\frac{22}{4}$ och 1838 $\frac{3}{7}$ — $\frac{2}{10}$, 1839 $\frac{19}{8}$ — $\frac{18}{4}$ samt 1839 $\frac{19}{7}$ —1841 $\frac{11}{9}$; erhöill avsked med pension 1841 $\frac{23}{10}$. — RSO 1788 $\frac{21}{7}$, KSO 1836 $\frac{28}{1}$, KmstkSO 1841 $\frac{4}{7}$; LÖS 1816 $\frac{28}{3}$, LKrVA 1830 och av dess 1 kl. 1832, HLÖS 1840 $\frac{29}{10}$, HL av Sjömannasällskapet.

Adjungerad ledamot i k. direktionen över amiralitets krigsmanskassan 1828 $\frac{14}{6}$ — $\frac{26}{9}$, ord. ledamot i samma direktion 1828 $\frac{15}{11}$ —1831 $\frac{19}{12}$ och ordförande i densamma 1839 $\frac{20}{9}$ —1841 $\frac{29}{9}$; inspektör-officer vid amiralitetets barnhus 1829—31.

Deltog i slaget vid Hogland 1788 $\frac{17}{7}$, kommenderad å linjeskeppet Wasa, under vilket slag han utmärkte sig synnerligen väl, men sårades svårt i ansiktet. För sina förtjänster under detta slag erhöill han befordran till fänrik samt svärdsordens riddarekors.¹ Bevistade sedan å linjeskeppet Lovisa Ulrika, vilket stod under befäl av hans fader, sjödrabbningen vid Öland 1789 $\frac{26}{7}$ och striderna vid Reval samt i Kronstadtska och Viborgska vikarna 1790.

¹ I den förteckning över innehavare av svenska riddareordnar, som ingår i Hof-Calendern för år 1789, har genom felskrifning av förnamn och förväxling av Gustaf Adolf Améens och hans broder Georg Fredriks tjänstegrader, Gustaf Adolf Améens ordensinnehav uppgivits för en obefintlig »Gust. Fredr. Améen, Lieut. vid Amir.» I ordenslängder i senare årgångar (ända t. o. m. 1803) av samma kalender ändras också tjänstetiteln för »Gust. Fredr. Améen» allt efter som Georg Fredrik Améen avancerar. I samtliga militära rullor från ifrågakvarande tider är dock Gustaf Adolf Améens ordensinnehav rätt uppgivet.

Hade under sistnämnda slag olyckan att råka i rysk fångenskap, sedan linjeskeppet vid genombrytningen d. 3 juli fastnat på grund och blivit redlöst. Deltog med framgång i 1808—09 och 1813—14 års sjökrig. — Utförligare omnämmanden i litt.: Minnestal öfver

Fig. 9. Amiralinnan JEANETTE AMÉEN, f. GREWESMÜHL (1787—1862).]
Talbotyp från mitten av 1800-talet.

G. A. Améen i Kongl. Krigsvet. Acad. Handl. år 1842, s. 327—329; nekrolog i Karlskrona-tidningen »Najaden» nr 87, tisdagen den 1 nov. 1842.

Ägde tvenne fastigheter i Karlskrona (n:o 13 i 10:de kvarteret och n:o 70 i 12:te) samt Postgården ($\frac{3}{8}$ mantal kronoskattehemman n:o 36 Nättraby Västra) i Nättraby s:n.

G. 1812 m. JOHANNA MAGDALENA (JEANETTE) GREWESMÜHL, f. 1787 $\frac{13}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1862 $\frac{18}{1}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. å Améenska gravplatsen på

Nättraby kyrkogård; dotter till kaptenen vid k. amiralitetet Herman Grewesmühl och Helena Catharina Kähler.

B a r n:

ADELAIDE GUSTAFVA, f. 1813 $\frac{30}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1829 $\frac{6}{9}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. å Nättraby kyrkogård.

BEATA HELENA (BEATE), f. 1815 $\frac{12}{6}$ i Karlskrona,¹ Amiralitets förs., † 1879 $\frac{22}{5}$ på Sund i By s:n (Värmlands län), begr. å By kyrkogård. — G. 1837 $\frac{10}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. ADOLF LINDMAN, f. 1805 $\frac{28}{4}$, † 1880 $\frac{2}{11}$, överstelöjtnant vid k. fortifikationen, RSO, LK rVA.

JOHANNA DEDRIKA, f. 1817 $\frac{22}{9}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1817 $\frac{15}{10}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

HEDVIG CAROLINA (HEDDA), f. 1819 $\frac{19}{3}$ i Karlskrona, † 1888 $\frac{6}{3}$ på Djupadal i Ronneby s:n (Blekinge län). — G. 1837 $\frac{14}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. friherre CASPER WREDE af Elimä (friherrl. ätt. nr 44), f. 1808 $\frac{3}{7}$, † 1877 $\frac{21}{3}$, godsägare och löjtnant vid lifregementsbrigadens dragonkår, KVO 1 kl., RNO, Blekinge läns hush-sällsk. GM, LLA. Ägde Djupadal och Bredåkra i Ronneby s:n samt Jakobsberg i Järfälla s:n (Stockholms län).

ADOLF HERMAN, f. 1821, lantbruksinstitutsföreståndare (direktör), † 1871. Tab. II.

JOHAN ULRIK GUSTAFSSON (JOHN), f. 1824, kommandör, † 1880. Tab. 15.

Tab. II.

ADOLF HERMAN (son av Gustaf Adolf, Tab. 10), f. 1821 $\frac{29}{5}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1871 $\frac{30}{7}$ på Ultuna, begr. å Stockholms norra begravningsplats. Antogs till kadett vid k. krigsakademien å Karlberg 1836 $\frac{9}{9}$; deltog i 1839 års sjöexercisexpedition; avgick från krigsakademien (på grund av ögonsjukdom) 1840 $\frac{11}{9}$; inspektor på Djupadal i Ronneby s:n 1840 $\frac{1}{10}$ —42; bedrev enskilda studier, företrädesvis naturvetenskapliga, i Uppsala fr. hösten 1842—våren 44; genomgick Kungl. Sachsiska akademien

¹ I Karlskrona Amiralitets förs. dopbok för åren 1813—32 uppgives såsom Beata Helena Améens föräldrar »Öfwerste Lieut. & Ridd. G. Fr. Améen och modren Beata». Detta måste bero på ren felskrivning. Av anteckningar i andra kyrkoböcker liksom av bevarade familjepapper framgår nämligen otvivelaktigt, att hon var dotter till Gustaf Adolf Améen och hans hustru Jeanette Grewesmühl. Dessutom avled överstelöjtnant G. Fr. Améen redan 1811.

för skogs- och lanthushållare vid Tharand hösten 1844—45 ³¹/₇; företog härefter studieresor i agronomiskt syfte i Tyskland och Danmark; arrenderade Johannishus i Hjortsberga s:n (Blekinge län) 1846—51 och Hogsta, Norrby samt Damtorp i Lovö s:n (Stockholms län) 1851—64; skötte dessutom som förvaltare Åkes-hov i Bromma s:n 1854—55 ¹/₇; föreståndare (direktör) för Ultuna lantbruksinstitut 1864 ¹⁵/₁ (med tillträde i okt.) och till sin död; lärare vid lantbruksinstitutet i agronomi, lanthushållningslära och civil byggnadskonst 1864—68, sedan i lantbruksekonomi och byggnadskonst. — RVO 1866 ³/₇; LLA 1861 ¹²/₁₀.

Ledamot av Stockholms läns hushållningssällskaps förv. utsk. 1858—64 och av Uppsala läns dito 1865—71; ledamot i direktio-nen över Stockholms läns sparbank 1862—64 och av bestyrelsen för det 12:te allm. sv. lantbruksmötet i Stockholm 1868; värderingsman hos Mälareprovinsernas hypoteksförening 1861—63. Var dess-utom under sin Lovö-tid ordförande i Lovö s:ns kommunalstämma och kommunalnämnd samt i Färentuna härads sparbanks direk-tion.

G. 1856 ¹⁶/₈ i Stockholm, Jakobs förs., m. JULIE VILHEL-MINA FORSBERG, f. 1825 ²¹/₅ i Stockholm, Jakobs förs., † 1902 ²³/₁₂ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs., begr. å Stockholms norra begravningsplats; dotter till krigsrådet m. m. Carl David Forsberg och Christina Liberia Leche.

Barn:

HEDVIG EMILIA (HEDDA), f. 1858 ³¹/₈ på Hogsta i Lovö s:n, † 1922 ¹⁸/₇ å Stortorps konvalescenthem vid Södertörns villa-stad, begr. å Stockholms norra begravningsplats. — G. 1897 ³⁰/₁ i Stockholm m. PERCY ANDREW TOTTIE, f. 1868 ¹/₂, † 1915 ¹⁹/₆, direktör.

NANNA JULIA, f. 1860 ¹⁴/₃ på Hogsta i Lovö s:n, † 1900 ²⁰/₁₀ i Uppsala, begr. å Uppsala kyrkogård. — G. 1888 ¹/₈ i Stock-holm m. HENRY WILLIAM TOTTIE, f. 1856 ²⁹/₁₀, † 1913 ¹¹/₆, i hans I. gifte, teol. och jur. doktor, biskop i Kalmar stift, KmstkNO, LVVS.

KARL GUSTAF, f. 1864, arkitekt. Tab. 12.

Tab. 12.

KARL GUSTAF (son av Adolf Herman, Tab. 11), f. 1864 ¹⁹/₃ på Hogsta i Lovö s:n. Avlade mogenhetsexamen vid Stock-holms högre realläroverk 1883 ²¹/₅; elev vid Tekniska högskolan,

fackavdelning för arkitektur, 1883 $\frac{13}{6}$ —1887 $\frac{30}{4}$ samt vid Konstakademiens läroverk 1887 $\frac{28}{6}$ — v.term. 1890; erhöi vid avgången från sistnämnda läroverk k. medaljen; biträdande arkitekt och kontorschef vid Nordiska museet 1890—94. Företog såsom innehavare av Jenny Linds stipendium studieresor i Tyskland, Österrike, Italien, Schweiz, Frankrike, Spanien, England m. fl. länder 1894—96;

Fig. 10. Arkitekten KARL GUSTAF AMÉEN (f. 1864).
Efter fotografi taget 1934.

åter bitr. arkitekt vid Nordiska museet 1897—99; ledamot av Nordiska museets kommitté för behandling av frågor rörande museets fullbordan m. m. 1901—02; e. o. arkitekt i k. överintendentsämbetet 1902 $\frac{14}{11}$; arkitekt och avdelningschef vid Stockholms stads byggnadskontor 1907—20, sedan vid dess fastighetskontor till 1929, då han avgick med pension. — RNO 1914 $\frac{30}{6}$, KVO 2 kl. 1922 $\frac{6}{6}$, KLettSO, KSpCfO, RFinVRO 1 kl., RNS:tOO, RPrKrO 3 kl., RRS:tAO 3 kl., OffFrdel'Ip.

Ledamot av Sabbatsbergs sjukhus byggnadskommitté 1907—12 och av Epidemisjukhusets i Stockholm byggnadskommitté 1907—10; arbetschef vid restaureringen av Drottningholms slott 1907—12; ledamot av Lidingö köpings byggnadsnämnd 1912—14 och av styrelsen för Sveriges tekn. industriella skiljedomsinstitut 1913—34. Har dessutom tillhört Lidingö kyrkoråd, först som suppleant och sedan som ordinarie ledamot; under åren 1932—34 var han även kyrkvård.

Ett flertal kyrkor och andra offentliga byggnader ha uppförts efter G. Améens ritningar, t. ex. Gustavsbergs kyrka (1904), Örnsköldsviks kyrka (1905), S:t Görans kyrka i Stockholm (1907), Idre kapell i Dalarna (1908), posthuset i Hälsingborg (1904), landsarkivbyggnaden i Göteborg (1910), seminariebyggnaden i Lund (1916); vidare har han gjort ritningarna till terrassanläggningarna vid och uppfarterna till Skansen i Stockholm och Kärnan i Hälsingborg (1899—1904) samt lett ett flertal kyrkorestaeringsarbeten, varibland må nämnas Österby bruks kyrka, Ytterselö, Häverö, Skepptuna och Ludvika kyrkor.¹

Intresserad seglare; hedersmedlem av Svenska kryssarklubben, riksförening för turist- och långfärdssegling; redaktör för Svenska kryssarklubbens årsskrift 1930—32.

Äger och bebor villa Tallbo på Lidingö.

G. 1897 ²⁵/₅ i Kristiania m. RAGNA MARIE (TULLA) PLATOU, f. 1863 ¹⁸/₆ i Kristiania; dotter till överretsjustitiarius Kristian Fredrik Stoud Platou och Constance Reiersen.

Barn:

GUNNAR KRISTIAN HERMAN, f. 1898, civilingenjör.
Tab. 13.

GÖSTA ÅKE, f. 1899 ⁸/₁₂ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid högre allmänna läroverket å Östermalm 1914—18; elev vid Tekniska skolan i Stockholm (maskinavdelningen), avgångsexamen därifrån 1922 ³⁰/₄; anställd som ingenjör hos A.B. Atlas Diesel, Sickla, fr. 1924. Yachtkonstruktör. Sekreterare i Svenska kryssarklubbens Stockholmskrets fr. 1932 och lärare vid samma förenings navigationskurser för juniorer fr. s. å.

NANNA INGRID, f. 1903 ¹⁸/₁₀ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Lidingö samskola 1909—19 och vid Lyceum för flickor i Stockholm 1919—20, erhöll avgångsbetyg från sistnämnda läroverks åttonde klass 1920 ¹/₆; elev vid Ateneum för flickors lärarinneseminarium 1922—23, avgångsexamen därifrån 1923 ³¹/₅; lärarinna vid Maria förberedande elementarskola i Stockholm 1925—28 och vid Lindska skolan i Uppsala fr. 1928.

STEN GÖSTA YNGVAR, f. 1906, snickarmästare. Tab. 14.

¹ Utförligare omnämnande i litt.: Svenskt biografiskt lexikon, Del 1 (1918), s. 580—582.

Tab. 13.

GUNNAR KRISTIAN HERMAN (son av Karl Gustaf, Tab. 12), f. 1898 $\frac{21}{8}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid högre realläroverket å Norrmalm 1908—17; studentexamen därst. 1917 $\frac{8}{5}$; elev vid Tekniska högskolan, fackavdelning för kemi och kemisk teknologi, 1918—22; civilingenjör 1922 $\frac{30}{4}$. Utförde arbeten för Ingenjörsvetenskapsakademien under ledning av prof. K. Sondén 1922—23; anställd som laboratorieföreståndare vid Trelleborgs Ångkvarn 1923—31 och som föreståndare för A.B. Kvarnintressenters cereallaboratorium i Malmö fr. 1931. — G. 1924 $\frac{4}{8}$ på Lidingö m. ANNA ELISABETH RICHERT, f. 1900 $\frac{25}{11}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs.; dotter till banktjänstemannen Nils Christer Gabriel Richert och Karolina Hedvig Agathe Elisabeth Palander.

Barn:

LENNART GUSTAF GUNNARSON, f. 1926 $\frac{4}{7}$ i Trälleborg.

GUN ELISABETH MARIE, f. 1930 $\frac{27}{1}$ i Trälleborg.

Tab. 14.

STEN GÖSTA YNGVAR (son av Karl Gustaf, Tab. 12), f. 1906 $\frac{2}{1}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Lidingö samskola 1911—22 och vid Tekniska skolan i Stockholm 1923—24; anställd vid Svensk hemslöjds möbelfabrik i Östervåla 1924—27 och vid A.B. Nordiska kompaniets möbelfabrik i Nyköping 1927—29; snickarmästare 1930.

G. 1933 i Norrköping m. DAGMAR LINNEA VIKTORIA KEMPE, f. 1906 $\frac{5}{1}$ i Örtomta s:n (Östergötlands län); dotter till stationsföreståndaren Karl Kempe och Hilda Jonsson.

Barn:

TORRE, f. 1933 $\frac{6}{9}$ i Lidingö.

Tab. 15.

JOHAN ULRIK GUSTAFSSON (JOHN) (son av Gustaf Adolf, Tab. 10), f. 1824 $\frac{24}{2}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1880 $\frac{6}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. å Améenska gravplatsen på Nättraby kyrkogård. Antogs till extra skeppsgosse 1837 $\frac{8}{6}$ och till kadett vid k. krigsakademien å Karlberg 1838 $\frac{18}{9}$; utex. därifrån och vidare utnämnd till sekundlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta 1846 $\frac{8}{4}$; elev vid k. gymnastiska centralinstitutet 1848 $\frac{18}{9}$,

utex. därifrån 1849 $\frac{31}{8}$; premierlöjtnant 1854 $\frac{7}{8}$; genomgick kurs vid skjutskola i Stockholm 1855; kaptenlöjtnant 1861 $\frac{3}{9}$; kommandörkapten av 2 kl. 1866 $\frac{1}{10}$; chef för artilleriexercisskolan i Karlskrona 1866 $\frac{3}{10}$; tygmästare i Karlskrona 1871 $\frac{7}{2}$ —1872 $\frac{29}{2}$; ledamot i sjöförsvarsdepartementets militäriskt tekniska byrå 1872 $\frac{1}{2}$ —1875 $\frac{21}{9}$ och i k. förvaltningen av sjöären-

Fig. 11. Kommendören JOHAN (JOHN) ULRIK GUSTAFSSON AMÉEN (1824—1880).
Efter fotografi taget 1871.

dena 1872 $\frac{1}{2}$ —1877; stabschef hos chefen för flottans militärpersonal 1875 $\frac{21}{9}$ —1877; kommandörkapten av 1 kl. 1875 $\frac{1}{10}$; souschef för k. marinförvaltningens militäravdelning 1878 $\frac{1}{1}$ — $\frac{1}{10}$; kommandör och samtidigt utnämnd till varvschef vid Karlskrona station 1878 $\frac{6}{9}$, vilken senare befattning han innehade till sin död. — RSO 1870 $\frac{11}{6}$, OffGrFrO 1871 $\frac{5}{6}$, RNS:tOO 1876, RÖJärnkrO 3 kl. 1867 $\frac{29}{10}$. Sistnämnda orden tilldelades honom såsom erkänsla för hans kraftiga medverkan vid släckning av eldsvåda på ett å La Plata-floden seglande österrikiskt handelsfartyg. LÖS 1855 $\frac{8}{11}$, HLÖS 1878 $\frac{6}{11}$ (inom örlogsmannasällskapet var han bibliotekarie 1858—66, sekreterare 1871 och ordförande arbetsåret 1878—79), LKrVA 1875.

Ledamot i direktionen över Stockholms navigationsskola och av stadsfullmäktige i Karlskrona; vice ordförande i drätselkammaren i sistnämnda stad 1866—67.

Under åren 1858—60, 1868, 1871—75 var J. Améen kommanderad eller av Kungl. Maj:t förordnad att som ledamot deltaga i flera kommittéer, såsom för utarbetandet av förslag: till gradpassering för officerare vid Kungl. Maj:ts flotta; till förändrad organisation av artilleribåtsmans kåren; till nytt artilleri-exercisreglemente; till rekrytbildning för båtsmanshället; till ny organisation av sjöförsvarets militärpersonal; till nytt reglemente för tjänstgöringen, hushållningen och redogörelsen under sjöexpeditioner; till sjötaktik och signalbok för de förenade rikenas örlogsflottor på basis av den militäriskt tekniska byråns utredning. Dessutom var han ledamot av den år 1876 tillsatta artillerikommittén, vilken skulle utröna om ej anskaffning och kontroll av artilleri- och andra skjutvapen kunde göras gemensamt för armén och flottan, liksom även om kanontillverkningen skulle kunna ordnas på ett bättre sätt inom landet; och slutligen av 1879 års kommitté för avgivande av utlåtande och förslag angående de för vårt lands sjöförsvår lämpligaste fartygscerterna (fartygstyperna). Denna sistnämnda kommitté nödgades han dock tämligen snart lämna på grund av sjukdom.

År 1856 blev han kommanderad att resa till Frankrike och England, för att under 9 månader inhämta kännedom om förbättringar i sjöartillerimaterielen. — Åtnjöt högt anseende som framstående och kunnig sjöofficer. Se vidare minnestal i Tidskrift i sjöväsendet, Årg. 44, s. 7—12, och i Kongl. Krigsvet. Acad. Handl. år 1880, s. 150—153.

På lediga stunder intresserade han sig mycket för träsnideri och förvärvade sig häri en icke vanlig skicklighet. Han var även påfallande stilistiskt begåvad, såväl i bunden som obunden form. Hans av trycket utgivna uppsatser, minnesteckningar och tal finnas företrädesvis intagna i Tidskrift i sjöväsendet.

G. 1852 $\frac{2}{11}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. friherrinnan JULIE DE GEER af Finspång (friherrl. ätt. nr 312), f. 1827 $\frac{6}{10}$ på Stjärnholm, Nicolai förs. (Södermanlands län), † 1911 $\frac{12}{11}$ på Näs i Adelövs s:n (Jönköpings län), begr. å Améenska gravplatsen på Nättraby kyrkogård; dotter till hovmarskalken m. m. friherre Gerard De Geer af Finspång och Henrietta Charlotta Lagerstråle (adl. ätt. nr 1992).

Barn:

HENRIK GUSTAF, f. 1854, överste, † 1922. Tab. 16.

INGEBORG JULIE, f. 1857 $\frac{9}{8}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1935 $\frac{19}{1}$ på Näs i Adelövs s:n, begr. å Adelövs kyrko-

gård. Ägde tillsammans med sin make Näs och Adelöv i Adelövs s:n (Jönköpings län), ledde efter mannens död själv skötseln av de båda egendomarna. Innehade kommunala uppdrag inom Adelövs s:n. — G. 1890 $\frac{21}{1}$ på Gripenberg i Säby s:n (Jönköpings län) m. friherre SAMUEL GUSTAF HERMELIN (friherrl. ätt. nr 272), f. 1854 $\frac{30}{12}$, † 1901 $\frac{3}{1}$, godsägare.

HERMAN EDVARD LOUIS, f. 1862, justitieråd, † 1926.
Tab. 17.

JOHN GUSTAF GERHARD, f. 1867, generalmajor, † 1930.
Tab. 19.

Tab. 16.

HENRIK GUSTAF [son av Johan Ulrik (John), Tab. 15], f. 1854 $\frac{31}{12}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1922 $\frac{1}{6}$ på Restad i Säby s:n (Jönköpings län), begr. å Djursholms begravningsplats. Antogs till elev vid k. sjökrigsskolan 1868 $\frac{1}{10}$ och till volontär vid k. Upplands regemente 1873 $\frac{3}{3}$; avgångsexamen från sjökrigsskolan s. å. $\frac{24}{4}$; kadett vid k. krigsskolan på Karlberg 1873 $\frac{14}{7}$; undergick officersexamen därst. 1874 $\frac{22}{9}$; underlöjtnant vid Upplands regemente 1874 $\frac{16}{10}$ och vid k. Svea artilleriregemente s. å. $\frac{18}{11}$; elev vid k. artilleri- och ingenjörhögskolan, avslutade allmänna kursen därst. 1878 $\frac{20}{4}$; löjtnant 1878 $\frac{18}{5}$; genomgick generalstabskursen vid f. d. krigshögskolan, vilken kurs avslutades 1879 $\frac{31}{3}$; aspirant vid generalstaben 1879 $\frac{15}{10}$ —1881 $\frac{15}{4}$; kapten av 2 kl. vid regementet 1890 $\frac{2}{5}$; regementskvartermästare 1893 $\frac{21}{1}$ — $\frac{15}{9}$; erhöll transport till k. Norrlands artilleriregemente som kapten av 1 kl. vid regementet s. å. $\frac{15}{9}$; batterichef 1893 $\frac{1}{10}$ —1903 $\frac{31}{10}$; major i armén 1902 $\frac{7}{11}$ och i regementet 1903 $\frac{24}{7}$; major vid k. positionsartilleriregementet 1904 $\frac{1}{1}$; överstelöjtnant i armén 1905 $\frac{10}{3}$ och vid k. positionsartilleriregementet 1909 $\frac{1}{1}$; erhöll 1911 $\frac{2}{6}$ avsked ur aktiv tjänst och utnämndes då samtidigt till överste i armén (IV:e arméfördelningens reserv). Bodde efter avskedstagandet på Restad gård i Säby s:n. — RSO 1896 $\frac{1}{12}$, RRS:tAO 2 kl. 1909 $\frac{30}{6}$; LKrVA 1908 $\frac{21}{4}$.

Utgiven skrift: Afskedsord till 3. Batteriet. Tal, hållet vid aflemnandet af befälet den 2. november 1903, Östersund 1903.

Ägde genom sitt gifte del i Ulvåsa i Östergötland och Ekeby i Södermanland.

G. 1881 $\frac{28}{7}$ på Ulvåsa i Ekebyborna s:n (Östergötlands län) m. friherrinnan EBBÄ EUGENIA HERMELIN (friherrl. ätt. nr

272), f. 1862 $\frac{23}{2}$ på Traneryd i Säby s:n, dotter till godsägaren m. m. friherre Samuel Axel Hermelin och Theodora Eudoxia Eugenia Fjellstedt. Äger sedan 1928 $\frac{1}{4}$ Restad i Säby s:n.

Barn:

ALFSOL EBBA CLEMENTINE, f. 1882 $\frac{11}{8}$ i Vaxholm, † 1929 $\frac{19}{12}$ i Tranås, begr. å Djursholms begravningsplats. — G. 1906 $\frac{1}{10}$ på Gripenberg i Säby s:n m. CLAES EDWARD LJUNGAHL, f. 1880 $\frac{20}{12}$, i hans 1. gifte, major i armén, kapten i förutvarande k. Upplands artilleriregementes reserv, RSO.

INGEBORG ELISABETH RAGNHILD, f. 1886 $\frac{3}{8}$ i Stockholm, † 1907 $\frac{11}{5}$, drunknade under segling på Stora Värtan, begr. å Djursholms begravningsplats. Efter hennes död utgavs en samling av henne skrivna dikter.

Tab. 17.

HERMAN EDVARD LOUIS [son av Johan Ulrik (John), Tab. 15], f. 1862 $\frac{21}{7}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1926 $\frac{21}{1}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs., begr. å Stockholms norra begravningsplats. Studerade vid Ladugårdslands lägre elementarläroverk 1872—76, vid Stockholms gymnasium 1876—78 och vid Karlskrona högre allmänna läroverk 1878—80; mogenhetsexamen vid sistnämnda läroverk 1880 $\frac{28}{5}$; student av Stockholms nation vid Uppsala univ. s. å. $\frac{18}{9}$; avlade juridisk preliminärexamen 1881 $\frac{31}{1}$ och examen till rättegångsverken 1885 $\frac{27}{5}$; e. o. notarie vid k. Svea hovrätt s. å. $\frac{29}{5}$ och vid Stockholms rådstuvurätt 1887 $\frac{28}{1}$; erhöll första gången domareförordnande 1887 $\frac{22}{7}$ i Jämtlands östra domsaga, där han sedermera under åren 1887—88 förvaltade domareämbetet under sammanlagt $\frac{21}{2}$ månad och förrättade 5 lagtima ting; vice auditör vid k. Jämtlands fältjägarrekår 1887 $\frac{3}{10}$ —1888; vice häradshövding 1888 $\frac{1}{10}$; tjänstgjorde härefter vid Svea hovrätts protokoll och å fiskalsexpeditionen samt under kortare tider i nedre justitierevisionen och Stockholms rådstuvurätt; sekreterare i riksdagens bevillningsutskott under 1890 års riksdag; t. f. notarie i Svea hovrätt 1890 $\frac{12}{6}$; t. f. fiskal s. å. $\frac{19}{8}$; adjungerad ledamot 1892 $\frac{11}{1}$; fiskal 1893 $\frac{21}{1}$; assessor 1895 $\frac{29}{11}$; t. f. revisionssekreterare 1898 $\frac{2}{4}$; konstituerad d:o 1899 $\frac{22}{12}$; sekreterare i kommittén för utredande av frågan om vidmakthållande av jordbruksnäringen inom skogsbygderna i Norrland och Dalarne (den s. k. Norrlandskommittén) 1901 $\frac{26}{7}$ —1904 $\frac{27}{10}$; ordinarie revisionssekreterare 1901

$27/8$; häradshövding i Södra Åsbo och Bjäre domsaga 1904 $15/4$; justitieråd 1909 $19/2$. — RNO 1901 $20/11$, KNO 1 kl. 1911 $6/6$, KmstkNO 1918 $6/6$; GM illis quorum meruere labores (12 storl.) 1924 $28/2$.

Ledamot av Nordiska Museets nämnd 1903 $18/12$ —våren 1905 samt fr. 1909 $8/3$ och till sin död; vidare av Kristianstads läns landsting 1907 $19/6$ —1909 samt av Ängelholms stadsfullmäktige.

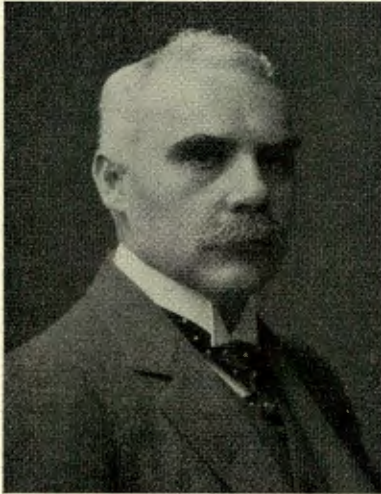

Fig. 12. Justitierådet HERMAN EDVARD LOUIS AMÉEN (1862—1926).
Efter fotografi.

Deltog såsom sakkunnig i nedanstående utrednings- och kommittéarbeten: år 1905 inom justitiedepartementet »vid behandlingen av Norrlandskommitténs förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egendom»; år 1907 inom jordbruksdepartementet »vid behandling av frågan om skydd för vårt lands natur och naturminnesmärken»; och år 1908 inom samma departement »vid företagande av en fullständig revision av gällande jaktstadga».

Inom Svenska turistföreningen, där Louis Améen var styrelseledamot 1888—05, sekreterare 1889—90 och 1895—1900 samt från 1912 $20/2$ och till sin död föreningens ordförande, nedlade han ett initiativkraftigt, av ideella strävanden präglat arbete.¹

¹ Som tacksamhetsgård för hans förtjänster om det svenska turistväsendet tilldelade Svenska turistföreningen honom sin medalj i silver 1910 $20/2$ och sin medalj i guld 1922 $21/2$; vidare har föreningen rest värden å hans grav.

Han är tillika en av den svenska naturskyddsrörelsens märkesmän och beklädde ordförandeposten inom Svenska naturskyddsföreningen från dess början 1909 $\frac{10}{5}$ och fram till 1917 $\frac{2}{4}$.

Har från trycket utgivit ett flertal uppsatser i turistiska och naturskyddsämnen, vilka huvudsakligen offentliggjorts i Svenska turistföreningens publikationer. Dessutom har han i manuskript efterlämnat sina memoarer, vilka han dock ej hann avsluta.

G. 1895 $\frac{3}{1}$ på Marieholm i Leksbergs s:n (Skaraborgs län) m. ANNA PAULINA MARTINA SJÖCRONA (adl. ätt. nr 2273), f. 1872 $\frac{5}{8}$ i Stockholm, Klåra förs.; dotter till landshövdingen m. m. fil. jubel- och jur. hedersdoktorn Cornelius Alexander Sjöcrona och Bertha Cecilia Elliot.

Barn:

HELLEN BERTHA JULIE, f. 1895 $\frac{8}{12}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Ängelholms samskola 1905—09 och vid Anna Sandströms skola i Stockholm 1909—13, erhöll avgångsbetyg från sistnämnda läroverks åttonde (högsta) klass 1913 $\frac{5}{6}$; elev vid Anna Sandströms högre lärarinneseminarium 1914—17, avgångsexamen därifrån 1917 $\frac{7}{6}$; biblioteksamanuens vid skogshögskolans och statens skogsförsöksanstalts bibliotek (skogsbiblioteket) fr. 1918 $\frac{15}{10}$. Har från trycket utgivit bibliografiska arbeten, publicerade i Svenska skogsvårdsföreningens tidskrift och i Lustgården. — G. 1928 $\frac{21}{4}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs., m. CARL MALMSTRÖM, f. 1891 $\frac{20}{6}$, fil. doktor, överassistent vid statens skogsförsöksanstalt och docent vid skogshögskolan.

ELSIE ANNA INGEBORG, f. 1897 $\frac{21}{11}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Ängelholms samskola 1907—09 och vid Anna Sandströms skola i Stockholm 1909—15; erhöll avgångsbetyg från sistnämnda läroverks åttonde (högsta) klass 1915 $\frac{1}{6}$; elev vid k. gymnastiska centralinstitutet 1918—20, avlade gymnastikdirektörsexamen därst. 1920 $\frac{22}{5}$; lärarinna vid Erste schwedische Privatturnschule i Wien 1920 $\frac{1}{10}$ —1923 $\frac{31}{5}$; innehar tillsammans med sin make sedan 1924 $\frac{1}{10}$ Privatschule für schwedische Gymnastik i Wien. — G. 1923 $\frac{3}{1}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs., m. VICTOR FRANZ KARL KRAINZ, f. 1887 $\frac{15}{2}$, Dr med., f. d. Hauptmann vid österrikisk-ungerska fältjägarebataljonen Kopal nr 10, RÖJärnkro 3 kl. m. krigsdekoration och svärd, innehar dessutom 4 andra krigsdekorationer.

EINAR LOUIS, f. 1901, bergsingenjör. Tab. 18.

WALTER LOUIS, f. 1907 $\frac{10}{8}$ i Ängelholm. Studerade vid Prinsskolan å Kungl. Slottet 1912—1918 och vid Nya elementar-

skolan i Stockholm 1918—1925, studentexamen vid sistnämnda läroverk 1925 $^{11}/_5$; elev vid Tekniska högskolan, fackavdelning för kemi och kemisk teknologi, 1926—30; civilingenjör 1930 $^{81}/_5$; anställd som ingenjör hos Billeruds A.B. i Säffle 1930 $^1/_6$ — $^{15}/_{10}$, hos ingenjörsfirman T. An. Tesch i Stockholm 1930 $^{15}/_{10}$ —1931 $^{80}/_6$, hos Billeruds A. B. vid Gruvöns pappersbruk 1931 $^1/_7$ —1932 $^{81}/_6$ och vid samma bolags huvudkontor i Säffle såsom assistent hos överingenjören fr. 1932 $^1/_6$ samt fr. 1935 $^1/_10$ dessutom såsom föreståndare för bolagets försöksfabrik för konstsilketillverkning. — G. 1933 $^{27}/_{12}$ i Stockholm m. E L S E BOURDIN, f. 1907 $^{22}/_4$ i Västerås, dotter till bryggeridisponenten Carl-Gustaf Joakim Bourdin och Ida Victoria (Tora) Cederin. Studerade vid Trollhättans samrealskola 1917—23 och vid Göteborgs gymnasium för flickor 1923—26, studentexamen vid sistnämnda läroverk 1926 $^{11}/_6$.

Tab. 18.

E I N A R L O U I S (son av Herman Edvard Louis, Tab. 17), f. 1901 $^{21}/_5$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Nya elementarskolan i Stockholm 1911—20, studentexamen därst. 1920 $^{14}/_5$; elev vid Tekniska högskolan, fackavdelning för bergsvetenskap, 1921—26; bergsingenjör 1926 $^{17}/_2$; anställd hos trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund för att kontrollera en del försök vid A/S. Norsk Staal i Trondheim 1926 $^1/_7$ — $^{20}/_8$; därefter hos Uddeholms A.B.: som laboratorieingenjör vid Hagfors Jernverk 1926 $^1/_6$ —1935 $^{81}/_8$ och som assistent hos tekniske chefen fr. 1935 $^1/_6$. Har från trycket utgivit avhandlingar i metallurgiska ämnen, huvudsakligen publicerade i Jernkontorets Annaler. — G. 1928 $^1/_6$ på Långshyttan i Husby s:n (Kopparbergs län) m. E L S A M A R G A R E T A (M A R G I T) W A H L Q V I S T, f. 1907 $^6/_7$ på Långshyttan i Husby s:n; dotter till bruksförvaltaren Johan Alfred Wahlqvist och Frida Eleonora Carlström. Studerade vid Långshyttans privata samskola 1918—21 och vid Risbergska skolan i Örebro 1921—24.

B a r n:

J O H A N E I N A R L O U I S, f. 1929 $^{17}/_6$ på Hagfors i Norra Råda s:n (Värmlands län).

K E R S T I N A N N A M A R G A R E T A, f. 1932 $^{80}/_6$ på Hagfors i Norra Råda s:n.

Tab. 19.

JOHN GUSTAF GERHARD [son av Johan Ulrik (John), Tab. 15], f. 1867 $26/9$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1930 $27/10$ å Nyköpings lasarett, begr. å Blacksta kyrkogård (Södermanlands län). Volontär vid k. Svea artilleriregemente 1884 $31/5$; avlade mogenhetsexamen vid högre realläroverket i Stockholm 1885 $15/5$;

Fig. 13. Generalmajoren JOHN GUSTAF GERHARD AMÉEN (1867—1930).
Efter fotografi taget 1927.

elev vid k. krigsskolan å Karlberg 1886 $19/7$; kammarpage hos H. Maj:t Konungen; officersexamen 1887 $4/10$; underlöjtnant vid k. Svea artilleriregemente 1887 $31/10$; löjtnant 1892 $3/6$; avslutade högre kursen vid k. artilleri- och ingenjörhögskolan 1893 $29/4$; repetitör vid samma högskola 1893 $15/7$ —1895 $31/10$ och adjutant vid dito 1895 $1/11$ —1897 $31/5$; artilleristabsofficer 1897 $1/6$ —1903 $14/10$; kapten i armén 1902 $2/5$; vid regementet 1903 $13/3$; genomgick taktisk kurs 1908; överadjutant och major vid generalstaben 1910 $10/6$; stabschef vid VI arméfördelningen i Östersund 1910 $12/10$ —1912; major vid k. Göta artilleriregemente 1912 $10/4$; överstelöjtnant i armén och t. f. chef för k. Gotlands artillerikår 1913 $14/4$; överstelöjtnant och chef för nämnda kår s. å. $21/4$; överste och inspektör för trängen 1916 $1/1$; generalmajor i armén 1926 $21/2$; avgick med pension ur aktiv tjänst 1927 $8/10$. — RSO 1907 $1/12$, KSO 2 kl. 1919 $9/6$, KSO 1 kl. 1922 $9/6$, SvRKSM 1919, KFinLVRO 1 kl., BMK 1 kl., ÖRKHt 1 kl.; LKrVA 1909.

Suppleant i direktionen över k. arméns pensionskassa 1918—24 och ordinarie ledamot i samma direktion fr. 1924 ³¹/₃ och till sin död; vice ordförande i centralstyrelsen för Svenska Röda Stjärnan fr. 1926.

Under sin tid såsom artilleristabsofficer fullgjorde J. Améen ett flertal uppdrag vid prövning och inköp av artillerimateriel.¹ I militära uppdrag var han beordrad till Frankrike, Belgien, Tyskland och Finland. Ordförande i kommissionen för behandling av det s. k. ackordhästsystemet vid armén 1920—23.

Som chef för trängen gjorde J. Améen en stor och erkänd insats. Hans efterträdare, generalmajor Eric Virgin, skrev här om i Svenska Dagbladet i samband med hans bortgång: »Sin förnämsta gärning utförde den bortgångne under de nära 12 år han var inspektör för trängen. Då han år 1916 tillträdde denna befattning gällde det för honom att genomföra den genom 1914 års härordning beslutade sammanslagningen av de sex trängkårernas dittills skilda officers- och underofficerspersonal till gemensam stat. Med klokhet, förutseende och grannlagenhet fullföljde han detta krävande värv. Han förstod också att hos den sålunda nyskapade befälskåren ingjuta arbetsglädje och intresse för tjänsten. Ett allmänt framåtskridande och utveckling inom truppslaget betecknar också hans inspektörstid. Genom sitt sällsynt vinnande och sympatiska väsen, sin rättrådighet och försynthet förstod han att i alldeles särskilt hög grad förvärva sina underlydandes aktning och tillgivenhet. Trängens personal skall alltid med uppriktig tacksamhet och vördnad minnas honom såsom sin inspektör och det arbete han utfört för truppslagets sammanjutande och höjande.»

Ägde under olika tider följande gårdar i Södermanland: Kvarntorp i Kattnäs s:n, Veda och Hällsätra i Västerhaninge s:n samt Gryt i Blacksta s:n.

G. 1893 ¹²/₇ i Stockholm m. friherrinnan M Ä R T A A U G U S T A C A R O L I N A E M M A A X E L S D O T T E R S P A R R E (friherrl. ätt. nr 11), f. 1871 ²⁸/₂ i Wien; dotter till kaptenen friherre Carl Axel Ambjörn Sparre och Emma Josefa Munktell. Skulptris (företrädesvis djurskulptris) och målarinna. Studerade för Courtois, Rixens och Dagnan-Bouveret i Paris 1888—92, för J. Dampt i Paris 1903—04. Bland hennes verk må särskilt framhållas: »De gamla kamraterna», »Percheronger som draga», »Utanför krogen»,

¹ Se närmare härom i »Generalstabens 1873—1923, en minnesskrift» (Sthlm 1923), s. 303.

»Timmerkörning», »Skenande hästar» och »Attendant leur tour». Dessutom har hon skulpterat ett flertal militära och andra hederspris. Associée de la Société nationale des beaux-arts, Paris, 1905. — Äger och bebor egendomen Gryt, där hon även såsom lantbrukare nedlagt ett intresserat och framgångsrikt arbete, särskilt på kreatursavelns område.

Fig. 14. Konstnärinnan, generalskan MÄRTA AMÉEN, f. SPARRE (f. 1871).
Efter fotografi.

Barn:

KARIN EMMA HELENA JULIE, f. 1894 $\frac{11}{7}$ i Stockholm, Hedvig Eleonora förs. Studerade vid Anna Sandströms skola i Stockholm, erhöll avgångsbetyg från sistnämnda läroverks åttonde (högsta) klass 1911. — G. 1:o 1916 $\frac{10}{12}$ i Stockholm, Oscars förs., m. NILS OTTO SILFVERSKIÖLD (adl. ätt nr 1073), f. 1888 $\frac{3}{1}$, med. doktor, docent vid k. karolinska mediko-kirurgiska institutet och bataljonsläkare vid fältläkarkåren, G V:s OIM, i hans 1. gifte (äktenskapet upplöst 1923 $\frac{10}{3}$). — 2:o 1926 $\frac{26}{6}$ på Gryt i Blacksta s:n m. GUNNAR ALF KEWENTER, f. 1896 $\frac{12}{4}$, jur. kand., e. o. hovrättsnotarie, löjtnant i k. Kronobergs regementes reserv, äger och bebor Sätesholm i Västra Vrams s:n (Kristianstads län).

Tab. 20.

CARL JOHAN (JANNE) (son av Carl Ulric, Tab. 3), f. 1768 $\frac{18}{12}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1826 $\frac{14}{12}$ i Karls-

krona, Amiralitets förs., begr. därst. Student vid Lunds univ. 1783, där han inskrevs i Blekingska nationen; avlade jur. examen 1784 $16/12$; tjänstgjorde härefter vid amiralitetsöverrätten; e. o. kanslist vid H. K. H. Storamiralens kansli 1788 och t. f. amiralitetsauditör s. å.; aktuarie vid generalintendentsdetaljen 1789 $1/1$ och kanslist på stat vid nämnda detalj 1791 $18/11$; erhöll Kungl. Maj:ts fullmakt som amiralitetsauditör 1793 $18/11$ (med turberäkning fr. 1788); sekreterare vid storamiralsämbetet för örlogsflottan i Karlskrona (1797 $16/1$ ombildat till k. kommittén till förvaltande av örlogsflottans ärender i Karlskrona) 1794 $18/8$ —1803; sekreterare vid befälhavande amiralens kansli i Karlskrona 1803 $11/5$ och till sin död; erhöll överkommisseries namn 1809 $15/8$ och amiralitetskammarråds namn och ställning (med tur och beföringsrätt lika som kammarråd i rikets kollegier) 1810 $8/5$. — RVO 1810 $4/5$; LÖS 1810 $8/12$.

Föredragande ledamot i k. direktionen över amiralitets krigsmanskassan 1809 $15/4$ — $21/8$ och 1809 $20/10$ —1826 $20/11$.

Utgiven skrift: Åminnelse-tal öfver framlidne General-Amiralen m. m. Johan Puke, hållet vid Örlogsmanna Sällskapets offentliga sammanträde i Karlskrona den 24 Augusti 1818 (Karlskrona 1818).

Ägde gård i Karlskrona (Landbrogatan n:o 5, inom 1:a kvarteret).

G. 1798 $30/11$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. JOHANNA MARIA LOFFMAN, f. 1780 $9/6$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1810 $10/6$ i Karlskrona, begr. därst.; dotter till amiralitetskammarrådet m. m. Adolf Fredrik Loffman och Ingeborg Cecilia Voss.¹

Barn:

BEATA CECILIA, f. 1801 $19/2$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1802 $17/2$ (i koppor) i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

MATHILDA CHARLOTTA, f. 1802 $30/4$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1876 $3/7$ i Karlskrona, Amiralitets förs. — G. 1821 $12/10$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. CHRISTOPHER DIDRIC OSTERMAN, f. 1787 $12/4$, † 1868 $19/12$, kommandör vid Kungl. Maj:ts flotta och varvschef i Karlskrona, KSO, GM ts, Konung Carl XIV Johans M; LKrVA, HLÖS.

EMILIE (EMMA), f. 1803 $12/5$ i Karlskrona, Amiralitets förs.,

¹ I Sjöström, Blekingska nationen 1697—1900 (1901), s. 324 uppgives felaktigt att hon skulle vara dotter till advokatfiskalen Carl Petter Loffman.

† 1891 $\frac{3}{6}$ i Karlskrona, Amiralitets förs. — G. 1826 $\frac{12}{11}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., m. CARL MAGNUS FRICK, f. 1796 $\frac{23}{3}$, † 1862 $\frac{29}{4}$, varvskommissarie vid flottan, senare kamrer vid Smålands enskilda banks avdelningskontor i Karlskrona, RVO.

AUGUSTA LOVISA, f. 1804 $\frac{29}{7}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1835 $\frac{24}{11}$ i Karlskrona, Amiralitets förs. — G. 1829 $\frac{12}{9}$ i Bräkne-Hoby (Blekinge län) m. GÖTHE TRÄGÅRDH, f. 1803 $\frac{5}{9}$, † 1881 $\frac{21}{6}$, amiralitetsauditör och -sekreterare i Karlskrona, RVO.

Fig. 15. Kommendörkaptenen CARL OTTO FREDRIK AMÉEN (1806—1874).
Efter fotografi.

CARL OTTO FREDRIK, f. 1806 $\frac{8}{3}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1874 $\frac{10}{7}$ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst. Antogs till extra kadett 1821 $\frac{19}{3}$; lärstyrman vid k. örlogsflottan s. å. $\frac{8}{12}$; undergick sjöofficersexamen i Karlskrona 1822; underlöjtnant vid k. örlogsflottan 1823 $\frac{4}{7}$; var i fransk örlogstjänst (såsom lieutenant de frégate) 1829 $\frac{2}{2}$ —1832 $\frac{3}{4}$; erhöill löjtnants rang och distinktion 1830 $\frac{6}{2}$; premierlöjtnant vid Kungl. Maj:ts flotta 1836 $\frac{30}{4}$; tjänstgjorde vid postfarten mellan Ystad och

Tyskland 1837—39 och 1846 (som befälhavare å ångfartyget »Motala» 1837 och å ångfartyget »Svenska Lejonet» övriga år); chef för Tjusts båtsmanskompani 1840 ¹⁵/₁₂; kaptenlöjtnant 1841; kapten 1849 ²⁸/₈; chef för 2:a skeppsgossekompaniet i Karlskrona 1850 ¹⁵/₁₁; kommandörkapten (av 1 kl.) 1854 ²¹/₁₁; chef för flot-tans depôt i Göteborg 1855 ¹/₅—1861 ¹²/₈; avgick med pension ur aktiv tjänst 1862 ²¹/₁ och var sedan bosatt i Karlskrona till sin död. — RSO 1850 ²⁶/₈, RFRHL 1833 ⁸⁰/₄.

Ledamot av k. karantäns-kommissionen.

Under sin tjänstgöring vid franska örlogsflottan deltog han i kriget mot Algeriet och var därunder, kommenderad å örlogs-briggen »Le Voltigeur», med om blockaden och intagandet av Alger, Bone och Oran.

HELOISE, f. 1807 ⁹/₁₁ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1808 ⁵/₄ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

SOPHIE, f. 1809 ³¹/₁₂ i Karlskrona, Amiralitets förs., † 1810 ⁴/₄ i Karlskrona, Amiralitets förs., begr. därst.

Källor:

Tryckta: L. M. V. Örnberg, Svensk släkt-kalender för år 1886 (1885); G. Elgenstierna, Svenska släktkalendern. 1912—14, 1917, 1927; N. I. Löfgren, Tjenstemän wid församlingarne och lärowerken uti Kalmar stift från äldre till närvarande tider (1836—1839); »Kalmar nations äldsta inskrivningsalbum», utg. efter handskriften av S. Engström (Bilaga till »Kalmar nations skriftserie». Arg. 3) (1926); A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare (1920); G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor (1925 ff); C. Hulthander, Biografiska anteckningar från Carlberg 1792—1892 (1892); E. Olán, Sjöörvarna på Medelhavet och Levantiska Compagniet (1921); Nordisk jernbane-kalender 1872. Utg. af Jernvägsmannasällskapets bestyrelse (1872); A. B. Beskow och (G. Welin), Matrikel öfver personalen vid Sveriges jernvägar år 1894 (1894); Svenskt porträttgalleri; C. Sjöström, Blekingska nationen 1697—1900 (1901); O. Kugelberg, Postmästare i Sverige och Finland från äldre till närvarande tid (1894—1898); Svenskt biografiskt lexikon, Del 1 (1917—1918); J. A. Almquist, Kommerskollegium och Rikens ständers manufakturkontor samt konsulsstaten (1912—1915); Kungl. Utrikesdepartementets kalender 1911 (1911); H. Hofberg, Svenskt biografiskt handlexikon (1906); B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur (1895—1902); G. E. Klemming och J. G. Nordin, Svensk boktryckeri-historia 1483—1883 (1883); A. Munthe, Svenska sjöhjältar (1899—1923); (E. Holmberg), Kungl. Örlogsmannasällskapet 1771—1921 (1921); Hugo Wachtmeister, Blekinge läns Kungl. Hushållningssällskaps historia 1814—1914 (1914); Matrikel över styrelse-medlemmar, lärare och elever vid Ultuna lantbruksinstitut 1848—1932 utg. av Ultuna elevkår (1932); Hj. Olsson och N. Strandell, Skilling-banco-frimärkena. Festskrift med anledning av sjuttiofemårsminnet av frimärkenas införande i Sverige den 1 juli 1855. (Meddelanden från Postmuseum, 12, 1930); Generalstabens officerare samt civilmilitära och civila

personal av officers tjänsteställning 1873—1923 (1923); Walborg Hedberg och Louise Arosenius, Svenska kvinnor från skilda verksamhetsområden (1914); Sigrið Leijonhufvud och Sigrid Brithelli, Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893. En bibliografi (1893); C. A. Gyllengranat, Sveriges sjökrigs-historia (1840); J. H. Kreüger, Sveriges förhållanden till Barbaresk Staterna i Afrika, Del I (1856); J. Bromé, Karlskrona stads historia (1930—34); Post- och Inrikes Tidningar; Stockholms Dagblad; Bore. Dagligt Allehanda i Stockholm; Carlskrona Veckoblad; Najaden; Blekinge Läns Tidning; Westerviks Weckoblad; Norra Calmar Läns Tidning; Östgötha Correspondenten; Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning; Upsala Tidning för ekonomi och politik; Uppsala; Blekings-Posten; Tidskrift i sjöväsendet; Kongl. Krigsvet. Acad. Handl.; Dagny 1908; Idun 1913; statskalendrar; rullor; universitetskataloger.

Otryckta: Kyrkoböcker från följande församlingar: Bräkne-Hoby, By, Hedemora landsförs., Hudiksvall, Hällaryd, Kalmar, Karlskrona amiralitets- och stadsförs., Luleå landsförs., Nottebäck, Nya varvets i Göteborg, Simrishamn, Söderåkra, Tingsås och Visingsö samt Jakob, Klara och Nicolai i Stockholm.

Bouppteckningar i Karlskrona och Kalmar; Meritförteckningar och sjömilitära rullor i Riksarkivet (viktigaste källa); Biographica i Riksarkivet; Fångvårdsstyrelsens matrikel; Göteborgs nations (i Uppsala) matrikel; matrikel, kassaböcker och verifikationer från Amiralitetskrigsmanskassan i Karlskrona (förv. hos Flottans pensionskassa i Karlskrona); Farmaceutiska institutets elevmatrikel. Muntliga och skriftliga meddelanden från släktmedlemmar och andra, bland vilka utg. med särskild tacksamhet vill nämna: arkitekt Gustaf Améen, framl. friherrinnan Ingeborg Hermelin, f. Améen, samt framl. professor Carl M. Fürst, professor H. Juhlin Dannfelt, överstelöjtnanten frih. Fr. von Otter, direktör Govert Indebetou, arkivarien Sten Bergendal, fru Eva Burmeister och sist men icke minst min hustru Hellen Malmström, f. Améen.

Recensioner.

Fornforskning och personhistoria.

Fornforskning i egentlig mening föddes i Sverige och Danmark under 1600-talet och fick då en första storhetstid. Efter historieverkens redan givna exempel axlade denna fornforskning i båda länderna den nationella självhävdelsens kapp. Man utgick från det runologiska studiet och på detta område drabbade andarna först samman: Johannes Bureus stod mot Ole Worm. Det var ett entusiasmens århundrade. »Jag vet icke, vad det är för en storm, som driver mig ut på antikviteternas djupa hav», skrev Worm och fortsatte: »Hamn ser jag ej. Tärningarna äro kastade, hur sen än ödet må gestalta sig.» En imponerande samlarverksamhet och stort tilltagna men ofta ej fullföljda försök känneteckna denna forskning. Dess avigsida var den fantastiska bristen på kritik. Och dock var denna brist en av dåtidens främsta förutsättningar för fornstudiets odlande. Ty i denna kritiklöshets hägn föddes, växte och frodades göticismens praktfulla historieromantik, den nordiska fornforskningens djupaste inspirationskälla. Så blandar livet på fullständigt oberäknligt sätt fantasi och verklighet i eggande, fruktbarande växelverkan.

Den nordiska fornforskningens historia har på senare tid flitigt odlats av skilda författare. När det svenska fornstudiets hägnande akademi uppdrog åt sin vördade preses, professor H e n r i k S c h ü c k, att författa akademiens historia, fick arbetet i fråga en betydelsefull undertitel: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia*. Därigenom kom detta monumentalt lagda verk att uppdraga linjerna för vår fornforskningens utveckling från dess begynnelse. Resultatet föreligger hitintills i fyra digra volymer, utkomna 1932—1935. Redan dessa delars sammanlagda omfång — 1,772 sidor — förbjuder av utrymmesskäl ett ingående referat. Själva ämnet ligger också i huvudsak på sidan om svensk personhistoria. Emellertid innehåller serien ett mycket stort antal intressanta fornforskarbiografier. Därtill kommer, att fornforskningens representanter, även å ämbetets vägnar, likväl haft vida mer att göra med svensk personhistoria, än mången tror. Ännu i Johan Gustaf Liljegrens korrespondens kan man f. ö. finna exempel på, att den svenske riksantikvarien ansågs som lämpligt offer för framställda släktforskningsfrågor. Fornstudiets historia speglar i själva verket hela sidor också av den svenska personhistoriens utveckling. Från

nämnda synpunkter skola några antydningar här göras om det rikhaltiga innehållet i prof. Schücks volymer.

Kring den nordiska goticismens eller goticismens framväxt koncentrerar Schück verkets inledning. Genom Nicolaus Ragvaldis bekanta tal på Baselkonciliet om göternas, d. v. s. enligt hans mening Sveriges, ärorika fornhistoria, gav denna riktning tidigt genljud över Europa. Femtonhundratalet såg en historieskrivningens andliga tudelning: Olaus Petris nyktra och beska kritik samt dess motsättning, Johannes Magnus' fabelaktigt lysande »götiska» fornhistoria.¹ Den förras linje fortsattes i viss mån av Johannes Messenius — från den andre stiger utvecklingen till Rudbecks *Atlantica*. Redan det sagda ger några av huvudnamnen i Schücks framställning, men härtill kommer i första delen främst ett, Johannes Bureus. En sällsamt fångslande gestalt i vår lärdomshistorias hävder den gamle Bure, mystiker och kabbalist, samtidigt vetenskaplig forskare: vår förste egentlige runolog, språkman och handskriftssamlare. Det förebadar, som förf. riktigt anmärker, senare tiders Swedenborg, då Bureus på midsommardagens natt 1618 ligger vaken och skådar: »alt godt war hwitt, alt ondt war swart, och när iagh wände in mitt safir-blå signet in i handen, då sågh iagh det förra med outsäieligh fågrind in til 3 slogh!» Främst ger Schücks biografi över Bureus bilden av honom som runolog, också med indragande av viktigt utländskt material. Runstudiet samlar i sig skilda huvudsidor av då rådande antikvitetsbegrepp: språkligt-litterära, arkeologiska och museala synpunkter samt en elementär fornminnesvård. Utom J. Bureus och Messenius behandlar Schück särskilt Laurentius Bureus, Martinus Laurentii Aschaneus, Johannes Haquini Rhezelius, Jahan Axehiälm o. s. v. samt raden av islänningar i antikvitetsstudiets tjänst.

Med antikvarieinstitutionens instiftande 1630 kom den första storhetstid för svensk fornforskning, vars huvudfigurer ovan omtalats. I hög grad var emellertid detta studium seklet igenom litterärt färgat. Främst satte det senare 1600-talet skriftliga antikviteter, codices och diplom. Den isländska renässansens breda kulturström leddes stark och behärskande in och främjade samma utveckling. Fornforskningens syfte var klart: »Wår Swänske nations lustre» (jfr nedan sid. 124). Till detta ändamål ansågs även släktforskningen kunna bidra. Messenius skapade ju våra första tryckta ättartavlor. Och de »antikvariska rannsakingarna» omhuldade också speciellt medeltidsarkeologiska studier till förmån för personhistorien. Man önskade och samlade uppgifter om de gamles gravskick, gravar och gravinskrifter, »de Sepultura veterum». Med den biografiska epigrafiken förbands även en heraldisk forskning. Från Messenius' »Tumbæ» går linjen över Johan Hadorph till Elias Brenner. Även på andra

¹ En skarp polemik mot svensk goticism förefinnes redan hos den historieskrivande danske franciskanerbrodern Petrus Olai (trol. död på 1560-talet). I den gotiska frågan nedskriver denne med adress till Sverige följande belysande kritik: »Non ergo usurpet et vendicet sibi quis in speciali, quod multis commune est» (Ellen Jørgensen, *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*, 1931, s. 84 f.).

fält blir Messenius en föregångsman, t. ex. för ortshistorien. Vad denna studiegren, trots oerhörda brister, sedermera har betytt för svensk biografi och släktforskning är omätligt.

Vi kunna icke dröja för länge vid det eljest fängslande persongalleriet i det senare 1600-talets antikvitetsforskning. Den fasta punkten blir Antikvitetskollegium, instiftat 1666, sedan omvandlat till Antikvitetsarkivet. Det alltid intressanta ämnet Magnus Gabriel De la Gardie som kulturmagnat får hos Schück rik belysning. Hadorph och Örnhielm utförde sina ovärderliga räddningsarbeten på den medeltida diplomforskningens områden — ingen nutida svensk medeltidsgenealog kan gå dem förbi. Samtidigt ger 1600-talet på andra håll och på egendomligt sätt samma bild som det slutande 1700-talet: den fornhistoriska entusiasmen kombineras med djupaste medeltidsförakt. Det klassiska vandalexemplet ger antikvitetsprofessorn Verelius själv med en påbörjad ehuru lyckligtvis hejdad försäljning skålpundsvis till bokbindare och kryddkrämare av det uppsaliensiska universitetsbibliotekets Vadstenacodices m. m.

I tredje bandet lämnar Schück organisationsutvecklingen för en ingående översikt av de litterära resultaten. Jämte redan nämnda antikvarier behandlas i del 2—3 t. ex. Georg Stiernhielm, Schefferus och Loccenius, Sparfwenfeldt och Rudbeck, med talrika bidrag också till de lärda trätornas hävder. I del 4 återgår förf. till Antikvitetsarkivets historia, som nu skildras från Hadorphs död till och med Johan Helins tid, d. v. s. fram till Carl Reinhold Berchs utnämning till arkivets chef 1750. Med den äldre Peringskiöld får fornforskningens släktstudium en klassisk period. Det är en »ättartalens» gyllene tid, både med asamytiska och bibliska »Slächt Register». Därtill komma Peringskiölds »Monumenta», som för nutida forskare ha vida högre värde än de rent genealogiska arbetena. Viktiga upplysningar ger denna Schücks del till numismatikens historia och därmed berör den också Brenner och Keder. Samtida med den yngre Peringskiöld var C. L. von Schantz, som var om man så får säga yrkesgenealog, men varken som sådan eller som arkeolog är av egentlig betydelse för senare forskning.

Emellertid var en helt ny tid starkt i antågande. Den strålande fornåldern förvandlades inför 1700-talets skeptiska blick till de »fabuleuse tider». Ännu i Schücks fjärde del märkes dock själva brytningen starkt. Rudbeckianismen lever kvar i t. ex. Erik Julius Björners bisarra gestalt. Den genealogiska betraktelsen kolliderar också med politiken. I sina »Kämpadater» råkade Björner i företalet intaga »en anstötelig passage angående Expressioner, som en utländsk sribent brukat öfwer gamla och nya adelen». Kanslikollegiet blev upprört och Björner tvangs till ursäkt.

Antikvitetsarkivet förföll under Helins tid. Dyrbar är Gahms skildring av assessorn Hagelbergs tjänstgöring: »Alla förmiddagar var han uppe i Kongl. Antiquitets Archivo, som den tiden var i det så kallade Gref Pehrs hus wid Norrbro. Där malte han snus, där sönderskar han kringlor och sådane goda saker åt sin trogna hund. Man fant honom äfwenwäl understundom sittjande i fullt giöromål

att laga sina byxor . . . Det öfriga användes på sysslan, den han aldrig försummade». Sysslan i Johan Helins Antikvitetsarkiv var ej så betungande, ty chefen föregick sin personal i maklighet. Och ändå var Helin, som Schück utförligt biograferar, varken obegåvad eller okunnig. Kanske skulle man, naturligtvis i betydligt lägre skala, kunna tillämpa också på Helin de ord, som Hans Gram skrev till honom 1734 om den dock eljest så högt förtjänte Erik Benzelius d. y.: »mig gruer, naar jeg tænker, hvor meget got der er promitteret og dog gaaen over Styre i Vores Norden. Septentrionales docti semper tardi in exequendo».¹ Helin var intresserad också för släktforskning, men hans andliga barn, en utredning om Eka-släkten, är ju ett skäligen magert resultat av inneboende lärdom. Helins sätt att sköta arkivet gick ej obemärkt förbi. Mindre sekretä deputationen, som rannsaka-de, fann »oreda och ordning». Och Helins avtropsande från värdjobanan blev i intet hänseende ärofult. Att arkivet officiellt sysslade även med genealogi kommer mångenstädes till synes också i Schücks bok. 1725 rapporterar t. ex. Helin, att »Rijtaren Wendelius har continuerat med vprijtande af en stor Genealogisk tafla af Hans Kongl. Maj:ts Slächtereregister». Bland intressanta detaljer i denna Schücks del kan påpekas skildringen av Vetenskaps societetens i Uppsala misslyckade försök att nå sammanslagning med Antikvitetsarkivet, d. v. s. med dess anslag och löner. Bland biographica märkas sådana även rörande Jacob Richardson, Samuel Paulsson Lundberg, Nils Wessman m. fl.

De få ovan exempelvis gjorda referaten kunna naturligtvis långt ifrån antyda allt, vad forskaren kan hämta ur detta jätteverk. Materialet är ofantligt också i biografiskt hänseende och tvenne personhistoriska önskemål kunde man måhända våga att vördsamt knyta till fortsättningen av Schücks lärda arbete. En tabellarisk uppställning i all korthet över Antikvitetskollegiets och Antikvitetsarkivets personal skulle giva en vida lättare överblick av denna kår än den, som läsaren kan vinna av den löpande texten med dess talrika aktryck. Och ett personregister blir oumbärligt. Måhända kunde båda bifogas redan i den del, som skall slutbehandla Antikvitetsarkivet.

B. H—d.

Bo Jonsson.

Redan flera gånger har Sten Engström i tidskriftslitteraturen (HT 1929, PHT 1930, KHÅ 1932) ådagalagt sin eminenta förtrogenhet med det svenska 1300-talets historia. När nu hans doktorsavhandling *Bo Jonsson, I. Till 1375* (Upps. 1935 8:o. xxxii, 331 s. Häft. kr. 5:—) såg dagen, möttes den med stora förväntningar, och dessa ha icke blivit svikna. Avhandlingen är ett av senare års allra viktigaste bidrag till vår medeltidshistoria, i sitt slag

¹ »Breve fra Hans Gram . . . 1685—1748» (1907), udg. af Herman Gram, s. 67.

grundläggande samt en oundgänglig källa och handledning för vidare forskning på hithörande områden.

Egentliga levnadsteckningar, i den moderna betydelsen av ordet, äro endast i ytterst ringa mån möjliga rörande svenska medeltida personligheter, beroende på källmaterialets sporadiska och alltid mer eller mindre torftiga beskaffenhet. Till verklig psykologisk lodning ges här föga tillfälle men väl till icke desto mindre högst intressant fastställande av de yttre huvudlinjerna i en persons liv och handling. Med den ställning som Bo Jonsson intog i samhället, är det helt naturligt, att Engströms avhandling till sin allra största del är ren svensk rikshistoria, ehuru grupperad kring bokens huvudperson såsom en av sin tids mest centrala gestalter. Svensk medeltidshistoria måste, likaledes på grund av källstoffets art, i hög grad inriktas också på rent personhistoriska utredningar. Därav följer, att Engströms avhandling även på detta fält är av verklig betydelse.

Framställningen uppdelas i huvudtexten på fyra kapitel: i Magnus Erikssons tjänst (till 1361), Skånekrisen (1361—1363), tronstridens år (1363—1371) samt Finlandsåren och drotsutnämningen (1371—1375). Härtill ansluta sig exkurser om underhandlingar med Holstein och hansestäderna 1361, »Till Vårfrupeningens äldsta historia» samt »Rådet under förra delen av Albrekts regering (1364—1371)» och sex bilagor. Tyvärr tillåter ej utrymmet ett närmare ingående på avhandlingens många betydande politiskt-historiska utredningar. Bo Jonsson har ju tidigare behandlats särskilt av H. Rosman på mycket intressant sätt i första delen (1923) av hans stora historik över Bjärka-Säby. Ämnets natur gjorde givetvis, att framställningen där främst kom att gälla hans godssamlande och godspolitik. Engström åter koncentrerar sig särskilt på Bo Jonssons politiska bana och gärning. Mer än man kunde tro har vårt medeltida material — som ju på senare tid ökat med bl. a. många Vatikanurkunders vittnesbörd — tillåtit en ny djupgrävning. Att även en genomplöjning av den allmänna medeltidslitteraturen ger viktiga nya synpunkter, visar Engströms avhandling tillfullo. Då Bo Jonsson vid sin första makas död 1360 lät utskära barnet ur hennes liv, har detta av all tidigare forskning fattats såsom ett typiskt bevis på Bos hänsynlösa snikenhet, hans önskan att uppnå arv efter hustrun. Engström påvisar nu (s. 35 ff.), att kejsarsnitt på avliden havande kvinna hörde till den katolska kristenhetens rättsedvänjor och att Bos handlingssätt kort sagt var en självfallen sak. Vad beträffar avhandlingens övriga allmänna förtjänster kan påpekas, att den överflödar av rättelser till tidigare litteratur och akttryck. Betydelsen av att ta i den historiska forskningens tjänst också t. ex. den fotografiska teknikens viktiga framsteg kommer både positivt och negativt till synes i boken (jfr s. 81, 85). Av betydelsefulla dokumentkorrigeringar märkes bl. a. förf:s kommentar (s. 144—147) till D. A. Seips i norsk Hist. Tidsskr. V: 7 (1929) tryckta svensk-norska fördrag från 1369. Givande är framställningen angående orden och begreppen Finland och Österland (s. 190). Ett sådant viktigt allmänhistoriskt hjälpmedel ger förf. i sin bil. 6: »Konung Albrekts itinerarium från ankomsten till Sverige

t. o. m. år 1375», bakom vilket ligger ett mycket mödosamt arbete och som värdefullt sluter sig till liknande tidigare framställning av Grandinson angående konung Magnus Eriksson.

Från personhistorisk synpunkt är avhandlingen naturligtvis mest givande för det svenska högfrälsets del, men även kyrko- och lågfrälsekreternas män beröras mångfaldigt. För att ta ett exempel visar sig förf:s tidssättande av drotsen herr Nils Turessons (Bielke) död (s. 85) till mellan $\frac{30}{9}$ och $\frac{24}{9}$ 1364 vara avgörande även för bedömningen av viktiga politiska förhållanden. För Bo Jonssons fränder inom ätten Natt och Dag erhållas en rad kompletterande biografiska notiser av värde, liksom ätten Porse särskilt behandlas. Man får därvid även en inblick i medeltida humor genom uttrycket (s. 24) om »pors, som myklo höghre wæxer i iorsala lande, æn i hallande». Förf. påpekar nämligen, att det i sistnämnda uttryck icke är fråga om botanik, men så mycket mer — genom en ordlek — om Knut Porses hatade hertigvalde, som växt sig så högt i Halland.

En kort men intressant utredning om Bo Jonssons kommersiella Stockholmsförbindelser ges (s. 134 ff.) i anslutning till W. Koppes nyforskningar. Av intresse för denna tidskrifts läsare kunde måhända särskilt vara den teckning av hela den politisk-historiska miljö och det händelseförlopp, som föregick och omslöt Esbjörn Blåpannas och hans politiska vänners i PHT 1934 skildrade öden (jfr hos Engström bl. a. s. 132 f., 160 f., 170, 179 f., 183). Viktig är förf:s karakteristik av aristokratiens splittring under striden mellan Folkungarna och Albrekt (s. 78 ff.) samt belysningen av Edsviken-traktatens personligheter och deras släkters territoriella ursprung och ställning i samband med upproret 1371. Observeras bör förf:s uppvisande (s. 81, not 6) av årtalsförfalskningen i det brev »1365», som ingår i »Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref» som nr 621 och som använts av Styffe i Bidrag till Skandinavians historia på ett sätt, som alltså visar sig vara felaktigt. För personhistoriens del må även särskilt framhållas den viktiga tredje exkursen (s. 270—301) om rådet 1364—1375, som avslutas med en tabellarisk rådslängd (s. 300 f.).

Enstaka kritiska observationer kunna alltid göras ej minst i medeltidshistoriska arbeten. Det frapperar t. ex., att förf. bland otryckta källor väl citerar Annerstedts Frälesläkter i UUB men icke K. H. Karlssons i många hänseenden bättre samling i Riddarhuset och Riksarkivet (jfr PHT 1930, s. 7—11, och 1932, s. 89, not 2). I vad mån ett sådant studium kunde tillfört hans framställning uppgifter eller korrigeringar av värde skulle naturligtvis icke utan en mycket tidsödande granskning kunna eventuellt fastställas, men säkert är, att ingen medeltidsforskare borde försumma att använda både Karlssons och Annerstedts samlingar. I förf:s litteraturförteckning saknas bl. a. Isak Collijns betydelsefulla arbete »Birgittinska gestalter» (1929). Med dess ledning kan man rätta Engströms uppgifter s. 277 (not 22) angående Birgittas son herr Birger Ulfssons (Ulvåsaätten) avresa från Rom, som inträffade d. 2 dec. 1373 (se Collijn, a. a., s. 16 f., 20, 68 f., 113). Termen »delad och *upptill* kluven sköld» (Engström

s. 3) är oheraldisk — det bör heta: delad sköld, övre fältet kluyet. Försvaras kan visserligen förf:s vapenbeskrivning »tre gånger stycad sköld» för Folkungaättens oäkta gren, ehuru denna terminologi i själva verket är mindre lycklig. Det torde nämligen icke kunna betvivlas, att dåtiden såg på ett dylikt vapen såsom framställande tvenne snedbjälkar (balkar) och det är därför historiskt korrektare att ange detta vid vapenbeskrivningen (jfr min anmärkning mot en vapendefinition i annat arbete, PHT 1934, s. 267). Man bör nämligen tänka sig in i, att dylika vapen alltid haft färger (antingen vi nu känna dessa eller icke), varvid t. ex. just balkarna särskilt framträtt. Intressanta äro eljest förf:s heraldiska utredningar s. 13, liksom en viktig observation angående sigillering och sigill s. 290, not 71. Förf:s uttryck (s. 6) »Vålungaätten» är opraktiskt — detta namn har vållat så mycken förvirring i svensk genealogi att det helst bör alldeles avskaffas (jfr PHT 1934, s. 141).

Ovanstående sist anförda små anmärkningar äro emellertid bagateller i jämförelse med arbetets utmärkta förtjänster. Engströms skickligt gjorda och grundlärdade monografi, som lyckligtvis också har personregister, intar en hedersplats bland 1935 års doktorsavhandlingar.

B. H—d.

Erik XIV.

Erik XIV:s-litteraturen har hausse. Sedan flera år har den ena boken och uppsatsen eller den andra kommit på detta område, särskilt av Rudolf Elander och Ingvar Andersson. Kvalitetsskillnaden mellan dessa båda historiska författare är visserligen betydande, med en hög grad av överlägsenhet på Anderssons sida. Nyligen ha åter icke mindre än fyra Erik XIV:s-studier sett dagen.

I Nationalmusei Årsbok 1933 (jfr nedan s. 151) framlade sålunda Sixten Strömbom en uppsats, som behandlar *Erik XIV:s porträtt. Till ett förbisett 400-årsminne* (s. 13—48, ill.). Förf. redogör för hela porträttbeståndet av den olycklige konungen, med särskild utförlighet bl. a. om det märkliga helfigursporträtt, som förvärvades från England och skänktes till Gripsholm 1932.

En undersökning, som dock mera rör konung Eriks tid än honom själv, är Sven Kjöllersströms givande doktorsavhandling *Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV. En kyrkohistorisk studie* (Lund 1935, 8:o. xx, 280 s.). För svensk personhistoria har den även viss betydelse genom de däri intagna, ofta ganska utförliga biographica om särskilt tidens svenska kalvinister, av vilka den främste var en konung Erik så närstående person som Dionysius Beurheus. Men även andra gestalter belysas, bl. a. kyrkans män, såsom Olaus och Laurentius Petri, Johannes Nicolai Ofeegh (»ordinarius» i Stockholm), Ericus Falck, Märten Helsing, Laurentius Olavi Gestricius, Martinus Olavi Gestricius, de båda Olavus Petri Medelpadius (den ene kyrkoherde i Stockholm, den andre i Rasbo), o. s. v.

För bedömande av Erik XIV själv åter föreligga tvenne centrala

arbeten, båda av docenten Ingvar Andersson. Det ena är en specialutredning om *Erik XIV:s engelska underhandlingar. Studier i svensk diplomati och handelspolitik* (Lund 1935. 8:o. VIII, 192 s. Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, 17. Häft. kr. 7: 50). Därtill har förf. nu fogat en betydelsefull samlad översikt, *Erik XIV. En biografi* (Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1935. 8:o. 343 s., 4 pl. Häft. kr. 8: 50). Båda böckerna grunda sig ej blott på en suverän behärskning av hithörande historisk litteratur, utan också på årslånga arkivstudier, även utrikes.

Som ett särdeles bisarrt drag har hos Erik framstått bl. a. hans många frierier. Andersson uppvisar nu, att dessa på annat sätt än man haft klart för sig vilat på realpolitisk grund, att de kunna kombineras med en intressant och följdriktig utrikes- och handelspolitik, som Erik fört. I specialmonografien behandlar förf. med full vetenskaplig apparat särskilt det engelska frieriets olika faser utifrån dessa synpunkter. Undersökningen är en avgjord och viktig vinst för svensk historieforskning.

Främsta intresset i en större allmänhets ögon tilldrar sig emellertid utan tvivel den levnadsteckning, som förf. nu, efter så många förstudier till ämnet, glädjande nog ansett sig kunna framlägga. Denna biografi sluter sig värdigt till raden av de kungliga levnadsskildringar — t. ex. Nils Ahnlunds om Gustav II Adolf och Curt Weibulls om drottning Christina — som vi äntligen under senare år börjat få från de historiska fackmännen, givna med all deras kritik och kunskap och samtidigt läsbara också utanför den trånga kretsen av vetenskapsidkare. Med en på en gång lugn, levande och sällsynt klar stil, som ej försmår den karakteristiska detaljen, det pittoreska och fantasieggande, har Andersson tecknat minnet av den svenske renässanspotentaten. Han följer honom från hans födelse Sanctæ Lucie natt 1533 på Stockholms slott till den kunglige fångens sista timma, på Örbyhus i februari 1577, och hans stofts bisättning i Västerås domkyrka. Texten är utan noter men fyra sidor upplysande källuppgifter äro sist anförda; tyvärr saknas register i Anderssons båda böcker.

Det är en ytterligt suggestiv bild, som läsaren får i denna Erik XIV:s-biografi, ej blott av konungen själv, utan också av hela hans svenska miljö, från trängre till vidare kretsar, ja även av hans europeiska samtid. Den unge fursten var som bekant en ovanligt vetgirig lärjunge och fick en för sin tid högst beaktansvärd bildning. I regeringsbestyrens praktiska mångahanda infördes han av sin mäktige fader. Avgörande betydelse för Erik fick den av Johannes Magnus lanserade götiska historiemyt, vars stolta traditioner han själv sedan hela sitt liv på allt sätt sökte fullfölja i handling. Till fadern kom Erik småningom i ett förhållande, som gick mot ständig försämring. Det var en lättnad för den unge hertigen, när han belänats med Kalmar m. m. och äntligen fick börja att mera leva sitt eget liv. »Inte längre ständiga frågor efter kostnader och nytta», skriver Andersson, »inte längre komplett brist på förståelse för den nya livsstilen, så olik som möjligt faderns storbondestil, som var nödortföttigt uppfiffad men ändå ohjälpligt landsortsmässig i Eriks uppfattning». Tidigt

politiskt intresserad kastade sig Erik med iver in i samtidens politiska spel. I olika kapitel om frierierna till drottning Elisabeth och andra (med. bl. a. ett intressant avsnitt om Hessen) ansluter förf. till sin ovan skildrade helhetsyn i dessa spörsmål, för vilken han också anför högst beaktansvärda belägg. Efter »Vadstenabulletret» 1559 — greve Johans av Ostfriesland olämpliga nattliga påhälsningar i prinsessan Cecilias kammare, med det bråk som därav följde — var emellertid Eriks brytning med fadern ganska ohjälplig, men den gamle gick ju redan 1560 i graven.

En storartad renässansskildring är Anderssons parti om Eriks kröning, till vilken denne egentligen önskat införskriva bl. a. uroxar, lejon och kameler, utan att man dock lyckades uppdriva dessa illustra djur. Erik fick nöja sig med en beskedligare, inhemsk exotism: utställande vid Flottsund av fem renar och två lappflickor till skådespel för kröningsgästerna. »Detta 1500-tals-Skansen väckte stor uppmärksamhet», skriver förf. Även björn- och tjurhetsning med engelska hundar hörde till lustbarheterna i Uppsala vid detta celebra tillfälle.

En rad intressanta kapitel ägnar förf. åt utvecklingen av förhållandet mellan Erik och hertig Johan. Han redogör för, hur den förre hänsynslöst plockar de frukter i Balticum, som Johan ursprungligen förbehållit sig och hur Johan sedan lider nederlag och blir fånge. Givande är också skildringen av »Regenten-organisatorn», angående Eriks ekonomiska och förvaltningspolitik samt hans försvarsarbeten. Nordiska sjuårskriget, i vilket Erik ju tog mindre del såsom fältherre än senare svenska konungar i liknande situationer, tecknas endast i den mån det belyser denna hans ovilja för fältherrelivet eller hans dock ofrånkomliga militära intresse och talanger för ledning och organisation bakom stridslinjerna. Konungens vardagsliv med vin och kvinnor, likaväl som klangen av musik och lärda studier, får sin behandling, varjämte en rad belysande vittnesbörd av olika utlänningar om Eriks person återgivas.

I framställningen från och med Sturemorden har förf. icke kunnat undgå att komma in på och ta ställning till frågan om Eriks sinnessjukdom.¹ Det rent historiska händelseförloppet är även i dessa kapitel framställt med skrupulös historisk ärlighet och kritisk överblick av det ingalunda lätthanterliga källmaterialet samt betecknar därigenom utan tvivel ett viktigt forskningsframsteg. I fråga om sjukdomens innebörd och betydelse har Andersson också en helt annan, vida mera nyanserad och förstående samt därigenom vetenskapligt värdefullare uppfattning än t. ex. Rudolf Elander. Om anmälares icke desto mindre ber att få anmäla avvikande mening, så beror det på följande förhållanden.

Andersson har i sin bok, naturligtvis med rätta, sökt kritiskt granska resultaten av den medvetna förtalskampanj, som särskilt Johan III efter sitt övertagande av makten satte i gång mot sin avsatte

¹ Anmälares har haft förmånen få diskutera Anderssons monografi och frågan om Eriks sinnessjukdom med professor V. Wigert, som också godhetsfullt granskat min anmälan från psykiatrisk synpunkt.

broder. Förf. har därvid sökt att, så långt källorna tillåtit det, framställa den logik och de realpolitiska synpunkter, som icke kunna frånkännas Erik ens i t. ex. frierierna samt vidare också sökt förklara konungens handlande utifrån de yttre angrepp, om vilka han blev medveten, och de juridiska formalsynpunkter, som Erik själv i hög grad hävdade. Det synes emellertid vara nödvändigt att vida starkare än förf. gör det betona, att ordnat yttre uppträdande och logiskt tänkande å ena sidan och sinnessjukdom å den andra ingalunda utesluta varandra.

I fråga om Eriks sinnessjukdom kan man genom att strikt hålla sig till det rent historiska källmaterialet komma ungefär just så långt, som Andersson gjort. För en djupare bedömning av frågan och därmed av Eriks hela personlighet och handlande räcker emellertid detta inte. Det vetenskapligt bearbetade erfarenhetsstoff, över vilket den moderna psykiatrien förfogar, är numera icke blott vidsträckt och betydelsefullt. Det tillåter därjämte, genom den naturvetenskapliga arten av detta jämförelse- och bevismaterial, *bindande* slutsatser på helt annat sätt än arkivens akter ensamma, även genom komparativt studium, skulle kunna göra. Förutsättningen för indragande av det psykiatriska bedömandet är givetvis, att arkivmaterialet, granskat från medicinsk synpunkt, visar sig ge tillräckliga hållpunkter. Men just så är fallet med de efterlämnade dokumenten av Eriks egen hand. Redan hans dagböcker och andra anteckningar samt ej minst de förvirrade namnlängderna från Örbyhustiden ge klar möjlighet att medicinskt bestämma Eriks sinnessjukdom såsom en på ärftlig grund vilande, typisk *kronisk* sådan. Detta förnekas visserligen icke alldeles av Andersson (jfr t. ex. s. 276 i hans bok), men framhålles dock icke tillräckligt klart. Sjukdomens ärftliga och kroniska art medför emellertid, att den psykiatriska synpunkten måste beaktas för Eriks hela liv, även om det rent historiska stoffet till synes ger aldrig så mycken möjlighet till logiska, rationella förklaringar. Då Andersson i kapitlet om Sturemorden upprepade gånger talar om Eriks »akuta» sinnessjukdom, bibringas likväl läsaren lätt en oriktig uppfattning. Det finnes knappast något tvivel om, att det här icke är fråga om en akut sinnessjukdom, utan om en kronisk sådan, visserligen under detta skede i starkt akutiserad form, detta troligen — såsom Wigert framhållit — under påverkan av alkoholkonsumtion. Anderssons teckning av Eriks sjukdomsbild efter Sturemorden kan näppeligen heller anses vara fullt korrekt. Den skäligen banala, intetsägande och av andra avgivna rapporten om Eriks förhållande på dödsbädden synes ingalunda kunna rubba den analys, som psykiatrien utifrån ett sådant förstklassigt, historiskt förstahandsvitnesbörd som konungens egna sjukdomsanteckningar och många andra fakta måste göra.

På en del punkter, särskilt i fråga om frierierna, har Andersson korrigerat vissa drag i den bild av Erik, som Wigert gav i sin sjukdomsstudie 1920. Med ytterlig, ansvarsmedveten noggrannhet och försök till starkt nyanserad karakteristik har förf. även sökt teckna sjukdomsförloppet hos Erik. Men han synes här ej fullt ha tillägnat

sig den medicinska uppfattning, som i längden dock — av ovan anförda skäl — torde vara den enda vetenskapligt hållbara i denna fråga. Därför är Wigerts framställning av Eriks själssjukdom likväl alltjämt avgörande i detta fall. Anderssons bok handlar ju emellertid även om mycket annat än just Eriks sinnessjukdom och hans uppfattning av denna ligger ändock så pass nära den medicinska, att man icke kan tala om förvanskning av bilden, såsom t. ex. är fallet i Elanders studier. På alla andra områden än det psykiatriska framstår Ingvar Anderssons monografi såsom ett alldeles ovanligt skickligt, tilltalande, lärorikt, läsvärt och underhållande arbete. För detta stanna alla historiskt intresserade i tacksamhetsskuld till författaren.

B. H—d.

Hertig Karl och Finland.

Under titeln *Till avvecklingen av konflikten mellan hertig Carl och Finland. I. Konflikten uppkomst och hertigens seger* (Helsingfors 1935. 8:o. 186, 1 s.) har Eric Anthoni utgivit en avhandling, vars innehåll till stor del har personhistoriskt intresse. Ett inledningskapitel ger sålunda en orienterande översikt av det finska frälsets medlemmar i slutet av det sextonde seklet med ingående uppgifter om bl. a. godsinnehav och därav beroende förmögenhetsvillkor och ekonomiska intressesatsar, som därmed tillerkännas ett icke alltid tillräckligt beaktat men icke desto mindre betydelsefullt värde för bedömandet av också politiska ställningstaganden. En åtföljande tabell över ett femtiotal finska frälsemäns godsbesittningar omkring 1599, vari meddelanden lämnas även om antalet underlydande landbönder och dessas utbredning i de skilda landskapen samt i vissa fall om sätesgårdarnas utsädeskvantiteter, må framhåvas som en bekväm hjälpreda, vilken bör bliva till gagn både i sig själv och som inkörsport för mera ingående studier. Många av här omnämnda personer stodo i nära släktförbindelser med adeln i den västra rikshalvan, där flera f. ö. icke heller saknade jordagods, och det är jämväl ur denna synpunkt av vikt att icke släppa kännedomen om de finska förhållandena ur sikte, om man vill uppnå full förståelse av ståndets ställning inom riket i gemen. — I fortsättningen får förf. tillfälle att framlägga biografiska analyser i samband med skildringen av de orosfyllda händelserna under åren 1594—1598, varvid motsatserna mellan vänner och antagonister till riksmarsken Claes Fleming tråda klart till synes. Förf. understryker, att de sistnämnda till stor del voro att söka bland medlemmarna av högadeln (bl. a. marskens namnfränder), som dock i Finland utgjorde blott ett fåtal. Saken fick sin belysning genom de av hertig Karl efter hans seger föranstaltade massavrättningarna, vilka i motsats till vad som skedde i Sverige huvudsakligen drabbade mera lågättat folk. Rörande detaljer i listorna över de avlivade, som gå igen huvudsakligen på uppgifter hämtade ur »Hertig Carls slaktarebänk» o. d. källor, har förf. gjort rättelser och tillägg.

Aqut.

Oxenstiernalitteratur.

De akademiska avhandlingar med historiskt innehåll, som under senare tid sett dagen, hava i anmärkningsvärt antal haft biografiska ämnen. Denna personhistoriska inriktning, som från vår tidskrifts speciella synpunkt självfallet är glädjande, har emellertid åtföljts av en tendens, som måste betecknas som mindre lycklig. Nästan undantagslöst hava nämligen vederbörande författare icke funnit det opportunt att genomföra skildringen av sina hjältars hela liv och verksamhet, utan stannat vid ett längre eller kortare avsnitt av den biografierades levnadslopp, som på detta sätt knappast kan giva en fullständig bild av karaktär och gärning. Saken sammanhänger med den utomordentliga detaljrikedom, som utmärker våra dagars forskning, och som måhända i ett flertal fall omöjliggjort arbetets fullföljande inom ramen för ett akademiskt specimen. Den ominösa etta, som enligt vedertagen vana ofta åsättes nu åsyftade undersökningar, åligger i varje fall auktor en förpliktelse till fortsättning, som kan bli betungande nog. I motsatt fall kan detta leda till, att ett kanske eljes även för andra lockande ämne anses vara »vikt» och som sådant icke riktigt passande att angripa. Och även om så skulle ske, blir helhetsbilden lätt äventyrad, när en annan tager vid, där den förste slutat. Dessa synpunkter gälla emellertid normalfallen, från vilka visserligen undantag givas. Till dessa kan man med skäl räkna teckningar av regenter och sådana ledande personligheter, vilkas banor sammanfalla med tidens allmänna historia, som får antagas vara tillräckligt bekant för att kunna bilda stommen till händelseförloppet. En ingående skildring av de sistnämndes förhållanden även under en mera begränsad period behöver icke på samma sätt som en stympad biografi över en man i mera blygsam ställning innebära något ofullgånget, men kan kasta ett klarare ljus även över kringliggande partier och giva en fördjupad insikt om livsgärningen i dess helhet. Detta gäller icke minst, om teckningen rör sig om vederbörandes ungdomshistoria, vilken ofta ger nyckeln till hans blivande öden, men vars enskildheter ej sällan bruka ligga förborgade i dunkel, om ej särskilda efterforskningar bringat klarhet i förhållandena. Åtminstone två exempel på dylika ungdomsbiografier föreligga i årets bokskörd. Det ena är den teckning av Gustaf III före hans tronbestigning, som omnämnes på annat ställe i denna tidskrift, och det andra är den i Stockholm nyligen ventilerade avhandlingen av Wilhelm Tham, som bär titeln *Axel Oxenstierna, hans ungdom och verksamhet intill år 1612* (Sthlm 1935, st. 8:o, xxxiv, 323, (I) s. + 1 blad rättelser). Med rätta framhåller förf. i förordet, att en biografi över den store rikskansleren länge varit ett önskemål, som icke ännu blivit förverkligat, men att orsaken därtill varit och är ämnets övermäktigt stora svårigheter, till vilkas bemästrande ej blott erfordras en kapacitet av ovanliga mått, utan även ännu ej verkställda »ingående specialundersökningar över skilda områden av Oxenstiernas alltomfattande verksamhet», vilka »i främsta rummet måste taga fasta på händelsernas förlopp och

sammanhang. Föreliggande avhandling avser att på ett sådant område utgöra en dylik undersökning. Den har ägnats åt Axel Oxenstiernas ungdomsår och studietid samt åt hans verksamhet före den tidpunkt, då han — icke ännu 29 år fyllda — kallades till Sveriges rikets kansler». Ehuru källor ingalunda saknas, varom ett särdeles givande inledningskapitel och hela avhandlingen tillfyllest vittna, kan med fog sägas, att kunskapen om den unge ädlingens utbildning och hans begynnande roll i svenskt statsliv hittills varit ganska ofullkomlig, något som bl. a. tagit sig uttryck i »de stundom överdrivna föreställningarne om hans betydelse under Carl IX:s tid». En verklig förtjänst har förf. därför inlagt genom att »definitivt avgränsa de områden, inom vilka Oxenstierna denna tid varit verksam», i stället för att falla för frestelsen att som ofta skett i liknande arbeten lämna en skildring av tidens hela historia för att låta denna bilda bakgrunden till sin hjältes framträdande, även när denne haft ganska ringa kontakt med de händelser han upplevt. Det sagda belyses av vad förf. kan berätta om Oxenstiernas peregrination, om hans därunder gjorda sammanträffanden med lärare och kamrater vid olika tyska universitet samt om hans studier i skilda lärdomsgrenar. Förf. har därvid varit lycklig nog att kunna stödja sig på noggrant förda dagböcker, brev och vänskapsalbum, i vilka den unge studentens bekantskapskrets kan i detalj utläsas, och på de boklistor, vilka upprättades över den litteratur, som den sistnämnde vid olika tillfällen köpt och även medbragt vid sin återkomst till hemlandet. Allt detta ger en trovärdighet åt skildringen av studieåren, som alldeles saknats, om denna skulle baserats blott på en aldrig så ingående allmän redogörelse för tidens ledande universitetsmän och deras insatser, vilka en i Tyskland vagerande ädling presummerats skola hava tillgodogjort sig. På grund av de många konkreta upplysningarna följer man med ett helt annat intresse de strävanden, som slutligen förde den vetgirige friherren upp i katedern som respondent för icke mindre än fyra lärdomsprov i teologiska ämnen. Även om det endast var fråga om att försvara andras skrifter, ger det sagda relief åt talet om Oxenstiernas grundliga vetande i den tidens förnämsta disciplin, som då ännu hade sin aktuella betydelse för dagspolitiken och därmed för den blivande statsmannen. Som sådan startade Oxenstierna efter en tids tvekan på hösten 1604 genom sitt inträde i kanslitjänst, men det var först i december 1605 han fick sitt första uppdrag av förhandlingsnatur i konungens tjänst, och hans tid var under de därpå följande månaderna huvudsakligen ägnad fortsatta studier, som numera gällde historia och statsrätt. Det dröjde till efteråret 1606, innan han anförtroddes en diplomatisk mission i egentlig mening. Han sändes då till Mecklenburg för att föra underhandlingar angående det arv, som borde tillfalla konungens systerdotter, den unga prinsessan Margareta Elisabeth av Mecklenburg, vars giftermål i samband därmed var föremål för de intresserade parternas planer. I ett livfullt berättat kapitel får läsaren följa dels resan och dess dag för dag utståndna besvärligheter, dels de invecklade intriger, till vilka dessa spörsmål gävo anledning. Efter hemkomsten deltog Oxenstierna som bisittare i en borgrätt men synes eljest under senare delen av

1607 mestadels varit sysselsatt med enskilda affärer, vilka till följd av flera dödsfall inom den trängre släktkretsen åvilade honom att ordna som närmaste anförvant. Året därpå gifte han sig. På hösten 1608 krävde den mecklenburgiska traktaten åter hans närvaro i huvudstaden. Men i stort sett kan man säga, att Oxenstiernas verksamhet bortsett från detta visserligen besvärliga och till tiden uttänjda ärende tämligen litet anknyter till det in- och utrikespolitiska händelseförloppet. Dock hade han i någon mån deltagit i örebromötet på föråret 1608, då fråga var om adelsprivilegierna och uppgörelsen med hertig Johan, och förf. finner detta anmärkningsvärt, emedan dessa spörsmål även i det följande skulle spela en avsevärd roll, och det således hade betydelse för Oxenstiernas senare befattnin med desamma, att han från början ägnat dem uppmärksamhet. På våren 1609 fick emellertid Oxenstierna sitt andra större diplomatiska uppdrag, då han under bekvämsamma förhållanden jämte Chesnecopherus skickades till Reval, vars lösa förbindelser med Sverige Carl IX ville fastare tillknyta. Det lyckades knappast sändebuden att uppnå det åsyftade målet, men för Oxenstierna personligen blev det till gagn att på ort och ställe skaffa sig kunskap om de estländska förhållandena. Det ogynnsamma emottagande han kunnat vänta från konungens sida vid sin återkomst i oktober på grund av legationens stort sett negativa resultat undslapp han emellertid. Carl IX hade tre månader förut drabbats av det slaganfall, som för alltid skulle bryta hans kraft, och därmed hade situationen i hemlandet med ens blivit ändrad på ett sätt, som för Oxenstierna innebar hans indragande i politiken på helt andra villkor än tidigare. Från och med denna tidpunkt stod han i händelsernas brännpunkt och har i mångt och mycket satt sin prägel på de bekymmerfulla förhandlingar, som före och efter konungens död fördes rörande regeringens skötsel och den ovissa tronföljdens ordnande. Därtill kom det med Danmark utbrutna kriget, för vilket förf. vill göra Carl IX och de av honom beroende ofrälse sekreterarna med Chesnecopherus i spetsen ansvariga, något som bidrog till de sistnämndas tillbakaträngande och den aristokratiska rådskretsens ökade inflytande. Till den sistnämnda hörde numera Oxenstierna i egentlig mening, sedan han i juni 1609 (dagen ej bekant) kallats till rådsherre. I denna egenskap ställdes han i mars 1610 i spetsen för en delegation till Danmark, som skulle söka avvärja den hotande krigsfaran, något som gentemot Christian IV:s krigsiver likväl var dömt att misslyckas. När fejden sedermera bröt ut och en regering bildades för hemmaförvaltningen, intog Oxenstierna en plats i denna och kom tack vare bl. a. sina nära förbindelser med änkedrottningen att därinom utöva ett vidsträckt inflytande. Detta bibehöll han efter konungens död, och den yttre bekräftelsen på sin ställning fick han genom utnämningen till rikskansler i januari 1612. — Som man finner av ovanstående data, var det först under Carl IX:s sista tid, som Oxenstierna uppnådde den position, som direkt sammanhänge med hans mannagärning. För denna hade utbildningsåren likväl lagt grunden, och förf:s livfulla och uttömmande teckning av dessa ger en efter allt att döma pålitlig föreställning om de karaktärsegenskaper, som den frejdade

stormannen sedermera utvecklade och som möjliggjorde hans enastående karriär. Att det lyckats förf. att så väl åskådliggöra både mannen och den miljö, i vilken han uppväxte, beror givetvis på det sällsynt rika material, som stått till hans förfogande framför allt i det Oxenstiernska arkivet. Den redogörelse, som i det redan omnämnda inledningskapitlet rörande källorna lämnas för dettas öden genom tiderna, visar emellertid, att det ingalunda hållits helt intakt. Flera avsöndringar skedde, innan detsamma vid mitten av förra århundradet kom i statens ägo, och även sedan så blivit fallet, hava felaktiga arkivaliska metoder vid »ordnandet» lett till att stora delar nu äro spridda på andra samlingar än där de ursprungligen hört hemma. Det är ett gott bevis på förf:s energi, att han sökt att på skilda håll sammanleta dessa avsöndrade partier, även när de varit att finna på privata händer. Den inventering, som härigenom åstadkommits, är i och för sig en förtjänstfull gärning, som resulterat i ett mycket gott bidrag till vår arkivaliska litteratur.

*

Även från Finland kommer ett bidrag till kännedomen om Ax. Oxenstiernas förhållanden, fastän av annat slag än det ovan omnämnda. Dess titel är *Kimito friherreskap. En studie över feodal läns- och godsförvaltning* (Helsingfors 1935. 8:o. xvi, 305 s. + 2 kartor), och förf., rektor John Gardberg, har försvarat denna avhandling vid Åbo akademi. Han har med begagnande av gårds- och ortsräkenskaperna ingående skildrat friherreskapets tillkomst och privilegier samt familjen Oxenstiernas personliga beröring med friherreskapet, fogdarna och deras biträden, skatteuppbörden och förvaltningen i alla dess grenar. Detaljriikedomen är i själva verket så utomordentlig, att ett referat knappast är möjligt. Varje gård och hemman inom orten ägnas särskilda kapitel, där hushållningen in i de minsta enskildheter är klarlagd. Man får för att nämna exempel veta ej blott inventariets omfattning under skilda år, utsädet och skördarnas storlek samt resultatet av fisket, utan även huru mycket ull som erhöles av varje får och smöravkastningen av varje ko. Trots denna överväldigande detaljkunskap, som vittnar gott om fogderedovisningarnas fullständighet, får man ej riktigt klart för sig vad resultatet i ekonomiskt avseende betydde för herrskapet, om också intrycket blir, att detta ej ställde sig särdeles gynnsamt, vartill helt säkert bidrog omöjligheten annat än i undantagsfall av ett personligt övervakande. Därigenom blev beroendet av de växlande förvaltarna ödesdigert, eftersom dessa icke synas hava fyllt skäligen anspråk på förmåga och ärlighet. Vad däremot den underlydande allmogens förhållanden beträffar, njöt denna gott av det patriarkaliska förhållandet till sina husbönder, och ett av förf:s resultat kan sägas vara konstaterandet av det försämrade läge, i vilket bönderna kommo efter reduktionen. I en detalj har rec. en från förf. avvikande mening. Som bekant tillkom Kimito friherreskap 1614, men 1627 förbättrades detsamma högst väsentligt genom donation av de dittills ej förlänade delarna av Kimito socken till Axel Oxenstiernas »andre son». Det har

ypplats olika meningar om vad detta uttryck inneburit. Efter den bokstavliga tolkningen av orden, till vilken förf. ansluter sig, skulle detta så förstås, att denna del av friherreskapet tillkommit ej Gustaf Oxenstierna, som vid donationsbrevets utfärdande likvisst var åtminstone aderton år, utan dennes yngre broder Johan, som då var en yngling på endast sexton vårar. Det faktiska förhållandet var emellertid, att den förre under sin återstående korta levnad innehade avkomsten och att först efter hans död, som inträffade 1629, fadern utan avseende på någon, Johans förmenta rätt 1630 sammanslog friherreskapets båda delar under gemensam förvaltning för egen räkning. Johan kom visserligen sedermera, men först 1652, i besittning av Kimito på grund av faderns frivilliga överlåtelse, men då av hela friherreskapet och ej endast den del av detsamma, som enligt den förmenta donationsbestämmelsen skulle tillfallit honom tjugofem år tidigare. Enligt min uppfattning betydde det omstridda uttrycket från början upprättandet av en sekundogenitur, till vilken den närmast arvsberättigade hade företrädesrätt, och möjligheten av en delning, som likvisst efter 1630 aldrig kom till stånd, får antagas hava förutsatts i händelse Axel Oxenstiernas död inträffat i sönerns yngre år. Så som förhållandena utvecklade sig, ansåg sig tydligen Axel Oxenstierna i sin goda rätt, då han i mera än två decennier underlät att begagna sig av detta sätt till sonen Johans underhåll, och frågan om den ursprungliga avsikten med 1627 års brev hör följaktligen till de akademiska problemen. Dit hör för övrigt även den under givna omständigheter skäligen ointressanta frågan, om ej vid Gustafs död avseende bort fästas vid någon rätt även för »andre sonen» Erik Oxenstierna, som onekligen intog denna ställning efter 1629. Att i uttrycket inlägga en *personlig* gåva till Johan förefaller däremot omöjligt, då dennes namn ej är uttryckligt nämnt.

Aqut.

Kungl. Maj:ts Kanslis historia.

Sveriges statliga vaktmästarekår har väl näppeligen någonsin haft en ledamot med mera imponerande namn än den år 1645 anställde Gamaliel Jönsson Hök, som till på köpet förde sigill med ett hökhuvud uti. Men så tjänstgjorde han också i ett förnämt ämbetsverk, det Kanslikollegium, ur vilket det senare Kungl. Maj:ts Kansli utvecklats sig.

Till den stora sviten »Sveriges riksdag» (jfr nedan s. 185) har nu kommit ett arbete om denna märkliga institution, om *Kungl. Maj:ts Kanslis historia*, i tvenne band (Upps. 1935, 1934. Stor 8.o. VII, 374 s., ill.; 149 s., ill. Häft. kr. 6: —, 4: —) med förste bibliotekarien Oscar Wieselgren som huvudredaktör. Härtill skall snart fögas ett särskilt band om »Den svenska utrikesförvaltningens historia», som alltså icke är behandlad i det redan föreliggande arbetet. Detta har till 300-årsminnet av 1634 års regeringsform utgivits av Nordiska Administrativa Förbundet.

Del I — »Kansliets uppkomst, organisation och utveckling intill

1840» — inledes av O. Wieselgren med en »Översikt av kansliväsendets uppkomst och utveckling i äldre tider» — som följer ämnet från den romerska antiken — varpå Nils Forssell behandlar »Kansliet från Gustav II Adolf till år 1660», Arne Munthe »Kansliet under det karolinska tidevarvet», Arne Forssell »Kansliet 1720—1789» och Ragnar Liljedahl »Kansliet från 1789 intill departementalreformen». Den tidigare utkomna andra delen är skriven av Nils G. Wollin om »Kungl. Maj:ts Kanslis ämbetslokaler». Av naturliga skäl omfattar den sistnämnda mest arkitekturhistoria, men kan användas av stockholmsforskningen även i viss mån från personhistorisk synpunkt. Bl. a. är den avslutande översikten »Olika förläggningar av K. Mts Kansli» av intresse, då man vill ha reda på, var olika ämbetsmän haft sin tjänstgöring. Små causes célèbres i ämbetsverkets historia ge framställningen extra färg. Man kan här nämna skildringen (s. 41) av, då »kansliposten» Petter Löfberg ställt till bal — med rikliga inslag av huvudstadens dåtida galanta värld — i Krigsexpeditionens förmak en glad natt i april 1768 med musik av »kapelldrängen» Hesselgren. Stackars Löfberg, som likvisst varit försiktig nog att inläsa alla officiella handlingar, blev suspenderad och utkörd ur kansli-flygeln men återfick senare sin lön.

Utrymmesförhållanden ha vållat, att verkets huvuddel, bd I, icke fått något bihang med käll- och litteraturhänvisningar, vilket onekligen är skada. Emellertid måste erkännas, att avdelningsförfattarna i viss mån sökt bota på denna brist genom att då och då i löpande text ange källmaterialet. För personhistorien ger Wieselgrens relativt korta inledning samt Liljedahls avslutande kapitel minst — den senare har måst på 77 sidor sammantränga skildringen av hela reformperioden 1789—1840. Betydligt mera biografiskt lagda äro N. Forssells, A. Munthes och A. Forssells avdelningar. Dessa tre på ganska olika sätt upplagda partier äro alla synnerligen innehållsrika, värdefulla och välskrivna — Munthes det formellt mest eleganta. Det är svårt att i några korta antydningar göra rättvisa åt sådana var på sitt sätt betydande historiska studier.

I Nils Forssells avdelning, som på mycket upplysande sätt behandlar Kansliets viktiga grundläggningstid, kan även personhistorien på många vis skörda vinster. Av dominerande gestalter märkes främst den store kanslern, som betydde så mycket både för kansliets teoretiska utformning och för dess praktiska liv. En sådan detalj, som att den gamle Oxenstierna en dag hade företräde hos Kristina »ifrån kl. 7 om morgonen intill 2 e. m.», säger ganska mycket. Förf. dröjer bl. a. vid frågor som de om kansliets sociala rekrytering, om de ofrälse roll, om sekreterarsläkter. En synnerligen framträdande figur i detta kapitel är Nils Nilsson Tungel, vars bana emellertid stördes av ganska graverande tillvitelser för förskingring och egenmäktighet m. m. En karriär, som gick från kanslistposten fram till en ställning bland riksförmyndarna blev förbehållen åt Olof (Wallius) Wallenstedt. Sportelsystemet skildras ingående i Nils Forssells liksom i de följande avdelningarna.

Om anmeldaren i denna tidskrift särskilt vill framhålla Arne Munthes parti, så är det icke för att förringa de andras, utan därför, att Munthe i alldeles särskild grad lyckats väl infoga också biografiska notiser och personkaraktistiker. De små miniatyrbilder, som han på så sätt med fina penseldrag målar, återgiva ej blott dragen av kansliets personal. Man kan också peka på den sällsynt väl nyanserade teckningen av Karl XI:s och Karl XII:s personligheter och karaktärer (s. 155 f.). Bland de märkesmän, som i övrigt behandlas, står främst Magnus Gabriel De la Gardie, men en hel rad andra komma också med, t. ex. Bengt Oxenstierna, Erik Lindschöld, Carl Piper, Casten Feif, H. G. von Müllern, Olof Hermelin, Josias Cederhielm, o. s. v. För karriären blev dugligheten nu mer än förr den avgörande befordringsgrunden. Intressanta äro skildringarna av de »diskretioner», som tidens sedvänjor medförde, antingen de nu bestodo i »ett braf sobelskinnsfoder till Herr Hofrådets tjänst» eller något annat. Ibland ger förf. direkt uppgifter av värde för adelns ättartavlor; så t. ex. visar han (s. 156 f.), att Olof Hermelin torde ha stupat vid Poltava och ej, såsom eljest uppgives, ha dött i rysk fångenskap. Många ståtliga gestalter draga förbi under skildringen av kansliets högst prövande karolinska järnår. Om den gamle Nils Lillieroot sade Samuel Barck med rätta, att »sådana gubbar växa intet på kvistar». Arne Munthes studie är en guldgruva för svensk personhistoria.

På Arne Forssells lott har fallit att teckna frihetstidens och gustavianska tidens kansli fram till 1789. Även om denna undersökning har mindre av direkta personalia, så är den från andra historiska synpunkter högst givande och man ser av de intressanta antydningar om källmaterialet, som förf. meddelar, hur stoffet skulle kunnat mångfaldigt utvidgas, därest utrymmet så tillåtit. På upplysande sätt visar förf. i början, hur storhetstidens nationella kulturpolitiska tradition fortlever ännu i 1720 års kansliordning med dess bestämmelser för Antikvitetsarkivets propaganda »till Rikets heder» — det är ren och klar göticism. Även Arne Forssell ger livliga bidrag till den pikanta frågan om dusörer. Då Arvid Horn infört strängt förbud mot mutor, yttrade justitiekanslern G. Stierncrona ängsligt på Riddarhuset, att han hoppades härmed ej menades »om någon ville ge enom något nytt av året, ett dussin buteljer vin eller annat mer sådant smått!» De noggranna uppgifterna om kansliets ämbetsmän göra Arne Forssells, liksom hans medförfattares, bidrag oundgängliga vid framtida biografering av dessa herrar; egentligen är det synd, att dylika uppgifter icke också rent matrikelvis kunnat sammanföras, vilket hade varit översiktligare. Forssells stil är ofta saftigt realistisk. På tal om postala saker påpekar han, att man i protokollen kan följa postväsendet från spännande relationer om rån och mord på postiljoner till triviala gräl om postböndernas skyldigheter. En intressant bild ger förf. av protokollens ofta oerhörda ansvällning, som det upplysta »regeringssättet» medförde. Efter Gustaf III:s revolution minskas småningom kansliets makt och roll.

R. Liljedahls uppgift har såsom antytt varit ganska otack-

sam, på grund av det ringa utrymmet. Också har han i hög grad hållit sig till utvecklingens huvudlinjer, så att föga blivit över för personkarakteristiker. Intressant tecknar han eljest t. ex. de gustavianska statssekreterarnas ingalunda alltid rosenbeströdda banor. — Del I avslutas med personregister, vilket däremot saknas i andra delen.

B. H—d.

Mathias Palbitzki.

I *Mathias Palbitzki som connoisseur och tecknare* (Upps. 1934-8:o. 156 s., 1 försättspl., 56 pl., ill.) har docenten Wilhelm Nisser framlagt en biografisk och konsthistorisk studie av stort intresse. Palbitzki representerade i de svenska stormannakretsar, där han, ehuru inflyttad tysk, vann ganska gott fotfäste, en där sällsynt för att ej säga förut obefintlig typ. Det svenska 1600-talets rastlösa politiska och krigiska verksamhet hade ej plats för många, vilka som Palbitzki läto sina kulturella intressen dominera över stats-tjänstens krav. De senare försumrades visserligen ej heller av Palbitzki, som 13 gånger var sändebud till främmande hov. Ehuru denne tydligen som antikvariskt intresserad knappast höjt sig över en mera diletterantisk ståndpunkt, har hans verksamhet på detta område för vår tid ett direkt värde. Som tecknare hade han nämligen en tydlig förkärlek för ruinmotiv, och resultatet därav är ett ganska stort antal teckningar av både klassiska och svenska monument, vilka på 1600-talet befunno sig i ett tillstånd av mindre framskridet förfall än i våra dagar. Nisser har för att belysa nämnda teckningars källvärde gjort ingående analyser och kommit till det resultatet att de i pålitlighet överträffa t. ex. Dahlbergs bilder. Palbitzkis konstnärliga verk bli även föremål för en värdering ur estetisk synpunkt, varvid han insättes mot sin europeiska bakgrund. Slutresultatet blir: begåvad amatör. Det är riktigt, att Palbitzki ej nämner något i sina självbiografiska anteckningar om någon teckningsundervisning i Sorö. Det kunde väl dock ha förtjänat framhållas, att »konterfejare» där under Palbitzkis elevtid var den icke okände Abraham Wuchters. Palbitzki som connoisseur blir också underkastad en behandling, där hans konst- och konstnärsanskaffningar åt Kristina är huvudpunkten. Beträffande underhandlingarna i Rom om anställandet av en medaljgravör kan anmärkas det misstag Nisser i likhet med flera andra gjort sig skyldig till beträffande Erich Parise och som utförligt korrigerats av B. Thordeman i Numismatiska Meddelanden XXVIII. De kapitel, som författaren lyckats minst med, är skildringen av Palbitzki som diplomat. Det framhålles visserligen, att ämnet i detta sammanhang är en bisak, men då fem sidor ägnas saken skulle man kunnat kräva, att de skulle använts till en sammanfattning av de resultat forskningen kommit till på detta område. I själva verket är förhållandet nästan det motsatta. Förf. förbigår den moderna litteraturen (arbeten av t. ex. G. Jacobson, B. Fahlborg, K. G. Lundqvist och H. Bohr) fullständigt och söker sig fram

genom att i vissa fall gå till originalakterna, detta t. o. m. där dessa (som riksrådets protokoll under Kristinas regering) äro tryckta, men utan att sätta in Palbitzki's verksamhet mot dess allmänna bakgrund. Resultatet blir en säkerligen felaktig värdering av Palbitzki som diplomat och även oriktiga uppgifter. Palbitzki kom sålunda 1654 aldrig till Spanien, innan han blev hemkallad (se Jacobson, Sverige och Frankrike 1652—54, 1911), men väl är, i motsats till vad förf. påstår, instruktionen för denna resa bevarad. Den diplomatisk-historiska litteraturen ger även anvisning på material, som Nisser enligt källförteckningen ej begagnat, t. ex. en del av brevväxlingen med Kristina och med De la Gardie, en underlåtenhet som möjligen varit till men för boken. Ett annat område, där framställningen i boken råkar i kollision med modern litteratur, är frågan om Palbitzki's ekonomiska förhållanden. Nisser skildrar honom genomgående som en fattig man. Av J. A. Almquist (Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden II, 1935) får man närmast en motsatt uppfattning. Herren till Alvastra och Julita disponerade vid sin död enbart i sist nämnda socken omkr. 60 mantal. Boken avslutas med en förteckning över Palbitzki's konstnärliga *œuvre*, varav ett urval är förträffligt reproducerat, konstnärsregister (varför icke personregister?), karta över Palbitzki's resor samt ett avtryck av hans självbiografi. Här borde ha meddelats, att en stor del därav redan publicerats av A. v. Schlözer i *Schwedische Biographie II* (1768), s. 569 ff. Tryckt är även det s. 49 omnämnda odaterade brevet till Olivekrans (??) rörande en del av Palbitzki till brevtagaren skänkta mynt (ej medaljer), nämligen i E. M. Fant, *Historiola litteraturæ græcæ in Svecia* (1775—86), p. 135. Av samma verk framgår även, att Palbitzki 1660 uppehöll förbindelser med den berömda Isaac Vossius.

N. L. Rasmusson.

Karl XII.

— Frans G. Bengtsson, *Karl XII:s levnad. Till uttdraget ur Sachsen*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1935. 8:o. 466 + (1) s., pl. Häft. kr. 9: 50.

Frans Bengtssons bok har ingen medtävlare på sitt område: det finns just nu ingen modern populär framställning av Karl XII:s levnad. Detta är i och för sig egendomligt, även om det delvis beror på det ovissa problemläget i en forskning, som ännu har långt kvar, innan någon vetenskapligt motiverad helhetsbild kan kristalliseras ut ur detaljstudier och kämpande hypoteser. Men under rådande förhållanden är det i varje fall klart, att Bengtssons volym får mycket stor betydelse för den intresserade publikens kunskaper och meningar i ämnet. Redan detta är ett skäl att underkasta den en närmare granskning.

Boken måste naturligtvis dömas efter sin art; den har givetvis ingen förutsättning — och avser icke heller — att lösa de väsentliga

problemen eller att ge någon slutgiltig teckning av ämnet. Även för den mest lysande psykologiska tolkningskonst vore någonting sådant otänkbart, eftersom de fakta, som skola tolkas, till stor del äro outredda och icke kunna bringas i dagen på någon annan väg än genom fortsatt tålmodig och metodisk insamling och prövning av källorna. Frans Bengtssons arbete vill icke heller vara någon vetenskaplig sammanfattning av forskningens resultat. Den är ett högeligen personligt och till stor del skönlitterärt präglat verk, på en gång ett slags konstnärligt utformad krönika och ett slags nonchalant men icke alldeles likgiltigt middagskonversation om karolinsk egenart och karolinsk historia. Det finns högre litteraturarter, men de här antydda äro ju inte i och för sig otillbörliga, bara man håller linjerna klara.

Det krönikeartade, berättande, inslaget i boken har åtskillig tjustning; särskild de skickligt infogade glimtarna av enskilda karolinska människoöden ge mycket både av det pittoreska och det ödesbetonat tragiska i tidens väsen; serien av »Karolinska krigares dagböcker» har naturligtvis här varit förf. en guldgruva. Men man kan fråga sig, om inte uppgiften att skriva en Karl XII:s historia i ordnad tidsföljd har ställt honom inför alltför besvärande konventionella krav; han har varit tvungen att relatera en del ting, som varit allmänt bekanta, och en del andra, som strängt taget legat utanför hans kompetensområde, och resultatet har blivit en nervös ängslan för att inte vara tillräckligt kvick och originell. Detta har ibland haft säregna följder för språk och stil. Den holsteinska frågan är ju föga tacksam som konstnärligt motiv, men att, som förf. gör på s. 83, likna kungen av Danmark vid prinsessan på ärten och tillägga att »hans ärt hette Holstein-Gottorp», det måste ändå betecknas som en väl anspråkslös populariseringskonst. Ännu mer tröttande äro författarens försök att liva upp det hela med vidlyftiga filosofiska betraktelser. En sådan är den utläggning om »ryktbarhetens bubbla», som finns på s. 104 ff.; förf:s erinringar, att bubblan ifråga »värmer föga när elden falnat» eller att den inte duger »att göra smörgås av eller sätta på bank» höra väl, liksom hans vision av den unge Luculus, som »med trötta legioner letade efter ryktets bubbla bland armeniska berg», närmast hemma inom pekoralistiken. Det karolinska skådespelet är tillräckligt stort och gripande på egen hand utan att behöva hjälpas upp med sådana konststycken, och om Karl XII inte är lätt att avbilda i något material, så är han allra minst till sin fördel i marsipan och spunnet socker.

Också i det skapliga lockas förf. ibland ut på vådliga äventyr. Hans skildring av de svenska bönderna (s. 53 ff.) är t. ex. ett besynnerligt fyrverkeri med ord, präglad av något slags estetiskt glädjerus över häxprocesser och knivskärningar och andra enligt förf:s mening behagliga ting och därtill bemängt med litet naivt 1800-talsmässiga funderingar om de av ålder självägande böndernas naturliga lycka och samvetsfrid. Här om någonsin kunde väl fakta ha fått tala enkelt och utan påbättring; det är typiskt att i hela stycket sägs inte ett ord om förhållandet till adeln och inte ett ord om 1690-talets missväxtår. Dilettantisk är också teckningen av Sveriges konflikt med

kejsaren 1707. Liksom Ernst Carlson på sin tid förklarade krisen helt enkelt ur Karl XII:s personliga halsstarrighet, söker Bengtsson dess grund i motsvarande habsburgska lynnnesdrag; att båda parter under föregående år pressats fram till en ganska bister politisk mot-sättning och att omsorgen om de schlesiska protestanterna efter tidens begrepp var ett stycke realpolitik, ett led i de protestantiska furstestaternas kamp mot kejsaren samt i Sveriges och Preussens rivalitet om ledningen bland de protestantiske, det kan ändå inte alldeles förbises, om inte skildring och omdömen skola hänga i luften. Så lätt-tillgänglig litteratur som Brulins uppsatser i HT 1908 och 1909 kunde väl ha befriat förf. från att prata i vädret. Personliga omdömen kunna likaså vara påfallande slarviga och lättköpta. Så är det utan tvivel mera effektivt än sakligt berättigat att teckna Piper som något slags Sancho Panza vid sidan av Karl XII-Don Quijote, och ut-läggningen av Pipers mutaffärer (s. 413 f.) med slutomdömet, att »det är ganska svårt att föreställa sig någon art av omoraliskt geschäft som står lägre», kan väl betecknas som lindrigt sagt onyanserad. Tidens kanslivanor äro ju alltid svåra att bedöma utan anakronism; dessutom kunde väl någon hänsyn ha ägnats åt den bild, som skymtar i S. E. Brings notiser i HT 1909 och som framhäver Pipers högdragna otillgänglighet för *utländska* mutor; att avfärda honom som något slags enklare skojare är och förblir orimligt, och även om förf. stöder sina teser med aldrig så vackra poetiska citat, så ge de ju strängt taget inte något stöd i sakfrågan.

Om förf:s krönika många gånger är både gripande och fotad på aktningvärd beläsenhet, så är den alltså å andra sidan allt annat än fullgängen; den är icke något enhetligt konstverk och den ger någon gång svävande besked även i elementära sakfrågor.

Författarens synpunkter på det egentliga Karl XII-problemet uppvisa samma blandning av nonchalans och utmärkta författargåvor. I sina bästa stunder ger hans framställning just den behållning, som man kan få av ett fritt samtal med en intelligent, fördomsfri och icke okunnig resonör. Åtskilliga psykologiska detaljer äro slående riktigt iakttagna; både vacker och sann är den framställning (s. 171 f.), som utgår från Karls bristande fallenhet för retorik. Här möter man en ganska tänkvärd variation av Heidenstams anmärkning, att Karls tragik är »mindre romantisk än antik och icke musikalisk utan skulptural». Man kunde bara ha önskat ett rikligare utnyttjande av Ragnar Josephsons synpunkter i hans monumentala Tessinbok med dess antydning om det avsiktligt stiliserade i den enkla krigaruppsyn, som Karl XII visade för världen.

Bengtsson framhäver för övrigt med stor skärpa de irrationella mänskliga bevekelsegrunderna i Karls handlande. Stimulerande är hans ironi mot alla försök att ta Karls fredsvilja för given och med utgångspunkt därifrån bevisa, att ett fredsslut under hans tidigare år hade varit ogenomförbart även för den fridsammaste. Karl XII var nu en gång föga pacifistiskt sinnad; om man sedan skall förklara detta helt enkelt med förf:s omdöme — som i sak rätt väl sammanfaller med det carlsonska »Slås ville han gerna» — eller om man

i det historiska verklighetssinnet's namn skall drivas till mera komplicerade motiveringar, det blir visserligen en annan fråga.

F. ö. må två saker påpekas. Den ena är, att förf. orättvist schematiserar den hjärneska skolans inställning. Harald Hjärne själv, som en gång på sin ålderdom framhöll, att Karl XII:s diplomatiska begåvning »var vida underlägsen hans fienders och även hans tjänares och vänners» (KFÅ 1919, s. 112), ville minst av allt — som förf. tycks tro — framställa konungen som något ofelbart och själlöst politiskt urverk. Om den moderna inställningen vittnar t. ex. Hjärnelärjungen Nils Herlitz' besinningsfulla studie i Nordisk tidskrift 1932, som just utvecklar kravet på psykologiska synpunkter och erinrar om, att dessa av praktiska skäl fått stå tillbaka under en tid av vägröjande forskning bland de realpolitiska fakta. En del av förf:s polemik lär därför vara polemik utan motståndare.

För det andra må erinras om, att förf:s allmänna utgångspunkt aldrig lär kunna räcka till för en verkligen realistisk Karl XII-tolkning. Han ser konungen ur en — i och för sig naturligtvis tillåtlig — rent estetisk synpunkt, och han är ofta mycket likgiltig för de verkliga plikter och uppgifter med vilka också hjältar ha att brottas; därför står han också kallsinnig mot alla försök att utfinna ett klart politiskt sammanhang i Karl XII:s handlande. Förf:s ofta uttalade förakt för moderna frågor och realiteter gör inte saken bättre, ty den karolinska tidens historia blir liksom all annan historia blek och ointressant, om man inte ser den som ett led i en alltjämt fortgående, aktuell verklighet. Om man skildrar Karl XII utan hänsyn till det rikshistoriska sammanhang, där han var ställd, då blir man också dömd att teckna honom utan insikt om, vad som var hans egentliga yrke och hans självklara patos. Därmed bli all skicklighet, all skarpögd intelligens och lekande stilkonst till slut otillräckliga; personlighetens egentliga spänning och egentliga problem kan knappast ens antydvas. Frans G. Bengtssons bok är på många sätt fascinerande, den ger både uppslag och andlig stimulans, och den är — som alla verk av denne författare — fängslande som rent litterärt dokument. Sedd ur synpunkten av sin sakliga funktion, som biografi över Karl XII, måste den betecknas som skäligen obetydlig.

Utstyrseln är ypperlig. Men man ville gärna se så vanliga namn som Leszczyński och Kalisz någorlunda rätt stavade (alltså icke Leczinski och Kalicz).

Karl-Gustaf Hildebrand.

Svensk kyrkohistoria 1680—1772.

Svenska kyrkans historia från och med det karolinska enväldet fram till den gustavianska statsvälvningen har tidigare bearbetats i en rad banbrytande arbeten av särskilt E. Linderholm, M. Lamm, O. Holmdahl, E. Liedgren och N. Jacobsson. Däremot har en sammanfattande översikt av detta ytterst betydelsefulla skede saknats. Tvenne sådana, en mer kronologiskt och sakligt begränsad samt en allmän, ha

vi nu erhållit av Hilding Pleijels hand. Den ena är *Der schwedische Pietismus in seinen Beziehungen zu Deutschland. Eine kirchengeschichtliche Untersuchung* (Lunds univ:s årsskr., ny följd, avd. I, bd 31, nr 4. Lund 1935. 8:o. 236 s. Häft. kr. 8:—). Den andra ingår i det av Pleijel och Hj. Holmquist redigerade stora standardverket *Svenska kyrkans historia* (jfr PHT 1933, s. 187) som del V med titeln *Karolinsk kyrkofromhet, pietism och herrnhutism 1680—1772* (Sthlm, tr. i Upps., Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1935. 8:o. 637 s. Häft. kr. 14:—). Förhållandet mellan dessa båda arbeten är, att det tyskspråkiga (sist utkomna) utgör en förberedande specialundersökning, vars resultat sedan refereras för motsvarande partier i den större kyrkohistorien. I studien över pietismen och Tyskland, som har full apparat med noter, kan Pleijel framlägga högst intressanta forskningsresultat hämtade ur bl. a. tyska arkiv i Halle och Berlin, särskilt rörande Francke och hans krets. Bandet i den svenska kyrkohistorien är visserligen skrivet som löpande text utan nottecken, men förf. fogar därtill ett mycket utförligt parti (s. 553—625) med redogörelse för källor och litteratur. Liksom V. Wigert på sin tid gjorde i studien om Erik XIV, har Pleijel här tekniskt anordnat anmärkningarna så, att han anger sidan och därpå den plats på sidan, som noten gäller, vilket är en förträfflig metod. Denna apparat, som likaledes har hänvisningar till arkivaliskt material, ger arbetet ett än större vetenskapligt värde. Till fackvetenskaplig kritik av Pleijels båda arbeten är anmeldaren ej kompetent. Men ett försök till referat av de betydelsefulla översikterna må här göras.

Den ortodoxa karolinska enhetskyrkan på nationell grundval satt efter kyrkolagen 1686 ännu i orubbat bo, karakteriserad av institutionalistiska, legalistiska och intellektualistiska drag. För en innerligare religiositet fanns dock en säkerhetsventil i den Arndtska mystiken med anor från förreformatorisk tid. Bredvid kyrkan frodades också en primitiv folkfromhet med tro på under och uppenbarelser genom syner och drömmar samt ständig kamp genom divinatorisk eller operativ magi mot ondskans makter — häxerprocessernas tid var ju ej alldeles förbi. Pleijel visar i sina båda arbeten, hur denna karolinska enhetskyrka uppluckras genom i första hand pietismen — en process av oerhörd betydelse för framtida utveckling. Förf. följer de pietistiska rörelserna alltifrån de vaga förbindelserna mellan Spener och Ulrika Eleonora d. ä. Namnet pietister torde i Sverige förekomma första gången i ett brev 1690 från Eric Odhelius (Odelstierna) till Urban Hjärne. Vida starkare än genom Spener blev det tyska inflytande, som utgick från August Hermann Francke i Halle. Genom svenskars studiebesök i Halle och genom tyska huslärares anställningar i Sverige (med tyska församlingen i Karlskrona som infallsport) spridde sig denna pietism, särskilt sedan Francke genom sitt besök hos Karl XII:s närmaste omgivning i Altranstädt 1707 lyckats minska det misstänksamma motståndet. Denna äldre, konservativa pietism var dogmatiskt ortodox, men visade sig i en subjektivt orienterad religiositet, konventiklar och småningom allvarligt hot mot kyrkans institutionella anordning. Förf. har nedlagt mycken möda också

på de biografiska partierna. Man möter där både de stora kyrkofigu-
 rerna från Karlatiden — Olof Svebilius, Eric Benzelius d. ä., C.
 Hahn, Spegel, Svedberg, o. s. v. — samt pietismens män, sådana som
 kamrer Elias (Wolker, adl.) von Walcker assessorn Georg Lybecker
 och lagman Jonas Rothåf. En i Halle förvarad förteckning från
 1710 över »christliche Freunde» i Sverige, avtryckt i Pleijels tyska
 bok, är härvid av stort intresse. I denna lista möter man även Eric
 Benzelius d. y. Ett särskilt stort, också biografiskt värde har förf:s
 studier angående de fångna karolinernas omvändelser. Även dessas
 förbindelser med Halle kan Pleijel belysa med nya tyska arkivfynd.
 Särskilt gäller detta en så betydande man som Josias Cederhielm,
 vars brev till Francke, t. ex. efter Cederhielms riksrådsutnämning
 1723, äro högst intressanta. Man gör här den reflexionen, att pietis-
 men genom den nära förbindelsen med och beroendet av Halle fak-
 tiskt blev i så måtto en parallell till medeltidens katolicism, att svenskt
 fromhetsliv nu åter fann sitt högre centrum utanför landets egna
 gränser, i skarp motsats till förhållandet under den avgränsat natio-
 nella enhetskyrkans allenastyrelse. Bland bilagorna i den tyska av-
 handlingen trycker Pleijel bl. a. ett brev från 1724 från karolinen
 överste Carl Pereswetoff-Morath till C. F. von Wreech med kultur-
 historiskt givande norrländsskildring, där bl. a. den bekante prosten
 Nils Grubb i Umeå figurerar. Karolinernas hemkomst och särskilt
 Cederhielms upphöjelse gjorde pietismen till kyrkopolitisk maktfak-
 tor. Anloppet till förmån för ett »consistorium generale» tillbakaslogs
 dock genom Arvid Horn av inrepolitiska skäl (bl. a. motsättningen
 till Cederhielm och det holsteinska partiet), varvid Eric Benzelius
 d. y. visade sig icke vilja offra kyrkoledningens intressen. Konven-
 tikelplakatet 1726, Cederhielms fall och Franckes död 1727 bröto den
 äldre pietismens makt. Den ende, som fortfor att brevväxla med
 Halle var Herman Schröder, slutligen biskop i Kalmar. Sympto-
 matisk betydelse fick det av Cederhielm genomdrivna toleransstadgan-
 det för de reformerta. Förf. behandlar också i sina böcker den radi-
 kala pietismen. Både i fråga om Peter Schæfer (se E. Hedins värde-
 fulla studie i PHT 1928) och J. C. Dippel ger Pleijel mycket nytt,
 såväl ur svenskt som tyskt arkivmaterial. Sven Rosén, Tolstadius
 och A. C. Rutström skildras givetvis också ingående. Från biogra-
 fisk-historisk synpunkt kan man påpeka förf:s observation, att de pie-
 tistiska självbetraktelserna också manifesteras i skriftlig form, bl. a.
 genom självbiografier, vilkas framväxt därigenom befordras. Mindre
 tillgodosedd är hos Pleijel historien om kyrkans och kyrkomännens
 konfrontation med den nya världsbild, som bl. a. naturvetenskapens
 framsteg gav. Det teologiska trakasserandet av astronomen Nils Cel-
 sius (nu nätt och jämnt antytt) samt Johan Browallius' misslyckade
 försök att hävda bibliska synpunkter i vattuminskingsfrågan hade
 t. ex. förtjänat utförligt referat, liksom Browallius, såsom i många
 hänseenden typisk frihetstidsprelat, även eljest hade bort omnämnas,
 vilket emellertid ej synes ha skett. I den större översikten medtar förf.
 herrnhutismens intåg i landet och de nya utländska förbindelser, som
 blevo en följd därav. Ett särskilt kapitel behandlar Swedenborg, liksom

Linnés religiositet belyses. Av den begynnande upplysningsteologiën kommer i denna del blott en första begynnelse till synes. Pleijels båda arbeten äro försedda med förträffliga personregister, det större därtill väl illustrerat. Genom dessa studier, ej minst den större översikten i »Svenska kyrkans historia», har vår historiska litteratur på hithörande områden fått särdeles välkomna och betydelsefulla tillskott.

B. H—d.

Gustav III som kronprins.

— Beth Hennings, *Gustav III som kronprins*. Sthlm, Hugo Gebers förl., 1935. 8:o. 451 s., 4 pl. Häft. kr. 13: 50.

Känd och välkänd för en bredare allmänhet genom en rad färgrika och livfullt hållna bilder av historiska personligheter företrädesvis från 1700-talet har fil. lic. Beth Hennings i en diger volym om Gustav III som kronprins framlagt huvudparten av sitt vetande om sin älsklingshjäلتes ungdom. Den historiskt och personhistoriskt intresserade konfronteras här med ett vidlyftigt och delvis nytt material, vilket torde bli av stor betydelse för den renoverade Gustav III:s-bild, som alltmer av behovet påkallas.

Förvisso givas flera sätt att skriva Gustav III:s historia före tronbestigningen. *Ett* hade varit att samla framställningen kring hans stora politiska ungdomsbragd — ingripandet i 1768—69 års tilldragelser och sålunda utfylla en av tidigare forskare i denna tidsskrift med varsam men säker hand dragen kontur — *ett annat* att forma avhandlingen till en framställning av förhållandet mellan mor och son; det kan ju icke råda tvivel om att Lovisa Ulrika var kvinnan i Gustavs liv. — Förf:n har icke valt någotdera av dessa sätt utan i stället, med uppgivande av det stramare greppet på den svårösta uppgiften, givit en rad av som det förefaller undertecknad understundom rätt löst sammanfogade kapitel ur Gustavs uppväxtår, där den kvalitativa tyngdpunkten onekligen förlagts till de tidigare åren, vilka behandlats ur renodlat pedagogisk-historisk synvinkel. I de fem första kapitlen skildras sålunda med en mångfald detaljer de späda barnaåren under Tessins färla, den ställning riksdagen 1755—56 intog till prins Gustavs »uppfostringsverk», studieåren under ledning av Tessins efterträdare Carl Fredrik Scheffer samt den begynnande brytningstiden. »Jämför man», sammanfattar förf:n det resultat hon kommer till, »den undervisning Gustav fick med den en yngling erhöi i dåtidens gymnasier, finner man, att den i vissa fall är denna underlägsen, framför allt i fråga om de klassiska språken, i andra avgjort överlägsen, framför allt i franska, historia, morallära, natur-, folk- och statsrätt. Jämför man den med den privatundervisning, som de dåtida adelsynglingarna meddelades av informatorer, torde den få betraktas som ganska, i vissa fall mycket grundlig.»

Avhandlingens mittparti upptages av en skildring av kronprinsens enskilda liv under 1760-talet, ett försök till analys av hans personlighet och en värdesättning av hans studier, militära utbildning,

verksamhet som universitetskansler (säkerligen rätt överskattad) samt författarskap, liksom även två kapitel om Gustavs förhållande till sina föräldrar, syskon och vänner samt äktenskap år 1766. Åtskilliga invändningar av övervägande metodisk art skulle nog kunna resas här, men att närmare utföra dem skulle leda för långt. Övertygande förefalla knappast de i kapitlet om Gustavs studier och militära utbildning framdragna exemplen på att hans insikter i militära ting »inte kunna ha varit så föraktliga som man förut velat göra gällande»: enligt en omdömesgill samtida (den unge löjtnanten vid arméns flotta Carl August Ehrensvärd) uppträdde Gustav och hans bröder vid 1768 års stora »campement» på Ladugårdsgårde som »värlartade Barn».

Som avslutning följa fyra digra kapitel om Gustavs politiska utveckling under åren 1762—67, revolutionsplanerna 1768, hans insats i det politiska spelet 1769 och resan till Paris året därefter. Betecknande för framställningen är här en stundom väl snävt litteraturhistorisk inriktning. Som en renodlat litteraturhistorisk kuriositet anföres sålunda Gustavs citat (i en dagboksanteckning år 1769) ur Rousseaus Nouvelle Héloïse, men förf:n förbiser att sammanhanget, vari citatet förekommer, ger det mer än en blott litteraturhistorisk märkvärdighet. Det föregås av en levande skildring av den panik, som den 19 januari 1769 utbröt i riksrådet vid underrättelsen om ett upplopp i Stockholm; i rädslan, »som frammanade giganter», började man rådsla om bästa medlen att bekämpa den förestående revolutionen, då det hela visade sig vara falskt alarm. Det är härtill Gustav fogar den skräckslaget yrande St.-Preux's utrop: »Où veux-tu fuir? Le fantôme est au fond de ton coeur.» Det hade ej skadat att här påpeka huru väl de från Rousseau lånade orden måla prinsens segervisshet efter hans framgångsrika ingripande vid kuppen i rådet månaden dessförinnan. Den vanmakt rådsregeringen visade, blottade då för Gustav murkenheten i regeringsättet. Vägen låg banad för den revolution han utan blodspillan genomförde fyra år senare.

Den vackert illustrerade avhandlingen — porträttet på sid. 328 föreställer hertig de Praslin, icke, som angives, den till sitt yttre vida oansenligare kusinen hertig de Choiseul — avslutas med ett personregister, som nog kunnat vara omsorgsfullare utarbetat. Hedvig Elisabeth Charlotta förekommer både som prinsessan Hedvig Charlotta av Holstein och som drottning av Sverige. På sid. 318 säges — man förstår ej klart, om det är ett samtida brev, som citeras — att Lovisa Ulrika förtror sig åt »underhuggare som Hasenkampf, Nordenankar och Rocque i sin garderob», och i dithörande not förmodas Hasenkampf vara »identisk med lagman J. Chr. H., kommandörkapten och lärare i sjömansyrket hos prins Karl». Om Nordenankar meddelas vidare å sid. 448, att han var »kapten, senare general». Allt detta är felaktigt. Av de tre herrarna torde endast Rocque ha tillhört drottningens garderob. Hasenkampf var sedan 1760 kammarherre hos Adolf Fredrik och hade blott lagmans fullmakt. Han var alls ej sjöofficer eller lärare i sjömansyrket för prins Karl. Det var i stället Johan Nordenankar, vilken »underhuggare» året förut blivit generaladjutant vid örlogsflottan och senare slutade som vice

amiral — icke general! Ordensbiskopen frih. Taube hette Carl Edvard, ej Carl Evert.

Med berömvärd vetenskaplig ambition har Beth Hennings givit sig i kast med en uppgift av särdeles vansklig art. Måhända hade den kunnat lösas annorlunda med ett suveränare behärskande av den historiska tekniken, med djupare inlevelse även i epokens rent politiska liv. Ty Gustav III var mer än en »tolerant fridsfurste» efter bästa litterära modell. Han var först och sist en av de eminentaste politiska begåvningar, som burit Sveriges krona; måhända kommer därför hans politiska insats att kongenialt skildras först av en med honom befyndad, i en likartad miljö danad ande. Med alla ovan antydda brister och förtjänster, bland vilka senare främst må lovordas ett utpräglat sinne för den målande kulturhistoriska detaljen, har Beth Hennings dock givit ett bidrag av värde till Gustavs historia, ett incitament till den stora, moderna Gustav III-biografi, som vi alltjämt vänta på.

C. F. Palmstierna.

Karl Johan och hans medhjälpare 1813.

Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon från landstigningen i Stralsund till stilleståndet i Rendsburg. Akad. avh. av Torvald T:son Höjer. Upps. 1935. 8:o. XLII + 422 s. Kr. 10:—.

Med Höjers ovanstående, brett lagda skildring av Karl Johans politik från början av juli 1813 till slutet av s. å. har Karl Johans litteraturen riktats med ett högst betydelsefullt arbete. Tack vare ett noggrant inträngande i den hart när oöverskådliga tryckta litteraturen och ett samvetsgrant och kritiskt utnyttjande av såväl redan förut använt som nytt källmaterial har Höjer spritt ljus över många dunkla punkter i denna tids invecklade förhållanden och över huvud taget givit oss det värdefullaste arbete, som hittills skrivits om Karl Johans politiska verksamhet under denna period. Av själva ämnets natur följer, att det har betydelse både för den svenska och den allmänna historien, men även betraktat från rent personhistorisk synpunkt har det åtskilligt av värde att skänka.

Först och främst gäller detta skaparen av och huvudaktören i det politiska system, som grundlagts 1812, Karl Johan själv. Så skilda som omdömena om honom och hans livsverk varit och alltjämt äro, måste givetvis varje verkligt historiskt arbete härom mottagas med tacksamhet. Det har redan förut visat sig, att Karl Johan ej förlorar på ett *objektivt* bedömande, och Höjers avhandling bekräftar denna åsikt. Den är hälsosamt fri från förutfattade meningar och känslösynpunkter i panegyrisk eller hatfull riktning och skiljer sig därigenom fördelaktigt från de flesta arbeten, både utländska och inhemska, som skrivits om denna period. Medan Karl Johans insatser för koalitionen bildande redan förut blivit klarlagda, skildras här den utomordentligt viktiga roll han spelat vid Napoleons besegrande i Tyskland och hans verksamhet fram till Kiofreden. De motsättningar,

som från början funnits mellan honom och hans bundsförvanter och som skärptes efter Österrikes anslutning till koalitionen, gjorde hans ställning synnerligen svår. Å ena sidan måste han taga hänsyn till sina allierades önskemål, å den andra till sitt nya fosterlands intressen, och hårtill kommo rent personliga strävanden, som stundom bröto sig mot de övriga. Av mycket stort intresse är skildringen av hans sega kamp med den sluge och hänsynslöse Metternich. Att kronprinsen mer än en gång begick svåra misstag, är redan känt. Såsom särskilt påtagliga svagheter i hans lysande utrustning framhåller förf. hans stundom överdrivna och oförsiktiga yttranden, projektmakeri och böjelse för intriger, obeslutsamhet i kritiska situationer och en viss fåfänga, allt egenskaper, som tydligt framträda under hela hans levnadslopp. Att Sverige till slut lyckades vinna Norge, trots den farliga situation, som utvecklades efter slaget vid Leipzig, är emellertid så gott som uteslutande Karl Johans förtjänst.

Vid sidan av kronprinsens överlägsna personlighet framstå de flesta av hans medhjälpare i det diplomatiska arbetet som medelmåttiga eller rent av undermåliga redskap för hans vilja. Det främsta undantaget utgör hovkanslern Gustaf af Wetterstedt, vilken förf. karakteriserar som »en verkligt förstklassig medhjälpare». I det tidsavsnitt, som avhandlingen omfattar, framstår dennes diplomatiska förmåga främst vid de besvärliga underhandlingarna med de allierade makterna i Frankfurt 19 nov.—13 dec. Hans intagande och älskvärda väsen gjorde honom särskilt lämpad att spela medlarens roll i de ofta upprörda situationerna. Att han utövat ett förmånligt och stundom rätt betydande inflytande på kronprinsens åtgärder, framgår av förf:s framställning. Gentemot den allmänna uppfattningen av Wetterstedt som en vek, för att icke säga karaktärssvag person hävdar förf. hans energi och mod vid obehagliga underhandlingar och en viss självständighet i hållning och åsikter. I jämförelse med honom spelade den svenske utrikesstatsministern Lars v. Engeström en högst undanskymd roll i det diplomatiska spelet under denna period.

Av de övriga svenska diplomaterna voro onekligen bröderna Löwenhielm och v. Rehausen de mest framstående. Carl Löwenhielm, som var akkrediterad hos tsaren, åtnjöt med rätta kronprinsens förtroende, vilket bl. a. tog sig uttryck i den mellan dem förda direkta korrespondensen. Det var en stor fördel för den svenska diplomaten, att den under denna farofyllda tid hade en sådan erfaren och dugande representant som Löwenhielm hos den vankelmodige Alexander. Den yngre brodern, Gustaf Löwenhielm, som ofta användes i särskilda beskickningar till högkvarteret, anses av förf. ännu ej ha haft tillräcklig rutin och försiktighet men i övrigt ha varit »en idealisk diplomat». Huruvida det förstnämnda omdömet, som grundar sig på uttalanden av Carl Löwenhielm, är befogat, kan nog ifrågasättas. Att vår representant i London, G. M. v. Rehausen, väl fyllde sin uppgift, har redan tidigare varit klart ådagalagt, och förf:s ingående redogörelse för våra förbindelser med England under denna tid jävar icke denna åsikt. Han var både skicklig och plikttrogen, knöt goda förbindelser med inflytelserika personer i ledande kretsar och åtnjöt

i hög grad det brittiska kabinetts förtroende. Svagast var vårt land säkerligen företrätt på den viktiga posten vid österrikiska kejsarhovet. Såväl chargé d'affaires C. B. Hegardt som envoyén K. R. Bildt voro i ingen mån vuxna sina krävande uppgifter.

Det är en mängd intressanta personer, svenskar såväl som utlänningar, vilkas större eller mindre insatser gjort dem förtjänta av omnämmande i förf:s digra avhandling. Goda och träffande karaktéristiker givas flerstädes. Ett omsorgsfullt utarbetat personregister gör arbetet lätthanterligt ej minst för dem, som äro speciellt intresserade av personhistorisk forskning.

F. W. Morén.

Rättshistoriska kulturbilder.

Justitierådet Birger Wedbergs senaste bok *Tärningkast om liv och död* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1935 8:o. 295 s. Häft. kr. 6: 50) anges i undertiteln såsom »Rättshistoriska skisser». De innehålla emellertid icke så litet också för den personhistoriska forskaren att taga vara på. Bokens titel är hämtad från första kapitlet, som avhandlar bruket av straffprocessuell lottkastning. Det i viss mån makabra men fängslande ämnet får en intressant belysning av förf:s historiska redogörelser, som även kritiskt röja upp med den tidigare litteraturens ofta felaktiga framställningar i saken. Kapitlet »Gustav Philip Creutz som brottmålsdomare», har liksom vissa andra partier i boken, förut varit offentliggjort och då även i korthet omnämnts i denna tidskrift (PHT 1934, s. 282). Glädjande är att se litet exotisk svensk historia, såsom i skildringen av »Lag och rätt på S. Barthelemy», som starkt korrigerar och kompletterar Högströms 1888 utgivna doktorsavhandling om vår forna ö i fjärran. Vanligen träffas i svensk rättshistoria icke sådant klientel som »frie negern Jean François Leonard Le Catte», »fria kulörta kvinnan Rose» eller neger-slavarna James och Collot. Berättelsen om, hur sagde Collot en aftonstund satt på strandbryggan för att tvätta sina fötter och åt ett stycke sockerrör med fällkniv skulle varit enbart pittoresk idyll, om icke en okänd neger uppdukit och anklagat mannen i fråga för mellanhanden med en viss negress, varav så strax följde slagsmål och rabalder. Starkt juridisk karaktär ha kapitlen om »Rättegångsfullmäktiges habilitet» och »Militära ledamöter i Konungens Högsta domstol». Skildringen av »Två skilsmässor» berör inledningsvis generallöjtnanten greve Claes Horn och hans maka Brita Maria von Hauswölff samt greve Gustaf Trolle Bonde (»blinde excellensen») och hans hustru Charlotte Bonde (sedermera gift med C. H. Anckarsvärd). Men särskilt behandlar förf. skilsmässorna mellan den bekante John Hall och Constance Koskull samt mellan hovrättsrådet Gustaf Nyblæus och Hedvig Gustava Törneman. Stort kulturhistoriskt värde har historiken över »Lotterispel under Karl Johanstiden». Sin äldre kollega i Svenska Akademien justitierådet Israel Reinhold Blom ägnar förf. en studie, som rör dennes pensionering. Några kapitel behandla äventyrligt spel, döms fullbordan i livssaker och »Småplock» — den sistnämnda rubri-

ken täcker en lång rad med intressanta rättsfall eller förvaltningsfrågor. Rörande och tidstypiskt är det, då fjärdingsmanssonen Hemming Persson, som bett att få utstå straff i sin gamle, sjuke faders ställe, för denna sin ömsinhet av Gustaf III fick belöning av en silverjeton, lika med den som slagits över Vasaordens instiftande. En rad bilagor förhöjer det vetenskapliga värdet av den lärrika boken. Det hade varit praktiskt, om även ett personregister fått komma med, ty bokens galleri av människor är rikhaltigt.

B. H—d.

Viktor Rydberg.

— Olle Holmberg, *Viktor Rydbergs lyrik*. Sthlm, Albert Bonniers förlag, 1935. 8:o. 489 s. Häft. kr. 15:—.

Vänkritiken har gjort docenten Olle Holmberg en björntjänst genom att proklamera hans bok om Viktor Rydbergs lyriska diktning som ett verk tillhörande högsta rangklassen av våra moderna litteraturhistoriska monografier. Det är detsamma som att påstå, att »Viktor Rydbergs lyrik» står vid sidan om t. ex. Anton Blancks »Geijers götiska diktning» eller också Carl Santessons »Atterboms ungdomsdiktning». Blancks och Santessons arbeten äro djupgående, uttömmande vetenskapliga primärundersökningar, strängt metodiskt genomförda. Holmbergs intressanta och innehållsrika undersökning är icke ett arbete av samma slag — helt enkelt därför att författaren tydligen icke haft för avsikt att skriva en så att säga »akademisk avhandling», ett i pressen f. n. mycket illa ansett författarskap. Holmberg har velat ge den bildningssökande allmänheten en lättillgänglig, utförlig översikt över Rydbergs poetiska produktion och på samma gång belysa hans världsåskådning och hans kynne. Det är en både lockande och tacknämlig uppgift, som författaren ägnat sig åt med mycken skicklighet. Man kan bara beklaga, att hans bok är så dyr, att den måste vara oförvärlig för största delen av Viktor Rydbergs nutida läsekrets, studenterna inbegripna.

Ur personhistorisk synpunkt ger boken föga utöver vad som redan är känt genom biografiska meddelanden av Karl Warburg, Axel Forsström, Sverker Ek, Henrik Hedlund, Oscar Wieselgren, Victor Svanberg, Sven Lönborg, Ernst Brydolf m. fl., Holmbergs egna uppsatser i Föreningen Nordens årsskrift och Samlaren ej till förglömmas. Men Holmberg har sammanställt dessa vittnesbörd och notiser på ett sådant sätt, att Rydbergs kynne verkligen framträder i en annan dager än tidigare. Han hade tydligen »ett dåligt samvete» och led av att han ej gjorde rätt för sig, när han var ur stånd att arbeta med full kraft på Handelstidningens redaktion. Gång på gång kommo perioder av dagdrömmier och olust, som han ej kunde skaka av sig, och som i själva verket betecknade ett behov att få ägna sig åt den latenta skapande fantasiverksamheten. Det var med Rydberg som med Fröding, som också var tidningsman för uppehållets skull: Pegasus under öket stod inte ut. Rydbergs tungsinne och nervositet, hans självförebärl-

ser och mindervärdeskänsla tyckas ha varit nästan lika starka och långvariga som Frödings. Holmberg har delat upp sitt arbete i tjugu på det hela taget fristående kapitel eller essäer med rubriker som »Dröm och plikt», »Livsresan», »Vandringen och målet», »Natur, människoliv och evighet», »Tvivel och tro». Det är väl frågan om denna kompositionsform (och dessa titlar, som i flera fall kunnat byta plats) varit tjänlig. Författaren har ju avstått ifrån att söka ge en kronologi för Rydbergs diktning — ett par av Holmbergs data äro oriktiga —, ehuru en sådan är en nödvändig förutsättning för att kunna klarlägga hans utveckling. När därtill kommer, att kompositionen är av essäistisk karaktär, stegras svårigheten att få fram en historisk syntes av Rydbergs poetiska oeuvre. Vad man minns av boken, det är enskildheter. Själva skrivsättet verkar i samma riktning. Det tycks med avsikt förströ, föra läsaren ut till det här och det där: ett filosofiskt uttalande av I. H. Fichte, Hjalmar Brantings artiklar i Socialdemokraten, Hegels intryck av Napoleon I i Jena 1806 och mycket annat strörs in emellan de olika styckena av den analys, som Holmberg ger av »Prometeus och Ahasverus» — det är belletristiskt, pikant och underhållande, men det blir alldeles för mycket utanverk, det splittrar, det för inte in till centrum. Man önskar, att författaren borrar sig djupare in där.

Kommentarerna till Rydbergs dikter innehålla en mängd upplysningar och väl avvägda omdömen. Ett fynd är Holmbergs upptäckt, att den franska skaldinnan Antoinette Deshoulières på 1600-talet skrev en dikt, i vilken en kvinna jämför sitt liv med den porlande bäckens tillvaro och finner, att denna har den bättre lotten — medan Rydberg i »Älvan till flickan» låter älvan avundas flickan. (I parentes: Holmberg tar för givet, att älvan verkligen biktat sig, *säger* dikten's ord till flickan; jag har alltid föreställt mig flickans tal som ohörbart.) Att även Wadman gett Rydberg ett uppslag, har Holmberg gjort troligt. Kommentaren är till kanske största delen filosofisk, medan det politiska och sociala livets betydelse för denna diktning blir mindre uppmärksam. — Om dikternas litterära genesis yttrar Holmberg föga. Man kan jämföra vad han har att berätta om »Den flygande holländaren» med en instruktiv uppsats av V. Tyrenius i Samlaren 1935, som har mycket nytt att meddela.

Utrymmet medger endast ett fåtal anmärkningar. Förf. gör sig mycken möda med att förklara, varför det vart en »central tanke» hos Rydberg, att barndomen är den bästa åldern, att sedan kommer syndafallet. Detta var ju den allmänna religiösa åsikten, som Rydberg måste ha mött redan tidigt, t. ex. i J. O. Wallins psalm: »Säll du som fann din grav för åren, lik späda blomman som föll av om våren! Du i det stilla gick ned, du lilla, förrn ondskan hunnit ditt förstånd förvilla.» — Holmberg skriver: »Gunnar har i slutet av Vapensmeden ännu inte fyllt 12 år.» Och ändå står det i boken på sidan 380: »Gunnar hade tjuogoett år fyllda.» Tegnérreminiscensen i Jubelfestkantaten är så påtaglig, att den säkerligen var känd långt innan Albert Nilsson skrev om den 1913 — den finns påpekad t. ex. i mina »Svenska studier» 1910. Att Fröding inte uppskattade »Dexippos» kan icke ha »berott på att den handlade om fosterländsk frihetskamp». Fröding

hade nämligen sympatier för en så att säga folklig försvarsvilja, som synes av hans dikter »För skyttesaken» och »Hedersstandaret». Det var ett slags traditionellt deklamatoriskt patos över »Dexippos», som Fröding hade avsmak för.

Stilen är ledig, ofta konversationsmässig, ställvis nonchalant utan märkbar anledning. Överraskande nog möter man här och där tämligen misslyckade meningar och uttryck, t. ex.: »Säkerligen *ingen svensk författare, Fröding medräknad*, har så många sammansättningar som Viktor Rydberg»; »*Flesta sammansättningar* har ordet människa»; »Båda dessa motiv äro gamla hos Rydberg. Förenade hade de innan de blevo det av Rydberg blivit i Wikners Naturens förbannelse»; »Bojor, som delvis äro *grundade* i tillvarons egna lagar».

Ruben G:son Berg.

Biografisk historiografi.

I *Sammlaren* 1935 har Otto Sylwan skrivit en studie *Till svensk biografis historiografi*. Förf. berör i början äminnelsetalens och äreminnenas uppkomst i vår litteratur och den betydande roll, som Vetenskapsakademien därvid spelade. Likpredikningarnas levnads- och personskildringar voro ju oftast synnerligen torftiga. Det var först den 1739 stiftade nämnda akademien, som införde modernare framställning på området genom sina äminnelsetal, varvid Anders Johan von Höpken var föregångsman. Förf. påpekar de franska förebilderna för genren och dennas skiftande utbildning inom akademien. Äminnelsetalen spreda sig till andra institutioner och sällskap samt höllos även t. ex., då vapnet krossades vid adliga begravningar. Emellertid började det mer retoriska än biografiska äreminnet också tränga sig fram, efter fransmannen A. L. Thomas' mönster, bl. a. i Svenska Akademien och särskilt med Lehnberg och Nils von Rosenstein. Den bristande individualiseringen i dessa för eftervärlden ofta nog så värdelösa äreminnen bragte dem dock småningom i misskredit. Förf. framhåller, att »sinnet för den karakteristiska detaljen... var ej utvecklat, var förkvävt av teorien, som hänvisade den till den låga stilen». På 1830-talet började emellertid ett nytt intresse för den sakliga biografien. »Svenskt Pantheon» utkom med sina små häften 1832—36. Och i dec. 1834 utsändes subskriptionslista till »Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige svenske män», som började utges 1835 — det är hundraårsminnet härav, som förf:s studie celebrerar. Palmblad och P. A. Sönder vore drivande krafter, sedan A. Th. Låstbom, J. G. Wahlström — som, enligt samtiden, hade »det gräsligaste minne» — samt framför allt P. Wieselgren, som efter hand snarast fick ledningen. Man eftersträvade i viss mån en engelsk life-and-letters-typ och lexikonet blev, framhåller Sylwan, kanske icke främst en uppslagsbok, utan snarare ett slags biografisk tidskrift. Artiklarnas längd var ofta högst egendomligt proportionerad, beroende icke på det biografierade föremålets betydelse, utan på den tillfälliga tillgången på material. Anna Maria Lenngren fick 2 sidor, Lidner där-

emot 25! Källkritiken var ofta klen. En synpunkt, som Sylwan icke tagit upp, men som här må framhållas, är, att just på grund av denna bristfälliga kritik blevo medeltidsbiografierna och ofta även teckningen av 1500-talsmän av den art, att de för eftervärlden äro så gott som oanvändbara. Motsättningar gjorde sig vid redigeringsarbetet gällande mellan Uppsala och Lund, vilket förf. intressant belyser. Över huvud blev lexikonet påfallande ojämnt, och Sylwan framhåller bl. a. just Wieselgrens roll härvidlag. »Med ett ytterst levande intresse för människors var Wieselgren såsom psykolog Palmblad underlägsen», påpekar Sylwan därjämte. Emellertid var »Biographiskt Lexicon» för sin tid dock ett verkligt pionjärbete — de stora utländska *nationella* biografiska uppslagsverken komma långt senare. Men så blev, måste man säga, Brickas danska (från 1887) också oändligt överlägset sin svenska föregångare, även betydligt bättre än dess nya följd (1857—1907). Sylwans studie, som icke pretenderar att framlägga så mycket egentligt nytt på området, än mindre att uttömma ämnet, ger emellertid en instruktiv överblick av vår äldre biografiska litteraturs utveckling, med särskild tonvikt på analysen av det gamla biografiska lexikonet. Med vemod tänker man på, att Sverige numera ser sig aldeles överflyglat av sina grannländer både i väster och syd-väst på detta fält, sedan det ståtliga »Svenskt biografiskt lexikon» 1917—31 åtminstone för närvarande framstår som en torso — man frågar sig för hur länge?

B. H—d.

Polskt biografiskt lexikon.

I flera länder utkomma f. n. stora biografiska samlingsverk, ibland som moderniserade upplagor av äldre arbeten, t. ex. Dansk biografisk Leksikon, en ny edition av Brickas klassiska verk: Uppläggningsen kan skifta; den stora skiljelinjen är om verken ta med levande personer. Så göra bl. a. de danska och norska (Norsk biografisk Leksikon, 1923 ff.). De som ej behandla levande, kunna antingen sätta en viss gräns — Dictionnaire de biographie française (1933 ff.) tar ej med dem som dött efter 1925 — eller blott sätta som villkor att den biograferade avlidit, så Dictionary of American biography (1928 ff.). Somliga verk utges av bokförlag, andra av vetenskapliga institutioner, utan eller med subventioner: Carlsbergfondet bidrager sålunda till det danska lexikonet, och New York Times lämnade en halv milj. doll. till det amerikanska. Den s. k. holländska typen, där varje band bildar ett avslutat helt, synes numera vara tämligen övergiven, fast den särskilt ur redaktionell synpunkt har sina bestämda fördelar. Själva urvalet är ju alltid kinkigt; man kan anlägga moraliska synpunkter eller som det norska verket ta med folk »uten hensyn til om virksomheten har været fortjenstfuld». Slutligen kan det också diskuteras, om man skall inskränka sig till landsmän eller även behandla utlänningar, som verkät inom landet, samt om man skall låta statens nuvarande gränser vara avgörande.

En intressant provkarta på de flesta av dessa spörsmål erbjuder

det nya stora polska biografiska lexikonet, *Słownik biograficzny polski*, vars första band utgivits 1935 (A—Bey-). År 1933 publicerades planen för verket, men den har sedermera förändrats. Ursprungligen tänkte man sålunda, att varje band skulle bilda ett avslutat helt, och bandens omfång har minskats med en fjärdedel. Man förutsätter att planen för verket kan ytterligare förbättras, ty redaktionen ber prenumeranterna meddela vilka tre artiklar på A de funnit mest lärorika och bäst skrivna samt om det bör införas några förändringar i lexikonet, t. ex. i fråga om urval eller omfattning av artiklarna.

Verket utges av polska vetenskapsakademien under ledning av professor W. Konopczyński i Kraków, välkänd även i svenska historiska kretsar, som vid sin sida har en trängre och en vidare krets av vetenskapsmän. Man hade på förhand samlat ett väldigt material; medan hela verket beräknades komma att omfatta 20,000 artiklar i 20 band, hade man 30,000 biografier bara över deltagare i upproret 1863! Å andra sidan tillkomma nya biografier; i de första häftena finns det sålunda levnadsteckningar över ett par personer som dött i år. Urvalet sker efter fastställda normer, och de biograferade böra hålla vissa mått: a) framstående begåvning eller karaktär, b) betydande roll i livet c) ovanligt nyttiga eller glänsande prestationer. Granskningen sker efter alla dessa synpunkter, och resultatet bör vara genomgående positivt. Artiklarnas uppställning liknar Svenskt biografiskt lexikons, men i likhet med de flesta utländska verk saknas porträtt, fast det ibland anges var sådana finnas; i fråga om kardinal Andrzej Batory (1563—99) hänvisas sålunda till samlingen på Skokloster. Verket tar med polacker i försörjningen och utlänningar, som verkat i Polen, i enstaka fall även polonofiler.

Första bandet av Polskt biografiskt lexikon innehåller omkring 900 artiklar av 275 medarbetare. Trots knapphet på medel och redaktionella krafter synes man ha åstadkommit ett mycket gott verk och ägnat stor omsorg åt biografierna antingen det gällt en kung eller en fattig barnmorska, som råkade komma med i 1863 års resning och dömdes till döden. Verket torde få värde även för svenska forskare, som arbeta med svensk-polsk historia. Man kan där finna icke blott biografier över Vasaättlingar utan även upplysningar om svenska målares verksamhet vid polska hovet, polska emigranter i Sverige som Bukowski och Demontowicz eller agenten J. Bernig, som på 1680-talet sökte återskaffa polska böcker, vilka under Karl X Gustavs krig förts till Sverige. I litteraturanvisningarna möter man även svenskt material, t. ex. hänvisningarna till H. Almquists biografier över Sigismund Vasas gemål och syster i Svenskt biografiskt lexikon.

A. Almhult.

Historiska doktorsavhandlingar.

Skörden av 1935 års historiska doktorsavhandlingar är redan kvantitativt, i fråga om dessas antal och omfång, sällsynt rik och respektgivande. Några av dem hava ovan omnämnts: S. Engströms

om Bo Jonsson, S. Kjällerströms om kalvinismen under Erik XIV, W. Thams om Axel Oxenstierna, Beth Hennings om Gustav III och T. T:son Höjers om Karl Johan. Även rörande övriga specimina må här några korta antydningar eller referat lämnas.

Karl Erik Löfqvist har skrivit *Om riddarväsen och frälse i nordisk medeltid. Studier rörande adelsståndets uppkomst och tidigare utformning* (Lund 1935. 8:o. xv, 279 s. Häft. kr. 5:—). Avhandlingen är, som redan titeln säger, av stort intresse för vår medeltida personhistoria, som ju i främsta rummet knyter sig till frälset. En svensk riddare ha vi — som förf. endast med tvekan nämner, men som Sture Bolin (i intressant rec. i HT 1935, s. 423) klart uppvisar — redan 1254 i herr Mattias Tomasson. Löfqvist redogör för det nordiska riddarväsendets europeiska bakgrund, för dess utformning i Danmark, Sverige och Norge samt för det världsliga frälset, ofta under ingående polemik mot sina föregångare inom forskningen. Personhistoriskt viktigast äro sista kapitlet, »Svenska frälsebeteckningar och frälsebrev» samt exkursen »Riddarslag i Sverige och Norge t. o. m. år 1400». Förf. ger nämligen en kronologisk förteckning (s. 241—244) över genomgångna frälsebrev 1378—1516 samt (s. 246—251) en svensk riddarlängd 1278—1400 (ett efterlängtat hjälpmedell) och en norsk (s. 271 f.) 1297—1400. Avhandlingens betydande värde ligger dock främst på historiskt, rätts- och socialhistoriskt område, medan de rent personhistoriska synpunkterna mindre tillgodosetts. Sålunda har boken tyvärr intet personregister, vilket är så mycket beklagligare, som förf. i löpande text sällan har släkt- eller vapenidentifikationer (utom beträffande de få, som fått sköldebrev), vilka lämpligen kunnat inarbetas just i ett dylikt register. I förf:s frälsebrevförteckning saknas det i Kungl. Bibl. förvarade sköldebrevet av ²⁴/₁₁ 1483 för Peder Knagh, som avbildades och behandlades i den samtidigt med förf:s avhandling utkomna PHT 1934 (s. 127 ff.).

En annan värdefull undersökning på ett historiskt specialområde är Nils Staf, *Marknad och möte. Studier rörande politiska underhandlingar med folkmenigheter i Sverige och Finland intill Gustav II Adolfs tid* (Stockholm 1935. 8:o. xxiii, 387 s. Häft. kr. 7:—). Förf. har en kronologisk avdelning och en systematisk. I den förra behandlas de kända mötena efter varandra, varvid ej sällan också nämnas en rad viktigare personer, som närvarit vid dessa. Förteckningen med åtföljande rikliga källbelägg är naturligtvis ytterst nyttig även för kommande personhistoriska forskare, som därigenom få lättare att ställa in brev från dylika marknads- och mötestider i sin allmänhistoriska, politiska, ekonomiska och lokala miljö. En kulturbild ge redan de olika marknadsnamnen: Eriks- och Larsmessa eller Disting i Uppsala, Peders- eller Kyndelsmessa i Västerås, Mikaelsmessa i Tälje, Samting i Strängnäs, Henriksmessa i Åbo o. s. v., varigenom samhörigheten med bl. a. den kyrkliga kultens lokala skiftningar klart framträder. Ju längre framåt i tiden förf. kommer och källmaterialet sväller, desto rikligare flöda hans redogörelser. Den kronologiska avdelningen är bokens största parti (209 s.). Där-

på genomgår Staf systematiskt frågor om ting, marknad, menighet och underhandlare, förhandlingsmetoder, beslut och besvär samt marknadsmötenas verksamhetsområden och betydelse. I nära samband med den kronologiska avdelningen står Stafs praktiskt viktiga »Översikt över städernas marknadsterminer», som hembygdsvetenskapen snarast bör tillgodogöra sig. Avhandlingens värde för forskningen förhöjes genom utförliga ort- och personregister.

Medan Stafs undersökning i tidshänseende går utöver medeltiden faller en annan, liksom Löfvists, helt inom denna period. Det är Gustaf Adolf Lögdberg, *De nordiska konungarna och Tyska Orden 1441—1457* (Upps. 1935. 8:o. xvii, 327 s. Häft. kr. 5:—). Ett klarläggande av Nordens förbindelser med Balticum under denna tid är ett viktigt ämne och varje bidrag därtill bör hälsas med tillfredsställelse. Efter en orientering om Tyska ordens politiska läge efter nederlaget vid Tannenberg 1410 och t. ex. ordens planer på förvärvande av Gotland, behandlar förf. kronologiskt ordens förhållande till Kristoffer och Erik av Pommern under perioden 1441—48, vidare Karl Knutssons inblandning i striden mellan orden och biskopen av Ösel samt bl. a. Karls och Kristians ställning till stridigheterna mellan orden och stiftet i Livland. Lögdberg övergår därefter till Karl Knutsson och det prussiska förbundet före utbrottet av det trettonåriga kriget (varvid även kurian beröres), skildrar krigets första skede och slutligen åren 1455—57. Av utländska arkiv har förf. särskilt använt dem i Köpenhamn, Königsberg, Danzig och Lübeck. Personregister finnes.

Till vår senmedeltids ekklesiastika hävder föras vi i Gösta Kellerman, *Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan under äldre Sturetiden 1470—1497* (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1935. 8:o. xx, 415 s. Häft. kr. 8:50). En studie om den katolska uppsaliensiska ärkebiskopsradens mest markanta gestalt är ett glädjande tillskott till vår kyrkohistoria. Förf. skildrar i ett inledande kapitel Jakob Ulfssons släktförhållanden, hans universitetsstudier i Rostock och Paris samt vistelse i Rom. Den genealogiska redogörelsen hör nu visserligen delvis till bokens metodiskt svagare partier. Då Kellerman i början talar om »den äldre grenen av den släkt, som förde Jakob Ulvssons sigillmärke — en örnfot — i vapnet», får läsaren snarast det intrycket, att Jakob dock varit befryndad med denna högfrälse familj. Så vitt anmälnaren kan finna presterar förf. likväl inga som helst giltiga bevis för detta. Att den förnåma örnfotsätten ägt jord i samma socken, där Jakob föddes, kan icke enbart för sig anses vara tillräckligt för att belägga en sådan frändskap. Förf. avslutar sina försök att antyda nämnda släktskapsförbindelse med orden: »Hela denna ätteledning vilar dock på hypoteser.» Det hade varit bättre att utelämna denna konstruktion och erkänna sanna förhållandet, att något samband alls icke kan påvisas (jfr nedan s. 166). Till frälset hörde Jakob Ulfsson visserligen men, såsom de autentiska uppgifterna om hans närmare fränder visa, till det typiska lågfrälset, vilket förf. (s. 3) också erkänner. Här framför Kellerman både rikliga och intressanta upplysningar ur diplomaterialet. Universitetspartiet

i boken har ett vidsträckt kulturhistoriskt värde, liksom skildringen av Jakobs Romtid. Förf. redogör därpå för striden om ärkebiskopsstolen efter Jöns Bengtssons (Oxenstierna) död 1467.

Med kännedom om, hur usla våra herdaminnen i allmänhet äro beträffande förhållanden under medeltidskyrkans dagar, ser man med särskild glädje förf:s kapitel »Den svenska kyrkans personliga resurser under äldre Sturetiden». Han genomgår där stiftsvis det svenska episkopatet under 1400-talets senare hälvt. I trenne stora kapitel behandlar förf. sedan Jakob Ulfsson — från 1469 ärkebiskop — såsom kyrkopolitiker t. o. m. krisåren 1495—97. Sista kapitlet ägnas åt »Den svenska kyrkan under äldre Sturetiden 1470—1497». Kellersmans avhandling fullföljer i fråga om källmaterial den moderna kyrkohistoriska linje, som redan förut avsatt så intressanta resultat, bl. a. genom indragande av vaticanstoffet. Vid sidan av kyrkopolitiken har förf. även uppmärksammat sådana frågor som t. ex. kleresiets sociala rekrytering, särskilt från frälset (s. 362 ff.), ett parti som från genealogiska utgångspunkter kunde ytterligare berikas och utbyggas. Personregistret ger god ledning för forskare, men den moderna genealogiska och heraldiska tekniken behärskar förf. icke. Vad litteraturförteckningen beträffar är det kuriöst, att förf. kunnat undgå att taga med den kyrkliga delen av Hans Hildebrands »Sveriges medeltid», vars 1,116 sidor tilläventyrs kunnat innehålla någon uppgift av intresse för en avhandling i medeltida svensk kyrkohistoria.

När Otto Walde år 1916 utgav första delen av sitt i den historiska litteraturen alltför litet beaktade arbete om »Storhetstidens litterära krigsbyten», så var detta samtidigt ett tecken på bibliotekshistoriens framträdande såsom fullt självständig studieriktning i Sverige. Denna linje har sedan av honom och andra på olika sätt fullföljts samt har ett livaktigt centralorgan i Isak Collijns Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen. Av liknande symptomatiskt intresse som Waldes monografi är S a m. H e d a r s *Enskilda arkiv under karolinska enväldet. Studier i svensk arkivhistoria och räfste politik* (Sthlm — ventilerad i Lund — 1935. 8:o. XXXIII, 373 s. Häft. kr. 6:50). Vid bibliotekshistoriens sida har nämligen sedan länge vår arkivhistoriska forskning börjat göra sig gällande, särskilt i Riksarkivets olika publikationsserier. Med Hedars undersökning träder den fram också i doktorsavhandlingarnas krets. En korrekt och vidsträckt arkivkännedom är och förblir en oundgänglig bas för det historiska arbetet. Och varje mera ingående arkivundersökning speglar på intressant sätt det historiska liv, i vilket arkivbildarna och deras generation en gång tagit del. Vad Riksarkivet beträffar, är bristen på en ordentlig handbok över dess bestånd alltjämt en brännande saknad för alla verkliga forskare. Här blir Hedars synnerligen förtjänstfulla avhandling på det storhetstida området till icke ringa framtida hjälp. Han utgår vid sin undersökning från ett rent arkivtekniskt förhållande: indragningarna till kronan av enskilda arkiv genom den karolinska tidens reduktion och räfster. Den uppgift han satt sig är av stort arkivhistoriskt värde, ty de olycksaliga biblioteksmässiga ordningsprinciper, som på 1800-talet ledde till splittring av

stora arkivsamlingars organiska enheter, hade den följden, att dylika bestånd nu icke utan grundliga undersökningar kunna överblickas. För återförening helt eller delvis av de splittrade samlingarna, är en ordentlig arkivhistorik således ett första grundvillkor. Därigenom belyses även på mångfaldigt sätt förvaltningshistorien.

Hedar inleder sin avhandling med ett kapitel om »De kungl. råfsterne och ersättningskraven». Han har sedan tvenne huvudavdelningar, en om gods- och släktarkiv samt en om affärsarkiv, tillsammans behandlande ett femtiotal arkivsamlingar. Bland dessa äro också Tobakskompaniets samt Kopparkompaniernas papper. På grund av avhandlingens stora betydelse för framtida personhistorisk forskning, må här alfabetiskt angivas de personer, vilkas arkiv behandlas:

Adlercrona, Johan (de Flon).	Marschalck: Baltasar, Elisabeth (f. Gyllenhielm).
Bagge, Bengt.	Molié, Etienne.
Banér: Gustaf Pedersson, Gustaf Adam, Maria (f. Skytte).	Momma, se Reenstierna.
Berendes, Märta (se Posse).	Muhl, Wilhelm.
Bergsköld, Anders Eriksson.	Månesköld: Johan Carlsson, Per Johansson.
Bielke: Sten, Märta (f. Sparre).	Natt och Dag, Gustaf Persson.
Bielkenstierna, Charlotta, se Fleming.	Oxenstierna, Gabriel Gabriellson.
Bock, Sofia.	Palmstierna, Magnus (Schiller).
Bonde, Christer.	Posse: Gustaf, Märta (f. Berendes).
Brahe: Per d. y., Ebba (se De la Gardie), Christina.	von Preutz, Niklas.
Cronberg, Börje (Olofsson Buræus).	Reenstierna (Momma): Abraham, Jakob, Abel.
Cronsköld, Brynte (von Ens).	Rehbinder, Berent.
De la Gardie: Pontus, Jakob, Ebba (f. Brahe), Jakob Casimir, Pontus Fredrik, Axel Julius.	von Rosen, Otto.
Drake, Hebbla (se Vellingk).	von Rosenfeldt, David (Reimers).
Drakenhielm, Vilhelm (Böös).	Rosenstierna, Mårten (Wewitzer).
Duwall, Mauritz.	Rosenström, Henrik (Thuen).
Fleming, Charlotta (f. Bielkenstierna).	Rothovius, Isak (arvingar).
Gathenhielm, Lars.	Ruuth, Bartold.
Gigat, Anthoni.	Silfvercrona, Peter (Spierinck).
Gripenstierna, Joel (Ekman).	Siöblad, Erik.
Gyllenhielm: Carl Carlsson, Elisabeth (se Marschalck).	Skytte, Maria (se Banér).
Horn: Bengt, Christer, Gustaf Evertsson.	Sparre, Märta (se Bielke).
Kafle, Margareta.	Spens, Jakob.
Kagg, Lars.	Starenflycht, Olof (Stare).
Lewenhaupt, Carl Mauritz.	Stiernsköld, Claes.
Lichten, Robert.	Tott: Åke, Claes.
Lillienborg (Lillieborg), Henrik.	Uppendorff, Lorens.
Lillienhoff, Joakim (Pötter).	Uttermarck, Daniel.
	Vellingk: Adolf Axel, Hebbla (f. Drake).
	Wrangel, Carl Gustaf.
	Österling, Jonas Andersson.

Rörande dessa olika arkivbildare meddelar förf. ofta kortfattade biografiska uppgifter, varibland ej sällan också sådana hämtade ur arkivmaterialet. Det bör påpekas, att ej samtliga de arkiv, som ovan nämnts, äro bibehållna — några kunna endast konstateras såsom en gång befintliga, nu tyvärr försvunna. Den välkomna och rikt givande avhandlingen avslutas med såväl ort- som personregister.

Till förhållandevis modern tid föras vi i Allan Jansson, *Försvarsfrågan i svensk politik från 1809 till Krimkriget* (Upps. 1935. 8:o. xxxv, 724 s. Häft. kr. 10:—). Den voluminösa avhand-

lingen, vars sakrikedom gör ett mycket imponerande intryck, är uppdelad på två avdelningar, en om försvarsplaner och flottprogram samt en om värnplikts- och härordningsfrågor. Förf. har utnyttjat ett vidlyftigt material i offentliga samlingar ävensom ett par privatarkiv. Undersökningens huvudbetydelse ligger närmast på det politiska och militärhistoriska området, men även ett stort antal ledande personer (som lätt hittas med hjälp av det utförliga personregistret) figurera så ofta däri, att några av de viktigaste böra här anges: Jacob Adlerbeth, Georg Adlersparre, C. H. Anckarsvärd, M. F. F. Björnstjerna, Magnus Brahe, Jacob och O. R. Cederström, C. F. Coyet, C. A. Cronstedt, Anders Danielsson, J. F. Ehrenstam, C. G. af Forsell, C. A. B. Gyllengranat, O. J. Hagelstam, J. A. von Hartmansdorff, J. A. Hazelius, J. Lagerbielke, J. P. Lefrén, C. A. och Gustaf Löwenhielm, O. G. Nordensköld, C. J. af Nordin, C. O. Palmstierna, J. T. Petré, B. B. och B. J. von Platen, J. Puke, B. E. Franc Sparre, G. af Wetterstedt, J. D. af Wingård, G. F. Wirsén samt C. J. af Wirsén.

B. H—d.

Svensk porträtthistoria och Svenska porträttarkivet.

Vår porträtthistoriska litteratur har på senare år ökat med många betydande bidrag, bl. a. av Sixten Strömbom och Karl Erik Steneberg. Strömboms stora »Iconographia Gustavi Adolphi» anmäldes i denna tidskrift 1933 (s. 185 f.). För svensk biografi och släkthistoria äro dylika undersökningar alltid av särskilt intresse. Det gäller här dels det teoretiska studiet av själva porträttkonstens utveckling, med därav följande analys av de mera konventionella eller de verkligt psykologiska sidorna hos porträttet; dels gäller det det praktiska förtecknandet av landets porträttbestånd. I båda fallen måste emellertid framkomma också en kritisk sällning, som från yttre eller inre synpunkter särskiljer de äkta porträttbilderna från de på ett eller annat sätt oäkta och över huvud ger möjlighet ej blott för ett konstnärligt, utan för ett allsidigt vetenskapligt porträttbedömande. Såväl på den porträtthistoriska analysens som porträttinventeringens områden ha nyligen betydelsefulla arbeten utkommit, vilka äro förtjänta av vidsträckt och ingående uppmärksamhet.

Sälunda har Karl Erik Steneberg till sin föregående produktion på detta fält lagt en ny, intresseväckande monografi om *Vasarenässansens porträttkonst* (Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1935. 8:o. 63 s., 71 pl. Häft. kr. 17:50). En egentlig porträttkonst, som strävar att skildra människan i hennes individualitet, kommer först vid medeltidens slut. Altartavlornas donatorsbilder och kyrkornas murporträtt ersättas av en sekulariserad konst, ett profanporträtt, som återger modellen i vardaglig omgivning och med vanligt ansiktsuttryck. Man har däri ett uttryck för renässansens mänskintresse. Emellertid går porträttkonsten fram efter tvenne linjer, dels det borgerliga och humanistiska porträttet, vilket, såsom Steneberg påpekar,

når sin fulländning i den nederländska barockens mänskoscildring (Rubens, Frans Hals, Rembrandt), dels åter den klassiska människoscildringens arvtagare under senrenässansen, representationsporträttet, sådant det utgestaltas främst för furstarnas och de högre ståndens behov. I kapitlet »Den internationella hovstilen» karakteriserar Steneberg denna art av porträttkonst, där det representativa likväl icke längre förkväver det individuella. Man fordrar igenkännlighet, men en viss idealisering och uttryck av självhävdelse dominera. Porträttet skall ge intryck av distans — därav dess stelhet, dess kyliga högragenhet. Omsorgen om att framhäva de rikt ornerade dräkternas och smyckenas dyrbarhet kännetecknar också detta porträttslag, som i sin utvecklade form är internationellt. Renässansens fursteporträtt skall »tjäna en överordnad idé, den att bära vittne om dynastiens glans och ära». Intressant skildrar förf., hur porträttkonsten vinner insteg i Vasatidens Sverige, där man även fordrar denna dekorativa inramning av hovlivet och där genealogiskt intresse och heraldisk prakt härvidlag gingo hand i hand också på konstens område. Därtill kom t. ex. den praktiska funktion, som porträttkonsten nu måste fylla vid de kungliga frierierna. Erik XIV gav den onekligen riklig användning för detta syfte. Stenebergs framställning ger läsaren insikter såväl om de, mest utländska, konstnärer, vilka fingo användning för sina talanger i Norden, som om det porträttbestånd, vilket därigenom skapades. Mycket därav har gått förlorat, men det bevarade analyseras ingående. För den mycket krävande specialkunskapen i fråga om alla porträttbildens finesser, som härvid fordras — beträffande t. ex. klädedräktens talrika detaljer, vapen (i ordets båda betydelser), ordenstecken, o. s. v. — har förf. haft förmånlig tillgång till en så eminent sakkunnig som överintendenten frih. Rudolf Cederström. Texten levandegöres av det synnerligen rika och välreproducerade bildmaterialet; en del planscher återgivas t. o. m. i färg. I ett särskilt kapitel genomgår Steneberg sedan porträttets utveckling från 1560-talet, den tidigare vasastilens period, med konstnärarnamn som Dominicus ver Wilt, Johan Baptista van Uther och svensken Holger Hansson, m. fl. Man fordrar nu av porträttet likhet och skönhet, men även en starkare verklighetsskildring börjar. Det konventionella schemat genombrytes på 1620-talet, den senare vasastilens tid, av mera realistisk uppfattning, en nyktert vardaglig anda och ett sakligt formstudium. Denna konstens vetenskapliga naturalism med dess didaktiska intresse är en parallell till samtidens vetgiriga samlarvurm, sådan denna tog sig uttryck i »Kunst- und Wunderkammern», de furstliga kuriositetskabinetter. Steneberg uppehåller sig för Sveriges del här särskilt vid målare som Laurens van de Plas, Jacob Hoefnagel och Jacob Elbfas. De bifogade porträttreproduktionerna återge främst medlemmarnas av Vasadynastien skiftande drag men också en rad märkliga privatporträtt, där sådana ättenamn lysa som Bielke, Sture, Bonde, Sparre, Gyllenstierna, Banér, Brahe, Ulfsparre, Wrangel, Sperling, Bååt, De la Gardie, Stenbock, Gyllenhielm och Hammarskjöld. De ofrälse representeras bl. a. av de karakteristiska bilderna av Johannes Bureus och Johannes Messe-

nius, m. fl. Den utmärkt vackra boken har ett värdefullt personregister.

På porträtthinventeringens område, har utkommit ett arbete, som är av allra största betydelse, på sitt sätt epokgörande. Redan länge har allmänheten vant sig vid att under förträffliga porträttreproduktioner finna den kända förkortningen: foto »S.P.A.», d. v. s. Svenska Porträttarkivet. Nu föreligger emellertid över dess mäktiga bestånd även en efterlängtd *Index över svenska porträtt 1500—1850* (omslagstitel: *Svenska Porträttarkivet*) med band I, utg. av Sixten Strömbom under medverkan av Evald E:son Ugglå och Carl Johan Lamm samt med Lennart Sandberg som redaktionssekreterare (Sthlm, Nordisk Rotogravyr, 1935. 8:o. xxvi, 456 s., flera helsidespl., 576 andra porträttbilder. Häft. kr. 42:—).

Personhistorisk Tidskrifts tidigaste årgångar såväl som vissa andra av Personhistoriska Samfundets äldre publikationer kunna framvisa uttryck av ett levande intresse för vår porträtthistoria. Det stannade icke härvid, utan ansatser till en allmän svensk porträttinventering gjordes redan vid seklets början av Nationalmuseum och Personhistoriska Samfundet fram till 1914. Svaren på den porträtt-enquête, som Samfundet 1906—08 lät utgå, införskaffade uppgifter om cirka 4,000 (icke-fotografiska) porträtt. De inbundna enquête-svaren förvaras nu i Svenska Porträttarkivet, Nationalmuseum. För nämnda museum hade dess tjänstemän samt den bortgångne Nils Sjöberg katalogiserat en serie konsthistoriskt värdefulla porträtt i offentlig och enskild ägo (med omkr. 4,000 beskrivningar på lösa katalogblad samt fotografier). Ytterligare möjlighet till komparativ porträttforskning gavs genom framkomsten av sådana verk som »Sveriges kyrkor» samt »Svenska slott och herresäten». År 1915 framlade Sixten Strömbom först i Göteborg och sedan i Personhistoriska Samfundet i Stockholm planen på en *allmän* svensk porträtthinventering. Det blev främst Nationalmuseum, som lämnade sitt bistånd till denna plans förverkligande. Våren 1916 bildades stiftelsen *Svenska Porträttarkivet*. Dess undersökningar pågingo under tio år över hela landet. Som porträttarkivets sekreterare har så gott som hela tiden tjänstgjort dr Strömbom. Huvudkatalogen omfattade 1926 cirka 23,000 nummer, fotografisamlingen omkr. 20,000 uppmonterade kopior. Sedan dess ha årligen ytterligare åtskilliga hundratal porträtt kunnat förtecknas. Svenska Porträttarkivets samlingar överlämnades 1930 som gåva till Nationalmuseum. Med stöd av såväl statsbidrag som enskilda donationer har en tryckt förteckning över arkivet kunnat påbörjas och det är dess första del, som glädjande nog nu föreligger. För Personhistoriska Samfundet betyder detta realiserandet av några av dess äldsta och käraste önskemål och det är också med odelad tillfredsställelse, som man hälsar framkomsten av denna Porträttarkivets Index.

Band I av föreliggande publikation omfattar bokstäverna A—K i alfabetisk ordning; uppställningen är efter de porträtterades namn. Därvid anges i enlighet med ett fastställt förkortningssystem vissa uppgifter för varje porträtt. Man får personens släkt- och dopnamn,

födelse- och dödsår (i den mån dessa kunna anskaffas), samt yrke eller titel; de gifta kvinnorna registreras på sina flicknamn. Vidare anges en kort karakteristik av porträttbilden, dess art (slag av målning, teckning, minnespenning o. s. v.), konstnärens namn och bildens tillkomstår (i den mån dessa äro kända), bildens format, slutligen ägarens namn vid den tidpunkt, då inventariseringen skedde, samt sist hänvisning till arkivnummer. De anslag, som lämnats, ha icke tillåtits mer än några få helsidesbilder — en vid varje bokstav, såsom försättsplansch. Men härtill fogas nu de även alfabetiskt uppställda smärre reproduktionerna (bröstbilder) till ett antal av icke mindre än 576 i den första del, som föreligger, med sex porträtt på varje sida. Det tekniska utförandet är förstklassigt. Den alfabetiska arrangeringen, som alltså på samma sida blandar porträtt från helt olika epoker, kan någon gång verka förvirrande för ögat, men i allmänhet äro sidorna likväl välkomponerade och harmoniska.

Att kritiskt gå på jakt efter smärre felaktigheter skulle naturligtvis lätt kunna ske i en så enorm anhopning av personhistoriskt material, som här är fråga om, men det är ju å andra sidan alldeles självfallet att en rad inadvertenser i detaljerna ej kunnat undvikas i ett arbete av Porträttarkivets art. Endast ett till utseendet rätt stötande fel må här påpekas, nämligen formen »af Harmeus» (s. 361) i stället för »af Harmens».

Svenska Porträttarkivets index med dess rikhaltiga plansch-material ger en enastående och omätligt värdefull bild av vårt folks ledande kulturskikt genom många århundraden, alltifrån Vasakungadömets tid fram till senaste seklets mitt. Slutgränsen, 1850, är dock på många ställen överskriden, till läsarens båtnad. Klart framträder i denna utsökt vackra publikation det betydelsefulla räddningsarbete och den verkligt höga kulturgärning, som Svenska Porträttarkivet utfört och utför. Alla de, som genom initiativ eller annat arbete bidragit till detta lyckade resultat, förtjäna förvisso den svenska allmänhetens stora tacksamhet.

Porträtthistoriska uppsatser ingå ibland även i Nationalmusei Årsbok. Om tvenne dylika se ovan s. 113 och nedan s. 151.

B. H—d.

Nationalmusei Årsbok.

Bland de med varje år allt talrikare årsskrifter, som institutioner eller föreningar utsända, torde en av de allra vackraste och värdefullaste vara *Nationalmusei Årsbok*. Den startades 1919 och utkom i en första serie, avslutad 1929. I sista bandet därav, årg. 11, ingår såväl en innehållsförteckning till hela sviten som ett värdefullt personregister till samtliga dessa delar. Med överintendenten Axel Gäuffin som utgivare har årsboken haft växlande redaktörer: Akke Kumlien, Ernst Kjellberg, Åke Stavenow och Karl Wählin. År 1930 påbörjades en ny serie, som hittills utkommit med fem årg. t. o. m. 1935, red. av Gunnar Jungmarker. Den vackra årsboken utmärker sig, som det höves

en konstmuseipublikation, i första hand för en ytterst vårdad utstyrelse, både i fråga om pärm, papper och typografi, liksom illustrationsmaterialet alltid är både rikligt och utsökt.

Främst är Nationalmusei Årsbok givetvis en källskrift för konsthistorici och dess rent konsthistoriska innehåll, särskilt i den mån det rör antik eller senare utländsk konst, kan här icke ens ens antydast. Emellertid innehåller publikationen i nästan varje årgång också ett eller annat bidrag till svensk personhistoria, framför allt i fråga om konstnärer och konstmecenater. Några dylika studier må här påpekas.

Årsboken 1919 var ägnad åt minnet av överintendenten Richard Bergh och inledes med uppsatser, som röra honom själv: om hans »grå böcker», d. v. s. almanacksanteckningar (av A. Gauffin) och om hans konst (av E. Wettergren). I samma band skrev G. Göthe om några mindre kända arbeten av Sergel samt K. Wählin »Från Ernst Josephsons ungdom». Karl Asplund presenterar i årg. 1920 tecknaren G. W. Finnberg från 1830-talet, en period då den svenska konsten gick »om ej kräftans, så dock paddans gång». Axel Gauffins uppsats »Blommérs Ängsälvor» (i årsb. 1921) ger även biographica om den flitige bondsonen från Blommeröd. Denne förtjänade verkligen sin guldmedalj 1847, då han över huvud mäktat fästa på duken en bild av det dystra tävlingsämnet: »Virgilius som uppläser Eneiden för kejsar Augustus och hans syster Oktavia, vilken sistnämnda blir vanmäktig, då hennes avlidne son Marcellus i poemet omförmåles!» A. Sjöblom berörde i samma årg. Gustav Vasas tavelssamling på Gripsholm med avtryck av verkligt roliga dåtida tavelförteckningar. Teaterkännaren Agne Beijer skildrar (i årg. 1922) Karl XII:s teater i Kungshuset och O. Granberg bataljmålaren Johan Philip Lemke. Om »Fogelbergs nordiska gudar» skriver R. Josephson, och C. D. Moselius publicerar »Louis Masreliez' brev till Gustaf af Sillén». Årsboken 1923 innehåller bl. a. en studie av A. Lindblom, som rör P. H. L'archevêques ryttarbild av Gustav II Adolf, och i årg. 1925 skriver A. Stavenow om C. Hårlemans ritningar till en silverservis i rokokostil för svenska hovet. Ur Nationalmusei eget arkiv har Axel Gauffin hämtat de »älskvärt naiva» utdrag ur målaren Bengt Nordenbergs självbiografi, som inleda årsboken 1926. Personhistoriskt värde har även A. L. Romdahls där meddelade studie om »Vasatiden som kulturell brytningstid». M. Sauerlandt analyserar ett porträtt av Gustav II Adolf i Hamburg. Av stort biografiskt intresse är Andreas Lindbloms kapitel om Carl Gustaf Tessin som »de fria konsternas befrämjare». Med rätta karakteriserar förf. Tessin som den svenske »konstpatrioten» framför andra. Till 1700-talet återvända våra konsthistorici gärna och även årg. 1927 ger bidrag till dess historia: »Lovisa Ulrikas naturaliekabinett å Drottningholm» av A. Lindblom och »Martin Scheffel. En bortglömd miniatyrmålare» av Stig Roth. I sin redogörelse i årg. 1928 för Hj. Wicanders miniatyrsamling i Nationalmuseum får E. E:son Ugglas tillfälle att presentera bilder både utförda av svenska artister och föreställande svenskar, som avbildats med miniatyrkonstens hela läckra teknik. Över huvud innehålla naturligtvis de flesta delarna av årsboken i olika

uppsatser porträtt av svenskar, vilka kunna uppsökas genom personregistret. I första seriens sista band, det elfte (1929), ger G. W. Lundberg upplysningar om pastellmålaren Gustaf Lundbergs Parisperiod.

Den från 1930 utkommande nya sviten ansluter sig värdigt till sin föregångare. I årg. 1930—31 ges bidrag till historien om konstnärer som Lorens Pasch d. y. (av S. Strömbom) och Elias Martin (av R. Hoppe), medan G. W. Lundberg i årg. 1932 räddar undan glömskan minnet av miniatyristen Carl Gustaf Klingstedt (1657—1734). I sistnämnda del skriver Å. Stavenow om »Gustav II Adolf till häst. En silverkanna och dess mästare», N. G. Wollin om »Gustaf III:s bataljgalleri på Drottningholm» och G. Jungmarker om några Sergelteckningar. Årg. 1933 har en uppsats rörande Erik XIV:s porträtter (jfr ovan s. 113) av Sixten Strömbom. I årsboken för 1934 har Walfrid Holst — den ene av Carl Gustaf Tessins hängivna biografer (jfr PHT 1931, s. 242—246) — lämnat en levande skildring av »Hur Carl Gustaf Tessin nödgades börja avyttra sina samlingar». Tessin, som ju alltid umgicks vårdslöst med den snöda mammon, var 1749 i sådan knipa, att han lämnade en del av sina konstsamlingar till huset Grill för att hembjudas till Holland. Emellertid lyckades Tessin intressera tronföljarparet, Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika, för att rädda samlingen åt Sverige. Då dessa likväl ej kunde uppbringa nödigt guld, ingrep kung Fredrik med pekuniärt bistånd och affären avvecklades med lyckligt resultat för alla parter. Fredrik I, vars minne just ej krönts med nya lagrar genom senare års historiska forskning, har således likväl en gång gjort en verklig insats i svensk kulturhistoria genom att uppträda som konstmecenat. I samma årg. skildrar G. Jungmarker Carl Jacob Lindström, »en svensk tecknare i Italien» (f. 1800, † vid 1830-talets slut eller 1841) och Å. Stavenow meddelar en studie om »Joachim von Sandrart och fredsmåltiden i Nürnberg 1649». Den senast utkomna årsboken, för 1935, innehåller bl. a. en uppsats av Jungmarker om »Carl Samuel Graffman och hans sjukdomsteckningar». Porträtt- och personhistoriskt läsvärd är August Hahrs studie »Äkta och falska drottningporträtt från yngre Vasatid. Gripsholmsstudier». Förf. påvisar bl. a., att tvenne porträtt, som gällt som Karl IX:s gemåler, Maria av Pfalz och Kristina av Holstein, måste omdöpas. Möjligen är det förra i stället just drottning Kristina d. ä.; det senare är i varje fall en dam av Bielkeätten, såsom ett vid renovering framkommet vapen visar. Som man ser, torde det mer än väl löna sig för den biografiskt intresserade att taga kännedom om en kulturpublikation med så omväxlande och rikt innehåll som Nationalmusei Årsbok.

B. H—d.

Amiralitetskollegium och Marinförvaltningen.

— Johan Kleberg, *Amiralitetskollegium — Marinförvaltningen. Biografiska anteckningar.* (Svenska ämbetsverk, del III.) Sthlm 1935. Stor 4:o. xvi, 526 s., 37 pl.-portr. Häft kr. 18:—.

Denna ståtliga volym, som utkommit i samband med ämbetsverkets 300-årsdag, är utarbetad efter samma grunder som författarens tidigare arbete över Krigskollegii personal (PHT 1930, s. 225 f.). Biografierna äro sålunda fördelade efter underavdelningar och innehavande tjänster och ämbeten, varigenom en översikt av utvecklingen av ämbetsverkets organisation samtidigt vunnits. Ytterligare organisationen belysande förklaringar lämnas i ingressen till varje avdelning. Kapten Klebergs strävan att redovisa såväl härkomst (föräldrar) som följande generation och den omsorgsfulla forskningen giver arbetet ett stort värde såsom uppslagsbok och lämnar materiel för demografiska undersökningar. Det är mycket omväxlande personalkategorier, som här möta — officerare och jurister av olika grader, ingenjörer, läkare och kartografer samt förvaltnings-, bokförings- och kassapersonal av olika slag. En ganska stor del av dessa personer äro visserligen redan behandlade i den personhistoriska litteraturen, men även här hava ganska värdefulla beriktiganden och kompletteringar kunnat göras. Så har exempelvis förf. konstaterat, att presidenten frih. Carl Hans Wachtmeister samt amiralitetsrådet och greven med samma namn tidigare i vissa avseenden förväxlats, och nu skilt åt deras hopblandade biografier. Arbetets tyngdpunkt ur personhistorisk synpunkt ligger emellertid (liksom i Klebergs arbete om krigskollegium) på den lägre, ej på annat håll redovisade personalen. Här hava källornas torftighet under den äldre tiden berett författaren stora svårigheter, varigenom resultaten ej alltid blivit fullt så goda som i fråga om krigskollegiet. De officiella uppgifterna i äldre stater, räkenskaper och protokoll hava nämligen beträffande amiralitetskollegium varit mindre rikliga. Och för den tid ämbetsverket var förlagt till Karlskrona, åren 1681—1776, hava därvarande församlingars kyrkböcker antingen gått förlorade i stadens brand 1790, eller också äro de i vissa avseenden högst summariskt förda. Att avgöra vem som avses i en anteckning som denna »kommissariens hustru begravd» är icke så lätt, då det samtidigt fanns flera kommissarier i Karlskrona. Den summariska kyrkobokföringen har även ökat svårigheten att särskilja personer med samma namn. Så fanns under denna tid ständigt en Gideon Hiellman, »men ingen åtskillnad har kunnat fastställas mellan de olika personer denne representerar eller mellan släktens medlemmar över huvud taget». Detta är ju emellertid förhållanden, som ej kunna läggas forskaren till last och som ha mindre betydelse för arbetet i sin helhet. Liksom över krigskollegiets personal utgör det föreliggande en värdefull landvinning för den personhistoriska forskningen. Tjänstemännen i den centrala förvaltningen, ej minst de lägre, utgör nämligen ett ur flera synpunkter betydelsefullt befolkningsskikt. Med tacksamhet annoterar man det fullständiga personregistret. Principen att återgiva alla förnamn medelst nystavning kan diskuteras. Det förefaller dock som ett önskemål att ej driva normaliseringen längre än att de ursprungliga begynnelsebokstäverna bibehållas.

Fortifikationshistoria.

— För att på ett varaktigt sätt hufvasta minnet av Fortifikationsens i år (1935) 300-åriga tillvaro har överste Ernst Ericsson på uppdrag av chefen för Fortifikationen utarbetat en minnesskrift: *Olof Hansson Örnehufvud och svenska fortifikationsväsendet* (utgiven genom Tidskrift i fortifikation. Upps. 1935. VII + 128 s., ill.). Mot bakgrunden av befästningsväsendets och fortifikationens i vidsträckt bemärkelse utveckling i Sverige lämnas här en fortlöpande biografi — omkr. $\frac{2}{3}$ av arbetet — över fortifikationens förste chef Olof Hansson Örnehufvud. Uppgiften har varit lagd i de bästa händer. Genom sin tidigare biografi över Erik Dahlberg och sitt arbete på Fortifikationens historia har författaren dokumenterat sig såsom i särskild grad skickad för uppgiften. Olof Hansson tillhörde den första uppsättningen svenskfödda ingenjörofficerare. Han erhöll inom landet sin grundläggande utbildning i »ritare- och ingenjörkonsten» av Anders Bure, den svenska kartografiens fader, och följde Gustaf II Adolf i fält fr. 1625. Under kriget i Tyskland trädde Olof Hansson i förgrunden, anlade de ryktbara befästa lägren vid Werben 1631 och Nürnberg 1632, vilka särskilt avhandlas, samt fästningen Gustafsborg i vinkeln mellan Rhen och Main. Mest känd är han kanske genom sina mycket uppmärksammade, utmärkta geografiska kartor över områden i Tyskland. Han har även utfört kartor över svenska landsdelar, men de hava tyvärr i stor utsträckning gått förlorade. Som chef för fortifikationen fr. 1635 var han strängt sysselsatt med arbetet på rikets befästningar men användes samtidigt mycket som stadsplaneingenjör vid de grundläggande regleringar, som de svenska städerna vid denna tid undergingo, utförde gruvkartor, biträdde vid slussbyggnader och var även verksam som tecknare — har utfört de allmänt återgivna bilderna av slagen vid Lützen och Breitenfeld. Ö:s livsgärning har alltså stort allmänt intresse, vilket i förening med den sakkunniga behandlingen av ämnet ur personhistorisk synpunkt förlänar minnesskriften en särskild betydelse. Det redogöres även för Ö:s familj, den av honom bildade sätesgården Helgö i Frösunda socken (Uppl.) och bevarade minnen efter honom.

Av överste E. Ericssons hand är även *Kungl. Fortifikationsens historia, IV, bd 2: Det fasta försvaret 1720—1741*. Sthlm [1932—]1934. XIV + 349 s., planscher o. ill. (om del I—IV: I och VI se PHT 1931, s. 101 ff). Mer än något annat domineras den svenska försvarspolitikken under 1700-talet av frågan om det fasta försvaret, i främsta rummet Finlands försvar. Det är första fasen av denna utveckling, som här behandlas. Ämnet är av stort intresse för både den rikshistoriska och krigshistoriska forskningen och har i förf:s framställning fått en ingående och intresseväckande belysning. Frågan blev under denna tid noga och väl utredd, men föga åtgjordes i tillämpningen. Försummelsen hämnade sig emellertid. Den var en kraftigt bidragande orsak till den olyckliga utgången av 1741—1743 års krig med Ryssland. Direkta personalia innehåller icke detta band.

Svenska bokhandlare.

Mellan åren 1912 och 1920 utkom det första bandet av »An-teckningar om svenska bokhandlare intill år 1900» av Isidor A dolf B o n n i e r, omfattande landsorten utom Uppsala. I företalet meddelar författaren, att materialet till den andra och sista delen, som skulle omfatta Stockholm och Uppsala, redan var till största delen sammanbragt och att han snart skulle ha manuskriptet tryckfärdigt. Tyvärr blev det honom ej förunnat att själv avsluta sitt verk. Efter hans död 1925 fullföljdes arbetet av bokförläggaren K a r l O t t o B o n n i e r, som emellertid 1933 överlät den sista kompletteringen och slutredigeringen till bokhandlaren A u g. H å n e l l. Denna andra del, som i tiden förts fram till 1935, föreligger nu i bokhandeln (Sthlm, Alb. Bonniers förlag. 1935. 8:o. 644 s. Pris kr. 25:—).

Liksom det tidigare bandet upptager även detta såväl förlags- som sortimentsbokhandlare och antikvariatsbokhandlare. Dessutom äro medtagna innehavare av lånbibliotek, även där denna rörelse uppenbarligen icke varit förenad med bokhandel. Samtliga medlemmar av Svenska bokförläggarföreningen äro medtagna, också där dessa knappast kunna räknas såsom bokhandlare. För tiden före 1700-talets mitt äro boktryckarna oftast även förläggare och bokbindarna på samma gång bokförsäljare. Red. har därför också medtagit så gott som samtliga boktryckare och bokbindare från denna tid. Även Matthias Hintz, som enligt Schücks »Den svenska förlagsbokhandels historia» skulle tryckt Johan III:s liturgi, har råkat komma med, fastän I. Collijn i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1930 uppvisat, att denne var myntmästare och stilgjutare och alls icke boktryckare.

Den del, som behandlar tiden fram till 1700-talet har emellertid mindre betydelse, eftersom den helt och hållet är grundad på tryckta arbeten av Schück, Collijn, Hedberg m. fl. Av större värde är behandlingen av den följande tiden, där i största utsträckning begagnats otryckt material, i första hand Hovkanslersämbetets diariéer och Svenska bokförläggarföreningens protokoll.

Det första bandet var disponerat så, att inom varje ort anfördes de olika firmorna i kronologisk ordning efter etableringsåret. Denna disposition har tyvärr i viss mån ändrats i den nu föreliggande delen. Anordningen är fortfarande kronologisk, men i varje avsnitt behandlas icke firmorna utan i stället de enskilda bokhandlarna. Behandlingen av varje firma är följaktligen utspridd på de enskilda innehavarna. En dylik anordning kan naturligtvis försvaras, särskilt med tanke på bokens titel, men man skulle dock gärna sett, att anordningen i de båda delarna varit lika. Tyvärr har man icke heller i registret tagit hänsyn till de olika firmorna utan endast medtagit personnamnen. Man kan alltså icke ens med hjälp av registret skaffa sig upplysningar om t. ex. Nordiska bokhandeln utan att på förhand veta innehavarnas namn.

Den kronologiska anordningen är efter etableringsåret. Om detta

icke med säkerhet är känt; användas obestämda tidsuppslag, vilka ibland fått en förvånande placering: »1700-talet (senare hälft)» är sålunda placerad mellan 1789 och 1791 och »1800-talets början» mellan 1802 och 1803. Utom de biografiska avsnitten finnas här och var inströdda avdelningar av allmän karaktär som »Bokhandelsstatistik», »Tidsbilder» samt avsnitt upptagande vissa grupper, t. ex. antikvariatbokhandlare av mindre betydelse, vilka sålunda utbrytas ur den kronologiska sviten.

I jämförelse med första bandet är slutligen att anteckna ännu en kanske ej helt lycklig ändring. Det första bandet hade helt formen av en matrikel. Notiserna, som meddelades, voro endast de absolut nödvändiga och anfördes i kortfattad form. Eventuella tillägg, t. ex. utdrag ur dödsrunor, voro tryckta med petit. Hånell har nu försökt att göra boken mera läsbar genom att giva den en berättande form. Man kan icke säga att författaren gått i land med denna svåra uppgift. Hans stil lämnar allt för mycket övrigt att önska och i de illa disponerade notiserna blandas viktigt och oviktigt om vartannat, vilket försvårar bokens användning. Matrikeluppgifterna äro mycket ojämna och ha makats åt sidan av enklare kulturkuriosa och småprat. Om bokhandlaren Fyrwald får man veta, att han »hade en mängd duvor, någonting rart på den tiden, och stod ofta i sin boddörr för att mata och se på dem. Han var huvudleverantör av duvor till Kungl. Slottet» och om Johan Jakob Schildt, att han en gång på en maskerad hos hertig Karl hade uppträtt med en kraschan »med två gyllene svin uti». Arbetet hade mycket vunnit på, att den strängare matrikelformen bibehållits och att materialet sovrats. Härigenom hade även volymens omfång (nu närmare 650 sidor) åtskilligt kunnat reducerats.

Trots dessa brister har boken ett stort värde genom sina många primäruppgifter, och den kommer att bliva en oskattbar källa, när en gång den svenska bokhandelns historia skall skrivas.

C. Björkbom.

Järnkrämare i Stockholm.

På uppdrag av Stockholms Jernkramhandlareförening har Folke Wernstedt författat *Järnkrämare i Stockholm 1651—1890. Historiska och biografiska anteckningar* (Sthlm 1935. 8:o. ix, 354 s., ill. Ej i bokhandeln). Jernkramhandeln i Stockholm tog sin början vid 1600-talets mitt därigenom, att »2:ne gamble borgare ifrån Arboga, Erich Erson och Jöns Böök, i förstone begynt at om wintertijden hålla med sledor uppå Söder- och Norremalms tårg, uti hwilka dhe ifrån bergzlagen hafft allehanda smått smide, bestående af hackor, mährlor, haspor, stiffter, hwilka waror här i staden eij kunde färdige kiöpas». Denna art av handel gav 1651 upphov till bildandet av Stockholms järnkrämarsocietet, senare kallad Stockholms järnkramhandelsocietet. Denna ägde bestånd till 1847, då den på grund av ändrad handelslagstiftning upplöstes och följdes av Jernkramhand-

larnas pensions- och begravningskassa, i sin tur upplöst 1873. År 1890 återupptogs traditionerna genom den då bildade och ännu existerande Stockholms Järnkramhandlareförening. Denna har åt yrket och äldre yrkesbröder rest en varaktig minnesvård genom utgivandet av Wernstedts föreliggande, givande och vackra arbete. Förf. har haft fördelen att kunna utnyttja ett rikt arkiv, den gamla societetens eget, som lyckligt nog bevarats. I trenne kapitel skildrar Wernstedt societeten under 1600-, 1700- och 1800-talen. Man möter här som i all borgarhistoria skråets heta kamp för att utestänga obehöriga från intrång i näringen. Efter ett kapitel om pensions- och begravningskassan samt järnkrämare 1847—90 har förf. en utredning om bodar och kram.

Bokens personhistoriskt viktigaste parti är den avd. »Biografiska anteckningar», som fyller s. 217—326. Främst bland de behandlade järnkrämarmfamiljerna kommer släkten Westerman med (från 1670- till 1770-talet) 10 medlemmar, varav 3 äldermän och en bisittare Anders Westerman, son efter far. Förf. kan föra släkten ett led högre upp än man förut känt, nämligen till Anders Joensson, som 1671 bodde i Arboga. Släktens mest bekante medlem är finansmannen Johan Westerman, adlad och slutligen greve Liljencrantz. Denna kom också att ett par gånger under sin lysande bana ingripa på det fält, järnkramhandeln, som han genom sin släkt bör så väl ha känt till. Av pampar inom yrket kan nämnas t. ex. Eric Ostermarck († 1777), stadsmajoren Fredrik Wibom († 1831) och John Wall († 1909). Julius Slöör (f. 1835, † 1876), vars namn ännu kvarlever i affären vid Järntorget, är avbildad på ett ytterst tidstypiskt porträtt, överst prydd av en imponerande »storm». Verkligt rolig är bilden av Johan Adam Carlström (f. 1807, † 1869), som daguerrotypen återger som ett modelejon i fräck, ljusa byxor, grann väst och dito halsduk. Bland mera bemärkta senare järnkramhandlare möter man ett vackert förtroendegivande ansikte på bilden av Axel W. Sifvert (f. 1837, † 1909), som också var en av de ledande inom föreningen och fader till dess nuv. ordförande. Även adeln är representerad inom denna borgerliga hantering genom Josef Ehrenström (f. 1830, † 1890), brorson till Armfelts bekante vän, senare finska statsrådet J. A. Ehrenström. Carl Fredrik Ek (f. 1775, † 1830) anges sannolikt vara den järnkrämare, som Blanche skildrat i »Hyrkusens berättelser». Wernstedts innehållsrika arbete är utfört med mycken omsorg och ett välkommet bidrag både till järnhandels historia och till Stockholms borgerskaps personhistoria.

B. H—d.

Läkarehistoria.

Med den digra del V (V—Ö jämte suppl. Sthlm 1935. 8:o. 742 s.), som utkommit av *Sveriges läkarehistoria*, fjärde följd, utg. på uppdrag av Svenska Läkaresällskapet och red. av A. Widstrand, har nämnda verk nått sin fullbordan. Redan tidigare har i PHT (1932, s. 118—125) under rubriken »Läkarhistorisk litteratur» en

närmare redogörelse lämnats för detta arbete, dess föregångare m. m., vartill nu åter hänvisas.¹ Den omfångsrika senaste läkarhistorien, som nu lyckligen föreligger färdig, behandlar något över 4,000 läkare, således ett ofantligt personhistoriskt material.² De om-dömen, som tidigare lämnats angående redigeringen, kunna fortfarande vidhållas. Verket är sålunda bäst tillgodosett för de rent biografiska uppgifterna, medan de mera genealogiska någon gång kunde varit fylligare, korrektare eller mera kritiskt behandlade. De utförliga bibliografierna över de medtagna läkarnas tryckta skrifter ha också ett högt värde, både från rent medicinsk, allmänt bibliografisk och historisk synpunkt. Genom att ta del av dessa skriftförteckningar för forskare som Carl Magnus Fürst, Vilhelm Djurberg, Olof Hult, Fritz Stenström, Jules Åkerman m. fl. kan den historiskt intresserade snabbt få en överblick av modernare svensk medicinsk-historisk litteratur. Någon gång kunde man önskat rikligare hänvisningar till biographica om de behandlade läkarna, utöver anförandet av nekrologer i de olika läkartidskrifterna; stickprov visa t. ex., att i detta hänseende Nordisk Familjebok och Svenska Läkaresällskapets egen samling av biografiskt tryck icke fullt utnyttjats. Vad uppgifterna i allmänhet beträffar, har utg. naturligtvis, såsom alltid är fallet i matrikelarbeten, måst vara mycket beroende av den grad av beredvillighet, med vilken vederbörande besvarat utsända frågeformulär — ibland ha dessa tyvärr icke alls besvarats. Även om ett vidlyftigare anlitande av den förvisso icke lätt överskådliga, årligen svällande personhistoriska litteraturen åtskilliga gånger skulle kunna lämna kompletterande eller korrigerande upplysningar, så fyller sviten i sin helhet dock väl sitt ändamål. Ett mycket lyckligt grepp har varit att beträffande kårens bortgångna medlemmar ej inskränka sig till torra fakta, utan också söka få med verkliga karakteristiker. Dessa friare personteckningar, som ibland fått ej så litet utrymme — och för vilka främst dr Widstrand och prof. Jules Åkerman svarat — ha ställt stora krav på författarna i fråga om både insikter, takt och stilisering. Det kan lugnt sägas, att dessa krav synnerligen väl tillgodosetts. Dylika biografier bli för framtiden av värde också för lokalhistorien, särskilt med tanke på, hur oerhört spridd en sådan kår som läkarnas är över hela landet. Ett annat drag i läkarehistorien, som man observerar och som bl. a. har medicinskt-statistiskt värde, är att, så vitt möjligt varit, för de hädangångna kollegerna alltid angivits dödsorsaken.

Ett verk skall främst dömas efter sina förtjänster, och den nyaste svenska läkarehistorien är förvisso en särdeles aktningsvärd och nyttig prestation både av Svenska Läkaresällskapet och av den, som redigerat arbetet, dr A. Widstrand.

B. H—d.

¹ I den där gjorda allmänna översikten borde också ha medtagits ett av våra medicinsk-historiska huvudarbeten, nämligen Otto Hjelts »Svenska och Finska Medicinalverkets historia 1663—1812» (3 bd, 1891—93). Om läkare se numera också S. Ågren, »Svensk biografisk uppslagslitteratur» (1928) s. 80 ff., 84 ff., 206.

² Den exakta siffran är 4.098 personer. Av dessa läkare levde vid 1935 års ingång 2.962.

Tidningsmän.

Den svenska tidningsmännens kår har upprepade gånger behandlats i den personhistoriska litteraturen. Bernhard Lundstedts »Tidningsmän» (del XVI i »Svenskt Porträttgalleri») utkom 1897 och kunde hålla sig inom den blygsamma ramen av 142 sidor. En senare upplaga därav utgavs 1910. Då hade emellertid en pressmännens fackorganisation, den 1874 bildade, 1881 fastare organiserade och från 1897 utvidgade *Publicistklubben* själv börjat sörja för en utförligare uppslagsbok över tidningsmän. Victor Millqvist utgav nämligen 1901 första upplagan av »Publicistklubbens matrikel», en volym på 268 sidor (utan porträtt). När nämnda publikation ånyo framträdde, denna gång red. av Hans Leander (med titeln »Publicistklubbens porträttmatrikel»), var det vid klubbens femtioårsjubileum 1924. Den innehöll då såväl biografier som porträtt och hade svällt till 463 sidor.

Det är på sitt sätt en mätare på pressens snabba utveckling, att senaste, nu föreliggande årgång av *Publicistklubbens porträttmatrikel* 1936, utg. av Waldemar von Sydow, presenterar sig som en volym på över 700 sidor (Sthlm 1935. 8:o. VIII, 725 s., ill. Häft. kr. 36:—). Handboken i fråga omfattar nuvarande medlemmar av Publicistklubben (med undantag för några, som ej inlämnat begärda uppgifter) samt därutöver sådana personer, vilka voro medtagna i 1924 års matrikel, men sedan dess avlidit. Antalet medlemmar i klubben, som 1924 voro 954, hade 1930 stigit till 1,054 och i början av 1935 till 1,222. Den i matrikeln 1924 intagna förteckningen över klubbens funktionärer 1874—1923 har nu kompletterats för åren 1924—35, liksom förteckningen över funktionärer i Svenska Publicisternas Pensionskassa. Nya funktionärsförteckningar ha denna gång medtagits även för andra pressföreningar, nämligen för Svenska Tidningsutgivareföreningen 1898—1935, Svenska Journalistföreningen 1901—37(!), Pressens Pensionsnämnd 1933—36 och de Nordiska Pressmötena 1899—1925. Värdefullt är också bokens utförliga signatur- och pseudonymregister, liksom registret över de personer, som finnas biograferade i de förut utgivna fyra publicistmatriklarna (Lundstedts två, Millqvists och Leanders).

Redan denna redogörelse visar, att mycken möda nedlagts på själva redigeringsarbetet och att matrikeln genom sin uppställning är av stort värde för personhistorien. Den biografiska avdelningen, som naturligtvis utgör huvudparten av boken (s. 1—666) är också ovanligt rik även på genealogiska uppgifter. Sålunda ha i allmänhet medtagits ej blott respektive medlemmars föräldrar och svärföräldrar, utan också födelse- och dödsår för denna äldre generation; likaledes äro barn upptagna med både namn och födelsedata. Biografierna äro givetvis av starkt växlande längd. Detaljuppgifterna befo, såsom alltid i dylika verk, i ej ringa mån på, vad vederbörande själv inlevererat — ibland väl litet, ibland motsatsen. Särskilt uppmärksammade äro de data, som knyta sig till tidningsmannaverksamhet, men även eljest äro biografierna ofta nog så fylliga. Att hitta enstaka

inadvertenser är naturligtvis alltid lätt i detta slag av text, men i all huvudsak verka biografierna även korrekta i uppgifter. Utstyrelsen är mycket värdad, porträtten förträffligt reproducerade.

B. H—d.

Svenska Slätkalendern.

Utgivningen av adelns ättartavlor nalkas sitt slut och Gustaf Elgenstierna har fått tid att vid sidan därav ånyo redigera en årgång, den elvte i ordningen, av sin kända genealogiska handbok, *Svenska Slätkalendern* för 1936 (Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1935. 8:o. XXIII, 1,018 s., 13 portr.-pl. Inb. kr. 25:—). Dessa slätkalendrar utgöra tillsammans en högst respektabel inventering av svenskt släktforskningsmaterial: de elva banden behandla sammanlagt ej mindre än 1,227 släkter. Genom det i början av varje ingående generalregistret utgör kalendern, vid sidan av Joh. Ax. Almquist's »Svensk genealogisk litteratur» (1905) och J. Wretmans »Släktvetenskapen» (1924, med dess bibliografiska förteckning s. 169—198), också den förnämsta moderna svenska uppslagsboken över svenskt släktbestånd. I motsats till adelskalenderns fast slutna krets av ätter bringar Slätkalendern ju även för varje årgång nyheter, vid sidan av en också här förekommande kärntrupp av ofrälse familjer, som i alla eller de flesta av delarna återfinnes. Sedan tionde årg. utkom 1930 (se PHT 1930, s. 94 ff.) har mycket kunnat hända och det är även därför, som man med glädje hälsar den nya kalendern. Då denna vid sidan av 240 förut behandlade familjer därjämte innehåller 63 nya släkter, av vilka ej mindre än 52 icke förut varit tryckta i någon släktbok, så framträder tydligt, hur mycket som för intresserade kan vara att hämta därur, varjämte kalenderns rent praktiska värde för t. ex. ämbetsverk, banker, affärsföretag o. s. v., likaledes väsentligt ökas. Att här uppräknas alla dessa nya släkter låter sig icke göra, men en helt liten axplockning må dock ske. Sålunda äro medtagna bl. a. följande släkter: Amundson, Bergendal, Cleve, Hellstedt, Hjelmqvist, Lalin, Lindfors, Lithander, Sjöstedt, Stangenberg, Topelius, Wallroth, Wetterberg och Wingårdh. Vid en genomgång av det behandlade materialet med företagna kritiska stickprov kan utan tvivel en hel del iakttagas i fråga om smärre oriktigheter, okritiska uppgifter (ofta beroende på den mänskliga fåfängan) o. dyl. Emellertid måste man erinra sig, att utgivaren av en slätkalender alltid är mycket beroende av, vad som direkt lämnas honom. Skulle man för enstaka olämpliga detaljer vraka hela släktutredningar, finge man nog snart se sig om efter medhjälpare, ty sådana personer, som sitta inne med verkligt kritisk-historisk syn på uppgifterna äro tyvärr ganska tunnsådda. Ej heller tillåta i allmänhet de ekonomiska medel, som stå till en utgivares förfogande, att utsända korrektur till varje i en dylik kalender upptagen familj. Även här spelar därför tillfälligheten in genom vad man får mottaga från släktintresserade och släktkunniga medlemmar eller ej. En annan sak är, att man givetvis bör kunna fordra kollationering av de

Islandslitteratur.

Samfundet Sverige-Island har alltsedan 1931 visat en glädjande litterär livaktighet. Av de fem n:r, som utgivits i samfundets serie av skrifter, äro särskilt n:ris 3 och 5 att här observera.

År 1933 utgavs sålunda en ny upplaga av Uno von Troils *Brev om Island* (med inledn. av Ejnar Fors Bergström. 182 s., ill. Kr. 3: 60). Detta år 1777 tryckta, berömda arbete skrefs efter den resa, som sedermera ärkebiskop von Troil år 1772 företog tillsammans med sir Joseph Banks och den svensk-engelske botanisten Daniel Carl Solander, Linnés lärjunge. Originalupplagan, som 1779—84 utkom i tysk, engelsk, fransk och holländsk översättning, återuppväckte över hela Europa intresset för den märkliga ön i norr. I en utförlig inledning (39 s.) skildrar utg. nu bl. a. Banks, Solander och von Troil samt orienterar i tiden och ämnet.¹

Samfundets senast utgivna skrift är Hannes Finnsson, *Stockholms-Rella*,² utg. av bibliotekarien A. Hj. Uggla med biografisk inledning av biskop Jón Helgason (Sthlm 1935. 8:o. 115 s., ill. Kr. 3: 60). Den framstående isländske biskopssonen Hannes Finnsson blev själv slutligen biskop i Skálholt. Hans sonsons son var nobelpristagaren professor Niels Finsen. Samma år, 1772, som von Troil besökte Island, reste Hannes Finnsson från Köpenhamn till Stockholm och Uppsala. Det är glädjande att ha fått hans livfulla reseberättelse utgiven på svenska genom bibliotekarien Uggla, som även tillfogat en inledning samt en upplysande kommentar (biskop »Rydélius» i Linköping, s. 51, 96, är givetvis felskrivning för Rhyzelius). Biskop Helgasons sakrika biografi över Finnsson (s. 15—42) innehåller även en allmän skildring av Island under 1700-talet. Hannes Finnsson kom d. 16 juli 1772 till Stockholm, där han framför allt studerade i Antikvitetsarkivet och umgicks med lärde som C. R. Berch och Gjörwell, men även t. ex. bevistade ett sammanträde i Vetenskapsakademien. Under Uppsalabesök träffade förf. bl. a. Ihre och Linné samt skriver om den senare: »Elden brinner ännu klart hos honom och lyser ur hans ögon.» Själv var Hannes Finnsson ej blott lärd utan även en typisk representant för upplysningstidens praktiska intressen, vilket också satt många spår i skildringen. Förf. ger några levande småbilder från Stockholm under Gustav III:s augustirevolution, vilken han visserligen närmast såg på från den något begränsade synpunkten, att den hindrade honom själv att statsvälvningsdagen arbeta i Antikvitetsarkivet! Sin modernt kritiska läggning visar förf. vid t. ex. en skildring från besöket i Uppsala myntkabinett. Den vackra publikationen är av stort kultur- och lärdomshistoriskt värde samt

¹ Solander uppges (trol. efter Nord. Familjeboks 2:a uppl.) ha varit född d. 12 febr. 1735, vilket torde vara oriktigt. Rätta uppgiten synes vara d. 19 febr. 1733 (E. W. Dahlgren, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien, Personförteckningar 1739—1915: L. Bygdén, Härnösands stifts herdaminne, III; Th. M. Fries' Linnémonografi, II, s. 62, har också 1733).

² Titeln anses betyda »Stockholmsprat» eller något snarlikt.

vidfoga en förteckning över de släkter, som *icke* äro behandlade av Rosman, men som återfinnas i Kinbergs, Nybergs och Hallgrens bekanta släkthistoriska verk.

Aqut.

Släkten Roos.

F. d. landshövdingen Gustaf Roos har under titeln *Krönikan om Jakobstads-Roosarne* (Sthlm 1935. 8:o. 316 s. Ill. Häft. kr. 7:50) sammanfört utförliga biografiska uppgifter om sin släkt, som kan ledas tillbaka till handlanden i Jakobstad Johan Persson Roos (f. 1680, † 1726). Avkomlingarne hava till största delen fortfarande haft sitt hemvist i Finland, där några medlemmar antagit namnet Rankala. Den gren, som förf. tillhör, återbördades emellertid efter landets skilsmässa från Sverige till moderlandet 1849, då sedermera generalpostdirektören Vilhelm Roos erhöll svenskt medborgareskap. Inemot en tredjedel av boken upptager rätt utförliga levnadsteckningar över denne och hans barn, av vilka dels förf., dels den kända skriftställarinnan Anna Maria Roos äro de mest bekanta. De redogörelser, som här lämnas för den förstnämndes insatser för det svenska postverkets utveckling och för förf:s egen verksamhet på skilda banor som administrativ ämbetsman, statsråd i den första Lindmanska ministären och riksdagsman höra till bokens bärande partier, och den ingående analysen av systemens författareskap kan måhända också sägas fylla sitt rum. En smakfråga blir det sedan, huruvida proven på hennes sångkonst höra hemma i ett arbete av denna art. Att olika hyllningsdikter till de förra saklöst kunnat vara borta, är däremot ganska säkert, för så vitt som arbetet söker sig en bredare publik än den egna familjekretsen. — Genom den titel av krönika, som givits arbetet, avtrubbas i övrigt kritiken beträffande planläggning och disposition. Utgår man eljest från de anspråk, som böra ställas på ett *genealogiskt* arbete, kan det icke undgås, att stora brister falla i ögonen. Översiktligheten lämnar nämligen mycket övrigt att önska. Inom en tämligen godtycklig indelning med konventionella rubriker (»De äldsta släktleden», »Köpmannagrenen», »Sjömannagrenen» och »Prästagrenen») upptagas släktmedlemmarna generationsvis, vilket har till följd, att föräldrar och barn skiljas åt, utan att några hänvisningar underlätta uppsökandet av filiationerna. Visserligen finnas här och där inströdda översiktstabeller, men även dessa sakna samma hjälpmedel, och deras egen existens ej ens antydes i innehållsförteckningen, varav följer, att deras uppletande måste ske genom bläddring. Ett personregister, vilket som här upptager även förnamnen på den egna släktens ledamöter, skulle kunna antagas i någon mån avhjälpa den antydda avsaknaden av rimlig reda i själva texten, men förutsättningen härför är en ingående kännedom om själva personerna, som måste saknas hos utomstående, och utan vilken missförhållandet icke är avhjälpt. Illustrationsmaterialet i boken är rikhaltigt. Det består till övervägande del av väl reproducerade porträtt.

Aqut.

kapitel var så uselt, att det fick helt göras om av Virdestam (som ej medarbetat i första delen) i bd VIII. Vad ärkestiftets herdaminne beträffar, har detta sedan länge stadgat anseende såsom alldeles ovanligt dåligt och föråldrat, ej blott för äldre tid, utan i sin helhet. Det förljudes också, att planer äro uppe om utarbetande av ett nytt herdaminne för stiftet.

Med tanke på bl. a. det äldre herdaminnets brister har till 500-årsjubileet av Uppsala domkyrkas invigning framlagts ett arbete som, utan att vilja ge en på primärkällor grundad vetenskaplig framställning, likväl söker att med ledning av förhandenvarande vetenskaplig litteratur för en större allmänhet framställa de uppsaliensiska ärkebiskoparnas historia. Detta verk är *Svea rikes ärkebiskopar från 1164 till nuvarande tid* (Sthlm, Bokförl. Natur och Kultur, 1935. Stor oktav. 495 s., talrika ill. Klotbd kr. 40: —). Författaren, hovintendenten Gustav Åsbrink, hade fullbordat större delen, då han d. 23 juli 1935 avled. Emellertid hade prof. Knut B. Westman från början anmodats att biträda med litteraturanvisningar och granskning av texten. Efter Åsbrinks död har Westman slutredigerat verket samt i några fall självständigare bearbetat detsamma, nämligen i fråga om de inledande kapitlen angående upprättande av ärkesätet, domkyrkorna och ärkebiskoparnas funktioner samt vidare biografierna över Jakob Ulfsson, Laurentius Petri, Petrus Kenicius och Uno von Troil. Westmans minnestal 1934 över Nathan Söderblom har medtagits. För vissa delar av medeltiden har biträde lämnats av kyrkoadjunkten Arnold Werner.

Ehuru arbetet såsom nämnts framträder utan specialvetenskapliga pretentioner, är det likväl ägnat att väcka viss undran att se en person som framlidne hovintendenten Åsbrink såsom huvudförfattare. Även en populär skildring av Uppsala ärkebiskopar genom tiderna är ett högst krävande ämne, och Åsbrinks tidigare produktion inom trafikväsendets område jämte några av honom utgivna modernare minneskrifter kunna näppeligen sägas ha kvalificerat honom härför. Det har naturligtvis därför varit en stor lycka, att vid hans sida stått en utbildad kyrkohistoriker som prof. K. B. Westman, och denne har ju också nödgats omskriva några särskilt svärbearbetade kapitel. Vad minneskriften innehåller av kyrkohistoriskt värde, har den säkerligen prof. Westman att tacka för.

Verkets yttre är ståtligt, som det höves en monografi öfver ett så betydande ämne. Vackra och väl reproducerade porträtt ingå som planscher från och med Petrus Kenicius († 1636). Däremot är det naturligtvis stor skada, att man icke åstadkommit modernt utförda sigillbilder (enligt Riksarkivets nuvarande, förträffliga teknik — se t. ex. sigillreproduktionerna i den i PHT 1934 ingående medeltidsstudien), utan nöjt sig med att reproducera sigillteckningar, som — otroligt att säga — synas vara mestadels tagna från Peringskiölds 1700-talsarbeten. Icke ens B. E. Hildebrands stora sigillverk tycks ha använts. Följden är, att sigillbilderna i ärkebiskopsboken äro ovanligt klumpiga och i många partier så rekonstruerade, att de förtjäna att kallas ohistoriska. Detta är så mycket mera påfallande, som moderna avgjutningar av

innehåller även biographica. Den gör samfundet samt utgivare och medarbetare all heder.

B. H—d.

Sveriges kyrkor.

Av standardverket *Sveriges kyrkor*, konsthistoriskt inventarium, utg. av S. Curman och J. Roosval, har senaste häftet ägnats åt Östergötland, ingående som bd II i denna landskapssvit. Det behandlar den ärevördiga *Vreta klosters kyrka* (Sthlm 1935. 8:o. 203 s., rikt ill. Häft. kr. 15:—). Författarna äro riksantikvarien Sigurd Curman och antikvarien Erik Lundberg. På i denna serie sedvanligt och förträffligt sätt redogöres, med bl. a. rika litteraturhänvisningar, för det gamla nunneklostret av cistercienserorden och dess kyrka samt dennas senare yttre och inre öden. Kyrkan bevarar en del resultat av Johan III:s fornminnesvårdande verksamhet genom hans där uppställda monument över äldre svenska regenter av Stenkils ätt — uppgifterna om dessas jordande där eller t. o. m. deras kungliga eller furstliga värdighet äro dock mestadels apokryfiska, vilket i framställningen också kritiskt påvisas. Till autentiska minnesmärken hör det Koskull-d'Albedyhlska gravkoret. Men framför allt är Vreta kloster begravningsplats för den svenska ätten Douglas, alltifrån fältmarskalken greve Robert Douglas († 1662) till riksmarskalken greve Ludvig Douglas († 1916) och hans maka grevinnan Anna Ehrensvärd († 1930), för vilka båda senare Carl Milles ritat gravurnan. Douglaska gravkoret behandlas ingående i ett särskilt avsnitt i boken; en bifogad stamtavla över ätten belyser denna framställning. Gravstenar över prostarna Arvid Borenius och Anton Münchenberg avbildas, liksom epitafier över kvartermästaren Måns Haraldsson och prosten Nils Palumbus. Även ätten Bielke har minnen i kyrkan. På kyrkogården — där nyligen också biskop Erik Aurelius († 1935) gravsatts — finner man vårdar över Växjöbiskopen Olof Wallqvist, Linköpingsbiskoparna Magnus Lehnberg och J. J. Hedrén samt ärkebiskop J. A. Lindblom, ävensom över den bekante prosten och led. av Vet.-akad. Tiburts Tiburtius († 1787). Porträtt av bl. a. Lindblom och Tiburtius äro också avbildade. »Kungagravarna» behandlas i en särskild avdelning. Ort-, person- och sakregister avsluta det vackra häftet, där så mycket av svensk historia möter med minnen om vår tidigaste dunkla medeltid, vår storhetstid och våra ecklesiastika hävder.

B. H—d.

Uppsala ärkebiskopar.

Det har under årens lopp upprepade gånger framhållits i denna tidskrift, hur bristfälliga våra äldre herdaminnen äro. Detta gäller framför allt deras medeltidsbehandling — det är ju belysande, att i »Växjö stifts herdaminne» medeltidspartiet rörande biskopar och dom-

rarna. Dessa äro likaledes stolpvis satta i munksigillet, där själva fältet dock är utan stolpe. En rad intressanta biographica över Johannes Haquini i Silfverstolpes bok har man icke heller tillgodogjort sig, däribland en så viktig uppgift som den om hans legation till Rom 1418. Vad Jöns Bengtsson beträffar har förf. stavningen Oxenstjerna. Intet skäl finnes emellertid att ej (såsom också eljest överallt sker i modern litteratur) skriva Oxenstierna, med den introducerade ättens och ättartavlornas stavning. På kapitlet om Tord Pedersson äro släktuppgifterna ej korrekta. Det heter (s. 155): »Tord var av Bonde-ätten, en avlägsen frände till konungen». Att Tord var Karl Knutssons frände är visserligen riktigt, men han tillhörde icke Bondeätten på fädernet, förde ej heller dess vapen (detta oaktat han 1458 för Bondenamnet). Emil Hildebrand har redan 1881 i Hist. Tidskr. (s. 198—200; jfr HT 1882, s. 276) utrett hans frändkrets. På Jakob Ulfsson heter det (s. 158): »Om han stått i någon släktskap med den långt tidigare mäktiga Örnfot-ätten, är ovisst». Formuleringen vittnar om ett principiellt missförstånd. Sedan decennier tillbaka ha framstående medeltidsforskare (K. H. Karlsson m. fl.) i den personhistoriska litteraturen framhållit, att vapenlikhet eller vapenidentitet under svensk medeltid *aldrig i och för sig* bevisar någon släktskap. Först därest andra omständigheter (tids- och sociala förhållanden, dopnamn, godsinnehav, medbeglarförbindelser, o. s. v.) styrka släktskap, kan man ifrågasätta sådana. Riktigare hade i detta fall varit att helt stryka satsen; Westman har naturligtvis i frågan följt Kellerman, om vilken se ovan s. 143. Rättvisan fordrar, att man framhåller, att ärkebiskopsboken i medeltidspartiet eljest tydligen i många fall väl tillgodogjort sig modern litteratur, t. ex. W. Koppes uppgifter om Henrik Karlssons affärsförbindelser (»Lübeck—Stockholmer Handelsgeschichte», 1933, s. 193), H. Schücks framställning om Nils Ragvaldsson och Baselkonciliet (»Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia», I, 1932, s. 10 ff.), Gottfrid Carlssons kritik av Virdestams uppgifter om densamme (Hist. Tidskr. 1934, s. 247 f.), upplysningarna om Gustaf Trolle i Hist. Handl. 28: 2 (1931; däremot skrivs om Trolle s. 180 felaktigt »proviserade» i stället för »providerade»). Men de stickprov, som ovan föranlett kritik, giva likväl anledning till vissa reflexioner rörande det blivande, nya Uppsala ärkestifts herdaminne. Igångsättandet av ett större biografiskt arbete rörande ett så betydande ämne är av särskild vikt för hela den personhistoriska forskningen, ej minst i den mån det är fråga om medeltidsprästerskapet. De bästa moderna herdaminnena, Bygdéns och Virdestams, ha i sistnämnda hänseende haft betydligt lättare arbete. Rörande ett så förnämt stift som Uppsala är bl. a. att märka, att i dess medeltida domkapitel suttit ovanligt många frälsemän. Det synes böra principiellt framhållas, att uppgiften att biografiera prästerskapet i ärkestiftet under medeltiden (och även för 1500-talet) är så svår — på grund av stoffets delvis högst obearbetade skick — att den nödvändigt måste läggas i händerna på en fullt vetenskapligt utbildad historiker eller kyrkohistoriker. Denne måste därvid också taga itu med det krävande studiet av ej blott litteraturen, utan även de förhandenvarande stora hand-

ärkebiskopssigill verkligen gjorts och reproducerats i Gerda Boëthius' och Axel L. Romdahls stora verk »Uppsala domkyrka 1258—1435», som också utkommit 1935. Direkt underhaltiga äro de flesta av medaljvårdningarna i ärkebiskopsboken. Även för medaljer kan man numera använda en liknande modern teknik som för sigill (medalj-avgjutning, fotografering av avgjutningen och klichéring efter fotografien, vilket ger en betydligt klarare bild än fotografering av originalmedaljen). Beklagligt synes också vara, att man i ett verk av detta omfång icke kunnat kosta på sig några litteraturhänvisningar. Vad själva titeln på boken beträffar, »Svea rikets ärkebiskopar», så har detta uttryck visserligen vunnit viss hävd i allmänt språkbruk sedan Anton Niklas Sundbergs dagar (man kan undra, om det är äldre?), men exakt och officiell är beteckningen icke. Man frågar sig därför, om icke detta populäruttryck borde undvikits på ett stort arbete, utkommet till ett kyrkligt Uppsalajubileum, låt vara att boken är ett privat förlagsföretag. Rubriken »Uppsala ärkebiskopar» eller »Ärkebiskopar i Uppsala» hade varit att föredraga.

I verkets inledning behandlas utom de redan nämnda frågor, för vilka prof. Westman redogjort, också »Ärkebiskopliga borgar», »Ärkebiskopsvälen» och »Biskopsskruden». Den långa serien av 30 ärkebiskopar före och 33 efter reformationen genomgås sedan i kronologisk ordning, med ett kapitel för varje, där vederbörandes biografi och kyrkliga gärning skildras.

Vad medeltidsärkebiskoparna beträffar, har man för vissa perioder kunnat tillgodogöra sig en rad moderna undersökningar ej blott av K. B. Westman själv, utan också särskilt Y. Brilioths förträffliga arbeten. Att förf. ändock kunnat förbise viktig och lätt tillgänglig litteratur framgår av t. ex. biografien över ärkebiskop Johan (rättare: Jöns?) Håkansson. Det heter om denne (s. 133): »Om den nye ärkebiskopens släkt är intet bekant, men i ett sigill från 1425 förekommer ett vapen (tre sjöblad med spetsarna uppåt), vilket är likartat med Sten Stures m. fl:s». Uppgifterna äro alldeles vilseledande. Johannes Haquinis släkt var föremål för kort omnämnande redan 1883 i Hist. Tidskr. (s. 226) av Emil Hildebrand. Släkten är ytterligare behandlad av C. Silfverstolpe i »Klosterfolket i Vadstena» (1898—99; s. 120). Sigilluppgiften i Åsbrinks arbete om nämnde ärkebiskop är med bestämdhet oriktig; även om den hade varit riktig, hade ej funnits ringaste anledning att rörande en så vanlig vapenbild som sjöblad göra någon anspelning på Sten Stures vapen. Johannes Haquini förde emellertid icke alls sjöblad, utan tre sparrar, som i hans olika sigill, av vilka minst två äro kända, äro något olika placerade. Hans sigill som birgittiner-munk finnes i Silfverstolpes nämnda arbete (s. 120), ett hans ärkebiskopssigill åter är reproducerat överst på sigillplanschen i samma bok. En ingående beskrivning över hans sigill $\frac{2}{12}$ 1428 (RA) finnes i »Birgittautställningen 1918» (s. 187, nr 193), och därmed åsyftas tydligen samma sigillbild, som finns å planschen hos Silfverstolpe. Därest sistnämnda bild är fullt korrekt (vilket är troligt), är emellertid sigillbeskrivningen i »Birgittautställningen» oriktig i en liten detalj: ärkebiskopssigillet visar en stolpe (ej en balk), belagd med de tre spar-

kunnat tillgodogöra sig en rad underhållande anekdoter. En av de mest muntrande är onekligen skildringen av Rosensteins konversation med sin unge frände Louis De Geer, då ärkebiskopen fann denne lillgammal. Högvördigheten sade: »Kors, vad du är lik din salig farfars fru mormor», och när ynglingen genmälte, att henne kunde Rosenstein väl ej ha känt, kom svaret: »Nej, men jag måtte väl veta, hur en gammal käring ser ut.» På partiet om Reuterdahl har Åsbrink flitigt, nästan väl flitigt, citerat självbiografien, men, förefaller det, icke fått fram fullt riktiga nyanser i omdömena om Reuterdahl som historisk forskare. Betyget hade utan tvivel kunnat höjas en grad och det antydes icke alls, att Reuterdahl t. ex. i fråga om den svenska medeltidsfragistiken var i viss mån en banbrytare (jfr Fornvännen 1934, s. 285, 298 f.). Åsbrinks teckning av ärkebiskop Ekman är sympatisk och välgjord. I fråga om Nathan Söderblom är Westmans intagna minnestal ett nödvändigt supplement till de först givna, mera officiella data.

Den nya ärkebiskopsboken har såsom påpekats sina brister på flera olika sätt. Men den är med sitt i hög grad fängslande ämne icke desto mindre i sin helhet ett både läsvärt och välkommet arbete, därtill (med undantag för sigill- och medaljbilder) en ovanligt vacker bok.

B. H—d.

Djurgårdshistoria.

Det föredrag, som Folke Lindberg höll vid Personhistoriska Samfundets årssammanträde 1935 med titeln »Ur Djurgårdens personhistoria», utgjorde ett referat av den nu av förf. utgivna studien *Nedre Manilla och dess ägare. Historiska anteckningar* (Sthlm, Alb. Bonnier, 1935. 8:o. 62 s., många pl.). Denna ingår i en volym med omslagstiteln *Nedre Manilla*, följd av en *Katalog över författare-konstnärsporträtt samt övriga konstverk tillhöriga Nedre Manillas nuvarande ägare* (s. 63—122, 2 pl.). Denne ägare, som föranstaltat bokens utgivande, är bokförläggare Karl Otto Bonnier. Publikationen visar också en särdeles värdad och tilltalande utstyrelse i fråga om papper, tryck och reproduktioner.

Den del av Djurgården, vars historia Folke Lindberg skildrar, har onekligen haft sina öden, ett högst växlande galleri av ägare. Då Djurgårdens karaktär av kunglig jaktpark upphörde mot Frihetstidens slut, började småningom också en alldeles ny bebyggelse där, som i viss mån uppmuntrades av Gustaf III. Det jordstycke förf. behandlar bar ursprungligen namnet Tolvöresholmen och förvärvades 1773 av balettmästaren Louis Gallodier, som behöll sitt förvärv till 1786. Den i sitt fack framstående fransmannen var Sergels vän och hans blygsamma »lustställe» har väl också haft den celebre hovstatybildhuggaren som gäst. En vida glansfullare period gick emellertid egendomen till mötes, sedan den inköpts av spanske ministern Ignacio Maria del Corral, som också gav den en förnämligare bebyggelse. Under hans tid blev orten, nu döpt med det spanska namnet Manilla,

skriftssamlingarna (av speciellt K. H. Karlsson och Annerstedt; jfr PHT 1930) rörande medeltidsfråset för att kunna bemästra de genealogiska, heraldiska och sfragistiska problem, som på detta fält ideligen komma att uppdyka.

Rörande ärkebiskopsbokens modernare partier synes framställningen i all huvudsak vara vederhäftig, ehuru ibland kanske väl encyklopediskt torr. Åsbrink har såsom icke-fackman måst nalkas sitt studium så att säga utifrån och detta märkes. Om det lysande ämnet Erik Benzelius d. y. hade t. ex. givetvis kunnat skapas en essay av helt annan kvalitet än Åsbrinks. Särskilt får läsaren intet verkligt begrepp om Benzelius från lärdomshistorisk synpunkt, varjämte enstaka formuleringar äro onöjaktiga. Man får sålunda ej klart för sig (s. 328), att Vetenskaps societeten i Uppsala dock på sitt sätt var en fortsättning av Collegium Curiosorum. Och »Acta literaria Sueciæ» var icke vår första vetenskapliga tidskrift — det var i stället den av nämnda Collegium utgivna »Dædalus Hyperboræus». Över huvud möter man väl mycket av smärre onöjaktigheter och brister i Åsbrinks text. Förf. brukar i allmänhet ange åtminstone antalet av ärkebiskoparnas barn. Det kunde därför sagts något härom också på Andreas Laurentii Björnsram, så mycket mer som nyforskning finnes i ämnet (H. Södersteens uppsats i PHT 1931, s. 1 ff.), men så har ej skett. Åsbrink talar på Laurentius Petri Gothus om hans humanistepos med formen »Stratagemata» (s. 224); denna förekommer visserligen i litteraturen, men den korrekta formen är här »Strategema», ty den är originalets (se J. Nordström i Samlaren 1922, facsimile å s. 251). På Spiegel kunde gärna om hans dagbok från Karl XI:s skånska krig (s. 306) direkt sagts, att den är tryckt (1923). I fråga om invalen i Vetenskapsakademien har Åsbrink tydligen ej brytt sig om att för kontroll anlita E. W. Dahlgrens »Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Personförteckningar 1739—1915» (1915), ty härvidlag återfinnas flera fel. Sålunda anger förf. som invalår för S. Troilius 1762 i st. f. 1760, för Mennander 1743 i st. f. 1744, för Carl von Rosenstein 1808 i st. f. 1809. Uppgiften att Erik Benzelius d. y. var akademiens preses »1743» är ju även i så måtto inkorrekt, att presidiet blott gällde andra kvartalet. Det heter icke (af Wingård, s. 416) »president» i Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, utan preses, ej heller heter det Samfundet för utgivande av »skrifter» rörande Skandinaviens historia, utan »handskrifter» (å s. 389 är Kungl. Samfundets namn än mera förvanskad). I allmänhet äro föräldrar och svärföräldrar medtagna, men likväl råder högggradig inkonsekvens på detta område. Det hade varit helt lätt att få med t. ex. exakta uppgifter om A. N. Sundbergs svärföräldrar samt namnen på C. F. Mennanders första hustrus moder och J. A. Ekmanens svärmöder. C. F. Fredenheim (Mennanders son) anföres med en tidigare titel än den han sist erhöi (överintendent). Ärkebiskop J. A. Lindbloms maka och svärfader hette ej Fondin, utan Frondin (s. 385).

Den av Westman skrivna biografien över Uno von Troil är utförlig, solid och sakrik i både person- och tidsteckningen. För karakteristiken av Carl von Rosenstein och Anton Niklas Sundberg har Åsbrink

Kræmer Nedre Manilla till grosshandlaren Nils Anders Berg, också en selfmade man från »Söder». Anders Bergs son, kamrer John Berg, försålde i sin tur egendomen — nu till en del beskuren — 1909 till K. O. Bonnier. Lindbergs livfulla och ofta mycket roande studie följes av hänvisningar till källor och litteratur. — Gustaf Lindgrens katalog över konstverken på Nedre Manilla har sitt personhistoriska värde huvudsakligen på konstnårsområdet, med bifogat särskilt konstnårsregister.

B. H—d.

Göteborgs historia.

Utvecklingen av frågan om Sveriges tillträde till Västerhavet ingår som en viktig del av äldre svensk rikshistoria. En särdeles betydelsefull faktor i denna utveckling blev grundandet av staden Göteborg. Att få en utförlig historik över detta samhälle, som sedan länge är rikets andra stad, har därför i hög grad varit ett vetenskapligt önskemål. Detta är numera uppfyllt för tiden fram till 1718 genom riksarkivarien Helge Almquists stora verk *Göteborgs historia. Grundläggningen och de första hundra åren*, del 1—2 (Gtbg 1929, 1935. 8:o. 6 + 839 s., ill.; 2 + 700 s., ill. Häft. Kr. 14: —, 14: —).

Redan då arbetets förra del, *Från grundläggningen till enväldet (1619—1680)*, utkom, kunde Nils Ahnlund i Stadshistorisk revy 1929 —30 skriva, att den var byggd »på den mest omfattande forskning, som i vårt land någonsin uppbådats för ett verk av motsvarig karaktär». Fullbordandet av andra delen, *Enväldets och det stora nordiska krigets skede (1680—1718)*, understryker ytterligare detta omdöme. Den däri ingående, utförliga litteraturförteckningen ger redan den en inblick i arbetsverkstaden. Och ändå är verket till vida övervägande del byggt på otryckt material av synnerligen vidlyftig och lokalt splittrad, ofta även mycket svårhanterlig beskaffenhet. Men icke blott denna källinventering utan också ämnets art och behandling göra Almquists bok så beaktansvärd. För den tid den berör, är den huvudarbetet om Västsveriges historia.

Sin uppgift har Almquist i förord angivit som en systematisk och konkret skildring mot rikshistoriens bakgrund av Göteborg såsom politisk och ekonomisk enhet, varvid det personhistoriska och i viss mån även det topografiska stoffet, som i tidigare litteratur rikt tillgodosetts, fått mera blygsamt utrymme. Frånsett den ofrånkomliga betydelse, som lokalhistorien såsom miljöskildring alltid äger för biografi och släktforskning, bjuder Almquists verk trots sin medvetna ämnesbegränsning likväl på mycket viktiga och intressanta framställningar och fakta också för personhistorien. Dessa skola ned särskilt framhållas, medan det stora värde, som arbetet i fråga har för både den lokala och politiska historien samt ej minst för vår ekonomiska historia här knappast ens kan antydast. Vad personhistorien beträffar må påpekas, att arbetet saknar porträtt av det skäl, att en

en hemvist för uppskattade lukulliska extravaganser, med vilka den nöjeslystne sydlänningen sökte fördriva tiden i sin nordiska förvisning. Diplomatiske kåren for dit ut 1788 för att åse H. M:t konung Gustafs avfärd å »Amphion» till finska kriget — det var vindstilla och färden från Kastellholmen till Fjäderholmarna tog ett par dagar! Vid sin avresa från Sverige 1793 anförtrorde Corral ställets vård åt chevalier J. de Gausson, fransk diplomat.

Förf:s teckning av Gausson, som i breven till sina svenska vänner med anspelning på sitt namn plägade underteckna med signaturen »Le beskedeliga Gossen», är ett av undersökningens personhistoriskt mest underhållande partier. Den intelligente men ytliga fransosen hade vid sin ankomst till Sverige snart blivit en gärna sedd gäst i det förnäma Stockholm, som roade sig, och även förvärvat sig Gustav III:s ynnest. Gaussons intresse för att skaffa sig ett litet laboratorium med en elektricitetsmaskin och ett helt säkert blygsamt mineralkabinett voro emellertid nog för att föra honom till en plats bland Vetenskapsakademiens utländska ledamöter. Gausson fick uppleva, att »Cette France que j'ai tant chérie», såsom han skrev, övergick till revolutionens omstörtande förhållanden, som för hans egen del slutade med, att svenska regeringen vägrade att längre erkänna honom som diplomatisk representant. Han övergick nu till ett ingalunda bekymmerslöst privatliv, först i kompaniskap med Pierre Mazer, stamfader för den svenska släkten med detta namn. De arbetade tillsammans som affärsmän med en strumpfabrik, utvidgad med sidenfabrikation, till dess Mazer utmanövrerade sin kompanjon. Jämte en bror blev Gausson svensk medborgare 1798. Om G. skriver Johan Gabriel Oxenstierna, att »hans regering uppehöll med svaghet Manillas vacklande rike». En del av Corrals stolta skapelse uppläts till sjömanskrog. När Vetenskapsakademien införde klassindelning även för utländska ledamöter, beredde fallet Gausson visst huvudbry. Den forne »mineralogen» placerades 1821 i åttonde klassen för »ekonomiska vetenskaper», icke blott beroende på den omtalade strump- och sidenfabrikationen. Gausson hade nämligen redan 1802 lämnat Sverige och lyckades småningom få beställningar på leveranser av vin, sydfruktur m. m. till svenska hovet — alltså en visserligen mera »ekonomisk» än vetenskaplig sysselsättning. Manilla hade 1802 styckats. Övre Manilla gick till läkaren, överdirektören A. J. Hagström, 1812 adlad Hagströmer, och senare till P. A. Borg, dövstuminstitutets grundare. Nedre Manilla åter köptes 1802 av A. P. Söderberg.

Grosshandlaren Anders Petter Söderberg, av skepparsläkt från Södermalm i Stockholm, hade börjat med tomma händer; hans mor hade haft bodstånd på Skeppsbron. Småningom blev Söderberg en av tidens rike män, ägare till det stolta Stenhammar samt svärfader till landshövdingen R. F. von Kræmer. Från Söderberg stammar alltså den bekanta von Kræmerska förmögenheten. Gumman Söderberg, Anders Petters fru, blev på gamla dagar upptagen i familjen på Uppsala slott, där hon dock någon gång vållade litet uppståndelse i den höglitterära salongen, t. ex. genom att rörande Olof von Dalin fråga, »vad han egentligen var för en persedel!» 1852 avyttrade von

Kræmer Nedre Manilla till grosshandlaren Nils Anders Berg, också en selfmade man från »Söder». Anders Bergs son, kamrer John Berg, försålde i sin tur egendomen — nu till en del beskuren — 1909 till K. O. Bonnier. Lindbergs livfulla och ofta mycket roande studie följes av hänvisningar till källor och litteratur. — Gustaf Lindgrens katalog över konstverken på Nedre Manilla har sitt personhistoriska värde huvudsakligen på konstnårsområdet, med bifogat särskilt konstnårsregister.

B. H—d.

Göteborgs historia.

Utvecklingen av frågan om Sveriges tillträde till Västerhavet ingår som en viktig del av äldre svensk rikshistoria. En särdeles betydelsefull faktor i denna utveckling blev grundandet av staden Göteborg. Att få en utförlig historik över detta samhälle, som sedan länge är rikets andra stad, har därför i hög grad varit ett vetenskapligt önskemål. Detta är numera uppfyllt för tiden fram till 1718 genom riksarkivarien Helge Almquists stora verk *Göteborgs historia. Grundläggningen och de första hundra åren*, del 1—2 (Gtbg 1929, 1935. 8:o. 6 + 839 s., ill.; 2 + 700 s., ill. Häft. Kr. 14: —, 14: —).

Redan då arbetets förra del, *Från grundläggningen till enväldet (1619—1680)*, utkom, kunde Nils Ahnlund i *Stadshistorisk revy 1929—30* skriva, att den var byggd »på den mest omfattande forskning, som i vårt land någonsin uppbådats för ett verk av motsvarig karaktär». Fullbordandet av andra delen, *Enväldets och det stora nordiska krigets skede (1680—1718)*, understryker ytterligare detta omdöme. Den däri ingående, utförliga litteraturförteckningen ger redan den en inblick i arbetsverkstaden. Och ändå är verket till vida övervägande del byggt på otryckt material av synnerligen vidlyftig och lokalt splittrad, ofta även mycket svårhanterlig beskaffenhet. Men icke blott denna källinventering utan också ämnets art och behandling göra Almquists bok så beaktansvärd. För den tid den berör, är den huvudarbetet om Västsveriges historia.

Sin uppgift har Almquist i förord angivit som en systematisk och konkret skildring mot rikshistoriens bakgrund av Göteborg såsom politisk och ekonomisk enhet, varvid det personhistoriska och i viss mån även det topografiska stoffet, som i tidigare litteratur rikt tillgodosetts, fått mera blygsamt utrymme. Frånsett den ofrånkomliga betydelse, som lokalhistorien såsom miljöskildring alltid äger för biografi och släktforskning, bjuder Almquists verk trots sin medvetna ämnesbegränsning likväl på mycket viktiga och intressanta framställningar och fakta också för personhistorien. Dessa skola nedan särskilt framhållas, medan det stora värde, som arbetet i fråga har för både den lokala och politiska historien samt ej minst för vår ekonomiska historia här knappast ens kan antydast. Vad personhistorien beträffar må påpekas, att arbetet saknar porträtt av det skäl, att en

särskild samling »Göteborgsporträtt» (av V. Ljungberg och E. E:son Ugglå) tidigare utgivits som bd XI i samma serie, vari Almquists verk ingår som bd I: 1—2, nämligen sviten *Göteborgs Jubileums-Publikationer*. Samtidigt må nämnas, att det Göteborg, som förf. behandlar, är den 1619 grundade staden, medan Karl IX:s kortvariga stadsbildning på Hisingen icke här berörs annat än i förbigående.

Slutbetalandet av Älvsborgs lösen i januari 1619 var det märkliga faktum, som föranledde Gustaf II Adolf att skrida till verket med den nya stadsgrundningen, vilken icke skedde utan en viss ångslan för Danmarks känslor inför en naturligtvis högst ovälkommen handelskonkurrent. Göteborg blev i förstone i befolkningshänsende föga svenskt. Den dominerande kretsen utgjordes av de inkallade utlänningarna. Av dessa voro holländarna ett självmedvetet och nackstyvt släkte, som icke glömde att de voro komna på inbjudan såsom gärna sedda gäster. Förf. ger (s. 316 ff.) en intressant översikt av dessa olika främlingselement med burggreven Jacob van Dijck i spetsen. Holländare återfinnas f. ö. i Göteborg under denna första tid inom alla lager, t. o. m. barnmorskan var 1624 en holländsk änka. Även tyskarnas insats var betydelsefull och för framtiden blev det den tyska församlingen, i vilken utlandsbefolkningen fick sitt kyrkliga hemvist. Av tyskarna märkes bl. a. den från Aachen över Lübeck till Göteborg 1626 inkomna familjen Amija, som småningom blev ett av stadens mest betydande köpmanshus. Skottarne — som väl få betraktas som det främmande folkslag, vilket längst präglat Göteborgs historia, ända in i modern tid — hade också tidigt representanter i staden med familjer som Maklier (senare Maclean), Spalding, Carnegie, Sinclair, Lindsay, o. s. v. Direkt personhistoriskt värde ha även de rådslängder förf. ger (s. 85—87, 369 ff.) samt liknande förteckningar över innehavare av stadens olika presidentämbe-ten (s. 370), dess riksdagsmän (s. 109 f., 431 f.) och tjänstemän (s. 407 ff.). Stadens sekreterare hade sina högst skiftande öden; bland dem var Claudius Kloot (jfr PHT 1934, s. 234) och Johan Heinrich Voigt, den senare biograferad av förf. på annat håll (se PHT 1934, s. 281; Voigt blev avrättad för rånmord). Till tjänstemännen hörde också stadens spelmän, som även enskilda fingo anlita, dock efter viss rangordning. Medan pipare och trumslagare stodo till mera allmänt förfogande, voro trumpetarna förbehållna åt förnäma herrar och de främste av borgerskapet. Specialvärde för släktforskningen ha Almquists utförliga redogörelser rörande de olika skrånå med deras mästare eller andra yrkesmän. Rättskipningens handhavare följas ned till sitt enklaste skikt med olika mästarmän, d. v. s. skarp-rättare, och »nattmannen» Lars Potta. Vad förvaltningen beträffar rådde givetvis ej sällan viss spänning mellan stadens och kronans representanter — Axel Oxenstierna fick en gång gripa in med det kloka uttalandet, »att med goda ord kan mycket ske». Å andra sidan var det förlåtligt, att man reagerade inför t. ex. landshövdingen Nils Assersson Mannerskölds obehärskade utbrott, då t. o. m. den myndige justitierepresidenten Peder Eriksson Rosensköld betecknades som »en Judas Ischariot». Rosensköld är f. ö. en av stadens markanta

gestalter under denna period och satte icke själv sitt ljus under en skäppa. Han hade arga antagonister även inom borgerskapet, såsom engelsmannen Anthony Knipe, och tvangs en gång till ordentligt återtåg i brev till rikskanslern. Rosensköld erinrade dock Oxenstierna däri om satsen, att »sanningen finner intet gärna herberge». Rörande den nämnde Knipe klarlägger Almquist hela hans förut alldeles okända karriär, innan han hamnade som generaltullförvaltare i Norge (jfr Brickas Dansk Biogr. Lex., bd IX, s. 249). Till läkare- och apotekarhistoria liksom till herdaminnet ger Almquists verk mångahanda bidrag samt nästan överallt i hans personhistoriska framställningar även korrigeringar och tillägg till äldre litteratur. Rolig är skildringen av den ångslan, som 1665 grep omkring sig för den smittosamma »sudar Anglicus». En borgare, som härbergerat några engelsmän, av vilka en avlidit, kallades till förhör, men kunde giva den lugnande upplysningen, att den avlidne fått sitt huvud sönderslaget vid ett gräl på Bryngel Raddes källare och att det således ej var fråga om epidemien. Ibland fällde huvudstadsrepresentanterna hårda ord om de ledande i Göteborg, som då Nils Nilsson Tungel besvärade sig över »magistratens olika humörer» och »borgerskapets obstinatiska hufvuden».

Brömsebro- och Roskildefrederna tillförde Sverige bl. a. både Halland och Bohuslän och den i smal isolering framskjutande handelsmetropolen vid Göta älv befann sig plötsligt ha ett uppland av helt annan räckvidd än det västgötska. Men därtill kommo farhågorna för de införlivade f. d. danska städernas handelsmöjligheter, ävensom den halländska bondeselegationen, och göteborgarna försummade icke att beteckna provinsgrannarna som »öfvervunnet folk» och särskilt konkurrenten Marstrand som »en öfvervunnen stad» i motsats till det egna samhället, »en gammal riksens stad». De territoriella vinsterna fingo betydelse för Göteborg även genom läns- och stiftsindelningens småningom skeende förändringar. Förf. tecknar i sin historik även de högtidliga tillfällen, då staden mottog kungliga besök eller t. ex. den bekante engelske ambassadören Bulstrode White-locke, som anlände på fregatten Phoenix i nov. 1653, välkomnad av stadsmajoren i röd uniform. Magistraten visade sig ovanligt latin-kunnig och ett animerat samspråk kunde sålunda uppstå. Stadens syndicus Lars Broman har förtjust skildrat, hur legaten utspisade honoratiores: före måltiden drack han oss till »itt glas äpplesaft medh brödh och socker uthi, maten war på engelsk, myckit läcker, godt engelskt öl och skönt franskt win» samt »inge serieuse discusser».

I andra delen skildrar förf. först Göteborg under enväldet. Den centraliserade regeringsmakten blev en stark påfrestning för stadens privilegier, som vederbörande dock försvarade med näbbar och klor. Även i denna del ger förf. viktiga råds- och tjänstemannalängder (s. 99 f., 113 ff.). Av biographica märkes bl. a. skildringen av den tyranniske guvernören frih. Erik Siöblad, som dock fick hårt sota för sina bravader — han hade bl. a. varit en typisk mutkolv. Även av hans efterträdare generalen greve Carl Gustaf Mörner lämnar förf. en ganska nyanserad bild. Bland mera roande gestalter är den då-

tida göteborgska kommunalpolitikens rytande lejon, den tyskfödde ögonläkaren, bräckskäraren och rådmannen doktor Gerard von Öltken. Han hade i hög grad sitt envetna huvud för sig och älskade icke att gå i flock. Intelligent och skarp tvekade han ej att lika kraftigt åttuta andra som försvara sina egna intressen, i synnerhet då de senare hotades av skatteskruben. Han var gift med en syster till det mäktiga kommerserådet Sebastian Tham och tillhörde även därigenom de ledandes krets. Gång efter annan påpekar förf., vilken överväldigande roll just storköpmännen spelade, särskilt som järnexportörer och saltimportörer. Dessa Mercurii utvalda söner fingo visserligen röna de omskiften, som i alla tider åtfölja »commercién» — förteckningen över dem (s. 249 f.) visar, att konjunkturerna kunde växla nog så kraftigt. Bland de förnämsta var David Amija. Vid skildringen av exportörernas mellanhavanden med de värmländska bruknen ger förf. en för personhistorien särskilt viktig utredning. Den gäller uppkomsten av det sociala skikt, som kom att gå under namnet ståndspersoner, i själva verket ett av de viktigaste elementen i det svenska 1700-talets kultur, förmedlare av övergången från det exklusiva ståndssamhället till våra dagars klasser. Dessa ståndspersoner framträdde bl. a. i Värmland, då bruksägarna, som förr varit borgare, började att som »hammarpatroner» bosätta sig på herrgårdsmanér vid bruknen. Förf. meddelar en högst intressant förteckning (s. 293 ff.) över dessa värmländska bruksrepresentanter, med vilka de göteborgska köpmännen handlade. Till den nu uppkomna brukspatronssocieteten, som ju kom att spela en sådan ofantlig roll för svenskt kulturliv, uppstod en parallell i städernas, här Göteborgs, ståndspersoner, avgränsade från den enklare befolkningen genom dels statstjänstens, dels rikedomens distinktion. De arkivaliska kriterier härpå, som förf. med rätta framhåller, äro nog så roande: det är beskattningslistorna över dels vagnar, dels peruker, som utmärka de högre stående. »Inom dessa kretsar», skriver förf., »har man att söka det relativa fåtal, som i sin klädedräkt brukade guld eller silverknappar, förgyllda snören, galoner på hatt eller gehäng och som i smått börjat dricka kaffe, thé eller choklad.» Dess ungdom blev klientel åt den franske dansmästaren, monsieur Jean Cheminau.

Det stora nordiska kriget berörde i vissa hänseenden Göteborg mindre direkt än de olika 1600-talsfejden hade gjort, men gav å andra sidan sin särskilda, höga färg åt detta göteborgska tidevarv genom inkvarteringen av utländska fångar och särskilt genom kaperierna, både de utländska mot Sverige och göteborgarnas egna. En huvudfigur i Almquists framställning är givetvis Lars Gathenhielm, rörande vilken förf. ger betydelsefulla nya upplysningar. Han lokaliserar sålunda dennes hus till Stora hamnen i Göteborg, uppvisar att Gathe redan 1711 själv var kaparkapten på »Vindthunden» — därmed avgörande en fråga, som diskuterades i PHT 1928 (s. 4 ff.) — och framdrager vidare alldeles nya fakta, som visa den oförvägne Lasse i kraftigt klammeri med kronan både 1712 och 1713. Även rörande kaperiet i allmänhet lämnas en rad viktiga kompletterande uppgifter. Också staden i vardagslag får sin belysning. Om Slottsskogen skrev

tida göteborgska kommunalpolitikens rytande lejon, den tyskfödde ögonläkaren, bräckskäraren och rådmannen doktor Gerard von Öltken. Han hade i hög grad sitt envetna huvud för sig och älskade icke att gå i flock. Intelligent och skarp tvekade han ej att lika kraftigt åttuta andra som försvara sina egna intressen, i synnerhet då de senare hotades av skatteskruben. Han var gift med en syster till det mäktiga kommerserådet Sebastian Tham och tillhörde även därigenom de ledandes krets. Gång efter annan påpekar förf., vilken överväldigande roll just storköpmännen spelade, särskilt som järnexportörer och saltimportörer. Dessa Mercurii utvalda söner fingo visserligen röna de omskiften, som i alla tider åtfölja »commercién» — förteckningen över dem (s. 249 f.) visar, att konjunkturerna kunde växla nog så kraftigt. Bland de förnämsta var David Amija. Vid skildringen av exportörernas mellanhavanden med de värmländska brukerna ger förf. en för personhistorien särskilt viktig utredning. Den gäller uppkomsten av det sociala skikt, som kom att gå under namnet ståndspersoner, i själva verket ett av de viktigaste elementen i det svenska 1700-talets kultur, förmedlare av övergången från det exklusiva ståndssamhället till våra dagars klasser. Dessa ståndspersoner framträdde bl. a. i Värmland, då bruksägarna, som förr varit borgare, började att som »hammarpatroner» bosätta sig på herrgårdsmanér vid brukerna. Förf. meddelar en högst intressant förteckning (s. 293 ff.) över dessa värmländska bruksrepresentanter, med vilka de göteborgska köpmännen handlade. Till den nu uppkomna brukspatronssocieteten, som ju kom att spela en sådan ofantlig roll för svenskt kulturliv, uppstod en parallell i städernas, här Göteborgs, ståndspersoner, avgränsade från den enklare befolkningen genom dels statstjänstens, dels rikedomens distinktion. De arkivaliska kriterier härpå, som förf. med rätta framhåller, äro nog så roande: det är beskattningslistorna över dels vagnar, dels peruker, som utmärka de högre stående. »Inom dessa kretsar», skriver förf., »har man att söka det relativa fåtal, som i sin klädedräkt brukade guld eller silverknappar, förgyllda snören, galoner på hatt eller gehäng och som i smått börjat dricka kaffe, thé eller choklad.» Dess ungdom blev klientel åt den franske dansmästaren, monsieur Jean Cheminau.

Det stora nordiska kriget berörde i vissa hänseenden Göteborg mindre direkt än de olika 1600-talsfejden hade gjort, men gav å andra sidan sin särskilda, höga färg åt detta göteborgska tidevarv genom inkvarteringen av utländska fångar och särskilt genom kaperierna, både de utländska mot Sverige och göteborgarnas egna. En huvudfigur i Almquists framställning är givetvis Lars Gathenhielm, rörande vilken förf. ger betydelsefulla nya upplysningar. Han lokaliserar sålunda dennes hus till Stora hamnen i Göteborg, uppvisar att Gathe redan 1711 själv var kaparkapten på »Vindthunden» — därmed avgörande en fråga, som diskuterades i PHT 1928 (s. 4 ff.) — och framdrager vidare alldeles nya fakta, som visa den oförvägne Lasse i kraftigt klammeri med kronan både 1712 och 1713. Även rörande kaperiet i allmänhet lämnas en rad viktiga kompletterande uppgifter. Också staden i vardagslag får sin belysning. Om Slottsskogen skrev

adlades med namnet von Schéele. Pooths studie är en bland många av nyare undersökningar om Scheele, men då anmälares å annat ställe utförligt redogjort härför må hänvisas dit (min uppsats »Scheeleforskning och Scheelelitteratur. Till hundraftioårsminnet», som ingår i Lärdomshistoriska Samfundets blivande årsskrift för 1936). I årsboken 1934 skriver vidare F. Curschmann om den lärde borgmästaren i Stralsund, lantrådet Johann Albert Dinnies (f. 1727, † 1801). Denne efterlämnade stora och viktiga samlingar (i 68 bd), nu i Stralsunds stadsarkiv, för vilkas huvudinnehåll förf. redogör. De äro av betydande värde för historiens olika grenar, med diplomatarium 1229—1717, anteckningar om kyrkor, skrån och topografi, om Wallensteins belägring av Stralsund och dess förhållanden vid tiden för westfaliska freden samt ej minst utförliga genealogiska samlingar. Med tanke på de länge livliga förbindelserna mellan det gamla Pommern och Sverige har svensk släktforskning säkert mycket att hämta ur dessa Dinnies samlingar. Ett annat intressant bidrag är Erich Gülzows levnadsteckning över svenskvännen, superintendenten dr Gottlieb Mohnike (f. 1781, † 1841). Denne, som var Friedrich Rüh's vän, var bl. a. kyrkohistoriker, men är mest känd som översättare av dikter av Tegnér, Nicander, Atterbom, Geijer m. fl., liksom han skrev om andra svenska ämnen. Uppsatsen berör på flera sätt Tegnér, som besökte Mohnike i Stralsund, ävensom t. ex. generalkonsul J. F. af Lundblad. Ärg. avslutas med Hans Zieglers utförliga historiska bibliografi för Pommern 1932—33.

I bd 29 för 1935 behandlar Karla Heuer »Das Amt Ueckermünde», med ett särskilt avsnitt om dess svenska tid 1648—1720. Svenskt intresse har också E. Gülzows »Präpositus Picht und General von Dycke, zwei Vorläufer E. M. Arndts im Kampf gegen die Erbuntertänigkeit». Johann Gottlieb Picht var bl. a. pastor vid det svenska regementet Gula husarerna. Generalmajor Mauritz von Dycke kom med Blå husarerna från Pommern 1772 till Hälsingborg och lämnade Sverige först efter Gustaf III:s död. En bror, Johann von Dycke, var också officer och bosatt i Simrishamn. Även denna ärg. avslutas med en utförlig och välunderrättad historisk biografi.

B. H—d.

Vetenskapsakademiens biografier.

I Otto Sylwans studie »Till svensk biografis historiografi» (se ovan s. 139) i Samlaren 1935 påpekas, vilken betydande roll Kungl. Vetenskapsakademien spelat för den svenska biografis utveckling. Den förnämliga traditionen att teckna bortgångna akademiledamöters minne hålles ännu högt i ära. Härom vittnar även akademiens senaste *Årsbok* och *Levnadsteckningar* (om dessa serier se särskilt PHT 1931, s. 269).

På akademiens högtidsdag skall preses »omförmåla förtjänsterna» hos den medlem, över vilken akademien låtit prägla årets minnespenning. De så tillkomna biografierna ingå i serien *Levnadsteckningar*. Nyligen (1935) ha trenne sådana minnestal från 1933—35 publicerats. Det första av dessa (nr 105; i bd 6: 2) är Otto Rosenbergs över bo-

tanisten *Veit Brecher Wittrock* (f. 1839, † 1914). Denne började som algolog, men skrev senare bl. a. Viola-studier med intressanta bidrag också till de odlade penséernas historia. Som professor Bergianus kom han att spela en avgörande roll i Vetenskapsakademiens hävder. Det av donator Bergius i testamentet omtalade behovet av »käcke trädgårdsmästare för landsorten» kunde i modern tid tillgodoses på många olika sätt, och Bergianska stiftelsen var över huvud i nedgång samt gav ofta underskott. Då räddades den bl. a. genom Wittrocks förutseende klokhet. Det var han som, trots motstånd, genom att hålla på egendomen framtvang den höga försäljningssumman av 1 miljon kronor för gamla Bergielund 1884. Det nyinköpta området Haga-Frescati fick därför en Bergiansk trädgård av helt annat omfång och annan kvalitet, särskilt från vetenskaplig synpunkt. Och till Bergianums utflyttning slöt sig sedan riksmuseets och akademiens. Intressant redogör Rosenberg för den betydelse Wittrock haft för internationell personhistoria. Han samlade porträtt av botanister från hela världen och över denna småningom högst omfattande samling, det nu s. k. Bergianska Ikonoteket, utgav han sin kända, illustrerade katalog med viktiga biografiska notiser (i *Acta Horti Bergiani*, III: 1—2, 1903—05). Wittrocks originalitet skildras roande. Så snart han kände sig trött, skriver Rosenberg, gick han till vila, men satte sig vid arbetsbordet, när han kände sig utvilad, om det också var mitt i natten.

I minnestalet 1934 tecknade *Wilhelm Palmær* bilden av metallurgen *Johan Brinell* (f. 1849, † 1925), tryckt som nr 106 i förut nämnda serie. Brinell var en selfmade man, men, såsom man riktigt uttryckt det »han var född vetenskapsman». Med förhållandevis små skolkunskaper gick han ut i praktiskt industriellt arbete. Det ligger något av dramatisk spänning över detta levnadslopp, när man hos Palmær får följa, hur Brinell lyckas övervinna de svårigheter, som en blygsam start alltid innebär. Vid Fagersta tjänstgjorde han 21 år och var sedan 1903—14 överingenjör vid Jernkontoret. Bilden av Brinell, sådan förf. ger den, påminner i mycket om C. W. Scheele: med relativt små skolkunskaper och enklaste utrustning med apparater förband också Brinell en outhärlig lust för ihärdigt experimenterande, en genomträngande skarpblick och förmåga av epokgörande upptäckter. Hans arbeten röra främst härdning av stål, mikroskopiska metallundersökningar och »kulprovningsmetoden» för angivande av stålsorters hårdhet. Vissa av hans verk äro klassiska och hans upptäckter ha internationellt, praktiskt värde. Med rätta framhåller Palmær det verkligen högst intressanta i Brinells personlighet och bana, hans förmåga att från en ringa begynnelse nå fram till stora resultat.

C. W. Oseen föredrog 1935 minnesteckningen (nr 107) över *Allvar Gullstrand* (f. 1862, † 1930). Dennes yrke, läkarens, och hans specialbegåvning, matematikerns, gjorde honom till på en gång banbrytande oftalmolog och optiker, en sällsynt och betydelsefull kombination. Ingående skildrar förf. det viktiga samarbetet mellan Gullstrand och Zeiss-stiftelsen i Jena samt den förres stora insatser i den optiska utvecklingen, dels i fråga om glasögon, dels genom sitt oftalmoskop. Gullstrands teoretiska arbeten voro omvälvande och grund-

läggande, men t. o. m. för fackmän svårtillgängliga. År 1911 fick han Nobelpriset i fysiologi och medicin, 1913 förvandlades hans Uppsalaprofessur till en personlig sådan. Den bild, som Oseen ger av honom både som vetenskapsman och som människa, har i särskilt hög grad biograferingskonstens största förtjänst: den lever. Tvenne sidor av Gullstrands personlighet etsa sig in i minnet — den ena är hans våldsamma arbetsintensitet. »Zum Äussersten gehetzt» är ett mången gång återkommande uttryck i hans brev till en tysk vän. Och med gillande citerade han yttrandet: »Den professor, som icke vid en vårtermins slut är så ansträngd, att hans händer skaka, är icke mycket värd.» Det andra kännetecknande draget är Gullstrands härskarbegåvning. Han var ej blott ett geni, utan även en sällsynt dominant personlighet. Oseen ger intressanta belägg härför ur det uppsaliensiska akademikonsistoriets historia. Allvar Gullstrand var ett av den svenska Vetenskapsakademiens största namn i nyare tid. Oseens levnadsteckning med dess träffande detaljer är skriven med utmärkt klarhet och elegans, värdig sitt föremål.

I *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Årsbok för år 1935* omfattar avd. »Biografier» fyra nummer. *Charles Ernest Overton* (f. 1865, † 1933) tecknas av H. C. J a c o b æ u s. Overtons bana speglar naturvetenskapernas internationalism. Han var född engelsman, verkade i Schweiz och Tyskland samt 1907—1930 som professor i Lund. Biografien framställer i huvudsak hans märkliga gärning som i farmakologisk forskare men betonar även hans fina och försynta natur. Den av alla lundensare välkända, påfallande men i mycket oskyldiga former uppträdande originalitet, som präglade Overton, antydes däremot ej. I Lund gav den nästan upphov till legendbildning.

Jonas Hesselman biograferar prof. *Johan Gustaf Richert* (f. 1857, † 1934). Dennes flärdfria, ungdomligt friska »Minnesanteckningar» omnämndes på sin tid i denna tidskrift (PHT 1929, s. 253). Främst ihågkommes Richert som grundare av och länge chef för Aktiebolaget Vattenbyggnadsbyrån, en av Europas största konsulterande ingenjörbyråer. Men Richert hade, som Hesselman påpekar, också många andra intressen än teknikerns. Han ägde i hög grad gudagåvan humor, han deltog i politiken, han skrev reseskildringar och analyserade även ämnet »Detektiven i romanen och i verkligheten». Förf. höjer värdet av sin sakrika biografi genom att också bifoga en förteckning över Richerts viktigaste skrifter.

I Vetenskapsakademiens huvudsakligen naturvetenskapliga krets äro humanisterna få men utvalda. Självskrivnen var *Olof August Danielsson* (f. 1852, † 1933). Han skildras av Einar Löfstedt. Skomakarsonen av bondestam från det östgötska Häradshammar blev en av Europas främsta etruskologer. Hans professur var i grekiska, även inom grekisk språkvetenskap var han mångsidig, men hans huvudgärning blev utförd på ett annat fält. Det etruskiska språkets gåta är ännu i huvudsak olöst. Danielsson insåg, att för dess lösning fordras framför allt en pålitlig urkundspublikation. Därför blev han medarbetare i »Corpus Inscriptionum Etruscarum» och sedan dess ledare, ett oerhört krävande uppdrag. Det var ett arbete ej för dagens

berömmelse men på lång sikt. Generaldirektören för de påvliga Vatikansamlingarna Nogara sade om Danielsson: »vero sacerdote della scienza». Själv delade han vetenskapsmännen i två grupper: vetenskapsmannen-ingenjören och vetenskapsmannen-artisten. Han föredrog, säger Löfstedt, den senare. Det kan verka som en paradox, med tanke på hans arbeten. Men det låg i hans saklighet också just något av sober smak. Värderingar och kombinationer gav han i det personliga umgänget, icke i sina kritiska, försiktiga skrifter. Danielsson var klassiker — klassisk i sina klara linjer är också Löfstedts biografi. Fascinerande tecknar han bilden av denne lysande lärde, av hans ekonomiskt trånga villkor, hans enkla små rum i Uppsala, samtidigt hans oefterhärmliga lärda siratlighet och ytterligt förfinade ironi. Med viss epikureism förenade Danielsson stålfast pliktänsla. Han såg ut som en engelsk biskop, säger förf., blicken hade också en säregen blandning av godhet och skärpa. Icke minst Löfstedts minnesteckning är en prydnad för akademiens biografiska svit. Och man stannar i vördnad inför dess föremål, från vars personlighet »utgick något av det stilla, men genomträngande ljus, som från de stora humanisternas studerkamrar lyser genom vetenskapens historia».

Årsbokens sista namn i denna avdelning är särskilt kärt ej blott i akademiens egen krets — det är *Erik Wilhelm Dahlgrens* (f. 1848, † 1934). Med tanke på de många biografier, som redan föreligga över Dahlgren (även i PHT 1934, s. 221—225) har förf., P. J. Holmquist, blygsamt angivit som sitt mål att blott lämna en sammanträngd men fullständig framställning av data rörande levnadslopp och författarskap samt en sammanfattning av de synpunkter på Dahlgrens gärning, som på olika håll framförts. Holmquists biografi ger dock mycket mer, den är helgjuten och verkligt läsvärd. Genom fullständigheten i data och den utförliga bibliografien över Dahlgrens skrifter har den därjämte betydande uppslagsvärde. Det är på sin plats, att förf. särskilt dröjer vid Dahlgrens förhållande till Vetenskapsakademien. Han var ju både lärde och en ovanlig praktisk begåvning, och detta kom till sin rätt just inom akademien. Han har betytt ofantligt mycket för dess bibliotek, i dess byggnadsfråga, för uppordnandet av dess stora publikationsserier; därtill komma hans skrifter rörande akademien. Det mänskligt stora och varma i den gamle riksbibliotekariens personlighet lyser igenom också i Holmquists biografi. Gärna och tacksamt dröjer man åter inför minnet av Erik Wilhelm Dahlgren.¹

Kanske ha särskilt lyckliga omständigheter i fråga om de skildrade bortgångna och deras minnestecknare sammanstött i Vetenskapsakademiens biografiska svit 1935. Denna skörd är i varje fall alldeles ovanligt rik, mångskiftande i de sakliga redogörelserna, imponerande och gripande i bilden av personligheterna.

B. H—d.

*

¹ Om en biografi, som utan att ingå i Vetenskapsakademiens sviter dock berör akademiens institutioner se nedan s. 195.

— Holger Ahlenius, *Tor Hedberg*. En studie. Svenska Humanistiska Förbundet. 42. Stockholm. P. A. Norstedt & Söners Förlag. 1935. 8:o. 78 s. Häft. kr. 2: 75.

Ur personhistorisk synpunkt är denna studie föga givande, då författaren icke medtagit några biografiska uppgifter utan helt och hållet ägnat den åt litterär analys av Hedbergs författarskap. Den uppgift förf. satt sig har han emellertid löst med varsam och skicklig hand. Särskilt synes mig den första perioden av Hedbergs verksamhet som novellist och romanförfattare förtjänstfull genom att ingående behandla det sätt, varpå Hedberg i sina arbeten studerar de huvudproblem, som framför allt sysselsatte hans tankar: förhållandet mellan det äldre och det yngre släktledet samt motsättningen mellan tanke och känsla eller medvetenhet och omedvetenhet, denna inre tvedräkt, som är det utmärkande för så många av hans diktade gestalter, ett problem, som han aldrig löste. Ahlenius säger många kloka och väl avvägda saker om Hedbergs arbeten. Det är inget klander, när jag påpekar, att det i några fall skulle gett starkare relief åt skildringen, om vissa partier av Hedbergs verk behandlats utförligare, t. ex. hans kritik och i viss mån även hans dikter — »Tanken» är värd ett omnämmande även i en kort essä. Goethes och Schillers betydelse för Hedberg är framhållen med all rätt. Däremot tycks mig Heidenstams inflytande knappast vara beaktat till fullo. När Ahlenius (s. 41 ff.) skriver, att nittitalets nationella patos aldrig klingat varmare och renare än i Ulfstjernas tal till sitt land och jämför det med Heidenstams »Sverige», måste man fråga: hade Hedberg över huvud kunnat skriva detta vackra tal, om icke Heidenstam föregått honom? I Ulfstjernas ord hörs ju tydligt ekot från en av Heidenstams utomordentligaste skapelser, »Fångarna i Tobolsk».

R. G. B.

— Carl Anshelm har med hittills utkomna tvenne delar av sin biografi *Peter Fjellstedt* (I: 1802—1843; II: 1843—1855. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1930—35; 370 s., resp. 422 s., pl. Häft. kr. 5: 75, resp. 6: 25) påbörjat och delvis fullbordat en särdeles ingående levnadsteckning över en av svenska kyrkans märkligare gestalter. Han behandlar i del I Fjellstedts ungdom och hans verksamhet som missionär i bl. a. Indien och Turkiet, i del II åter Fjellstedts svenska mandomsgärning fram till flyttningen från Lund (1856). Ett mycket imponerande källmaterial både i utlandet och Sverige samt även i enskild ägo har utnyttjats och redovisas av förf., som därtill fogat såväl litteraturförteckning som specificerade källhänvisningar. Det är glädjande att en dylik låt vara sparsam apparat mer och mer kommer till användning även i arbeten, som av typografiska eller andra skäl ej ha noter — för kommande forskare äro sådana anvisningar ovärderliga. Man må hoppas att det innehållsrika arbetet — som visserligen hade vunnit på en något knappare stilkonst — måtte i den utkommande tredje delen avslutas med register till samtliga band. Vid sidan av sitt kyrko- och person-

historiska värde har arbetet ett icke ringa etnografiskt sådant, bl. a. i fråga om Turkiet, vars dåtida förhållanden finna riklig belysning genom meddelade utdrag ur och referat av Fjellstedts brev.

B. H—d.

— Torsten Fogelqvist har under titeln *Jag minns den ljuva tiden* utgivit »samlade hågkomster från ungdoms- och vandrings-år» (Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1935. 8:o. 261 s. Häft. kr. 6: 50). Bokens starkt novellistiska form gör, att man kan tveka att hänföra den till den egentligt personhistoriska litteraturen annat än som rent självbiografiskt vittnesbörd. Men å andra sidan äro åtminstone några av förf:s närmare fränder (visserligen mest med förnamn) i olika led så pass tydligt angivna, att dessa personer med någon liten möda skulle kunna identifieras. Och de miljöskildringar förf. ger, mest från västgötska prästgårdar och Norrköping, äro så verkligt levande, att boken förtjänar en vid läsekrets. Till de bästa kapitlen hör otvivelaktigt »Släktprostinnorna», en lysande teckning av förf:s karska mormor och hans »moster Ida». Talrika barnsängar, trånga ekonomiska levnadsvillkor, enormt stora hushåll jämte kraft att övervinna äro drag, som karakterisera de tappra damerna av gammaldags, kärnfrisk stam. En rad ovanligt friskt återgivna barndomsminnen torde kunna läsas av de flesta med delvis glatt igenkännande. Brilljant är slutessayn, »Odysse i landsorten», en resumé rörande förf:s upplevelser som folkföreläsare.

B. H—d.

— Med anledning av att 1934 fyrtio år förflutit sedan forstmästarekursen vid Kungl. skogsinstitutet tillkom har Svenska forstmästareförbundet utgivit *Svenska forstmästare*, personhistoriska anteckningar (Filipstad 1935; 255 s.; kr. 12: —), 13:de årg., med porträtt och ovanligt fullständiga biografier, vida överträffande dem, som meddelats i föregående tolv årgångar, som utkommit under åren 1906 till 1930. Arbetet försvarar väl sin plats i den personhistoriska litteraturen och är ett välkommet komplement till föregående biografiska arbeten om de svenska skogsmännen.

G. I.

— Under serierubriken *Närke. Studier över landskapets natur och odling*, utg. av Stiftelsen Saxons Närkesarkiv, har som nr II utkommit *Närkes medeltidsurkunder. I. Riseberga kloster* (Sthlm 1935. 8:o. xvi, 197 s., 2 sigill-pl. Häft. kr. 10: —), utg. av K. G. Grandinson. Det är med stor glädje man emottager detta intressanta och värdefulla tillskott till vår medeltidslitteratur. Red. hoppas få återkomma till arbetet, vilket omfattar 291 nummer, dels i diplomatiskt avtryck, dels i registform, med sigilluppgifter och ibland utförliga kommentarer. Härtill äro fogade både ort- och personregister.

— *Halmstads Sparbank 1835—1935*, Halmstad 1935, 273 s. Förhållandevis få institutioner torde hava riktat den svenska litteraturen med så många minnesskrifter som sparbankerna, och detta är ganska naturligt, då den första sparbanken började sin verksamhet 1820 och således många tillfällen erbjudits att hugfästa minnet av 100-årig, 75-årig eller 50-årig verksamhet. I Svensk Sparbankstidskrift ha också dessa arbeten vid flera tillfällen beaktats. Så meddelade Torsten Uggla i årg. 1921 (s. 85) en förteckning över sparbanksmonografier, vilken förteckning kompletterats i årg. 1922 (s. 294), i årg. 1924 (s. 83) och i årg. 1926 (s. 226) — tillsammans 220 monografier. I vanliga fall har endast en monografi utkommit, men några sparbanker, som fyllt 100 år, ha hunnit med två. Så är förhållandet med Halmstads sparbank, som hugfästade såväl de 75 som de 100 åren av sin tillvaro, förra gången i mera anspråkslösa former men nu vid senare tillfället med en synnerligen fyllig och gedigen publikation. Från personhistorisk synpunkt och för ökande av hembygdskunskapen hava dessa arbeten en stor betydelse, särskilt, då såsom här är fallet, ett stort arbete nedlagts på de biografiska uppgifterna och ingen möda sparats på att meddela porträtt av de styrande männen under den gångna tiden. Dessutom har bildmaterialet i övrigt ett stort lokalhistoriskt intresse. Mycket av det för de särskilda orterna säregna har på detta sätt räddats från glömska och förintelse, och sparbankerna ha genom sin publikationsverksamhet »sparat» mycket av värde för framtiden, vilket annars nog skulle gått förlorat.

G. I.

— I Historiske Meddelelser om København, 3. Række. 1. Bind, H. 7—8 (1935), ha Bengt Hildebrand och Victor Hermansen under rubriken *En svensk Akademiker i Frederik VI:s København. Rigsantikvar Bror Emil Hildebrands Dagbogsoptegnelser* tryckt den sistnämndes dagbok under besök i den danska huvudstaden 1830 (s. 395—425, med inledn. o. kommentar). Anteckningarna beröra också en del andra svenskar, som vid denna tid vistades i Köpenhamn, t. ex. målaren prof. J. G. Sandberg och musikern B. H. Crusell.

— I serien Historiska Handlingar har som del 30: 1 utkommit *Karl Johans brev till riksståthållaren Mörner 1816—1818*, utg. av Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Sofie Aubert Lindbæk (1935; 192 s.). Kungl. Samfundet har även genom Joh. A. x. Almqvist utgivit *Stockholms stads skottebok 1516—1525 samt strödda räkenskaper* (Sthlm 1935; 372 s.). Den senare ingår i sviten »Stockholms stadsböcker från äldre tid» (jfr PHT 1930, s. 115 f., och 1931, s. 136, 283). Båda volymerna äro försedda med personregister.

— Av major Torsten Holms *Kungl. Västmanlands regementes historia* har *Andra delen* (om del I se PHT 1929; s. 246, om

del IV och V — biographica — se PHT 1931, s. 107, och 1933, s. 184), omfattande *Det indelta regementet 1680—1809*, utkommit (Sthlm 1935. 8:o. 366 s., ill.). Arbetet är delat i två avdelningar, den förra behandlande organisationens historia, den senare regementets krigshistoria. Den förra avdelningen inledes med en redogörelse över det ständiga knekتهållets och indelningsverkets införande i Västmanland. Systemets tillämpning skildras i de därpå följande överblickarna över rekrytering och underhåll samt övriga inre förhållanden i fred och krig. I den senare avdelningen behandlas regementets deltagande i krigen mot bakgrunden av läget i stort. Den sakkunniga framställningen livas av belysande konkreta detaljer. — Ur personhistorisk synpunkt förtjäna uppgifterna om hertig Fredrik Adolfs chefskap över regementet 1776—1802 beaktande (jfr del V, s. 17 ff.). Hertigen, som annars icke är känd från den seriösa sidan, synes nämligen med nit och icke utan framgång ägnat sig åt tjänsten såsom regementschef.

F. W—t.

— Det är en god idé av förlag och utgivare att för den historiskt intresserade allmänheten och den studerande ungdomen presentera *Svenska konungar och stormän i bild* (Sthlm, Bokförl. Natur och Kultur, 1935. 8:o. 144 s., rikt ill. Häft. kr. 6:50). För texten står lektor Gustaf Jacobson, för redigering och bildurval Albin Roosval. En rad alldeles förträffliga porträttreproduktioner pryda boken. Emellertid kan väl diskuteras, om det är så lyckligt, att bland dessa även intaga moderna konstnärers tavlor eller skulpturer, alltså fantasibilder, såsom undantagsvis skett. Vill man nödvändigt ha en påminnelse om Engelbrekt, av vilken ju ingen autentisk bild finnes, så kunde man tagit hans vackra sigill, lika väl som t. ex. Birger Jarls ståtliga sigillbild. Vad medeltiden beträffar, så hade målningen från 1437 i Tensta kyrka av riddaren och riksrådet Bengt Jönsson (Oxenstierna; se PHT 1934, s. 77, fig. 15) förtjänat vara med såsom ett av våra första, om icke t. o. m. det första egentliga målade privatporträttet i Sverige. Mindre lyckad är bilden av G. A. Reuterholm, gjord efter en tydligen långt senare litografi. Eljest har man bemödat sig ej blott om goda porträtt, utan ofta även skaffat sådana, som äro mindre allmänt kända. Personurvalet synes i huvudsak vara tillfredsställande och sträcker sig in på alla områden av svenskt kulturliv. Gärna hade man emellertid sett även t. ex. Erik Benzelius d. y., men utrymmet har ju varit begränsat. Texten under porträtten är kort hållen, i allmänhet en 15 rader pr person, men innehållsmättad och fyller gott sitt ändamål. En lapsus är uppgiften under C. W. Scheele, att Priestley tidigare skulle ha upptäckt syrgasen. Redan 1892 visade A. E. Nordenskiöld, att prioritet till denna upptäckt i stället just tillkommer Scheele själv. Rörande de porträtt, vilka reproduceras å s. 27 såsom föreställande Karl IX:s gemåler, Maria av Pfalz och Kristina av Holstein, synes konstforskningen nyligen ha kommit till resultat, som avvika från tidigare uppfattning (se ovan s. 151).

B. H—d.

— Icke få personalia finner läsaren i *Katalog över riksdags-historiska utställningen 1935* (2:a uppl., Sthlm 1935. 107 s., flera pl.), red. av W. Enblom. Bl. a. omfattar katalogen avdelningar om sigill (av G. Fleetwood), porträtt (av S. Strömbom) och medaljer (av N. L. Rasmusson).

— Under redaktion av Johan Kleberg har utkommit arbetet *Kungl. Svenska Riddarordnarna, I* (Sthlm o. Malmö 1935), omfattande historisk översikt (av F. Wernstedt), Serafimer-, Svärds- och Nordstjärneordnarna. Den historiska översikten innehåller bl. a. förteckningar över de första uppsättningarna av serafimerriddare, kommandörer av Svärds- och Nordstjärneordnarna samt riddare av Nordstjärneorden, ävensom kommandörer och riddare av Vasaorden. Senare följa biografier över de nuvarande ordensinnehavarna.

— Axel Klinckowström har av sitt arbete *Klinckan berättar om böcker och vänner* utgivit del 2 (Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1935. 8:o. 275 s., många pl. Häft: kr. 12:—). Innehållet är ganska brokigt: interiörer ur författarens intima vänkrets från Idun (särskilt Carl G. Laurin) och Stora Sällskapet eller mera tillfälliga bekantskaper, såsom kattgreven Gösta Patrik Hamilton; reseskildringar från Riga, Paris, Italien och Egypten; filmstudier i Råsunda och Klinckans redaktörskap för boulevardtidningen Figaro intill bemälda tidnings fränfalle, m. m. Främst sysselsätter sig förf. med sina äventyrsromaners tillkomst och avslöjar i en rad kapitel de verkliga rollinnehavarna eller förebilderna till galleriet i de världsberömda böckerna »Den hemlighetsfulla fotbollen», »Giftskatten», »Dollarfurstinns jakt», »Guldsaxen», o. s. v.

— Kjell L. Kumliens arbete *Med svenskarna och Engelbrekt* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1935. 8:o. 130 s., pl. Häft. kr. 4:—) är en jubileumsbok, främst avsedd för en bredare allmänhet, men samtidigt framläggande resultaten av senare tiders vetenskapliga undersökningar på området, utförda av förf. själv och andra forskare. Detta sitt ändamål fyller den klara och jämnt löpande framställningen också förträffligt. Att förf. i en skrift av denna art skulle kunna djupare ingå på en rad av de brännande källkritiska eller andra problem, som knyta sig till epokens historia, är givetvis uteslutet, men mången gång antydas de likväl. Förf. skildrar i inledningskapiteln, hur drottning Margareta tar makten i Norden — det dåtida Europas territoriellt största statsområde — och hur unionen utbygges samt ger därpå en bred och intressant översikt av det socialhistoriska ämnet »Sveriges folk under unionsregenternas spira». De följande kapitlen återgiva det politiska händelseförloppet från resningen fram till Engelbrekts död, varpå boken avslutas med en utredning angående Engelbrekt, riksdagen och riket. I huvudsak är framställningen rent

historiskt lagd, men särskilt i de nämnda kapitlen om de olika stånden finna även personhistoriskt intresserade en god, modern orientering.

B. H—d.

— Pastor Axel Malmberg, som 1922 riktade skånsk kyrko- och personhistoria med ett arbete om Trälleborg och Maglarp (se PHT 1933, s. 178), har nu utgivit en biografi över prosten *Jacob Berndt Kallenberg*. En kyrkans märkesman för hundra år sen (Lund, C. W. K. Gleerups förl., 1935. 8:o. 160 s., ill. Häft. kr. 3:—). Kallenberg (f. 1780, † 1849), som var kyrkoherde i Tygelsjö, var herrnhutiskt och schartauanskt påverkad och är känd bl. a. som nykterhetsfrämjare och missionsvän. Levnadsteckningen bygger även på otryckt material, bl. a. i Lunds domkapitels arkiv, och förf. bifogar nyttiga käll- och litteraturanvisningar samt personregister. Av visst personhistoriskt intresse är även t. ex. den förteckning över ledamöter i »Missions-Sällskapet i Lund», som förf. medtagit (s. 120 f.). Också Svenska Missionssällskapets historia beröres. Boken prydes av en rad väl reproducerade porträtt.

B. H—d.

— Vid Åbo akademi ventilerades 1933 en akademisk avhandling av Oscar Nikula om *Svenska skärgårdsflottan 1755—1791* (Hfors 1933. 8:o. 367 s.). Ehuru avhandlingen icke är personhistoriskt lagd innehåller den likväl rikliga bidrag till belysande av t. ex. män som Michael Anckarsvärd, Fr. H. af Chapman, C. O. Cronstedt, Augustin och Carl August Ehrensvärd, Christopher Falkengrén, C. L. Hjelmsstierna, Victor von Stedingk, Henrik af Trolle m. fl. (personregister finnes).

— Heribert Seitz har utgivit *Äldre svenska glas med graverad dekor. En undersökning av det bevarade 1700-talsbeståndet* (Sthlm 1936. 8:o. 231 s., 75 pl. Akad. avh. Nordiska Museets Handlingar, 5). Den vackra boken, som har personregister, bör uppmärksammas även av biografiska forskare, som intressera sig för brukshistoria, särskilt Kungsholmsbruket och Skånska glasbruket (Henriks-torp). Av äldre glasgravörer nämnas speciellt Anthony Seiffert, Elias Horn och Johan Herbst.

— Tullväsendets historia är ett i många hänseenden svårbehandlat område. Så mycket mera glädjande är det, att man i tulldirektören William Smith fått en hängiven forskare rörande dylika frågor. Senast har han dokumenterat detta sitt intresse i den värdefulla monografien *Äldre svenskt tullväsen* (Sthlm — tr. i Lund — 1934. 8:o. 287 s. Häft. kr. 5:—). Arbetet är så allmänt lagt, att förf. börjar med att ge en orientering om tullväsendet under antiken och medeltiden. Han skildrar därpå de äldsta tullförhållandena i

Norden och går beträffande Sverige fram t. o. m. Gustav Vasas tid. Från personhistorisk synpunkt är att märka, att förf. har ett särskilt kapitel rörande tulltjänstemän och en direkt matrikel över dessa från början av 1400-talet. De meddelade biographica om tullskrivarna sakna icke pittoreska inslag. Peder Skytte, som 1485 på resa till Riga råkade i nöd och för sin räddning utlovade en pilgrimsresa, förmådde sålunda senare att lyckligt rädda sig från besväret med löftets fullgörande, visserligen mot av Stockholms borgmästare och råd ålagd lösen av 15 mark. Till dessa tulltjänstemän hörde även de, som innehade den verkligt trevliga benämningen »brokikare».

B. H—d.

— Det stora arbetet *Sveriges riksdag*, red. av Nils Edén — som bekant tillkommet efter beslut av riksdagen för att celebrera 500-årsminnet detta år — utgör ett i sitt slag enastående samlingsverk. Arbetets vittomspännande natur liksom den relativt korta tiden för författandet — beslutet härom fattades år 1926 — nödvändiggjorde hänvändelse till ett stort antal historiker och statsvetenskapsmän. En viss ojämnhet — ja rentav motsägelser — har blivit följden härav. Å andra sidan har framställningen otvivelaktigt vunnit på att ett antal skilda författare — specialister var och en på sitt gebit — fått sätta sin särpägel på de olika uppgifterna.

Naturligt är, att ett verk av denna natur ej innehåller mycket av specifikt personhistoriskt intresse. Visserligen beröras i varje del ett stort antal personligheter — statsmän, krigare, politici o. s. v. av skilda valörer — i deras samband med riksdag och riksstyrelse (jfr även PHT 1934, s. 230—232). Ett fördjupande av det personhistoriska perspektivet har dock icke annat än i undantagsfall varit möjligt. Det rikaste persongalleriet erbjuder doc. E. Thermoenius' del om *Riksdagspartierna* efter 1867 (del XVII; 1935). Här myllrar det verkligen av politici, såvisst som vår senaste riksdagshistoria till väsentlig del är just partihistoria. Det har dock ej varit förf. möjligt att närmare stanna vid någon av de uppträdande.

Ett rum för sig i riksdagsverket intar emellertid justitierådet Nils Alexandersons skildring av *Justitieombudsmannen* (jämte Militieombudsmannen, Tryckfrihetskommittén, m. m., del XVI; 1935). En behandling av detta ämne kunde förvisso ha lagts rent statsvetenskapligt och juridiskt. Justitierådet Alexanderson har föredragit att därjämte inflicka livfulla interiörer från rättspraxis samt karakteristiker av herrar justitieombudsmän alltsedan ämbetets tillkomst 1809. Läsaren är honom obetingat tacksam härför. Särskilt fäster man sig vid de fina, med korta men träffande drag utförda teckningarna av ämbetsinnehavarna under tiden fram till 1861, institutionens brytningstid, då det ofta stod strid både om ämbetet och dess utövare. Denna del av riksdagsverket har genom sina uppfriskande översikter av detta slag fått en särställning.

E. F.

— 1935 har utkommit ett häfte (8 s.) med *Antavlor för Christina Wahlsten, Charlotta Elisabeth Rudbeck, Engela Benedicta Heller, Kristina Elisabeth Wahlbeck, under 1700-talet ingifta i släkten von Sydow.*

— Överstelöjtnanten Filip Wijkström utgav 1899 en redogörelse för sin släkt, vilken han nu omarbetat och tillökad i en andra upplaga, som reproducerats i litografiskt övertryck (patentfolio, 1 stort blad, tryckt på ena sidan). Förf. tror sig med stöd av efterforskningar, verkställda av kyrkoherden Erik Meurling, kunna föra släktens ursprung tillbaka ända till 1300-talet, ett sannolikt enastående förhållande, när det som här gäller personer utanför frälset. På detta sätt tillhör han själv den sextonde generationen och hans sonson den adertonde. Naturligt nog bliva uppgifterna mera rikhaltiga först med de senare leden. Namnet antogs av handlanden i Döderhultsvik Nils Larsson Wijkström, som dog 1770. Av dennes avkomlingar redogöres även för döttrar och deras efterkommande bland släkterna Callerström, Lindberg, Reichardt, Deurell, Hagéus, Peterson, Seidelin, Jennings, Sabelström, von Essen, Fornander, Trägårdh, Hedenberg, Lundberg och Funkquist m. fl. eller i allt 829 personer, vilka det erfordras skicklighet att få in på ett enda blad. Ehuru släkttavlan ej är tillgänglig i allmänna handeln, har förf. tillgodosett offentligheten genom överlämnandet av exemplar till bl. a. Kungl. Biblioteket, där arbetet alltså står till intresserades förfogande.

Aqut.

— Till sina övriga ingående och talrika studier om den Tegnérska tidens Lund (jfr senast PHT 1934, s. 241) har prof. Ewert Wrangel lagt ett pietetsfullt utarbetat häfte om *Tegnérhemmet i Lund* (Lund, C. W. K. Gleerups förl., 1935. 8:o. 44 s., ill. Kr. 1:—). Inom den jämförelsevis begränsade ramen har förf. under rubrikerna »Husköpet», »Bostaden», »Tegnérmuseet» och »Stiftelsen» samlat en rikedom av fakta till glädje för läsaren. Det för alla lundensare välbekanta låga huset vid Gråbrödersgatan utgör blott en rest av den byggnad, som Tegnér köpte 1813 och där så många av hans stora diktverk sett dagen. När huset 1825 sålts och Tegnér följande år flyttat till Växjö, övergick det så småningom till f. d. sjökaptenen Chr. Wahlgren, gemenligen (efter sin ägandes päls) kallad »vita björnen», som där öppnade värdshusrörelse. Under denna mindre lyriska period och senare förföll huset, till dess representanter för skånska adeln 1862 inköpte detsamma och Tegnérstiftelsen bildades med prof. Gustaf Ljunggren som drivande kraft. I museikapitlet gör förf. oss väl initierade i den Tegnérska miljön och de relikter därav, som ännu bevaras.

Prof. Wrangel har även medverkat i Blekingeboken 1935 med uppsatsen »*Ur det fördolda*». *Vad min mormor berättade.* Denna förf:s mormor var statsrådinnan Constance Ehrenstam, född af Trolle, och man föres här in i en gammal karlskronitisk amiralsmiljö ända upp till generalamiralen Henrik af Trolle och hans maka Carolina Carlsson. I Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1879 lästes fem

artiklar »Ur det fördolda», som senare omtryckts av B. Schöldström. Deras verkliga författarinna var just Constance Ehrenstam och man möter i de utdrag förf. ger skildringar av denna ärevärdiga gamla dams clairvoyance och telepati.

B. H—d.

— Beatrice Zade har utgivit en biografi över *Frida Steenhoff*. Människan, kämpen, verket (Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1935. 8:o. 227 s., många pl.; personregister. Häft. kr. 5: 50).

*

— *Historisk Tidskrift*, utg. av Nils Ahnlund, har utkommit för 1934 och 1935.¹ I den förra årg. märkas på uppsatsavdelningen studier av Daniel Almqvist om »Fackutbildning och humanistisk tradition vid stormaktstidens svenska universitet», Karl-Gustaf Hildebrand om »Gustav Vasas arvförening. Dess medeltida bakgrund och förutsättningar», Nils Ahnlund om »Herman Korners Engelbrektskildring. Tillkomsttid och innebörd», Gottfrid Carlsson om »Det Engelbrektska upprorets begynnelsekedje» samt Birger Steckzén om »Adolf Fredrik under kronprinstiden». Vidare skriver Sara Ekwall om Nicolaus Hermannis av henne upptäckta kanonisationsprocess (i Florens), Folke Lindberg om »Upprorsledaren Jon Anderssons öden efter Dackefejden» — vartill Gerhard Hafström gör tillägget »Jon Anderssons senare öden» — medan Kjell Kumlien bidrar med en studie »Till kännedomen om Jonas Hallenbergs liv och historieforskning». Uno Willers behandlar »En återfunnen brevsamling. Bidrag till Hans Janssons biografi», Stig Jägerskiöld »Adelsprivilegier i Sverige och Danmark», Nils Ahnlund »Kejsardömet Skandinavien» (som rör A. L. Stierneld) samt F. D. Scott »Karl Johans kandidatur till franska kronan 1814».

Årg. 1935 innehåller bl. a. Blomstedts översikt av »Nyare historieforskning i Finland», L. Stavenows »Sveriges riksdag», N. Ahnlunds »Chronica novellas datering» (rörande Herman Korner) samt B. Fahlborgs studie »Sveriges förbund med Frankrike 1672», vari figurerar bl. a. M. G. De la Gardie, Johan Gyllenstierna och Claes Tott. E. Söderlund skriver om E. Tegels och Daniel Hunds krönikor, Sten Landahl publicerar ett brev från E. G. Geijer 1839, Jan Liedgren behandlar »De äldsta adelsmatriklarna» och G. Unger »En legendbildning kring Karl XII:s hemresa från Stralsund 1718».

B. H—d.

— *Scandia. Tidskrift för historisk forskning*, utg. av Lauritz Weibull, har utkommit med årg. 1934 samt h. I av årg. 1935. I den förra skriver E. Lönnroth om Engelbrekt och Astrid Friis om »Kansler Johan Friis' første Aar». K. E. Steneberg skildrar »Jacob van Doordt. En nordisk furstemålare». I uppsatsen »Johan Chris-

¹ Då PHT 1934 på grund av utrymmesskäl endast innehöll några enstaka recensioner av tidskrifter och årsböcker, har red. i nedan gjorda översikt i allmänhet anslutit till 1933 års årg. av tidskriften.

topher Toll. Biografiska problem» ger Ingvar Andersson på en gång en recension av K. Mellanders avh. om Toll 1933 (jfr PHT 1933, s. 171) och betydelsefulla positiva tillägg till och synpunkter på Tolls levnadshistoria. För medeltidsforskare må påpekas den intressanta redogörelsen av L. Weibull för det blivande »Diplomatarium danicum». — I h. 1, 1935, skriver E. Lönnroth om H. Korners »Chronica novella» samt ger en översikt av Engelbrektslitteratur från 1934. Thomas Thomsen meddelar en nekrolog över arkeologen Sophus Müller och Carl Arvid Hessler behandlar »Den svenska ständsriksdagen». Hasse Petrini framlägger en undersökning, som behandlar »En större typ av Erik Tegels historia om Erik XIV».

— *Fornvännen*. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, red. av Sigurd Curman, har avslutat årg. 30, 1935, med sex häften. T. J. Arne meddelar däri en biografi över kulturhistorikern dr Fredrik Martins († i Kairo 1933) fängslande och växlande bana; en bibliografi över Martins skrifter bifogas. Sölve Gardell behandlar »Sigge Guttormsson till Ljuna och hans gravsten i Alvastra. Rekonstruktion av en 1200-tals gravsång». Den medeltida stormannen Sigge, svärson till Birger Jarl, förde i vapnet en ros med två uppstigande franska liljor. Förf. rekonstruerar den latinska gravstensinskriften (på leoninsk hexameter). Mats Åmark redogör i en uppsats för Sankta »Kakubilla», ett hemlighetsfullt helgon från vårt medeltida ärkestift. Hon torde i själva verket vara starkt apokryfisk, ty förf. visar, att namnet måhända endast är en förvrängning av det manliga helgonet Columbas namn. Bengt Hildebrand meddelar såsom komplement till S. E. Brings »Bibliografisk handbok» (se PHT 1934, s. 225—229) »Anteckningar till svensk numismatisk och arkeologisk-historiografisk bibliografi». På litteraturavdelningen ger Johan Nordström (s. 53—62) ett utförligt och intressant referat av Henrik Schücks stora monografi om Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia, I—III (jfr ovan s. 107 ff.).

— *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen*, utg. av Isak Collijn, har avslutat årg. 1933 med nr 4 samt utkommit med årg. 1934 och 1935. I förstnämnda n:r för 1933 märkes bl. a. O. Waldes studie om »Några böcker ur Benedictus Olais bibliotek». I årg. 1934 publicerar G. Adde brev från Zacharias Hæggström till P. A. Wallmark, C. Björkbom skriver om »Biblioteksfotografering» och ryskt boktryck (rör bl. a. de ryska translatorerna i Sverige), S. E. Bring om »Strinholms båda arbeten om Magnus Stenbock» samt A. B. Carlsson om ett 1500-talsexlibris (rör mönsterskrivaren Ingemar Jönsson Melpadiensis). Isak Collijns undersökning om »Magister Virgilius Wellendorffer i Leipzig och hans svenska förbindelser» innehåller intressanta personalia för 1500-talets tidigare år angående domprosten Christophorus Lintorp i Uppsala, scholasticus i samma stad Ericus Nicolai

Sunbro (Swede) samt magistrarna Knut Michaelis, Henrik Sledorn, Matthias Erics Sweder och Johannes Goedecke, vidare prof. Jacobus Gislonis, mag. Petrus Brask, riksrådet och lagmannen i Närke mag. Thure Bengtsson (liljesparre) till Händelö samt dekanen i Strängnäs, mag. Nicolaus Benedicti Kyndbo. Arne Holmberg skriver om »Pehr Wargentin och Kungl. Vetenskapsakademiens bibliotek» och O. Walde om Vasatidsläkaren doktor Johann Copps (von Raumenthal) bibliotek. O. Wieselgren behandlar en 1500-talsstambok.

Årg. 1935 innehåller bl. a. Isak Collijns studie om »Kartusianerklostret Mariefred vid Gripsholm och dess bibliotek», ett viktigt bidrag till vår sparsamma monasteriologi, också till äldre svensk klerikal, borgerlig och adlig personhistoria, liksom för Mariefredstraktens topografi. Sten Sture d. ä:s gemål Ingeborg Åkesdotter (Tott) var som bekant en av klostrets främsta gymnastor. En uppsats av O. Kolsrud rör den heliga Katarina av Vadstena, A. Nelson redogör för »Teckenspråket i Vadstena kloster» och Toni Schmid ger »Smärre liturgiska bidrag» (rör Skara). C. Björkbom behandlar boktryckaren Henrik (III) Keyser.

B. H—d.

— *Nordisk Tidskrift*, red. av Nils Herlitz, har avslutat årg. 1935. Herman Brulin ger en inblick i »Aktuella problem i Karl XII-forskningen». Eli Heckscher publicerar sitt föredrag från historikerkongressen 1935 om »Hur Sveriges bönder förlorade sin jord och hur de återvunno den». Hugo Sommarström biografierar »Rudbeckianen Daniel Juslenius. Den finska nationalismens fader». Jens Thiis skriver om »Prins Eugen — konstnären og mennesket» samt Sven Tunberg om bl. a. »Nordiskt konungaval».

— *Kyrkohistorisk Årsskrift*, red. av E. Linderholm, har utkommit för 1933 och 1934. Från personhistorisk synpunkt märkas i den förra »Brev från John Durie åren 1636—1638», utg. av G. Westin, samt R. Redelius, »Om 'Roparna' i Närke på 1840-talet». I årg. 1935 har Tönnes Kleberg behandlat superintendenten i Mariestad Matthias Marci (Molitæus), död 1603, med många nya biografiska uppgifter och samtidigt en skildring av Karl IX:s förolyckade bibelrevisionsföretag. Matthias Marcis och hans ättlingars familjeanteckningar avtryckas. Albert Nordberg skriver om »Församlingsliv i Norrbotten under 1600- och 1700-talet», G. Westin om »John Durie in Sweden 1636—1638» och E. Linderholm om »Osmund Kåreson, Upplands apostel».

— *Karolinska Förbundets Årsbok* har utkommit för 1934 och 1935.

I årg. 1934 gör K. J. Hartman ett diskussionsinlägg om Karl XII:s-problem. Gösta Lindeberg behandlar holsteinska geheimerådet och generalen greve Gerhard von Dernath och Stig Jägerskiöld »Den hessiska politiken och den svenska tronföljdsfrågan 1713—

1718». Sistnämnda uppsats rör, utom Fredrik I och Ulrika Eleonora, bl. a. Görtz och generallöjtnanten frih. Conrad Ranck. — Årsskriften innehåller även avd. II (forts. fr. Årsboken 1931) av A. Ballagis »Zur Geschichte der Heimkehr Karls XII. und des schwedischen Heeres durch Ungarn». — Harald Lindal utreder sanning och sägen om Stavsten (i Skåne), där Karl XII landsteg dec. 1715, och arkivrådet H. Brulin ederar domen över Georg Lybeckers befälsföring, varmed han kompletterar tidigare studier (se PHT 1932, s. 151, och 1933, s. 179) i ämnet. F. Wernstedt riktar taffeltäckaren Johan Hultmans biografi med nya och delvis saftiga bidrag. Som änking blev Hultman dödligt förälskad i änkan Sara Höök, som han emellertid i rätten tid fann vara en veritabel ragata. Hon stämde honom, men H. införskaffade vittnesmål, att hustru Sara hade »sin man och son kuvat, sina pigor med ringa mat men mycken svordom och slag undfågnat». Ödet var nådigt och Hultman slapp att äkta Sara. H:s sonson blev brukspatron, en sondotter blev g. m. den kände numismatikern prof. Evald Ziervogel i Uppsala. Nuvarande ättlingar har H., enligt förf., inom släkten Falk.

Årg. 1935 inledes av Stig Jägerskiöld med en översikt av den framlidne abessinske »storvesiren» Johannes Kolmodins litterära kvarlåtenskap, som särskilt rör Karl XII:s turkiska period. Folke Wernstedt tecknar en livfull bild av karolinen Bror Rålamb och fångarna i Tobolsk. Daniel Almqvists bidrag »Några karolinska kanalprojekt» rör från biografisk synpunkt professorn i Åbo och Uppsala Israel Nesselius. Karl Gustaf Hildebrand publicerar en relation om Mazepa våren 1707 och Stig Jägerskiöld J. A. Meijerfelts betänkande 1718 om den militärpolitiska situationen. David Norman skriver om den polske underkanslern Hieronym Radziejowski och konung Johan Kasimir. Arne Munthe meddelar en uppsats »Karl XII i Turkiet. Några bidrag ur generalkrigskommissariatets räkenskaper». En nyttig bibliografi (systematisk avd. jämte författarregister) över artiklar i Karolinska Förbundets Årsbok 1911—35 ger Folke Rudelius.

B. H—d.

— *Sammlaren*, Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning, har utkommit för 1935 (Upps. 8:o. 257 s.). Olle Holmberg skriver om »Viktor Rydberg och August Strindberg», Sten Linder om »Ernst Ahlgren och Georg Brandes», G. Axberger om »Den unge Atterbom och världsbilden i Schellings frihetlära», V. Tyrenius om »Viktor Rydbergs dikt Den flygande holländaren» och Henry Olsson meddelar »Frödingsstudier». Gunnar Bolin har lämnat smärre bidrag om Eric Wennæsius, Lucidor och Samuel Columbus, samt B. W[edberg] om »Ett tal om Geijer». Sten Linders »Psykoanalys och litteraturforskning» rör Ernst Ahlgren (Victoria Benedictsson). Om Otto Sylwans bidrag rörande svensk biografisk historiografi se särskild anmälan s. 139 ovan. I publikationen ingår även Nils Afzelius' litteraturhistoriska bibliografi för 1933. Som bilaga medföljer Isak Collijns

Sveriges bibliografi intill år 1600, I:2, som omfattar åren 1487—1498. Den lärde utgivaren framlägger här de intressanta resultaten av sina och andras nyforskningar rörande vår senmedeltida bokproduktion, varvid en rad ytterst upplysande biographica också komma till synes.

B. H—d.

— *Nordiska Museets och Skansens Årsbok Fataburen* har utkommit för 1935 (Sthlm 1935. 8:o. 311 s., ill.) red. av Andreas Lindblom, Gösta Berg och Sigfrid Svensson. Ur det rika innehållet må från biografisk synpunkt påpekas bl. a. Ellen Hagens bidrag »Ur Nordiska Museets porträttgalleri: Carl Bernhard Wadström». Gösta Selling skriver om Gäddeholm, det nuv. Tureholm, omdöpt efter riksrådet greve Thure Gabriel Bielke, och dess byggnadshistoria. Arkitekt var Carl Hårleman och den, som ledde ombyggnaden, var Bielkes högra hand, ryttmästaren Johan Adolph Memsen. Förf:s uppgift, att Bielke blev »en av rikets herrar» 1727 är naturligtvis anakronistisk. Det var riksråd han blev — den andra värdigheten infördes ju först av Gustav III 1772. Gösta Berg bidrar med nekrolog över prof. Nils Lithberg. M. Lagerquists uppsats »En dateringsfråga i gustavianskt möbelhantverk» behandlar stolmakaren Jakob Malmsten i Stockholm.

— *Rig. Tidskrift* utg. av Föreningen för svensk kulturhistoria (jfr PHT 1933, s. 201) har utkommit med årg. 1933, h. IV, årg. 1934 och 1935, red. av Salomon Kraft. I nämnda häfte för 1933 skriver Uno Willers om »En skissbok från stormaktstiden». Årg. 1934 innehåller bl. a. nekrologer över professorerna Nils Lithberg (av S. Ambrosiani, med bibliogr. av S. Owen Jansson) och K. B. Wiklund (av S. Erixon). Professorskan Lizzie Carlsson skildrar »De medeltida skamstraffen». I den nyligen fullbordade årg. 1935 ha Herman Geijer och Sven Liljeblad lämnat en biografi över Lapplandsforskaren O. P. Pettersson. Maj Florin ger en översikt av »Bonde- och bergsmanssilver som exponent för Bergslagens allmogekultur». Torsten Lenk bidrar med »Flintlåstillverkningens införande i Sverige. Personhistoriska bidrag», där han behandlar bl. a. bössmederna Daniel Roloff († omkr. 1725), Pieter Starbus d. ä. († 1718) och Jonas Schertiger d. ä. († 1715) och publicerar en lista över dessas elever. Uno Willers meddelar i uppsatsen »Några gustavianska teckningar» roliga karikatyrer, ritade av C. A. Ehrensvärd, och R. Odencrants attribuerar porslin i Genève's museum till generalen, landshövdingen och ministern frih. Georg Gustaf Wrangel (f. 1728, † 1795). I en recension av J. W. Hamners arbete om gravstenar i Visby domkyrka (jfr PHT 1933, s. 121 ff.) ger S. Gardell en rad värdefulla kritiska kommentarer till Hamners inskriftsläsningar. Elis Wadstein skriver om »Birger Jarlsbilden i Sueciaverket». Personhistoriskt intresse har Esther Jacobsons studie »Ett aristokratiskt 'uppfostningsverk'. De kungliga pagerna i 1600- och 1700-talens Sverige», för

vilken även otryckt material använts. Bland pagehovmästarna märkas den bekante Nils Hufwedsson Dal, Clemens Eurenus, Jacob Ichsell och Paul Erik Boberg. Författarinnan talar bl. a. om hovfäktmästaren »Borath», som »egendomligt nog» 1757 fick en efterträdare, »vars namn mycket liknade hans eget . . . nämligen Carl von Porath». Rätta förhållandet är, att »Borath» och »Porath» äro olika skrivformer av samma namn och synas ha begagnats omväxlande även inom familjen själv. Adelsbeteckningen »von» i Carls namn åter är omotiverad, han tillhörde icke den adlade grenen, utan hette rätt och slätt Porath (jfr t. ex. Beth Hennings, »Gustav III som kronprins», 1935, s. 95). Fäktmästarläkten Poraths ofrälse gren är bäst utredd av C. Sjöström i PHT 1902 (s. 113 f.). Esther Jacobsons hovfäktmästare »Borath» är tydligen identisk med Christoffer Porath (f. 1717, † 1804), som blev akademifäktmästare i Lund 1763 och (enligt M. Weibull o. E. Tegnér, »Lunds universitets historia», II, s. 431) en tid beklätt just nämnda hovsyssla. Christoffer Poraths efterföljare åter som hovfäktmästare 1757 är utan tvivel just hans bror Carl Porath (f. 1726, † 1795), som blivit akademifäktmästare i Åbo 1748 och vilken kom som sådan till Uppsala 1763. Esther Jacobsons uppsats ger många kulturhistoriskt intressanta smådrag.

B. H—d.

— För kännedomen om medeltidens och 1500-talets svenska kultur föreligger ett synnerligen viktigt material i de stads- och tänkeböcker, som bevarats. Tyvärr finnas sådana ej från många städer, men dock bl. a. från Stockholm, Kalmar, Jönköping, Arboga, Strängnäs, Malmö och Nya Lödöse. Av dessa har Arboga tänkebok länge varit föremål för forskarnas intresse, både på grund av sitt omfång och den betydelse Arboga flera gånger hade i 1400- och 1500-talets historia (jfr PHT 1934, s. 102—107, 146—149). Det är därför ytterst glädjande, att *Svenska Fornskrift-Sällskapet* äntligen med sina *Samlingar* införlivar denna *Arboga stads tänkebok*. Som utg. stå Erik Noreen och Torsten Wennström och h. 1 (Saml. h. 173) föreligger redan för tiden 1451—1461 (160 s. Häft. kr. 6: —). Man återfinner där t. ex. under d. 9 febr. 1461 ett på sin tid av N. Beckman (1917 i »Studier i utgivna fornsvenska handskrifter») tryckt stycke (ett förhållande, som kanske dock kunde ha anmärkts i notapparaten i den nuv. editionen), vilket ger ett sällsynt exempel på, hur man kan få några verkligt realistiska ögonblicksbilder ur svenskt medeltidsliv. Man hoppas på snar fortsättning av denna tänkeboks-edition, som när den kommer att föreligga färdig med personregister blir en ny, lätt tillgänglig och viktig tillgång också för medeltida personhistoria.

B. H—d.

— *Arkiv för nordisk filologi*, red. av Emil Olson, har utkommit med bd 49, h. 4 (1933), innehållande bl. a. W. Norlinds bibliografi på hithörande områden för 1931—32, bd 50, h. 1—4 (1934) —

med bibliografi för 1933 — och bd 51, h. 1—3 (1935). I bd 50, h. 3, finnas bl. a. uppsatser av N. Beckman om »Eine Handschrift des schwedischen Stadtrechtes (Stadslagen)» (i Reval) och D. A. Seips anmälan av E. H. Lind, »Norsk-isländska Dopnamn ock fingerade Namn från Medeltiden. Supplementband».

— *Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna jubileumsåret 1935* (Sthlm 1935. 8:o. 123 s., 6 pl.; jfr PHT 1934, s. 249 f., 280) inledes med en redogörelse för högtidsdagen 1935. Bland nekrologerna, skrivna av Akademiens sekr., prof. Erik Lindberg, märkas sådana över konstnärerna Nils Forsberg, Wilhelm Behm och Carl Bergsten. I sekr:s meddelade årsberättelse ingår även en av honom författad värdefull återblick (s. 28—44) på Akademiens historia, där han bl. a. dröjer vid gestalter som C. G. Tessin, Taraval, C. F. Adelcrantz, F. W. Scholander, J. C. Boklund och Georg von Rosen. Ingående skildras även jubileumsfestligheterna i övrigt. Till Akademiens arkiv har bl. a. kommit en samling brev till Ludvig Looström. Bland planscherna äro bilder av minnesvård över C. F. Adelcrantz och byst av justitierådet A. Edelstam, Akademiens nuv. preses.

— *Meddelanden från Svenska Riksarkivet för år 1934* har utkommit (Sthlm 1936. 8:o. 140 s. Häft. kr. 3:—). Under rubriken »Källor till kansli- och arkivväsendets historia» har Arne Forssell publicerat »Handlingar till belysning av det svenska kansliväsendets historia» under 1700-talet. Per Samzelius skildrar roande »Ett beskickningsarkiv på villovägar» (svenska legationspapper, som hade hamnat hos en hökare i Rom). Ina Friedländer skriver om »Riksarkivets utländska pergamentsbrev». Redogörelse lämnas för herrgårdsarkivet på Rydboholm. Presidenten frih. E. M. von Nolckens papper från Jordberga ha som gåva överlämnats till Riksarkivet.

— I *Guide international des Archives*, delen *Europe* (Paris—Rome 1935; Société des Nations. Institut International de coopération intellectuelle) har Per Samzelius skrivit kapitlet *Suède* (s. 328—337).

— *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet 1935* har utkommit med nr:is III (Malmö 1935. 8:o. 17 s., ill. Kr. 2:—) och IV (38 s., ill., 1 pl. Kr. 2:—). Det förra häftet upptages helt av Harald Fleetwoods studie om »Uppkomsten av tre-kronors-märket i Sveriges riksvapen». Förf. behandlar de tre kronorna dels såsom symboler för konungamakten, dels såsom svenskt riksvapen, dels såsom unionsvapen. Framställningen bjuder på många intressanta och värdefulla uppgifter och synpunkter. Att trekronors-märket skulle uppkommit som helgonvapen för Erik den helige, såsom förf. förslagsvis ifrågasätter, torde emellertid kunna diskuteras, så länge man ej har belägg för ett dylikt helgonvapen för Erik den helige också från

tiden innan Albrekt använde de tre kronorna som svenskt riksvapen (jfr även HT 1935, s. 159). — Häfte IV inleddes av riksheraldikern Carl Ludvig von Schantz' vapen i färger. Harald Fleetwood redogör för vapen, fastställda under år 1934 för städerna Mariestad, Trosa och Ängelholm samt för Kinna municipalsamhälle. A. Berghman bidrar med en särdeles nyttig bibliografi »Heraldisk litteratur» (s. 9—38), som t. o. m. berör utomeuropeiska länder. Glömda i bibliografien äro bl. a. L. Weibulls och A. Thisets uppsats i Hist. Tidskr. för Skåneland I, Einar Baggers »Borgerliga sigill» i PHT 1934 — Berghman medtager även sfragistik — och undertecknads Blåpanna-studie (vapen o. sigill för svenskt lågfrälse; principiella synpunkter s. 129 f.). Också K. E. Löfqvists avh. (se ovan s. 142) borde varit med på grund av dess utredning om de äldre sköldebrev. Partiet om sfragistik är hos Berghman väl summariskt (jfr även PHT 1934, s. 226 f., och Fornvännen 1934, s. 298 f., not 113). Det är den heraldiska speciallitteraturen förf. behärskar. Även den rent historiska litteraturen har emellertid mycket att ge på hithörande områden. I de flesta stadshistoriker torde t. ex. stadens vapen behandlas — i varje fall finnas redogörelser rörande Göteborgs vapen i båda delarna av H. Almquists »Göteborgs historia» (Berghman upptar endast »Hälsingborgs historia»). Och t. ex. den stora litteraturen i diplomatik behandlar ju också sigill. I sin helhet är Berghmans bibliografi emellertid både mycket välkommen och synnerligen värdefull, vittnande om orientering också långt utanför Norden.

B. H—d.

Vår sfragistiska litteratur har fått ett belysande bidrag i Krister Hanells studie *Äldre sigillstamplar i Lunds universitets historiska museum* (K. Humanist. Vet.-samfundets i Lund Årsberättelse 1934—1935, V: Meddelanden från Lunds universitets historiska museum, s. 15—32, 4 pl.). Den omsorgsfullt utarbetade uppsatsen rör sigill för gillen, kyrkor, ordensbröder och präster, härad samt lekmän med vapen, bilder och initialer eller bomärken. Jämte sin heraldisk-sfragistiska betydelse har undersökningen också avgjort personhistoriskt värde.

B. H—d.

— I Finsk Tidskrift 1934 har Uno Willers skrivit om *Runeberg och Wilhelm von Braun*, innehållande uppgifter om den förras Stockholmsbesök 1851.

— Professor emeritus *Carl Magnus Fürst* avled vid 80 års ålder i Lund d. 12 april 1935. Den berömde antropologen hade som bekant även inlagt mycket stora förtjänster om vår medicinska person- och lärdoms historia genom sina upplysande och livfulla skrifter om Kilian Stobæus, Anders Jahan Retzius, Arvid Henrik Florman, Nils von Rosenstein, m. fl. Fürsts bild tecknas i sympatiska och intres-

santa nekrologer av Carl Hesser i *Hygiea*, bd 97, 1935 (s. 321—343), Olof Hult i *Svenska Läkartidningen* nr 20 för 1935 och Gaston Backman i *Ymer* 1935 (s. 263—272).

B. H—d.

— En biografi, som berör Vetenskapsakademiens institutioner utan att ingå i akademiens biografiska serie (se ovan s. 175) är Gunnar Samuelssons över botanisten *Hugo Dahlstedt* (f. 1856, † 1934) i *Svensk Botanisk Tidskrift* 1935 (s. 506—510). Dahlstedts bana bjöd på många motigheter. Han lämnade universitetet utan examen, fick därefter gå snigelvägen och nådde först i 60-årsåldern drägliga avlöningsförhållanden. Han var specialist på släktet *Hieracium*, blev äntligen 1890 amanuens vid Bergianska trädgården och Naturhistoriska riksmuseet samt assistent där 1914. Vetenskapsakademiens gamla lokaler vid Drottninggatan i Stockholm underlätade just icke arbetet. Som äldre skrev Dahlstedt betydelsefulla studier om släktet *Taraxacum*. Han blev fil. hedersdoktor i Uppsala vid Linnéjubileet 1907. Dahlstedt var, säger förf., ej blott en hängiven och skarpsynt vetenskapsidkare utan också en stilla och blid människa.

B. H—d.

— Jernkontorets *Annaler* 1934 innehålla bl. a. utförliga nekrologer över professor *Arvid Johansson* (av L. Yngström) och överingenjören *Gustaf Jansson* (av O. Holmberg).

— I *Ymer* 1934 har Gösta Langenfelt skildrat *Olof Bergh*. En svensk Afrikaforskare på 1600-talet (s. 115—121). Uppsatsen berör även den sydafrikanska grenen av svenska släkten Stockenström (bl. a. sir Andries Stockenström). I *Julpost* 1935 har Langenfelt under rubriken *Svenska insatser i Afrika* även behandlat ett liknande ämne, med uppgifter om svenskafrikaner som Johan Filip von Krusenstierna, Anders Sparrman och C. P. Thunberg, Anders Stockenström och Egidius Ziervogel, m. fl.

— *Samfundet Sankt Eriks Årsbok* (jfr PHT 1933, s. 203) har utkommit med årg. 1934 och 1935, båda under red. av Gösta Selting. Den förra årsboken inledes av Carin Lindskog (förut känd bl. a. genom sitt arbete »Clas på Hörnet», se PHT 1932, s. 159) med ett mycket beaktansvärt bidrag om »Ferdinand Tollin som Stockholmsskildrare», som ytterligare förhöjes av 12 planscher med Tollins vackra litografier och tuschlavyrer. Uppsatsen är rik på personuppgifter. Den tyske forskaren Wilhelm Koppe bidrar med en viktig uppsats, »När Stockholm var hansestad», som värdigt sluter sig till hans föregående, framstående arbeten »Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrhundert» (1933) och »Lübeck und Lödöse im 14. Jahrhundert» (Göteborgs Kungl. Vet.- o. Vitt.-Sammhälles Handl.,

5:e följd., ser. A, bd 4, nr 1, 1934). Professorskan Lizzie Carlsson skriver om »Bödelsämbetet i det medeltida Stockholm», en väl dokumenterad och läsvärd studie, med ibland makabert intressanta detaljer. »Icke sällan bestod en nytillträdande bödels första ämbetsgärning i att avrätta företrädaren», heter det. Uppsatsen ger även bidrag till den politiska historien, bl. a. rörande Erik Karlssons (Vasa) uppror 1469. Göran Axel-Nilsson skriver »Om bild- och stenhuggarämbetet i Stockholm under 1600-talet» och Åke Setterwall om Stockholms börsbyggnad.

Årsboken 1935 är särskilt ägnad åt staden mellan broarna. Den är av huvudsakligen rent topografiskt innehåll med studier om storhetstidens portalskulptur (av G. Axel-Nilsson), Stockholms gamla slott (av Martin Olsson), medeltidshus (av T. O:son Nordberg) samt befolkning och bostäder i nämnda stadsdel (av E. Palmer).

B. H—d.

— *Stockholms stads arkivnämnd och stadsarkiv* har utsänt *Årsberättelse* för dels 1933, dels 1934. I den förra redogör C.-F. Corin för »Stadsarkitekternas arkiv», i den senare Gunnar Bolin för »Barnhusets församlingsbildning och kyrkobokföring».

— *Dalarnas Hembygdsbok* har utkommit med årg. 1933—35, red. av K. Trotzig. I årg. 1933 finnas nekrologer över konstnären Gustaf Ankarcrona och lektor Engelbert Nordenstam samt en uppsats om släktgårdsinventering. I årg. 1934 skriver Kjell Kumlien om »Sveriges adel och Engelbrekts folkresning» och H. Lagergren om »Engelbrekt Engelbrektssons familjeförhållanden»; det senare bidraget ger dock anledning till viss kritik (jfr Hist. Tidskr. 1934, s. 374). M. Åmark ger uppgifter om ett broderskapsbrev 1504 från Husby kloster (texten avtryckt), S. Erixon lämnar »Bidrag till Dal Karlsvandringarnas historia» och E. Herlenius skriver om »Religiösa rörelser i Älvdalen 1840—1870». K. Hj. Lindbergs uppsats i årg. 1935 om »Engelbrekts hemvist» är alltför okritisk för att ha något vetenskapligt värde.

— Publikationen *Från Gästrikland* har utkommit för 1933, 1934 och 1935. I den första, red. av K. Hedlund, skriver Boo v. Malmberg om släktgårdsinventering i Gästrikland. I årg. 1934, red. av Ph. Humbla, förekomma bidrag av S. Lübeck om Antonie Rettig, av Humbla om »De Rettigska samlingarna» och av Elisabeth Thorman om mästern Halfvard Gäfverbergs ylle- och linnefabrik i Gävle 1748—81. Under rubriken »Förtretligheter» ger Esther Jacobson en axplockning ur Gävle stads kyrkorådsprotokoll 1682—1757. I årg. 1935 skildrar W. Enblom Gästriklands herrgårdar och E. S. Nilsson allmogekonstnären Hans Wikström.

— *Föreningen Gamla Halmstads Årsbok* har utkommit för 1934 och 1935 (jfr PHT 1933, s. 206 f.). Dess trogne medarbetare, numera framlidne vice häradshövding Axel Westman har i årsboken 1934 skrivit dels »Anteckningar till Halmstads historia» (avslutade i årg. 1935), dels om »Lensmäend, generalguvernörer, guvernörer och landshövdingar», dels slutligen om »Slottshauptmän, kommandanter och stadsmajorer». Klara Johanson kåserar som alltid spirituellt om »Figurer och öden», och Fredrik Vetterlund skildrar borgare från 1800-talets slut. Karl Gustav Ljunggren ger ett betydande bidrag »Till Halmstads borgerskaps äldre historia». Den bekante storgodsägaren frih. Henning Wrangel på Sperlingsholm skildras av E. Westerhult. Årsbokens genealogiska avdelning, »Gamla Halmstads-släkter», omfattar i denna årg. familjerna Cassel och Nyman, i årsboken 1935 en garvaresläkt Andersson. Sistnämnda årg. innehåller nekrolog över Axel Westman (av G. Bissmark) och Westmans nämnda, posthuma bidrag. Karl Gustav Ljunggren publicerar »Halmstads byfogderäkenskaper 1610—1642», Fredrik Vetterlund skildrar minnen »Från skoltiden». Även andra biographica meddelas i denna ovanligt värdefulla hembygdspublikation, vilken, såsom alltid, också har en mycket vårdad utstyrel.

B. H—d.

— Den omfattande och vackert illustrerade årsboken *Jämten*, utg. av Eric Festin, har utkommit med årg. 1933—35. Den är givetvis främst inriktad på topografiska ämnen (jfr PHT 1933, s. 207 ff.), men även biografiska och släkthistoriska bidrag påträffas. Sålunda finnas i årg. 1933 bl. a. uppsatser av A. Mattsson om direktör Johan Fredrik Broman (1839—1917), som var sekreterare i Jämtlands läns hushållningssällskap, av Levi Johansson om urmakaren och silversmeden Olof Sandström i Frostviken samt några meddelanden rörande landshövding Carl von Nieroth och jämtarna. I årg. 1934 finner man bidrag av Erik K:son Leijonhufvud om »Artur Hazelius och Jämtland», av E. Forssberg om konstnären Anders Hallin och av P. Nilsson-Tannér om kyrkoherden och etnografen Anders Fjellner, som var lapp. Årg. 1935 inledes av färgplanscher över de nya vapnen för Jämtlands län, Jämtland och Härjedalen. A. Mattsson skriver där om folkhögskolerektorn greve Robert Mörner samt Anna Werner om Georg Adlersparre.

Den även av Festin utgivna *Fornvårdaren* har utkommit med bd V:1—2 (1933—34). R. Gothe tecknar bilden av Jämtlands förste lappmarkspräst mag. Olof Sebreljus och J. Nordlander berättar om fältöversten under Karl IX:s tid Olof Ingemarsson. Om prosten Claudius Halling († 1714) finnes en utförlig studie av P. V. Enström. Den mångomskrivna »Stenen i grönan dal» behandlas av Festin. Av allmänhistoriskt intresse är S. Wikströms uppsats om Jämtlandshandeln från 1500-talet fram till 1645.

Jämtlands läns fornskriftsällskap har som nr IV av sina Skrifter

publicerat *Jämtlands domböcker och landstingsprotokoll*, II: Jämtlands domböcker 1634—1643 (1934).

B. H—d.

— *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok*, red. av Albert Nilsson, har utkommit med årg. 1933—35 (om tidigare årg. se PHT 1932, s. 186 ff.). Publikationen är icke mycket personhistoriskt lagd, men innehåller en rad topographica, som ha värde som miljöskildringar för biografi och släkthistoria. I årg. 1933 skriver E. Frostin om träsnidaren Erik Moliin och J. Agri meddelar prosten Nils Henrik Scholanders beskrivning över Hög (Höj) s:n 1828. P. Andersson behandlar Lyngby kyrka och prästgård samt Erik Lundberg Torups slotts byggnadshistoria. En nekrolog över domänintendenten Sven Linders (av Henriette Coyet) är med. Trevlig är avdelningen »Skånska kulturminnesmärken», som inflyter i varje årgång, med bl. a. bilder från borgar och prästgårdar. I årg. 1934 skildras Ingelstad stenhus av H. H. von Schwerin. En redogörelse för »Det medeltida lybeckerkapellet i Simrishamn» ger B. M. Vifot. I årg. 1935 har H. H. von Schwerin studier om renässansborgarna Tunbyholm och Smedstorp samt O. Källström om Lindholmens slottsruin. N. Jönssons bidrag om »Torremölla kyrkokvarn» i Önnestad rör bl. a. kyrkoherden Andreas Gemzæus på 1700-talet. Årsboken, som dessutom innehåller en rad arkeologiska studier, är även vackert och rikt illustrerad.

B. H—d.

— *Malmö Fornminnesförening* har utgivit sin *Årsskrift* för 1934 och 1935 (jfr PHT 1933, s. 210), red. av Leif Ljungberg. I årg. 1934 skriver Einar Bager om »Tiggarmunkarnas kloster i Malmö», Alma Falkman meddelar minnen om sin släkt och Leif Ljungberg ger en utförlig och särdeles nyttig orientering rörande »Stadsarkivet i Malmö», som bör observeras både av historici och genealoger. Erik Person skildrar den gamla Malmösläkten Dringenberg och Hans Wählin lämnar dels kritik av A. U. Isbergs monografi om skolväsendet i Malmö, dels »Studier i Malmö stads äldsta historia». I årg. 1935 märkas bidrag om »Tengjutare i Malmö» (av J. Agri och W. Karlson) och om krukmakare (av S. Kalling). Leif Ljungberg skildrar »Valen i Malmö till riksdagen 1771—72» och Annie Åkerhielm sin fädernesläkt Quiding och sina modernefränder av släkterna Trendelenburg och Flinck. Ingeborg Heintze har uppgjort en Malmöbibliografi för 1934.

— »Hälsingborgspojckarnas Gille» har utgivit h. 10 av sin publikation *Minnen från Hälsingborg och dess skola* (Malmö 1935. 8:o. 47 s., ill. Kr. 1:—), red. av Carl Efvergren. Det innehåller tvenne biografiska bidrag, N. Liljequists om rektor August Hammar samt Thorild Dahlgrens om lektor Astolf Mozart Möller.

Av den senares hand är det på annat ställe i häftet publicerade, fullständigt obetalbara brev, där den gamle Hälsingborgslektorn uttrycker sig som följer: »Hbg 13 Maj 1895. Broder H. Vill du vara snäll och låna mig din svarta hatt, emedan jag skall vara med vid avtäckningen av Prosten Witts minnesvård på kyrkogården kl. 5 i eft. middag. Du kan gerna skänka min piga en apelsin för besväret att hemta hatten. Din gamle vän Ast. Möller.»

— *Hyltén Cavallius-Föreningens Årsbok* för 1934 innehåller bl. a. P. G. Vejdes uppsats »Från Markaryd till Toftaholm. Några bidrag till Lagastigens historia». I Årsboken 1935 skriver Eric Elgqvist om medeltidsfästet Skagaholm. Nils Aschan meddelar roliga utdrag av rätts- och kulturhistoriskt värde ur Sunnerbo härads domböcker. P. G. Vejde framlägger i uppsatsen »Främmande folkelement i Kronobergs län» talrika uppgifter om danska, tyska, polska, baltiska, ryska, franska och skotska inslag i Smålandsbygden, ävensom om tattare och zigenare. Den trevliga studien — värdefull som Vejdes bidrag alltid äro — vimlar av intressanta personalia och bör få många läsare. Förvanskningen av skotska namn äro tidstypiska: Monypenny blev omväxlande Monetpenning, Månepenny och Månapenning.

B. H—d.

— Den livaktiga *Norra Allbo hembygdsförening* (jfr PHT 1933, s. 213) i Småland har utsänt sin *Årsbok* för 1934 och 1935 (tr. i Moheda. 8:o. 93 s., 2 kartor, ill.; 107 s., 4 kartor, ill. Häft. kr. 2:—, 2:50). Årsboken 1934 är ägnad åt *Moheda församling*. R. Blomqvist skildrar kyrkan och P. G. Vejde står för tre bidrag: »Ölsåkra-Sjöborg», »Gamla krigsmän i Moheda» och »En 'fältwijsa' från år 1628». Årsboken 1935 är ägnad åt socknarna *Slätthög* och *Mistelås*. Blomqvist behandlar även här kyrkorna, varjämte årsbokens trofaste och skicklige medarbetare P. G. Vejde skildrar Mistelås' gamla kyrka och dess brand, herrgårdarna och dessutom bidrar med »Strövtåg i Slätthögs kyrkoböcker». De två säterier Vejde denna gång ger oss en historisk bild av äro Strömhult (i Slätthög), som tillhört ätter som Strömfelt, Steuch och Rappe, innan gården omkr. 1830 styckades, samt Tagel (i Mistelås). Sistnämnda mera kända herresäte har tillhört Lennart Torstenson, ätterna Björnefelt och Douglas, domprosten Bonde Humerus, kommerserådet Elof Steuch och från 1785 släkten Rappe, från vilken den 1883 gick till en ättling, nuv. ägarinnan, fröken Adelheid von Schmiterlöw. Såsom alltid bjudas dessa förf:s historiker på mycket nytt och läsvärt stoff.

B. H—d.

— *Upplands Fornminnesförenings Tidskrift*, utg. av Oskar Lundberg, hävdar alltjämt sin rangplats som en av våra förnämsta vetenskapligt lagda hembygdspublikationer (jfr PHT 1932, s. 190 ff.). Av tidskriften föreligger senast h. XLIII, 2 (1933; s. I—VII, s. 129—351, ill. o. pl. Kr. 6:—) och h. XLV: I (1935; 136 + 22 +

48 s., ill. o. pl. Kr. 6: —). Det rikhaltiga arkeologiska innehållet kan icke här refereras, men uppmärksamheten skall fästas på några mera historiska och personhistoriska bidrag. I h. XLIII: 2 har sålunda N. G. Wollin i uppsatsen »Vem ritade Linneanum i Uppsala?» berört J. L. Desprez och Olof Tempelman. Carl Beck-Friis ägnar en pietetsfull minnesteckning åt en av sina förfäder på Harg, »Friherrinnan Wendela Gustafva Oxenstierna, född Sparre. En uppländsk bruksfru från förra seklets början». Under rubriken »Greve Brahe och Skoklosters samlingar» har Rudolf Cederström lämnat en utomordentligt fin och välgjord karakteristik av den siste svenske Brahe och hans trofasthet vid vården av släktminnena på det stora Upplands-slottet. En intervju med landshövdingen greve Knut Hamilton är med, jämte en uppsats om hans förhållande till Upplands folkliga kultur. H. XLV: 1 inledes av E. Andrén med studien »Geijersgårdens äldre bebyggelse». Några sakrika och i vacker form nedskrivna minnen om Erik Gustaf Geijer av framlidne prof. C. R. Nyblom förtjäna väl sitt omtryck (de publicerades första gången i Ny Ill. Tidn. 1883). Av särskilt personhistoriskt värde är R. Swedlunds utredning om »Privatarkiv från Enköping i Uppsala landsarkiv». Förf. redogör här för papper, som angå tullförvaltaren Johan Michelsson Enegren (1600-talet), borgmästarna i Enköping 1675—82 Jonas Planck och 1700—15 Hans Adde samt den senares familj — en översikt, som även har betydelse för svensk brukshistoria — samt omnämner också handlingar från släkterna Hoffstedt, Cohl, Herkepæus och Gardell. C. R. af Ugglas bidrar med en uppsats om medeltidsprästen »Petrus Elavis kalk i Söderby-Karl».

B. H—d.

— Av serien *Skrifter utgivna av Samfundet Djursholms forntid och framtid* har utkommit tredje årgången, för 1935 (Djursholm 1935. 8:o. 136 s., ill. Häft. kr. 5: —), red. av Samfundets sekr. Erik Granlund (om tidigare årg., 1925 o. 1929, se PHT 1930, s. 124 f.). I föreliggande häfte skriver bl. a. Carl Heijkensköld om »Djursholms gods genom tiderna». Mot stiliseringen av medeltidsuppgifterna — som icke vittna om nyforskning — skulle ett och annat kunna anmärkas (»riddare» och »herr» betecknar ju samma sak; för somliga utsättes titeln riksråd, för andra inte, o. s. v.), men själva ägarlängden synes i huvudsak vara tillförlitlig vad namnen beträffar, medan en del årtalsuppgifter torde kunna diskuteras. Det rör sig främst om ätten Banér, som så länge innehade Djursholms gods. Ett par vackra porträtt av Banérar avbildas. Att Jöns Laurensen till Svalnäs skulle ha fört grip i skölden (s. 53, 84) uppges av Styffe och är måhända riktigt; diplomatariet (1416, ²⁷/₉, nr 2282) har emellertid: »Otydlig figur (liknande ett horn?)». Om Svalnäs' historia skriver Oscar Palme. Ett trevligt bidrag är Märta Janses »Från 1600-talets Djursholm» med en rad förträffliga Banérporträtt. Förf:an citerar t. ex. C. G. Tessins intressanta beskrivning över Djursholm på hans tid. Uppsatsen ger uppgifter om bl. a. slottets

forna bibliotek och rustkammare. Modernare Djursholmsminnen förtäljas av Nat. Beskow och Rudolf Enblom. Det är mycket glädjande, att den djursholmska hembygdsföreningen åter visat liststucken och man hoppas, att det inte skall behöva dröja lika länge igen, innan nästa årgång av denna vackra skriftserie ser dagen.

B. H—d.

— Av *Vestrogothica*, skriftserie utg. av Västgöta nation i Uppsala (jfr PHT 1933, s. 190 f.), har utkommit h. III (Upps. 1935. 8:o. 68 s. + bil. s. 93—140). R. Röding förtäljer Uppsalaminnen från 1800-talet, S. Landtmanson behandlar »Några västgötaporträtt från 1850-talet» (med trevliga bilder) och Fr. Sandberg »Satirerna över biskopsvalen i Skara 1767 och 1828». B. V:son Lundqvist skildrar Gustav III:s besök i Skara 1784 och H. Sallander bergmästaren Johan Abraham Gyllenhaal (1750—1788) och hans samlingar till en beskrivning över Västergötland. B. V:son Lundqvist fortsätter i bilagan nationsmatrikeln för 1653—1671, vilket givetvis är bokens personhistoriskt viktigaste parti.

— I *Arsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund 1934* har Bror Olsson publicerat *Brev från Lars Levi Læstadius i Sven Nilssons brevsamling* från åren 1829—1843.

— Axel Nelson har redan förut givit prov på sin intima bekantskap med den lärde Johan Henrik Lidén (se PHT 1934, s. 238 ff.). Av Nelsons hand föreligger nu ett nytt *Bidrag till Johan Henrik Lidéns biografi*, i *Acta Ostrogothica*, Skriftserie utg. av Östgöta nation i Uppsala, III (1935, s. 103—111). Det rör bl. a. en Lidéns ungdomskärlek till »Camilla», som identifieras med Maria Gustafva von Troil, sedan g. m. assessorn O. U. von Numers. Lidén ägnade henne t. o. m. en dikt på klingande alexandriner. Även för Lovisa Christina Armfelt, sedermera g. m. löjtnant F. G. Kempf, succade Lidén. Snart var dock hans ungdoms tid förbi, då den obotliga sjukdomen kom 1771. »Gjörwells 'unge och vackre' Lidén fanns ej mer.» — I samma publikation, *Acta Ostrogothica* (s. 94—102), har Jan Liedgren under rubriken *Två östgötar i Stockholm* givit bidrag till psalmisterna Gustaf Allons († 1704) och Petrus Brasks († 1691) biografier. Uppsatsen lämnar också rättelser till ättartavlorna. Brask var g. m. Brita Catharina Hjulhammar, som i adelsgenealogierna (Elgenstiernas edition) oriktigt uppgives ha varit g. m. en löjtnant Johan Brask; efter sin förste man, Erik Skragge, som hon äktat 1683, var hon änka sedan 1684.

B. H—d.

— *Historisk Tidskrift för Finland*, red. av E. Anthoni, innehöll i slutet av årg. 1933 bidrag av bl. a. E. Anthoni rörande dels friherrinnan Maria Catharina Armfelts, född Wennerstedt, begravning 1803, dels politiska svenska flyktingar i Polen under Sigismunds-

tid. I årg. 1934 skriver bl. a. E. Hornborg om ständermötet i Helsingfors 1616, B. Lesch om »Finsk romantik kring självständighetsmännen», S. Nordenstreng om Leo Mechelin, H. Wallén om »De språkliga minoriteternas ställning i Finland i världsligt avseende» 1600—1865. E. Anthoni har ett bidrag, som rör A. J. Messenius, L. G. von Bonsdorff ett om A. I. Arwidsson. Årg. 1935, h. 1—2, innehåller bl. a. uppsatser av J. Gallén om biskop Martin Skytte, av P. G. Andreen om Engelbrektsfejden, av P. O. von Törne om ständermötet 1616 och av T. G. Aminoff rörande »Löjtnant J. R. Gyllenecker och spannmålstransporterna i östra Finland år 1743».

— *Genealogiska Samfundets i Finland Årsskrift* har utkommit med bd XVI för 1932 (tr. 1934, 238 s., ill.) och bd XVII för 1933 (tr. 1935, 313 s., ill.), den förra red. av Kaarlo Teräsuoori, den senare av Osmo Durchman. Bd XVI innehåller bl. a. en genealogi av B. Sourander över släkten Sourander samt kyrkoherden i Borgå Ericus Simonis' (f. 1581, † 1637) självbiografi, utg. av Arne Jörgensen. En avd. Gravinskrifter — från Jyväskylä, Nummis och Helsingfors — äro på omväxlande svenska och finska, allt efter originalen. Av de finskspråkiga bidragen märkes en genealogi över släkten Pesonius. Bd XVII innehåller en svenskspråkig uppsats, nämligen en genealogi av Solfrid Cederberg över den även till Finland utgrenade släkten Eosander från Östergötland, till vilken hörde bl. a. greve Nils Lillieroot, Samuel E., adl. Göthe, och frih. Johan Fredrik Göthe. På svenska är även ett avtryckt aktstycke av biskopen i Åbo Herman Witte ang. av honom 1719—27 ordinerade präster, utg., med finsk inledning, av A. R. Cederberg. På finska är en genealogi över släkten Stenius.

Genealogiska Samfundet har som nr X av sina Skrifter utgivit Birger Åkerman, *Bouppieckningar i Borgå stad 1740—1800* (1934, 150 s.). Av samfundets tidskrift *Genos*, red. av Harry Donner, ha sedan den senast omnämndes (PHT 1933, s. 218) utkommit h. 4 för 1933, årg. 1934 och h. 1—4 för 1935. I nämnda häfte från 1933 skriver W. Barkman om en släkt Nylund och P. Nyberg om ätten Golawitz. Årg. 1934 har bidrag av bl. a. E. von Born om ätten Tessins härkomst, A. Brenner om släkten Arnkil, H. Donner om tysk-baltiska borgarsläkter i Nyen på 1800-talet samt om Fredrik I:s älskarinna riksgrevinnan Catharina Ebba Horn af Aminne. Vidare skriver O. Durchman om »Finska anor inom furstehus», »Ätten Horns ättlingar inom furstehus» (med tillägg i årg. 1935), om diplomaten J. P. van Suchtelens finländska friherre- och grevevärdigheter, G. M. Sprengtportens ryska friherrevärdighet samt om ätten Mensjikovs genealogi. Bland uppsatser i årg. 1935 märkas A. W. Rancken, »Heraldiska bokägarmärken» och K. Brander, »Från reduktionens dagar» (om ätten Ungern-Sternberg). Tor Carpelan skildrar »Ägarföljden för Odensaari i Masku». I en finskspråkig uppsats finns en antavla för Carl Johan Adlercreutz. B. Aminoffs uppsats »Sammetsboken» rör ryska bojarfamiljer.

B. H—d.

— Av *Svenska Litteratursällskapet i Finland* serie *Historiska och litteraturhistoriska studier* ha utkommit nr:ris 10 (Hfors 1934) och 11 (1935). Båda innehålla bl. a. Runebergsundersökningar, men även t. ex. G. Ph. Creutz och Z. Topelius beröras. Observeras bör i nr 11 Eric Anthoni, »Kopieboken 1592—1601. Ett bidrag till betydande av Arnold Johan Messenii forskargärning». Sällskapet utgav 1935 också en *Minnesskrift* med historik över verksamheten 1885—1935.

— F. d. statsarkivarien Reinhold Hausen har utgivit *Kastelholms slott och dess borgherrar* (Hfors 1934. 8:o. VII, 175 s., ill. o. pl. Häft. Fmk. 30:— Sv. Litt.-sällsk. i Finl., CCXLII). Behandlingen av slottets herrar, vilkas vapen avbildas, erbjuder mycket av intresse för svensk biografi och släkthistoria, särskilt för medeltiden och 1500-talet.

— Dansk *Personalhistorisk Tidsskrift* innehöll i h. 3—4, 1933, bl. a. avd. IV av S. Kühles studie om Sören Kierkegaard (jfr PHT 1933, s. 92). Av nordiskt lärdomshistoriskt intresse äro de där av A. Hoff publicerade breven från Ove Høegh-Guldberg till Grimur Thorkelin. I årg. 1934 fortsätter W. Christensen sina släktboksundersökningar med en uppsats »Vibeke Podebusks Slægtebog?». P. B. Grandjean skriver »Lidt heraldisk Kritik» och Bjørn Kornerup om »Kanniken Niels Torkilsens Adelsbrev» från 1520. Noteras bör också ett bidrag av P. Møller om »N. F. B. Sehested til Broholm som Arkæolog». Principiella synpunkter på genealogisk uppställning dryftas i en diskussion mellan A. Fabritius och S. Nygård. I årg. 1935 möter en uppsats av Grandjean om Ludvig Holbergs borgerliga sigill och S. Kühle avslutar sina Kierkegaardsstudier med avd. V. Apotekare P. Bournonville, Stockholm, skriver om sin släkt och Henny Glarboe om danskar och norrmän, som studerat i Oxford. Av betydande svenskt intresse är Hector Boecks bidrag »Norske, svenske og finske frivillige Officerer og Læger i den danske Hær og Flaade i Krigene 1848—50 og 1864» — ett ämne vilket som bekant tidigare delvis behandlats av B. Schöldström i *Autografsällskapets skrifter*.

B. H.—d.

— *Dansk Biografisk Leksikon* — den välkomna nya upplagan av Brickas verk — red. av Povl Engelstoft under medverkan av Svend Dahl, fortskrider ovanligt raskt. Sålunda föreligger redan bd VII: Fersleff—Gedde (Kphmn 1935. 8:o. 636 s.). Denna del är från allmänhistorisk synpunkt viktig såsom innehållande den danska kungasviten Frederik. På Th. Topsøe-Jensens art. om diplomaten och amiralen Peder Galt har man tyvärr glömt att få med Nils Ahnlunds edition i *Hist. Handl.* 26: 1 (1920) av Galts depecher från Sverige 1622—24.

— År 1929 utgav Alfred Krarup *Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter* (i olika samlingar), del 1: *Personalhistorie* (Kphmn, H. Hagerups Forl. 8:o. 224 s. Kr. 3:—). Katalogen var delvis alfabetiskt uppställd efter personer och släkter. Möjligheten att i praktiken lätt utnyttja denna värdefulla volym har emellertid först givits med den sist utkomna del 2 (Kphmn 1935. 360 s. Kr. 5:—), ty i slutet av denna finnes fullständigt personregister till båda delarna. Medan man med del 1 enbart kunde finna en person, vars brevkvarlåtenskap hamnat i nämnda bibliotek, kan man således nu med registret finna också alla brevskrivarna. Registret visar bl. a. en lång rad av svenska namn och man bör således icke försumma att rådfråga denna uppslagsbok vid sökande efter t. ex. brev från svenskar. Andra delen är eljest systematisk uppställd efter ämnen och således även i sig själv ytterst lärorik.

B. H—d.

— *Kirkehistoriske Samlinger*, Række 6., Bd 1, h. 3 (1935), red. av J. O. Andersen, innehåller bl. a. upplysningar av L. P. Fabricius om »Sagnet om Danebroge og de ældste Forbindelser med Estland», en uppsats om biskop Hans Poulsen Resens psalmer (av V. E. Brummer), m. m.

— Hovedarkivar H. Hjorth-Nielsen, sekr. i Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie, har utgivit ett större personhistoriskt arbete om »Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869» (1935; 446 s.).

— En utmärkt väcker dansk släktbok är *Baron Charles Joseph Selby's Descendens*, utg. av länsbaron H. Berner Schilden Holsten och genealogen Albert Fabritius (Kphmn 1935). Boken är rikt illustrerad (porträttplanscher, vapen, m. m.).

— *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* har avslutat bd IV med h. 3—4 (1934). J. A. Nordström skriver där om »Ottilia Ottessedotters (Kane) mödernsläkt och Åby gods i Bohuslän». Av bd V har utkommit h. 1 (1935) med bl. a. en biografi av Th. Bull över biskop Johan Nordahl Brun, samt h. 2 (s. å.), vari märkes H. Kohts mycket intressanta studie »Norsk historie i lys frå ætte-historie».

— I norsk *Historisk Tidsskrift*, bd 29, h. 3—4 (1933), har Hallvard Trætberg skrivit en avhandling om *Norges statsymboler til 1814*, som har stort intresse också för Sverige särskilt från heraldisk-sfragistisk synpunkt.

— *Norsk Biografisk Leksikon*, red. av A. W. Brøgger och Einar Jansen, har utkommit med h. 31—32 av bd VII (1935), omfattande kombinationen Juel—Keyser.

— Det *Svensk-Estniska Samfundet vid Tartu universitet* har ånyo utgivit en historiskt läsvärd *Arsbok: Svio-Estonica* för 1935 (191 s.). M. J. Eisen återger folkminnets fantastiska Karl XII:s-bild och O. Loorits upptecknar folktraditionen om stora nordiska kriget. A. Tammekann skriver om Estländssvenskarna och Greta Wieselgren meddelar akter rörande den Smålandsfödde Lars Vigæus, som 1639 blev kyrkoherde i Karuse och sedan prost († 1663). A. Perandi undersöker »Böndernas jordbesittningsrätt i Estland vid slutet av svensktiden».

En annan estländsk publikation föreligger i Revals stadsarkivs skriftserie, nämligen om rådhuset i Reval (*Tallinna Raekoda*, 1935, 45 s., pl.) med tysk resumé och vackra planscher, bl. a. porträtt av drottning Kristina och Karl XI.

— I *Svensktiden i Lettland* (Riga 1934. 35 s. + 65 pl.), utgiven av Lettisk-Svenska föreningen i Riga, ha överste V. T e p f e r s och lektor H. Wallin sammanställt och beskrivit ett intressant bildmaterial — porträtt, kartor, vapen, facsimiler, tryck, medaljer och mynt — belysande tiden för det svenska väldet och försedd med inledande text av professorerna T e n t e l i s (*Svensktiden i Lettland*) och S t r a u b e r g s (*Svensktiden i lettisk folktradition*). Ur personhistorisk synpunkt är särskilt porträttgalleriet över de svenska generalguvernörerna värdefullt. Det är alltid fantasieggande att studera en illustrerad ämbetsmannalängd, se dräktmodet återspeglat på en serie av — som i detta fall — betydande och representativa personligheter. Guvernörsbildernas original befinna sig alla i svenska samlingar. De 6 regentporträtt, som avbildas, finnas däremot samtliga i Lettland (4 av dem i Schwarzhäupterhaus). De målade porträtten kompletteras av en del medaljbilder både av generalguvernörerna och andra betydande personer. Till större delen äro dessa valda ur Svenska akademiens serier. I flera fall hade det varit möjligt att i stället återgiva samtida medaljporträtt, vilket naturligtvis varit att föredraga. Boken hade även vunnit på en bättre korrekturläsning.

N. L. R.

— *Archives Héraldiques Suisses* (Schweizer Archiv für Heraldik), red. av Fré.d. Th. Dubois, har utkommit med årg. 1935 samt en värdefull innehållsförteckning till årg. 1912—1931 av Hans Hess (Lausanne 1935).

Insända böcker.¹

- Berg, R. T., Släkten Berg (omkr. 1640—1934). Skövde 1934.
 » » » Göteborgssläkten Melin (1727—1934). Skövde 1934.
 Hafström, Gerhard G:son, Gustav Vasas flykt från Kalö till Lybeck.
 Sthlm 1935.
 Hartman, K. J., Karl XII och släktarvet. Åbo 1935.
 Gertz, O., Linnéstudier. Minnesteckningar och botaniskt kulturhistoriska uppsatser. Lund, C. W. K. Gleerups förl., 1935.
 Huldén, J. J., Severin Johansson. Hfors 1935.
 Min sista vilja. Testamente jämte råd och upplysningar till mina efterlevande; Vägledning till dokumentsamlingen Min sista vilja, red. av C. G. Rosenblad. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1936.
 Norberg, O., Strängnäs domkyrka. Sthlm, Saxon & Lindströms förl., 1935.
 Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. Utg. med noter och anmärkningar av John Tuneld. Lund, C. W. K. Gleerups förlag., 1934 (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Lund, XVIII).
 Schütthe, A., och Fabritius, A., Geschlechterbuch der Familie Schütthe (Schytte-Schythe), I. Wilhelmsburg 1935.
 Statholderskapets Extraktprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1662—1669, udg. for det norske Rigsarkiv. Bd 4: 1668—69. Oslo 1935.
 Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften (1935; forts.). Namn och Bygd, 1935, h. 2—4.
 Nysvenska studier 1935.
 Scandia. Tidskrift för historisk forskning, 1935, h. 2.
 De Nederlandsche Leeuw 1935.
 Zeitschrift für Niedersächsische Familienkunde 1935.

Frågor.

- 1) Porträtt sökes av:
 Gustaf Adolf von Siegroth (f. 1639, † 1670), kammarherre, assessor. Porträtt av honom fanns på Kappsta i Södermanland 1776.
 Maria Gustaviana von Siegroth (f. 1693), g. m. Erik Westman, kyrkoherde i Ripsa och Lid. Porträtt av henne målades 1709 eller 1710.

¹ Se även recensensavdeln. s. 107—205 ovan.

Kristina Gustaviana Fägerskiöld (f. 1700, † 1740), g. m. översten frih. Conrad Gustaf von Siegroth. Miniatur målad omkr. 1720 av Nils Stjernmarck.

Conrad Gustaf von Siegroth (f. 1694, † 1762), frih., överste.

Gustaf Adolf von Siegroth (f. 1725, † 1802), frih., general. Porträtt målat 1790 av And. Eklund.

Carl Ludvig von Siegroth (f. 1726, † 1805), frih., kansliråd. Porträtt målat av Fr. Brander 1755.

I övrigt sökas brev och handskrifter i enskilda arkiv rörande medlemmar av ätten *von Siegroth*. — Svar sändes benäget till

Knut G. A. Leijonhufvud,

överstelöjtnant,
Skeppargatan 4, Stockholm.

2) Kan upplysning lämnas om, huruvida professor *Nils Henrik Sjöborgs* († 1838) samt riksantikvarien och medicinalrådet *Carl Birger Rutströms* († 1826) arkiv (särskilt brev till dem) någonstades finnas bevarade? Finnas brev från den danske arkeologen *Christian J. Thomsen* eller andra fornforskare till professor *Anders Otto Lindfors* († 1841) bevarade? Eventuella svar sändas benäget till

Bengt Hildebrand,

fil. lic.,
Box 236, Stockholm 1.

3) *Kungl. Vetenskapsakademien* har åt undertecknad uppdragit att till Akademiens 200-årsjubileum 1939 skriva Akademiens historia 1739—1819. Enskilda personer, som eventuellt innehava handskrifter rörande Akademien eller dess ledamöter under denna tid (1739—1819), samt arkiv- och bibliotekstjänstemän eller andra, som uppmärksamma mindre lätt tillgängligt dylikt material i offentliga samlingar, behagade godhetsfullt lämna meddelande härom till

Bengt Hildebrand,

(adress se ovan).

Notiser.

Personhistoriska Samfundets årsmöte ägde rum i Gyldene Fredens festvåning fredagen den 14 juni 1935 kl. 8 e. m. På revisorernas förslag beviljades styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för 1934 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes arkivrådet Joh. Ax. Almquist, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, direktören Govert Indebetou, professor Sven Tunberg och redaktionssekreteraren i Nordisk Familjebok fil. lic. Bengt Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes arkivrådet Almquist, stadsarkivarien professor Bertil Boëthius, överintendenten frih. Rudolf Cederström, postkontrollören Gustaf Elgenstierna och fil. lic. Bengt Hildebrand. Till revisorer omvaldes bankdirektören A. Dandenell och nyvaldes översten greve Casimir Lewenhaupt; till revisorssuppleant omvaldes intendenten fil. dr Sune Ambrosiani. — Vid därpå hållet styrelsesammanträde konstituerade sig styrelsen med arkivrådet Almquist som ordf., direktören Indebetou som skattmästare och licentiaten Hildebrand som samfundets sekreterare och redaktör för Personhistorisk Tidskrift.

Fil. dr Folke Lindberg höll föredrag över ämnet »Ur Djurgårdens personhistoria», varefter intogs gemensam supé.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1934:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1933	kr. 3,076:—
<i>Inkomster</i> år 1934:	
324 årsavgifter	kr. 3,438: 45
Tidskriftsförsäljning m. m.	» 403: —
Räntor å bankräkning	» 55: 81
Statsanslag	» 800: —
Gåva från Kungl. Patriotiska Sällskapet	» 500: —
Andra bidrag	» 490: —
	<u>5,687: 26</u>
Summa kronor	8,763: 26

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1934:	
Trycknings- och illustrationskostnader	kr. 4,994: 94
Uppbörds- och distributionskostnader	» 348: 88
Arvoden	» 1,233: 35
<i>Behållning</i> till år 1935	kr. 6,577: 17
	<u>2,186: 09</u>
Summa kronor	8,763: 26

PERSONREGISTER.¹

- Abrahamus Andreae Angermannus, ärkebiskop, 2, 5.
 Adde, släkt, 200.
 — Hans, borgmäst., 200.
 Adelcrantz, Carl Fredrik, frih., arkitekt, 193.
 Adlerbeth, Jacob, frih., förste exp.-sekr., 146.
 Adlercreutz, Carl Johan, greve, fältherre, 202.
 Adlercrona, Johan (de Flon), brukspatron, 145.
 Adlersparre, Georg, greve, landshövd., 146, 197.
 Adolf Fredrik, konung av Sverige, 25, 41—44, 187.
 Ahlgren, Ernst, se Benedictsson.
 Albrekt av Mecklenburg, konung av Sverige, 111 f., 194.
 Alexander I, kejsare av Ryssland, 135.
 Almqvist, Helge, riksarkivarie, 160.
Améen (Améen), släkt, 72—106.
 Amende, se Améen.
 Amija, släkt, 171.
 — David, köpman, 173.
 Amoenius, se Améen.
 Amundson, släkt, 159.
 Anckarsvärd, C. H., greve, gen.-adjutant, 136, 146.
 — Michael, greve, landshövd., lantmarskalk, 184.
 Ankarbom, Jonas, styrman, 73.
 Ankarcrona, Gustaf, målare, 196.
 Armfelt, Gustav Maurits, greve, general, 54.
 — Lovisa Christina, g. m. F. G. Kempf, 201.
 Arndt, Johann, tysk präst, 130.
 Arnell, Carl, president, 48.
 Arnkil, släkt, 202.
- Arosell, Carl, lagman, 19.
 Arwidsson, Adolf Ivar, kungl. bibliotekarie, 63—66, 202.
 Aschaneus, Martinus Laurentii, fornforskare, 108.
 Ascheberg, Rutger von, greve, kungl. råd, gen.-guvernör, 174.
 Ashley Cooper, Barbara, lady, 57.
 Ashmead, Maria Teresa, g. m. M. G. J. L. Ameen, 85.
 Atterbom, P. D. A., förf., 137, 175, 190.
 Aurelius, Erik, biskop, 163.
 Axehjälms, Jahan Henriks-son, fornforskare, 108.
- Bagge, Bengt, 145.
 — Gösta, prof., 160.
 Bamberg, von, se Crail.
 Banér, ätt, 147, 200.
 — Gustaf Adam, greve, riksråd, 145.
 — — Pedersson, frih., riksråd, 145.
 Banks, sir Joseph, engelsk naturforskare, 162.
 Barck, Samuel, greve, riksråd, 124.
 Batory, Andrzej, polsk kardinal, 141.
 Behm, Wilhelm, målare, 193.
 Bellander, Anders Robert, bergmäst., 40—43.
 Benedictsson, Victoria (Ernst Ahlgren), författarinna, 190.
 Benedictus Olai, läkare, 188.
 Bengt Antonij, kyrkoh., 3.
 — Jönsson, se Oxenstierna.
 Benzelius, Eric, d. ä., ärkebiskop, 131.
 — — d. y., ärkebiskop, 110, 131, 167, 182.
 Benzelstierna, Lars, bergsråd, landshövd., 27, 34 f., 44.
- Berch, Carl Reinhold, kansli-råd, numismatiker, 109, 162.
 Berendes, Märta, g. m. G. Posse, 145.
 Berg, John, kamrer, 170.
 — Nils Anders, grosshandl., 170.
 Bergendal, släkt, 159.
 Bergenschiöld, Erik Eriksson, bergsråd, 44.
 Bergenstierna, D., bergmäst., 32.
 Bergensträhle, Hedvig Sofia Lovisa, g. m. F. W. Pereswetoff-Morath, 80.
 Bergh, Olof, afrikaforskare, 195.
 — Richard, överintendent, 150.
 Bergius, Peter Jonas, prof., 176.
 Bergman, Anna Catharina, g. m. C. F. Kemner, 77.
 Bergsköld, Anders Eriksson, kommandant, 145.
 Bergsten, Carl, prof., 193.
 Bernhard, hertig av Sachsen-Weimar, 14.
 Bernig, J., polsk agent, 141.
 Berzelius, Jöns Jacob, frih., kemist, 64.
 Beururus, Dionysius, riksråd, 113.
 Bielke, ätt, 147, 163.
 (—) Nils Turesson, ridd., riksråd, drots, 112.
 — Sten, frih., riksskattmäst., 145.
 — Thure Gabriel, greve, riksråd, 191.
 Bielkenstierna, Charlotta, g. m. J. C. Fleming, 145.
 Bildt, K. R., envoyé, 136.
 Birger jarl, 182, 188, 191.
 — Ulfsson, se Ulvåsaätten.
 Birgitta Birgersdotter, se Finstaätten.

¹ Utarbetat av E. J.

- Biörner, Erik Julius, fornforskare, 109.
 Björnefelt, ätt, 199.
 Björnram, Andreas Laurentii, ärkebiskop, 167.
 Björnstjerna, M. F. F., greve, general, 146.
 Blanche, Aug., förf., 156.
 Blom, Israel Reinhold, justitieråd, 136.
 Blommér, Nils Jacob, målare, 150.
 Blåpanna, Esbjörn, väpn., 112, 194.
 Boberg, Paul Erik, pagehovmäst., 192.
 Bock, Sofia, 145.
 Boije, Hans Henrik, president, 45.
 Bo Jonsson, se Grip.
 Boklund, Johan Christoffer, hovintendent, målare, 193.
 Bolander, kyrkoh., 65.
 Bonde, ätt, 147, 166.
 — Charlotte, g. m. 1) G. Trolle Bonde, 2) C. H. Anckarsvärd, 136.
 — Christer, frih., riksråd, 145.
 — Gustaf, greve, riksråd, 24, 44.
 — — Trolle, greve, en av rikets herrar, 136.
 (—) Karl Knutsson, se Karl Knutsson.
 Bonnier, Karl Otto, bokförläggare, 170.
 Borenius, Arvid, prost, 163.
 Borg, P. A., filantrop, 169.
 Bourdin, Carl-Gustaf Joakim, bryggeridisponent, 99.
 — Else, g. m. W. L. Améen, 99.
 Bournonville, släkt, 203.
 Brackel, Dorotea, g. m. 1) H. Kamhusen, 2) G. G. Craill von Bamberg, 6, 12.
 Brahe, ätt, 147.
 — Christina, g. m. Å. H. Tott, 145.
 — Ebba, g. m. J. De la Gardie, 145.
 — Erik, greve, överste, 38.
 — Magnus, greve, riksmarskalk, 146.
 — — Per, greve, överstekammarherre, 200.
 — Per, d. y., greve, riksdrots, 145.
 Brandes, Georg, dansk förf., 190.
 Branting, Hjalmar, politiker, 138.
 Brask, Johan, löjtn., 201.
 — Petrus, psalmdiktare, 189, 201.
 Braun, Wilhelm von, förf., 194.
 Brenner, Elias, numismatiker, 108 f.
 Brinell, Johan, överingenjör, 176.
 Bromän, Erland, frih., president, 25.
 — Johan Fredrik, direktör, 197.
 — Lars, syndicus, 172.
 Browallius, Johan, biskop, 131.
 Brun, Johan Nordahl, biskop, 204.
 Bukowski, H. M. A., konsthändl., 141.
 Bure, Anders, kartograf, 153.
 Bureus, Johannes, fornforskare, 107 f., 147.
 — Laurentius, fornforskare, 108.
 Bååt, ätt, 147.
 Böök, Jöns, borgare, 155.
 Cahun, Peter kopparbergsgman, 15.
 Calissendorff, A. C., kapten, 52.
 Callerström, släkt, 186.
 Camhus, H., se Kamhusen.
 Carl, se Karl.
 Carleson, Carolina, g. m. H. af Trolle, 186.
 Carlström, Frida Eleonora, g. m. J. A. Wahlqvist, 99.
 — Johan Adam, järnkrämare, 156.
 Carnegie, släkt, 171.
 Cassel, släkt, 197.
 Cecilia, svensk prinsessa, 115.
 Cederhielm, Josias, frih., riksråd, 124, 131.
 Cederin, Ida Victoria (Tora), g. m. C.-G. J. Bourdin, 99.
 Cederström, Jacob, frih., president, 146.
 — O. R., greve, gen.-amiral, statsråd, 146.
 Celsius, Nils, prof., 131.
 Celsius, Olof, d. y., biskop, 45.
 Chapman, Fr. H. af, vice-amiral, 184.
 Cheminau, Jean, dansmäst., 173.
 Chesnecopherus, Nils, hovkansler, 120.
 Cleve, släkt, 159.
 Cohl, släkt, 200.
 Columbus, Samuel, skald, 190.
 Copp (von Raumenthal), Johann, läkare, 189.
 Corigliano, italiensk hertig, 55.
 Corral, Ignacio Maria del, spansk minister, 168 f.
 Coyet, C. F., amiral, 146.
 Craill (von Bamberg), Anna Elisabet, g. m. D. F. von Siegroth, 6, 11 f., 17 f.
 — von Bamberg, Georg Günther, överste, 6, 12.
 Creutz, Gustaf Philip, greve, ambassadör, skald, 136, 203.
 Cronberg, Börje (Olofsson Buræus), räntmäst., 145.
 Cronhiort, Carl Gustaf, frih., president, 45.
 Cronsköld, Brynta (von Ens), kammarråd, 145.
 Cronstedt, Axel Fredrik, bergmästare 19 f., 23 ff., 33, 37, 45, 47.
 — C. A., greve, konteramiral, 146.
 — Carl Olof, vice amiral, 184.
 Crusell, B. H., musiker, 181.
 Dahlgren, Erik Wilhelm, riksbibliotekarie, 178.
 Dahlstedt, Hugo, fil. dr, botanist, 195.
 Dal, Nils Hufwedsson, pagehovmäst., 192.
 D'Albedyhl, ätt, 163.
 Dahlberg, Erik, greve, kungl. råd, arkitekt, 125, 153.
 Dalin, Olof von, skald, hovkansler, 169.
 Danielsson, Anders, riksdagsman, 146.
 — Olof August, prof., 177 f.
 Dannfelt, Charlotta Julia von, g. m. P. Juhlin, 84.
 De Bruce, Johan Fredrik, häradshövd., 45.
 De Geer, Gerard, frih., hovmarskalk, 94.

- De Geer, Julie, g. m. J. U. G. Améen, 94.
 — Louis, frih., statsminister, 168.
- De la Gardie, ätt, 147.
 — Axel Julius, greve, riksråd, 145.
 — Jakob, greve, riksmarsk, 145.
 — — Casimir, greve, general, 145.
 — Magnus Gabriel, greve, rikskansler, 17, 109, 124, 126, 187.
 — Pontus, frih., fältherre, 1, 4, 145.
 — — Fredrik, greve, riksråd, 145.
- Demontowicz, polsk emigrant, 141.
- Dernath, Gerhard von, greve, geheimeråd, general, 189.
- Deshoulières, Antoinette, fransk skaldinna, 138.
- Desprez, Jean Louis, fransk-svensk arkitekt o. målare, 200.
- Deurell, släkt, 186.
- Dijck, Jacob van, burggreve, 171.
- Dinnies, Johann Albert, lantråd, borgmäst., 175.
- Dippel, Johann Konrad, tysk teolog, 131.
- Djurberg, Vilhelm, läkare, 157.
- Donner, släkt, 52.
- Doordt, Jacob van, målare, 187.
- Douglas, ätt, 163, 199.
 — Ludvig, greve, riksmarskalk, 163.
 — Robert, greve, fältmarskalk, 163.
- Drake, Hebbra, g. m. A. A. Vellingk, 145.
- Drakenhielm, Vilhelm (Böös), kammarråd, 145.
- Dringenberg, släkt, 198.
- Durie, John, skotsk teolog, 189.
- Duwall, Mauritz, överste, 145.
- Dycke, Johann von, officer, 175.
 — Mauritz von, gen.-major, 175.
- Dürkheim Montmartin, G. E. von, tysk riksgreve, 64.
- Edelstam, A., justitieråd, 193.
- Ehrenpreus, Carl Didrik, greve, riksråd, 25.
- Ehrenstam, J. F., överste, statsråd, 146.
- Ehrenström, Johan Albert, finskt statsråd, 156.
 — Josef, järnbrämare, 156.
- Ehrensward, Anna, g. m. L. Douglas, 163.
 — Augustin, greve, fältmarskalk, 19, 45, 184.
 — Carl August, greve, gen.-amiral, 19, 133, 184, 191.
- Ek, Carl Fredrik, järnbrämare, 156.
- Eka-ätten, 110.
- Ekman, Johan August, ärkebiskop, 167 f.
- Elbfas, Jacob, målare, 147.
- Elisabet, drottning av England, 115.
- Elliot, Bertha Cecilia, g. m. C. A. Sjöcrona, 98.
- Enegren, Johan Michelsson, tullförvaltare, 200.
- Engelbrekt Engelbretsson, väpn., rikshövitsman, 182 f., 187 f., 196, 202.
- Engeström, Lars von, greve, utrikesstatsminister, 135.
- Eosander, släkt, 202.
 — Samuel, se Göthe.
- Ericus Nicolai Sunbro (Svede), scholasticus, 188.
 — Petri, kyrkoh., 3 f.
 — Simonis, kyrkoh. i Borgå, 202.
- Erik den helige, konung, 193.
 — av Pommern, konung av Danmark, Sverige och Norge, 143.
 — XIV, konung av Sverige, 113—117, 130, 142, 147, 151, 188.
 — Karlsson, se Vasa.
- Essen, von, ätt, 186.
- Eugen, prins, hertig av Närke, konstnär, 189.
- Eurenius, Clemens, pagehovmäst., 192.
- Falck, Anna Beata, g. m. C. U. Améen, 75.
 — Anna Helena (Annet), g. m. G. F. Améen, 76.
 — Carl Gustav, skeppsbyggmäst., 75 f.
 — — Johan, skeppsbyggmäst., 75.
- Falck, Ericus, biskop, 113.
- Falckenhan, Barbara Fredriksdotter von, g. m. H. H. von Siegroth, 6.
- Falk, släkt, 190.
- Falkenberg, Dietrich von, överste, 9.
- Falkengrén, Christopher, frih., amiral, riksråd, 184.
- Falkman, släkt, 198.
- Fecht, Petrus Michaelis, Johan III:s sekr., 1—5.
- Fegraeus, Johan, se Strömfelt, Johan.
- Feif, Casten, frih., president, 124.
- Fichte, I. H. von, tysk filosof, 138.
- Finberg, G. W., konstnär, 150.
- Finnsson, Hannes, isländsk biskop, 162.
- Finsen, Niels, dansk prof., 162.
- (Finstaaften), Birgitta Birgersdotter, helgon, 112.
- Fjellner, Anders, kyrkoh., etnograf, 197.
- Fjellstedt, Peter, präst, missionsär, 179.
 — Theodora Eudoxia Eugenia, g. m. S. A. Hermelin, 96.
- Fleming, Claes, frih., riksamiral, riksmarsk, 117.
 — Claes Adolf, greve, riksmarskalk, 50, 65.
 — Herman, frih., hovjunk., 44.
- Flinck, släkt, 198.
- Florman, Arvid Henrik, prof., 194.
- Fogelberg, Bengt Erland, skulptör, 150.
- Fogelqvist, Torsten, förf., 180.
- Folkungätten, 112 f.
- Fornander, släkt, 186.
- Forsberg, Carl David, krigsråd, 89.
 — Julie Vilhelmina, g. m. A. H. Améen, 88.
 — Nils, målare, 193.
- Forsell, C. G. af, överste, överdirektör, 146.
- Forssell, Gösta, prof., 160.
- Francke, Aug. Hermann, tysk teolog, 130 f.
- Fredenheim, Carl Fredrik, överintendent, 167.

- Fredrik I, konung av Sverige, 25, 27 f., 151, 190.
— Adolf, hertig, 182.
- Frick, Carl Magnus, kamrer, 104.
- Friis, Johan, dansk kansler, 187.
- Frondin, Gunilla Margareta, g. m. J. A. Lindblom, 167.
- Fröding, Gustaf, skald, 137 f., 190.
- Funck, ätt, 39.
— Alexander, frih., bergsråd, 24, 33, 39 ff., 43, 45.
— Clementina Jakobina af, g. m. V. Améen, 80.
— Gustaf, frih., direktör, 32.
— — Fredrik af, kommandörkapt., 80.
- Johan, frih., häradsrh., 39.
- Funkquist, släkt, 186.
- Fürst, Carl Magnus, prof., 157, 194.
- Fyrwald, bokhandlare, 155.
- Gahn Persson, Sigfrid Lorens, samlare, 109.
- Gallodier, Louis, balettmäst., 168.
- Galt, Peder, amiral, 203.
- Gardell, släkt, 200.
- Gathenhielm (Gathe), Lars, kommandör, 145, 173.
- Gausson, J. de, fransk diplomat, 169.
- Gedda, Anders, kapten, 38.
- Geijer, Erik Gustaf, historiker, skald, 137, 157, 175, 187, 190, 200.
- Gemzæus, Andreas, kyrkoh., 198.
- Gerzlowius, Nicolaus, kyrkoh., 73.
- Gigat, Anthoni, köpman, 145.
- Gjörwell, C. Chr., bibliotekarie, publicist, 38, 43, 162.
- Goedecke, Johannes, mag., 189.
- Golawitz, ätt, 202.
- Graffman, Carl Samuel, målare, 151.
- Gram, Hans, dansk historiker, geheimearkivarie, 110.
- Grewesmühl, Herman, kapten, 88.
- Grewesmühl, Johanna Magdalena (Jeanette), g. m. G. A. Améen, 87 f.
- Grill, släkt, 151.
(Grip), Bo Jonsson, väpn. drots, 110—113, 142.
- Gripenstierna, Joel (Ekman), gen.-tullförvaltare, 145.
- Grissbach, Georg, överbergmästare, 15.
- Grubb, Nils, prost, 131.
- Gräberg, Aurore, g. m. G. E. von Dürkheim Montmartin, 64.
— Christian, lagman, 51 f.
— Eleonore, 64, 67 f.
— Olof, köpman, 55.
— af Hemsö, Jacob, greve, kammarh., överbibliotekarie, 50—71.
- Guethard, J. E., fransk naturforskare, 20.
- Guldberg, Ove Høegh, dansk statsman, 203.
- Gullstrand, Allvar, prof., 176 f.
- Gustaf I, konung av Sverige, 114 f., 150, 185, 187.
— II Adolf, konung av Sverige, 6—14, 17 f., 114, 123, 150 f., 153, 171.
— III, konung av Sverige, 53, 118, 124, 132—134, 137, 142, 151, 162, 168 f., 175, 201.
— IV Adolf, konung av Sverige, 64.
- Gyllenberg, Carl, greve, kanslipresident, 26.
— Fredrik, greve, president, 19—49.
— Johan, greve, riksråd, 25.
- Gyllenecker, J. R., löjtn., 202.
- Gyllengranat, C. A. B., frih., amiral, statsråd, 146.
- Gyllenhaal, Johan Abraham, bergmäst., 201.
- Gyllenhielm, ätt, 147.
— Carl Carlsson, frih., riksamiral, 145.
— Elisabeth, g. m. B. Marschalck, 145.
- Gyllenskepp, Peter Salomon, kapten, 75.
- Gyllenstierna, ätt, 147.
— Johan, greve, kungl. råd, 187.
- Gynther, Dorothea, g. m. O. Knaaph, 73.
- Günther, Frederik, kansli-sekr., 13.
- Gäfverberg, Halfvard, industridkare, 196.
- Görtz, G. H. von, frih., minister, 190.
- Göthe, Johan Fredrik, gen.-major, 202.
— Samuel (Eosander), hovrättsassessor, 202.
- Hadorph, Johan, fornforskare, 108 f.
- Haggström, Zacharias, bokförläggare, 188.
- Hagelberg, C., assessor, 109.
- Hagelstam, O. J., överste, 146.
- Hagésus, släkt, 186.
- Hagströmer, A. J., läkare, överdirektör, 169.
- Hahn, Canutus, biskop, 131.
- Hall, John, köpman, 136.
- Hallenberg, Jonas, riksantikvarie, 187.
- Hallin, Anders, konstnär, 197.
- Halling, Claudius, prost, 197.
- Hamilton, Gösta Patrik, greve, 183.
— Knut, greve, landshövd., 400.
- Hammar, August, rektor, 198.
- Hammarskjöld, ätt, 147.
- Hans Nicolai, skolmäst., 2.
- Haraldsson, Måns, kvartermästare, 163.
- Harmens, af, ätt, 149.
- Hartmansdorff, Jakob August von, president, 67, 146.
- Hauswolff, Brita Maria von, g. m. C. Horn, 136.
- Hazelius, Artur, museiman, 197.
— J. A., gen.-major, 146.
- Hedberg, Tor, förf., 179.
- Hedenberg, släkt, 186.
- Hedengran, Johan Herman, bankbokh., 34.
- Hedén, J. J., biskop, 163.
- Hegardt, C. B., diplomat, 136.
- Hegel, G. W. F., tysk filosof, 138.
- Heidenstam, Verner von, förf., 128, 179.
- Heijkensköld, ätt, 200.
- Helin, Johan, historiker, 109 f.

- Hellberg, J. C., publicist, 68.
- Heller, Engela Benedicta, g. von Sydow, 186.
- Hellstedt, släkt, 159.
- Henrik Karlsson, ärkebiskop i Uppsala, 166.
- Herbst, Johan, glasgravör, 184.
- Herkepæus, släkt, 200.
- Herlitz, Johan, konsul, 57.
- Hermelin, Ebba Eugenia, g. m. H. G. Améen, 95.
- Olof, statssekr., 124.
- Samuel Axel, frih., godsägare, 96.
- Samuel Gustaf, frih., godsägare, 95.
- Hesselgren, kapelldräng, 123.
- Hesselman, Bengt, prof., 160.
- Hiellman, Gideon, 152.
- Hildebrand, Bror Emil, riksantikvarie, 181.
- Hintz, Matthias, myntmästare, 154.
- Hjelmqvist, släkt, 159.
- Hjelmstierna, C. L., konteramiral, 184.
- Hjulhammar, Brita Catharina, g. m. P. Brask, 201.
- Hjärne, ätt, 38.
- Gustaf Adolf, greve, riksråd, 20.
- Harald, prof., 129.
- Maria, g. m. O. Tilas, 19.
- Sophia Christina, g. m. C. Arosell, 19.
- Urban, landshövd., läkare, 19, 69, 130.
- Hoefnagel, Jacob, målare, 147.
- Hoffstedt, släkt, 200.
- Holberg, Ludvig, baron, dansk förf., 203.
- Holger Hansson, målare, 147.
- Holmgren, Ann Margret, professorska, 160.
- Israel, prof., 160.
- Horn, ätt, 202.
- Arvid, greve, kanslipresident, 124, 131.
- Bengt, frih., riksråd, 145.
- Catharina Ebba, riksgrevinna, 202.
- Christer, frih., riksråd, 145.
- Claes, greve, gen.-löjtn., 136.
- Elias, glasgravör, 184.
- Horn, Gustaf, greve, fältmarskalk, 14.
- Gustaf Evertsson, frih., fältmarskalk, 145.
- Hugues, fransk arkitekt, 54.
- Louise Marie Jeanne, g. m. J. Gråberg af Hemsö, 54, 64.
- Hult, Olof, livmedikus, 157.
- Hultman, Johan, taffeltäckare, 190.
- Humerus, Bonde, domprost, 199.
- Hummerhielm, A. M., frih., gen.-major, 12.
- Hund, Daniel, krönikeskriivare, 187.
- Hårleman, Carl, frih., arkitekt, 25, 150, 191.
- Hägg, släkt, 160.
- Höjer, Axel, gen.-direktör, 160.
- Hök, Gamaliel Jönsson, vaktmästare, 122.
- Höpken, Anders Johan von, greve, riksråd, 43, 139.
- Höök, Dorothea Nilsdotter, g. m. J. Améen, 74.
- Nils, 74.
- Ichsell, Jacob, se Ixel.
- Ihre, Johan, prof., 162.
- Ingeborg Åkesdotter, se Tott.
- Ingemar Jönsson Medelpadiensis, mönsterskriivare, 188.
- Ingemarsson, Olof, fältöverste, 197.
- Ixel, Jacob (Ichsell), diplomat, 192.
- Jacobus Gisonis, prof., 189.
- Jakob Ulvsson (örnfot), ärkebiskop av Uppsala, 143, 164, 166.
- Jansson, Gustaf, överingenjör, 195.
- Hans, politiker, 187.
- Jeansson, John, konsul, 160.
- Jennings, släkt, 186.
- Jernlod, Joen Pedersson, överste, 16.
- Johan III, konung av Sverige, 1 f., 4, 115, 154, 163.
- hertig, 120.
- av Östfriesland, greve, 115.
- Johan Kasimir, konung av Polen, 190.
- Johannes Haquinis, ärkebiskop, 108, 165 f.
- Magnus, ärkebiskop, 108, 114.
- Johansson, Arvid, prof., 195.
- Johanna, g. m. F. B. Améen, 82.
- Jon Andersson, upprorsman, 187.
- Jonsson, Hilda, g. m. K. Kempe, 92.
- Josephsson, Ernst, målare, skald, 150.
- Juhlin, Pehr, brukspatron, 84.
- (-Dannfelt), Wilhelmina Julia Hildegard (Mina), g. m. G. F. Améen, 84.
- Juslenius, Daniel, biskop, 189.
- Jöns Bengtsson, se Oxenstierna.
- Laurensen till Svalnäs, vapn., 200.
- Kaffe, Margareta, 145.
- Kagg, Lars, greve, riksmarsk, 145.
- Kallenberg, Jacob Berndt, prost, 184.
- Kamhusen (Camhus), Henrik, stath., 6, 11 f.
- Elisabet, g. m. 1) C. von Teklenburg, 2) D. F. von Siegroth, 6, 11 f. (Kane), Ottilia Ottessedotter, 204.
- Karl Knutsson (Bonde), konung av Sverige och Norge, 143, 166.
- IX, konung av Sverige, 11, 117, 119 f., 151, 171, 182, 189.
- X Gustaf, konung av Sverige, 141.
- XI, konung av Sverige, 16 f., 124, 167, 205.
- XII, konung av Sverige, 124, 126—130, 150, 187, 189 f., 205.
- XIII, konung av Sverige och Norge, 155.
- XIV Johan, konung av Sverige och Norge, 56, 59 f., 134 ff., 142, 181, 187.
- Filip, hertig, 6, 8, 11.
- Keder, Nils, numismatiker, 109.

- Kemner, Christian Fredrik, apotekare, 77.
- Petronella Henrika (Pella), g. m. P. G. Améen, 77.
- Kempe, Dagmar Linnea Viktoria, g. m. S. G. Y. Améen, 92.
- Karl, stationsföreståndare, 92.
- Kempf, F. G. löjtn., 201.
- Kenicicus, Petrus, ärkebiskop, 164.
- Kewenter, Gunnar Alf, e. o. hovrättsnotarie, 102.
- Keyser, Henrik (III), boktryckare, 189.
- Kierkegaard, Sören, dansk förf., 203.
- Klinkowström, Axel, frih., förf., 183.
- Klingstedt, Carl Gustaf, målare, 151.
- Klingvall, Nils, köpman, 64.
- Kloot, Claudius, borgmäst., 171.
- Knaaph, Dorothea, g. m. 1) O. Amoenius, 2) N. Gerdzlowius, 73.
- Olof, bokbindare, 73.
- Knagh, Peder (Jonsson), väpn., fogde, 142.
- Knipe, Anthony, köpman, norsk gen.-tullförvaltare, 172.
- Knut Michelis, mag., 189.
- Kolmodin, Johannes, fil. dr, abessinsk statsman, 190.
- Korner, Herman, historie-skrivare, 187 f.
- Koskull, ätt, 163.
- Constance, g. m. J. Hall, 136.
- Krabbe, Niels, dansk diplomat, 13.
- Kræmer, R. F. von, landshöv., 169 f.
- Krainz, Victor Franz Karl, läkare, 98.
- Krouger, J. H., amiral, 59, 64.
- Kristian I, konung av Danmark, Sverige och Norge, 143.
- IV, konung av Danmark och Norge, 13 f., 120.
- Kristina, drottning av Sverige, 17, 114, 123, 125 f., 205.
- av Holstein, drottning av Sverige, 11, 120, 182.
- Kristofer, av Bayern, konung av Danmark, Sverige och Norge, 143.
- Krug, Otto, saltverksdirektör, 16.
- (Krus), Jesper Mattsson, riksskattmäst., 9.
- Krusenstierna, Johan Filip von, guvernör, 195.
- Kräll, se Craill, Elisabet.
- Kähler, Helena Catharina, g. m. H. Grewesmühl, 88.
- Læstadius, Lars Levi, präst, 201.
- Lagerbielke, J., frih., vice-amiral, statsråd, 146.
- Lagerstråle, Henrietta Charlotta, g. m. G. De Geer, 94.
- Lagersvärd, J. C., minister, 54, 56, 62, 64.
- Lalin, släkt, 159.
- Lamba d'Orias, Cesare, markis, 55, 57.
- Lange, släkt, 52.
- L'archevêque, P. H., fransk skulptör, 150.
- Laurentius Olai Gestricius, präst, 113.
- Petri, ärkebiskop, 113, 164.
- Petri Gothus, ärkebiskop, 167.
- Laurin, Carl Gustaf, förf., 183.
- Leche, Christina Liberia, g. m. C. D. Forsberg, 89.
- Lefrén, J. P., amiral, 146.
- Lehnberg, Magnus, biskop, 139, 163.
- Lemke, Johan Philip, målare, 150.
- Lenngren, Anna Maria, skaldinna, 139.
- Leopold II, storhertig av Toscana, 50 f., 63 f.
- Lewenhaupt, Carl Mauritz, greve, riksråd, fältmarskalk, 145.
- Lichten, Robert, greve, kongl. råd, president, 145.
- Lidén, Johan Henrik, prof., 201.
- Lidner, Bengt, skald, 139.
- Liljegren, Johan Gustaf, riksantikvarie o. riksarkivarie, 107.
- Liljencrantz, Johan, greve, president, 156.
- (Liljesparre), Thure Bengtsson, riksråd, lagman i Närke, 189.
- Lillieborg (Lillienborg), Henrik Henriksson (Fattenborg), rev.-sekr., 145.
- Lillienborg, Johan Georg, greve, president, 48.
- Lillienborg, se Lillieborg.
- Lillienhoff, Joakim (Pötter), kommerseråd, 145.
- Lillieroot, Nils, greve, kongl. råd, 124, 202.
- Lindberg, släkt, 186.
- Lindblom, Jakob Axelsson, ärkebiskop, 163, 167.
- Linders, Sven, domänintendent, 198.
- Lindfors, släkt, 159.
- Lindman, Adolf, överste-löjtn., 88.
- Lindsay, släkt, 171.
- Lindschöld, Erik, greve, kongl. råd, 124.
- Lindström, Carl Jacob, konstnär, 151.
- Linné, Carl von, botanist, 131, 162.
- Lintorp, Christophorus, domprost, 188.
- Lithander, släkt, 159.
- Edvard, direktör, 160.
- Lithberg, Nils, prof., 191.
- Ljungdahl, Claes Edward, major, 96.
- Ljunggren, Gustaf, prof., 186.
- Loccenius, Johan, prof., 109.
- Loffman, Adolf Fredrik, amiralitetskammarråd, 103.
- Johanna Maria, g. m. C. J. Améen, 103.
- Loostrom, Ludvig, överintendent, 193.
- Lovisa Ulrika, drottning av Sverige, 25, 132 f., 150 f.
- Lucidor, Lasse Johansson, skald, 190.
- Lundberg, släkt, 186.
- Gustaf, målare, 150.
- Samuel Paulsson, assessor, 110.
- Lundblad, J. F. af, gen.-konsul, 175.
- Lybecker, ätt, 20.
- Georg, assessor, 131.
- — frih., gen.-löjtn., 190.
- Lythberg, släkt, 52.
- Låstbom, August Theodor, personhistoriker, 139.

- Löfberg, Petter, kanslipost, 123.
- Löth-Örnshöld, se Örnshöld.
- Löwenhielm, C. A., greve, gen.-löjtn., statsråd, 135, 146.
- Gustaf, greve, general, envoyé, 135, 146.
- Macleay, ätt, 171.
- Magnus Eriksson, konung av Sverige, Norge och Skåne, 111 f.
- Maklier, ätt, 171.
- Malin Larsdotter, g. m. Petrus Michaelis Fecht, 3 f.
- Malm, Carl Otto Reinhold, apotekare, 78.
- Malmsten, Jakob, stolmakare, 191.
- Malmström, Carl, doc., överassistent, 98.
- Mannersköld, Nils Assersson, landshövd., 171.
- Margareta Elisabeth av Mecklenburg, 119.
- Valdemarsdotter, drottning av Danmark, Sverige o. Norge, 183.
- Maria av Pfalz, g. m. Karl IX, 151, 182.
- Marschalck, Baltasar, frih., hovmarskalk, 145.
- Martin, Elias, målare 151.
- Fredrik, fil. dr, 188.
- Martinus Olavi Gestricius, präst, 113.
- Masreliez, Louis, fransk-svensk målare o. arkitekt, 150.
- Matthias Erics Sweder, mag., 189.
- Marci (Molitaus), superintendent, 189.
- Mattias Tomasson, ridd., 142.
- Mazepa, I. S., kosackhetman, 190.
- Mazer, Pierre, affärsman, 169.
- Mechelin, Leo, finländsk statsman, 202.
- Meijerfelt, J. A., d. ä., greve, kansliråd, 190.
- Mensen, Johan Adolph, ryttmäst., 191.
- Mendoza, Don Iñico Lopez Hurtado de, marquis de Mondejar, spansk fältherre, 8.
- Mennander, Carl Fredrik, ärkebiskop, 167.
- Messenius, Arnold Johan, rikshistoriograf, 202 f.
- Johannes, historieskriver, 108 f., 147.
- Metternich, Clemens von, hertig, österrikisk statsman, 135.
- Miödh, Abraham, prost, 22.
- Mohnike, Gottlieb, superintendent, 175.
- Molié, Etienne, köpman, 145.
- Molin, Erik, träsnidare, 198.
- Molitaus, se Matthias Marci.
- Momma, se Reenstierna.
- Morath, Pereswetoff, se Pereswetoff-Morath.
- Moritz, lantgreve av Hessen, 8.
- prins av Oranien, 8.
- Muhl, Wilhelm, kommandant, 145.
- Munktell, Emma Josefa, g. m. C. A. A. Sparre, 101.
- Müller, Sophus, dansk arkeolog, 188.
- Müllern, Henrik Gustaf von, frih., hovkansler, 124.
- Münchenberg, Anton, prost, 163.
- Månesköld, Johan Carlsson, fogde, 145.
- Per Johansson, ryttmäst., 145.
- Mårten Helsing (Martinus Olai), sekr., 113.
- Möller, Astolf Mozart, lektor, 198.
- Mörner, Carl Carlsson, greve, fältmarskalk, riksståth., 181.
- — Gustaf, greve, general, 172.
- Robert, greve, folkhögskolerektor, 197.
- Napoleon, fransk kejsare, 55, 57, 134, 138.
- Natt och Dag, ätt, 112.
- Gustaf Persson, kamrarråd, 145.
- Nesselius, Israel, prof., 190.
- Nicander, Carl August, förf., 175.
- Nicolaus Benedicti Kyndbo, dekan i Strängnäs, 189.
- Nicolaus Hermann, biskop av Linköping, 187.
- Ragvaldi, se Nils Ragvaldsson.
- Niels Torkilsen, kanik, 203.
- Nierothe, Carl von, landshövd., 197.
- Nils Ragvaldsson (Nicolaus Ragvaldi), ärkebiskop av Uppsala 108, 166.
- Nils Turesson, se Bielke.
- Nilsson, Sven, prof., 201.
- Nordenberg, Bengt, målare, 150.
- Nordenskiöld, A. E., frih., prof., 182.
- Otto Gustaf, frih., viceamiral, 62, 146.
- Nordenstam, Engelbert, lektor, 196.
- Nordin, C. J. af, frih., statsråd, president, 146.
- Numers, O. U. von, assessor, 201.
- Nyblaus, Gustaf, hovrättsråd, 136.
- Nygren, Oscar, gen.-major, 160.
- Nylund, släkt, 202.
- Nyman, släkt, 197.
- Odelstierna, Erik, assessor, 130.
- Ofeegh, Johannes (Hans) Nicolai, »ordinarius», 113.
- Ohlin, Per, jägmäst., 80.
- Olaus Petri, reformator, 108, 113.
- Olavus Petri Medelpadius, kyrkoh. i Rasbo, 113.
- — kyrkoh. i Stockholm, 25, 113.
- Olivekrans, Johan Paulin, riksråd, 126.
- Osmund Käreson, Upplands apostel, 189.
- Osterman, Christopher Didric, kommandör, 103.
- Ostermarck, Eric, järnkrämare, 156.
- Ottilia Ottensdotter, se Kane.
- Overton, Charles Ernest, prof., 177.
- Oxenstierna, Axel, greve, rikskansler, 16, 118—123, 142, 171 f.
- Bengt, greve, kanslipresident, 124.
- (—) — Jönsson, ridd., riksråd, riksförest., 182.

- Oxenstierna, Erik, greve, rikskansler, 122.
 — Gabriel Gabrielsson, greve, riksråd, riksmarskalk, 145.
 — Gustaf, greve, kammarh., 122.
 — Johan, greve, riksråd, 122.
 — Johan Gabriel, greve, riksmarskalk, skald, 169.
 (—) Jöns Bengtsson, ärkebiskop av Uppsala, riksförest., 144, 166.
 Palander, Karolina Hedvig Agathe Elisabeth, g. m. N. C. G. Richert, 92.
 Palbitzki, Mathias, frih. kammarh., 125 f.
 Palmblad, Vilhelm Fredrik, förf., 139 f.
 Palmstierna, C. O., frih., landshöv., statsråd, 146.
 — Magnus (Schiller), lagman, 145.
 Palumbus, Nils, prost, 163.
 Parise, Erich, fransk medaljgravör, 125.
 Pasch, Lorens, d. y., målare, 151.
 Paulus Erici, präst, 3.
 Pechlin, Carl Fredrik, frih., gen.-major, 45.
 Pereswetoff-Morath, Carl, öfverste, 131.
 — Carolina, g. m. P. W. Améen, 80.
 — F. W., löjtn., 80.
 Peringskiöld, Johan, fornforskare, 109.
 — Fredrik, fornforskare, 109.
 Persson, Johan, riksdagsman, 30.
 Pesonius, släkt, 202.
 Peterson, släkt, 186.
 Petré, J. T., bruksägare, riksdagsman, 146.
 Petrus Elavi, präst, 200.
 — Erici, kyrkoh., 3 f.
 — Olaf, dansk franciskanermunk, 108.
 Pettersson, O. P., etnograf, 191.
 Picht, Johann Gottlieb, pommersk präst, 175.
 Piper, Carl, greve, statsråd, 124, 128.
 Planck, Jonas, borgmäst., 200.
 Plas, Laurens van de, målare, 147.
 Platen, B. B. von, greve, viceamiral, statsråd, 146.
 — B. J. von, greve, utrikesstatsminister, 146.
 Platou, Kristian Fredrik Stoud, överretsjustitiarius, 91.
 — Ragna Marie (Tulla), g. m. K. G. Améen, 91.
 Pödebusk, Vibeke, dansk släktboks förf., 203.
 Pontio, Filippo, italiensk köpman, 53 f.
 Porath, Carl, hovfäktmäst., 192.
 — Christoffer, hovfäktmäst., 192.
 Porse, ätt, 112.
 — Knut, hertig, 112.
 Posse, Gustaf, frih., riksråd, 145.
 Preutz, Niklas von, kommerseråd, 145.
 Puke, Johan, greve, gen.-amiral, 103, 146.
 Quiding, släkt, 198.
 Qvist (Svinhufvud), Bengt Andersson, bergmäst., 37.
 Radde, Bryngel, källarmäst., 172.
 Radziejowski, Hieronym, polsk underkansler, 190.
 Ranck, Conrad, frih., gen.-löjtn., 190.
 Rankala, släkt, 161.
 Rantzaу, Frans, státh., 13.
 Rappe, ätt, 199.
 Reenstierna, Abel (Momma), bruksägare, 145.
 — Abraham (Momma), bruksägare, 145.
 — Jakob (Momma), bruksägare, 145.
 Regard, Elisabeth, g. m. C. Amende, 73.
 Rehausen, Gotthard Mauritz von, frih., envoyé, 135.
 Rehbinder, Berent, öfverste löjtnant, 145.
 Reichardt, släkt, 186.
 Reiersen, Constance, g. m. K. F. S. Platou, 91.
 Rettig, Antonie, fru, 196.
 Retzius, Anders, Jahan, prof., 194.
 Reuterdahl, Henrik, ärkebiskop, 168.
 Reuterholm, G. A., frih., president, 54, 182.
 — Hedvig, g. m. D. Tilas, 24, 30.
 — Nils, landshöv., 24.
 Rhezelius, Johannes Haquin, fornforskare, 108.
 Rhyzelius, Andreas Olavi, biskop, 162.
 Richardson, Jacob, assessor, 110.
 Richert, Anna Elisabeth, g. m. G. K. H. Améen, 92.
 — Johan Gustaf, prof., 177.
 — Nils Christer Gabriel, banktjänsteman, 92.
 Rinman, Sven, bergsråd, 20, 37.
 Roloff, Daniel, bössmed, 191.
 Roos, släkt, 161.
 Rosen, Georg von, greve, kammarh., målare, 193.
 — G. R. von, greve, major, 59, 69.
 — Otto von, gen.-maj., 145.
 Rosén, Sven, förf., 131.
 Rosenfelt, David von (Reimers), krigskommissarie, 145.
 Rosensköld, Peder Eriksson, justitiepresident, 171 f.
 Rosenstein, Carl von, ärkebiskop, 167 f.
 — Nils von, landshöv., förf., 139, 194.
 Rosenstierna, Márten (Wewitzer), riksräntmäst., 145.
 Rosenström, Henrik (Thuen), bruksäg., 145.
 Rothovius, Isak, biskop, 145.
 Rotháf, Jonas, lagman, 131.
 Rudbeck, Charlotta Elisabeth, g. von Sydow, 186.
 — Olof, d. ä., prof., 69, 108 f.
 — d. y., prof., 21.
 Rudolf II, tysk-romersk kejsare, 8.
 Runeberg, Johan Ludvig, finländsk skald, 194, 203.
 Rutström, Anders Carl, kyrkoh., 131.
 Ruuth, Bartold, kammarråd, 145.

- Rydberg, Anna Sophia, g. m. Pehr Wilh. Améen, 78.
 — Viktor, förf., 137, 139, 190.
 Rühls, Friedrich, tysk historiker, 175.
 Rålamb, Bror, frih., landshöv., 190.
 — Gustaf, frih., president, 28.
 Sabelström, släkt, 186.
 Sahlin, Carl, fil. dr., bruksdisponent, 160.
 Saluzzo, italiensk furste, 57.
 Salvius, Lars, boktryckare, 22.
 Samuel Erici, kyrkoh., 3.
 Sandberg, J. G., prof., målare, 181.
 Sandel, Samuel, se Sandels.
 Sandels, Johan August, greve, riksståth., fältmarskalk, 31.
 — Samuel (Sandel, adl.), bergsråd, 24, 31, 34 f.
 Sandrart, Joachim von, tysk målare o. konsthistoriker, 151.
 Sandström, Olof, urmakare, silversmed, 197.
 Schäfer, Peter, fil. mag., pietist, 131.
 Schantz, Carl Ludvig von, fornforskare, 109.
 Scheele, Carl Wilhelm, kemist, 174 ff., 182.
 Scheffel, Martin, målare, 150.
 Scheffer, Carl Fredrik, greve, riksråd, 132.
 — Ulrik, greve, riksråd, 45.
 Schefferus, Johannes, prof., 109.
 Schelling, F. W. J. von, tysk filosof, 190.
 Schepherus, Ericus, d. ä., kyrkoh., 3, 15.
 — d. y., kyrkoh., 3.
 Schertiger, Jonas, d. ä., bösmed, 191.
 Schildt, Johan Jakob, bokhandl., 155.
 Schmiterlöv, Adelheid von, fröken, 199.
 Scholander, Fredrik Wilhelm, prof., 193.
 — Nils Henrik, prost, 198.
 Schröder, Herman, biskop, 133.
 Schröder, Johan Henrik, prof., 63—66.
 Schulze, Lars, bergmäst., 31.
 Schulz, Carl, bergsråd, 33.
 Seberlius, Olof, präst, 197.
 Sederholm, Maria Magdalena, g. m. G. F. af Funck, 80.
 Sehested, Niels Frederik Bernhard, dansk arkeolog, 203.
 Seidelin, släkt, 186.
 Seiffert, Anthony, glasgravör, 184.
 Selby, Charles Joseph, dansk baron, 204.
 Sergel, Johan Tobias, bildhuggare, 150 f., 168.
 Siegroth, von, ätter, 6—18.
 — Anna Barbara von, g. m. 1) H. H. von Siegroth und Slavikau, 2) A. M. Hummerhielm, 12.
 — Christina von, 12.
 — David Fredrik von, öfverste 6—18.
 — Gustaf Adolf von, general, 7 f.
 — kammarh., 6.
 — Hans Henrik von, öfverste, 6—18.
 — und Slavikau, Hans Henrik von, öfverste, 12.
 Sifvert, Axel W., järnkramare, 156.
 Sigismund, konung av Sverige och Polen, 141.
 Silfvercrona, Peter (Spierinck), finansman, diplomat, 145.
 Silfverskiöld, Nils Otto, läkare, 102.
 Sillén, Gustaf af, arkitekt, 150.
 Sinclair, släkt, 171.
 Siöblad, Erik, frih., amiral, guvernör, 145, 172.
 Sjöcrona, Anna Paulina Martina, g. m. H. E. L. Améen, 98.
 — Cornelius Alexander, landshöv., 98.
 Sjöstedt, släkt, 159.
 Skragge, Erik, kapt. 201.
 Skytte, Johan, frih., riksråd, 9.
 — Maria, g. m. G. A. Bader, 145.
 — Martin, biskop, 202.
 Skytte, Peder, tullskrivare, 185.
 Sledorn, Henrik, mag., 189.
 Slöör, Julius, järnkramare, 156.
 Solander, Daniel Carl, botanist, 162.
 Sondén, K., prof., 92.
 — Per Adolf, präst, litteraturhistoriker, 139.
 Sourander, släkt, 202.
 Spalding, släkt, 171.
 Sparfvenfeldt, Johan Gabriel, ceremonimäst., 109.
 Sparre, ätt, 147.
 — B. E. Franc, greve, genlöjtn., 146.
 — Carl Axel Ambjörn, frih., kapt. 101.
 — Märta, g. m. S. Bielke, 145.
 — Märta Augusta Carolina Emma Axelsdotter, g. m. J. G. G. Améen, 101.
 — Wendela Gustafva, g. m. A. Oxenstierna, 200.
 Sparrman, Anders, prof. 195.
 Spegal, Haqvin, ärkebiskop, 131, 167.
 Spener, Philipp Jakob, tysk teolog, 130.
 Spens, Jakob, frih., general, 145.
 Sperling, ätt, 147.
 Sprengporten, Göran Magnus, greve, generalguvernör, 202.
 Stangenberg, släkt, 159.
 Starbus, Pieter, d. ä., bösmed, 191.
 Starenflycht, Olof (Stare), assessor, 145.
 Stedingk, Victor von, frih., gen.-amiral, 184.
 Steenhoff, Frida, författarinna, 187.
 Stenbock, ätt, 147.
 — Magnus, greve, fältherre, 188.
 Stenius, släkt, 202.
 Stenström, Fritz, läkare, 157.
 Steuch, ätt, 199.
 — Elof, kommerseråd, 199.
 Stierncrona, G., frih., justiti kansler, 124.
 Stierneld, A. L., frih., öfverkammarherre, 187.
 Stiernhielm, Georg, skald, 109.
 Stiernsköld, Claes, frih., riksråd, amiral, 145.

- Stobæus, Kilian, arkliater, 194.
- Stockenström, släkt, 195.
- Anders, kapten, 195.
- sir Andries, 195.
- Erik von, greve, riksråd, 43 f.
- Strindberg, August, förf., 190.
- Strömfelt, ätt, 199.
- Johan (Fegræus), diplomat, 13.
- Sture, ätt, 147.
- Sten, d. ä., ridd., riksförest., 165.
- Sturzenbecker, Mårten, överstelöjtn., 64.
- Stålsvärd, Magnus, ingenjörkapten, 46.
- Suchtelen, Johan Peter van, greve, rysk general o. diplomat, 202.
- Sundberg, Anton Niklas, ärkebiskop, 165, 167.
- Swab, Anton Antonsson von, assessor, 42.
- Svahn, Maria, g. m. U. Hjärne, 20.
- (Svan), Maria Persdotter, g. 2) m. N. Tessin d. ä., 20.
- Svebilus, Olof, ärkebiskop, 131.
- Svedberg, Jesper, biskop, 131.
- Swedenborg, Emanuel, naturforsk., 131.
- Svinhufvud, se Qvist.
- Sydow, von, släkt, 186.
- Söderberg, Anders Petter, grosshandl., 169.
- Söderblom, Nathan, ärkebiskop, 164, 168.
- Taraval, G. Th. R., målare, 193.
- Tegel, Erik, historieskrivare, 187 f.
- Tegnér, Esaias, biskop, skald, 138, 175, 186.
- Teklenburg, Conrad von, överste, 6, 11.
- Tempel, Olivier von, holländsk överste, 8.
- Tempelman, Olof Samuel, arkitekt, 200.
- Tessin, ätt, 202.
- Carl Gustaf, greve, kanslipresident, 20, 23, 132, 150 f., 193, 200.
- Nicodemus, d. ä., arkitekt, 20.
- Tham, Sebastian, kommerseråd, 173.
- Thomas, A. L., fransk skriftställare, 139.
- Thorkelin, Grimur, dansk gehejmearkivarie, 203.
- Thunberg, Carl Peter, prof., 195.
- Thure Bengtsson, se Liljesparre,
- Tiburtius, Tiburts, prost, 163.
- Tilas, Daniel, frih., landsh., 19—49.
- Olof, överstelöjtn., 19 f., 23 f.
- Tofftén, Jacob, prost, 51.
- Magdalena, g. m. C. Gråberg, 51.
- Toll, Johan Christopher, greve, fältmarskalk, 187.
- Tollin, Ferdinand, konstnär, 195.
- Tolstadius, Erik, kyrkoherde, 131.
- Topelius, släkt, 159.
- Zachris, finländsk förf., 203.
- Tord Pedersson, utvald ärkebiskop i Uppsala, 166.
- Torstenson, Lennart, greve, fältmarskalk, 16, 199.
- Tott, Claes, greve, fältmarskalk, 145, 187.
- (—), Ingeborg, Akesdotter, g. m. Sten Sture d. ä., 189.
- Åke, riksråd, 145.
- Tottie, Henry William, biskop, 89.
- Percy Andrew, direktör, 89.
- Trendelenburg, släkt, 198.
- Troil, Maria Gustafva von, g. m. O. U. von Numers, 201.
- Uno von, ärkebiskop, 162, 164, 167.
- Troili, Samuel, d. ä., bergmäst., 30 f.
- Troilius, Samuel, ärkebiskop, 46, 167.
- Trolle, Constance af, g. m. J. F. Ehrenstam, 186 f.
- Gustaf, ärkebiskop av Uppsala, 166.
- Henrik af, gen.-amiral, 184, 186.
- Trägårdh, släkt, 186.
- Göthe, amiralitetsauditor, 104.
- Tungel, Nils Nilsson, hovkansler, 123, 172.
- Törneman, Hedvig Gustava, g. m. G. Nyblæus, 136.
- Ulfsparre, ätt, 147.
- Ulner, Carl Hans, konteramiral, statsråd, 83.
- Ulrika Eleonora, d. ä., drottning av Sverige, 130.
- d. y., drottning av Sverige, 190.
- (Ulvåsaätten), Birger Ulfsson, ridd., 112.
- Unger, Abraham, landshövding, 160.
- Ungern-Sternberg, ätt, 202.
- Uppendorff, Lorens, faktor, 145.
- Uther, Johan Baptistå van, målare, 147.
- Uttermarck, Daniel, ståth., 145.
- Wachtmeister, Carl Hans, frih., president, 152.
- — greve, amiralitetsråd, 152.
- Wadman, Johan Anders, skald, 138.
- Wadström, Carl Bernhard, filantrop, 191.
- Wahlbeck, Kristina Elisabeth, g. von Sydow, 186.
- Wahlgren, Chr., sjökaptän, 186.
- Wahlqvist, Elsa Margareta (Margit), g. m. E. L. Améen, 99.
- Johan Alfred, bruksförvaltare, 99.
- Wahlsten, Christina, g. von Sydow, 186.
- Wahlström, Jonas Gustaf, historiker, 139.
- Walcker, Elias von, kamrer, 131.
- Wall, John, järnkrämare, 156.
- Wallberg, Johan Georg, assessor, 31 ff.
- Wallenstedt, Lars, greve, kungl. råd, 123.
- Wallerius, Georg (Göran), assessor, 25.
- Johan Gottschalk, prof., 20.
- Wallin, Johan Olof, ärkebiskop, skald, 138.
- Wallmark, P. A., kansliråd, 63, 188.
- Wallqvist, Olof, biskop, 163.

- Wallroth, släkt, 159.
(Vasa), Erik Karlsson, ridd.,
riksråd, 196.
- Wellendorffer, Virgilius,
mag., 188.
- Vellingk, Adolf Axel, över-
stelöjtn., 145.
- Wendelius, ritare, 110.
- Wennäsius, Eric, förf., 190.
- Wennerstedt, Maria Catha-
rina, g. m. M. W. Arm-
felt, 201.
- Verelius, Olof, fornforskare,
109.
- Ver Wilt, Dominicus, måla-
re, 147.
- Wessman, Nils, fornforskare,
110.
- Westerman, släkt, 156.
- Westman, Axel, vice härads-
hövd., 197.
- Wetterberg, släkt, 159.
- Wetterstedt, Gustaf af, gre-
ve, utrikesstatsminister,
65, 69, 146.
- Whitelocke, Bulstrode, eng-
elsk ambassadör, 172.
- Wibom, Fredrik, stadsmajor,
156.
- Wieselgren, Peter, domprost,
139 f.
- Vigæus, Lars, prost, 205.
- Wijkström, släkt, 186.
- Wiklund, K. B., prof., 191.
- Wikström, Hans, konstnär,
196.
- Wingård, Carl Fredrik af,
ärkebiskop, 167.
— J. D. af, landshövd.,
statsråd, 146.
- Wingårdh, släkt, 159.
- Winqvist, Joan, boktrycka-
re, 75.
- Virgin, Eric, gen.-major, 101.
- Wirsén, C. J. af, viceamiral,
146.
— G. F., greve, statsråd,
president, 146.
- Witte, Herman, biskop i
Åbo, 202.
- Wittrock, Veit Brecher,
prof., 176.
- Voigt, Johan Heinrich,
stadssekr., kanslist, 171.
- Wolkewitzen, Anna Catha-
rina, g. m. C. Amende,
73.
- Worm, Ole, dansk fornför-
skare, 107.
- Voss Ingeborg Cecilia, g.
m. A. F. Loffman, 103.
- Vossius, Isaac, holländsk
filolog, 126.
- Wrangel, ätt, 147.
— Carl Gustaf, greve, riks-
marsk, 145.
— Georg Gustaf, frih., gene-
ral, 191.
— Henning, frih., godsäga-
re, 197.
- Wrede, Casper, frih., gods-
ägare, 88.
- Wreech, C. F. von, kapten,
131.
- Wuchters, Abraham, måla-
re, 125.
- Vålungaätten, 113.
- Ziervogel, Egidius, köpman,
195.
— Evald, prof., 190.
- Åkerhielm, Anna Catharina,
g. m. D. Tilas, 24.
— Samuel, frih., riksråd,
24, 33.
- Åkerman, Joachim, gen.-
löjtn., 160.
— Jules, professor, över-
läkare, 157.
- Ållon, Gustaf, psalmdiktare,
201.
- Öltken, Gerard von, läkare,
rådman, 173.
- Örnehufvud, Olof Hansson,
gen.-kvartermäst., 153.
- Örnhielm, Clas, historiker,
109.
- Örnköld, Per Abraham,
frih., bergsråd, lands-
hövd., 33 f., 36.
- Österling, Jonas Andersson,
hovkamrerare, 145.

Rättelse till ärg. 35, 1934: å s. 83, femte raden nedifrån i texten står 31 juli
skall vara 28 juni.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented and supported by appropriate evidence. This includes receipts, invoices, and other relevant documents that can be used to verify the accuracy of the records.

The second part of the document outlines the various methods used to collect and analyze data. It describes the process of gathering information from different sources and how this data is then processed and analyzed to identify trends and patterns. This section also discusses the importance of using reliable and valid data sources to ensure the accuracy of the findings.

The third part of the document focuses on the interpretation of the results. It explains how the data is analyzed and how the findings are used to draw conclusions and make recommendations. This section also discusses the importance of communicating the results clearly and effectively to the relevant stakeholders.

The fourth part of the document discusses the challenges and limitations of the research. It identifies the various factors that can affect the accuracy and reliability of the data and discusses the steps that can be taken to minimize these risks. This section also discusses the importance of being transparent about the limitations of the research and the potential for bias.

The fifth part of the document provides a summary of the key findings and conclusions. It highlights the most important results and discusses their implications for practice and policy. This section also discusses the need for further research and the potential for future studies to build on the findings of this research.

The author of this document is [Name], who is currently a [Title] at [Institution]. This work was supported by [Funding Source].

Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren (adress se nedan) till nedannämnda pris:

- Svenska Autografsällskapets tidskrift**, Del I, nris 3, 7—12, årg.
1879—1888 (h. 1, 2 o. 4—6 saknas), per nr: kr. 3:—.
Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del II, nris 1—12, årg.
1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av kr. 18:—.
Personregister till delarne I och II (44 sid.) kr. 6:—.
Personhistorisk tidskrift:
Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).
• II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).
• III (1901) (slutsåld).
• IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.
• XXV (1924) — årg. XXXV (1934) à kr. 10:—.

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autografsällskapet:

- I. Sit Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. av F. U. Wrangel kr. 9:—.
II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) kr. 4:50.
III. Släkten Aminoff (slutsåld).
IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).
V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.
VI. Svenska under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).
VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.
VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
2. Kalmar regementets chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat kr. 6:—.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff . . kr. 6:—.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar; ingår i årg. XIII, h. 2—3, även separat . . . kr. 6:—.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mánningregementen till häst och stándsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton, C. H. Kreiiger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. mánningregementen till fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud kr. 10:—.
Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à kr. 3:—.
Margareta Brahes svenska familjeporrtätt i Hessen. Beskrivna av Georg W. Fleetwood kr. 10:—.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, Fil. lic. B. Hildebrand, Postbox 236, Stockholm 1 (gatadress: Klara Västra Kyrkogata 7, 3 tr.). Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.

På grund av Personhistoriska Samfundets minskade inkomster utkommer årg. 36 samlad och ej i skilda häften. Samfundets ledamöter uppmanas att verka för ökning av Samfundets medlemsantal.

Stockholm 1936. Kgl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 353129